

ભૂમિકા.

પ્રિય વાંચનાર !

સત્પુરુષોનું જીવન સ્વપરના કલ્યાણઅર્થે જ છે. જન્મના વિશાળ, ઉચ્ચ અને દયાથી ઉ-
 ‘સત્પુરુષોના હૃદયના ભરાતા હૃદયોમાંથી નિરંતર ગંગા સિં-
 અમૃત ઝરણાંઓ.’ ધુના બળવાન ધોધ જેવા અમૃતમય
 ઝરણાંઓ પ્રવાહની માફક વહ્યાં કરે

છે, અને ત્રિવિધ તાપથી પીડા પામતા જગત જંતુઓને અને-
 કધા શાન્તિકારક નિવડે છે. કાઈ કાંઈ કાળે અને કાંઈ કાંઈ ક્ષેત્રે
 એ અમૃતમય ઝરણાંઓએ રેલમછેલ કરી અનેક હૃદયોના ભયં-
 કર તાપને સદાને માટે દોલવ્યાં છે અને દોલવે છે. એવાં ઝરણાં-
 ઓના સંપ્રહરણ સમુદ્ર જેવા અસંખ્ય ત્રયો પૂર્વના મહાત્માઓ-
 ની વિભૂતિને જાહેર કરતાં હજુ પણ પૃથ્વી તળે શોભાવી રહ્યા
 છે. અને વિસ્તર્યા કાળની અનંતતામાં સદાને માટે શોભાવી રહેશે.

સંજીવની ઔષધી જેમ સર્વ રોગ ઉપર અકસીર દવા છે
 તેમજ સત્પુરુષોના અબાધિત અને ઉ-
 ‘મહાત્માઓના વચ્ચે પકારક વચનો, જન્મ, જરા અને મર-
 નામૃતનો ઉપયોગ.’ ણના અનાદિ રોગ ઉપર અકસીર ઉ-
 પાય છે. અનેક ભવ્યાત્માઓ એવા
 કલ્યાણકારક ઉપદેશામૃતના પાનથી સદાને માટે અજરામરતવ
 પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે.

ઉત્તમ વિચાર, ઉત્તમ આશય, અને ઉત્તમ વિષયોના સં-

‘ સાહિત્ય અને જન- સમાજની સેવા માટે અમારા ઉદ્દેશો. ’

અહીં અન્યો સર્વને મુલ્લભ હોતાં નથી, તેમ છતાં તેની સર્વને જરૂર છેજ. તેથી પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા માગધીકે સંસ્કૃત ભાષાના અન્યોનો ગુજરાતિ કે હિન્દિભાષામાં અનુવાદ કે ઉદ્ધરણ કરાવી, સરળ બ્યાખ્યારૂપે લખાવી, અગર જમાનાને અનુસરતી શૈલી અને ભાષામાં લખાવી, જ્ઞાસુ અને મુમુક્ષુ સન્નજનોને વિના મુલ્યે કે અલ્પ મુલ્યે આપવા માટે બહાર પાડવામાં આવે છે. આ નિમિત્તે ગુર્જર સાહિત્યની અને જનસમાજની સેવા બજાવવી; પ્રજામાં ઉત્તમ પ્રજ્ઞોના ઉચ્ચ દૃષ્ટ્યોનું પ્રતિબિંબ પાડવું અને આપણા માતૃધી જીવનને દેવાંશી જીવન બનાવવું એ વગેરે અમારા ઉદ્દેશો છે.

આજ પર્યન્ત અમે જનસમાજની સેવામાં ૧૮ અન્યો રજુ કરી શક્યા છીએ, જેમાંના ઘણાંક- અમારા ઉદ્દેશોની સિ- ની બળે અને ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓ દિધ અને સહાયક. છપાવવી પડી છે. પરમ ઉપકારી મુનિ મહારાજઓની કૃપાથી અને અનેક દાનવીર સન્નજનોની આર્થિક સહાયથી અમારો સાહિત્ય પ્રચારનો પ્રયત્ન હજુ ચાલુ છે એવી સહાય હમેશને માટે મ્હોટા પ્રમાણમાં ચાલુ રહે તો સમગ્ર આર્યાવર્તને એવા ઉત્તમ અન્યોના ઉપકારક વિચારોથી ભરી દેવાનો અમારો ધરાદો છે.

અમારી પામર શક્તિમાં અમારા મહાન્ ઈરાદાને પૂર્ણ

કરવા ઠેકાણું બળ પૂરું પાડવા માટે અમો પરમપૂજ્ય મુનિ મહારાજઓ, જૈન કામના સંસ્કારી-પંડિતો, અને દાનવીર સજ્જનોને નમ્રભાવે વિનવીયે છીયે.

આજથી લગભગ ૧૩૦૦ વર્ષ ઉપર થયેલા જૈનશાસન
જૂષણ, નવાંગી ટીકાકાર શ્રીમાન્ અભય-
આ અન્થ અને તેના દેવ સૂરીજના શીષ્ય શ્રીમાન્ હેમચન્દ્ર
કર્તા. સૂરીજ મહારાજે ભવ્ય જનોના ઉપકાર
અર્થે આ પુષ્પમાળા નામનો વીસ અ-

ધિકારથી ભરેલો અન્થ મૂળ માગધી ભાષામાં બનાવેલો છે. તેના ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં શ્રીજનભદ્ર સૂરીજના શીષ્ય મહોપાધ્યાયશ્રી સોમ ગણીજ મહારાજે ટીકા બનાવેલી છે. ટીકાના આધારે શાન્તમૂર્તિ શ્રીમાન્ કર્પૂરવિજયજી મહારાજે સારભૂત સરળ વ્યાખ્યા તૈયાર કરી આપી છે. જેને જનસમાજની સેવામાં અમારી અન્ય-માળાના ૧૯ માં મણકા તરીકે રજુ કરીયે છીયે.

પોતાની સુગંધથી ભવ્ય પ્રાણિના હૃદયોને સુવાસિત કરનારા, સદ્ગુણેશ અને ઉત્તમગુણો-૩૫
અન્થનું ગૌરવ. સુગંધની બહેંકીથી બહેંકી રહેલા અને કદી પણ નહીં કરમાય એવા, અલૌકિક પુષ્પોથી ગુથેલી આ પુષ્પમાળા એક નમુનેદાર કંઠાભરણની ગરજ સારે તેવી છે.

આ પુષ્પમાળાની અંદર ગુથેલા સદ્ગુણ પુષ્પોથી એના કર્તાના હૃદય બગીચાની વિશાળતા અને ઉચ્ચતાનું કાંઈક માપ

થઈ શકે તેમ છે; તે વાંચનારને સહજ સમજી શકાય તેમ હોવાથી અત્ર તે સંબંધે લંબાણ ઉદ્દેશ્ય કર્યો નથી.

આ ગ્રંથને વાંચવા વિચારવા અને અમલમાં મુકવા માટે અમો વાંચક વર્ગને સાગ્રહ લલામણ કરીએ છીએ.

આ ગ્રંથના છેડે ‘ચતુર્ગતિજીવક્ષયણકાની’ એ નામનો ૩૮ ગાથાનો ગ્રંથ મૂળરૂપેજ મુક્યો છે. તે ગ્રંથમાં અન્તઃસમયે સર્વ જીવોને ખમાવવાનું સરળ અને અસરકારક સ્વરૂપ ખડું કર્યું છે. તે ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય હોવાથી અને સરળ હોવાથી અમોએ તેને મૂળમાંજ રહેવા દીધો છે. જરૂર પડશે તો આગળપર અર્થ સાથે આપવાનું બની શકશે.

આ ગ્રંથની સરળ વ્યાખ્યા લખી આપનાર શાન્તમુર્તિ શ્રીમાન્ કર્પુરવિજયજી મહારાજજી તથા આ ગ્રંથની પ્રસિદ્ધિ માટે નાણાની મદદ કરનાર ગૃહસ્થ, (‘કે જેમનું’ નામ ડીબાચા ઉપર આપેલું છે) તથા આવા કાર્યમાં તન, મન, ધનથી મદદ કરનારા સન્નનોનો આ પ્રસંગે અમો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માની વીરમીએ છીએ.

જીલ ચુક મિચ્છામિ દુક્કડમ્
લી. પ્રસિદ્ધ કર્તા.

દ્રુતવિલમ્બિતવૃત્તમ્

ગુણસુગન્ધમૃતામલયત્તરામ્, નરગણાંશ્ચતુરર્થવિધાયિનીમ્;
સ્વજમિમામુપગૃહ્યસમોત્તમામ્, સ્વગુણમૂર્તિમલંકુરુતાજ્ઞન ।

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ	लींटी	अशुद्ध	शुद्ध
५	११	वाणी	वाणा
१७	१६	छद्म	छद्म
३८	२०	ऊण	नाऊण
४६	२	साहणो	साहुणो
७६	८	जे	०
६७	१८	शुष्कारि	षडु शुष्कारि
१०४	१३	छत	छन
११२	१५	यरित्र	यारित्र
११६	२१	गिद्वा	गिध्या
११७	१०	छुं	हुं
१४१	२०	कुलाणी	कुलीणा
१५४	१६	व्यहार	व्यवहार
१५५	१८	०	भववैराग्य द्वार
१७२	१४	विर्गमन	निर्गमन
१८५	७	आयणणं	आययणं

અનુક્રમણિકા.

નંબર	નામ.	પૃષ્ઠ.
૧	પુષ્પમાળા પ્રકરણ.	૧ થી ૨૦૫
૧	અહિંસા દ્વાર.	૬
૨	જ્ઞાનદ્વાર.	૧૧
૩	દાનદ્વાર.	૨૧
૪	શીલદ્વાર.	૩૦
૫	તપદ્વાર.	૩૮
૬	ભાવના દ્વાર	૪૪
૭	સમ્યક્ત્વશુદ્ધિદ્વાર	૪૫
૮	ચારિત્રશુદ્ધિ દ્વાર.	૫૪
૯	ઈન્દ્રિયજ્ઞ્ય દ્વાર.	૧૦૮
૧૦	કથાયજ્ઞ્ય દ્વાર.	૧૧૭
૧૧	શુરકુલવાસ દ્વાર.	૧૩૫
૧૨	સ્વદોષઆલોચના દ્વાર.	૧૪૬
૧૩	ભવવૈરાગ્યદ્વાર.	૧૫૫
૧૪	વિનય દ્વાર.	૧૬૩
૧૫	વેયાવચ્ચ દ્વાર.	૧૬૯
૧૬	સ્વાધ્યાય દ્વાર.	૧૭૩
૧૭	અનાયતનત્યાગ દ્વાર.	૧૭૯
૧૮	પરપરિવાદનિવૃત્તિ દ્વાર.	૧૮૬
૧૯	ધર્મસ્થિરતા દ્વાર.....	૧૯૦
૨૦	પરિજ્ઞા દ્વાર.	૧૯૫
૨	ચતુર્ગતિ શ્રવણપણકાની	૨૦૫

પ્રસ્તાવના.

મૂળઅંથમાં અંથનું નામ ઉપદેશમાળા રાખવામાં આવ્યું છે, તોપણ તે અંથના અંતે તેમજ તેની વૃત્તિ (ટીકા) ના અંતે પુષ્પમાળા એવું તેનું બીજું નામ પણ જોવામાં આવે છે.

શ્રીમાન્ ધર્મદાસગણિ વિરચિત સુપ્રસિદ્ધ ઉપદેશ-માળાથી તેની જૂદી ઓળખ પાડવા માટે પણ તેનું નામ પુષ્પ-માળા રાખેલું હોય એમ સંભવે છે, અને અद्याપિ તે પુષ્પ-માળાના નામથીજ પ્રાયઃ ઓળખાય છે.

મૂળ અંથની એક પ્રત (નાતિશુદ્ધ) પ્રાયઃ ખંભાતના લંડારમાંથી પ્રાપ્ત થઈ હતી, તે પ્રતનો ઉતારો કરાવી મૂળ સહિત વૃત્તિના આધારે તે સુધારવામાં આવેલ છે, ઉક્ત પ્રકરણ અંથમાં અનેક પ્રકારે આત્મ કલ્યાણ સાધી આપે એવા ઉત્તમ વીરા અધિકારનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, તેમજ તે અનેક આગમોમાંથી સાર રૂપે ઉદ્ધરેલ હોવાથી તેમજ પ્રાચીન આચાર્ય કૃત હોવાથી પ્રમાણભૂત છે, અંથકર્તાએ અનેક સ્થળે અતિ પ્રાચીન ઉપદેશમાળાની મૂળ ગાથાઓ પણ પ્રસંગોપાત ટાંકેલી છે, મૂળ અંથકર્તા તેમજ લઘુવૃત્તિ કર્તાનું નામ તેમજ તેમની ઓળખ અંથના અંતે સ્પષ્ટપણે બતાવેલ છે. તેમનાં સંબંધે વધારે હકીકત મેળવી શકાઈ નથી, પણ આટલી બીના તો જાણવામાં આવી છે કે ઉક્ત પ્રકરણકારે ‘ ભવભાવના ’ નામનો અન્ય અંથ પણ પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે, જેમાં દ્વાદશ ભાવનાઓનું સવિસ્તર

ખ્યાન આપેલું છે. તે જાને અથોની સંધિમાં એક અતિ મનોહર શ્લોક જોવામાં આવે છે જેમાં અંથકારે શ્રોતાજનોનું મન ખંદુ સારી રીતે આકર્ષેલું છે. તે શ્લોક અતિ ઉપયોગી જાણી લેશ માત્ર અર્થ સહિત નીચે ટાંકી લીધો છે.

કા હિ પુંગવના તેષાં, યેઽન્યશિલાવિચક્ષણાઃ

યે સ્વં શિક્ષયિતું દક્ષા-સ્તેષાં પુંગવના નૃણામ્.

જે ' પરોપદેશે પાંડિત્ય ' વાપરનારા એટલે અન્યનેજ શિક્ષામણુ દેવામાં શુરા છે તેમને પુરૂષ વર્ગમાં કોણ ગણે છે ? જે પોતાના આત્માને સમજાવવા સમર્થ થયા છે તેઓનેજ પુરૂષની ગણતરીમાં ગણવા યોગ્ય છે.

આ શ્લોક બહુજ અર્થ બોધક છે અને તે બોધ બહુજ ઉંડાણમાંથી અપાયેલો જણાય છે. ક્ષિતાર્થ એ છે કે વાંચનારે કે સાંભળનારે આ અંથનું સહુસ્ય મેળવી સ્વ-આત્મ કલ્યાણ સાધવામાં જ તેનો મુખ્યપણું ઉપયોગ કરવો ધટે છે.

નામ આ પ્રમાણે છે.

૧ અહિંસા.	૮ ચારિત્ર શુદ્ધિ.	૧૪ વિનય.
૨ જ્ઞાન.	૯ ઇન્દ્રિયજય.	૧૫ વૈયાવચ્ચ.
૩ દાન.	૧૦ કપાય નિઝહ.	૧૬ સ્વાધ્યાય.
૪ શીલ.	૧૧ શુદ્ધ કુલવાસ.	૧૭ અનાયતન ત્યાગ.
૫ તપ.	૧૨ સ્વદોષની આ-લોચના.	૧૮ પરપરિવાદ નિવૃત્તિ.
૬ ભાવ.		૧૯ ધર્મ સ્થિરતા.
૭ સમ્યક્ત્વશુદ્ધિ.	૧૩ ભવ વૈરાગ્ય.	૨૦ પરિજ્ઞા(અનશનરૂપ)

ઉક્ત સર્વ અધિકારો ઉપર અંતકારે બની શકે તેટલું સ-
મર્થન કરેલું છે, તેમજ ટીકાકારે મૂળ અંતકારનો સદાશય સ્પષ્ટ
પણે સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તે સમસ્તપણે આ વ્યાખ્યામાં
દાખવી શકાયો નથી. વખતના સંકાયથી જેટલો તેમાંથી સાર
ખેંચી શકાય તેટલો ખેંચી આ વ્યાખ્યા સરલ બને તેમ પ્રયત્ન
કર્યો છે; તેમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કથાનકો પણ આવે છે, તે કથાનકો
કવચિત્ વિસ્તારથી તો કવચિત્ અતિ સંક્ષેપથી દાખલ કરેલ
છે. તેમજ મૂળગાથાઓમાં પણ કવચિત્ જરૂરજોગ સ્થળે વિશેષ
વિવરણ કરેલું છે. અને કવચિત્ સંક્ષેપથીજ વ્યાખ્યા કરેલી છે.
એકંદર ભવ્યજનો આખા અંતનો પરમાર્થ સ્થિરચિત્તથી વિચારી
મનન કરી વિવેકવડે સદાચરણ સેવી આત્મ કલ્યાણ સાધી એજ
મહાકાંક્ષા.

લેખક. સન્નિમત્ત કર્પૂરવિજય.

श्री पुष्पमाला प्रकरणं

सरलव्याख्यासमेतम्.

मंगलाचरण.

सिद्धमकम्ममविग्गह-मकलंकमसंगमरकयं धीरं ॥
पणमामि सुगइपच्चल । परमत्थपयासणं वीरं ॥ १ ॥
जिणवयणकाणणाओ । चिणिऊण सुवन्नमसरिसगुणहं ॥
उवएसमालमेयं । रणमि वरकुसुममालं व ॥ २ ॥
रयणायरपभुट्ठं । रयणं व सुदुल्लहं मणुयजंमं ॥
तत्थवि रोससत्तिहिच्च । दुल्लहो होइ जिणधम्मो ॥ ३ ॥
तं चेव दिव्वपरिण्हं-वसेण कह कहवि पाविउं पवरं ॥
जइयव्वं इत्थ सया । सिवसुहसंपात्तिमूलंमि ॥ ४ ॥

સિદ્ધ (સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થયેલા), અકર્મા (સર્વથા કર્મ મુક્ત થયેલા) વિગ્રહ (દેહ-વિરોધ) થી સર્વથા મૂકાયેલા, અકલંક (સર્વથા કલંક રહિત), અસંગ (સર્વથા સર્વસંગ-મૂઝા પરિગ્રહથી મુક્ત થયેલા), અક્ષય (અક્ષય-ઈંદ્રિયોનો સંપૂર્ણ નિગ્રહ કરનારા અથવા અક્ષય અવ્યાખાંધ મોક્ષ સ્થિતિને ભજનારા), ધીર, (સમસ્ત આવરણરહિત તત્વાવળોધ શક્તિથી શોભતા અથવા અનંત શક્તિવાળા હોવાથી સમસ્ત પરિસહ ઉપસર્ગ સહવા સંપૂર્ણ સમર્થ-નિષ્પ્રકંપ), અને સદ્ગતિ પમાડવા સમર્થ પ્રુરૂપોમાં શિરોમણિ, તેમજ જીવાજીવાદિ સદ્ભૂત અર્થ પ્રકાશવાવાળા (અથવા સદ્ગતિ પમાડવા સમર્થ એવા પરમાર્થને પ્રકાશવાવાળી) શ્રી વીરપ્રભુને હું (શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ) ત્રિકરણ શુદ્ધિથી પ્રણામ કરું છું. ૧

જિનવચન (પ્રવચન-આગમ) રૂપી જગીચામાંથી પ્રધાન પુષ્પોની માળાની જેવી સુવર્ણ (શોભનિક-ઉત્તમ અક્ષરોનાં વિન્યાસવાળી) અને અસાધારણ જ્ઞાનાદિક ગુણોકડે ગુફેલી-રચેલી આ ઉપદેશમાળા (અપર નામ પુષ્પમાળા પ્રકરણ) ની હું રચના કરું છું. ૨

સમુદ્રમાં પાડી નાંખેલા (ચિંતામણિ) રત્નની જેમ મનુષ્ય જન્મ કરી પામવો અતિ દુર્લભ છે તેમાં પણ રંકને નિધાન પ્રાપ્તિની પેરે જિન ધર્મની પ્રાપ્તિ (અતિ અતિ) દુર્લભ છે. ઉત્તરાર્ધચયન સૂત્ર પ્રમુખમાં ચૂલ્લગપાસગ, પ્રમુખ દશ દૃષ્ટાંતે મનુષ્ય

જન્મ પામવો દુર્લભ કહ્યો છે, તે દૃષ્ટાંતો વિશેષાર્થિએ લાંથી જોઈ લેવાં. તેવો દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામ્યા છતાં પણ રંકને રત્ન નિધાનની જેમ જિન ધર્મ પામવો અતિ દુર્લભ કહ્યો છે. ૩

એવું મનુષ્યપણું અને જિનધર્મ પમાય તેવા અનુકૂલ અદ્ભૂત કાર્યના ફક્ત તરીકે કોઈ કોઈ રીતે મનુષ્ય જન્માદિક શ્રેષ્ઠ સામગ્રી પામીને શિવસુખ સંપન્નિના હેતુરૂપ એવા જિનધર્મમાં સદા સાવધાનપણે વર્તવું. મોક્ષસુખદાયી વીતરાગ પ્રણીત ધર્મ પામીને તેમાં ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો, મતલબ કે શ્રી વીતરાગ પ્રણીત તત્ત્વનું રૂચિપૂર્વક શ્રવણ મનન અને નિદિધ્યાસન કરવા તત્પર રહેવું. જેમ તે ઉત્કૃષ્ટ ધર્મેનું આરાધન થાય તેમ પ્રવર્તવું તેમાં ગફલત ન કરવી. ૪

અહિંસાદ્વાર.

સોય અહિંસા મૂલો । ધમ્મો જિયરાગદોસમોદેહિં ॥
મણિઓ જિણેહિં તમ્હા । સવિસેસં તીઝ જડયવ્વં ॥ ૫ ॥

તે ધર્મ રાગ, દ્વેષ અને મોહવર્જિત એવા જિનેશ્વરેએ અહિંસામૂલ્ય કહેલો છે, તે માટે તે અહિંસા અર્થે અધિક ઉજ્જમાળ રહેવું. ૫

કિં સુરગિરિણો ગરુયં । જલનિહિણો કિં વ હુજ્જગંભીરં ॥
કિં ગયણાઓ વિસાલં । કોય અહિંસા સમો ધમ્મો ॥ ૬ ॥

મેરૂ ગિરિથી (વધારે) મ્હોટું કોણ છે ? સમુદ્રથી વધારે
ગંભીર કોણ છે ? આકાશથી વધારે વિશાળ કોણ છે ? તેમજ
અહિંસા સમાન બીજે કયો ધર્મ છે ? ૬

કલ્યાણકોડિજળણી । દુરંતદુરિયારિવર્ગાનિહવળી ॥
સંસારજલહિતરણી । ફલુચ્ચિય હોઈ જીવદયા ॥ ૭ ॥

કોટિ ગમે કલ્યાણને કરનારી, મહા દુઃખદાયી દુરિત (પાપ)
રૂપ શત્રુ વર્ગનો ક્ષય કરનારી, અને સંસારસમુદ્ર તારનારી નૌકા
એક દેવળ જીવદયાજ છે. ૭

વિઝલં રજ્જં રોગેહિં વજ્જિયં સુવમાઝયં દીહં ॥
અન્નંપિ તં ન સુરકં । જં જીવદયાઈ ન હુ સજ્જં ॥ ૮ ॥

વિશાળ રાજ્ય, રોગોથી વર્જિત રૂપ, અને દીર્ઘ આયુષ્ય
તેમજ એવું બીજું કોઈ પણ સુખ નથી કે જે જીવદયાથી સાધ્ય
(પ્રાપ્ત) ન થાય ! મતક્ષણ કે સર્વ પ્રકારનાં સુખ જીવદયાવડે સુખે
સાધ્ય થઈ શકે છે માટે જીવદયાને માટે અત્યંત આદર કરવો
ધટે છે. ૮

દેવિંદચક્કવટ્ટિત્તણાઈ । મુત્તૂળ સિવસુહમણંતં ॥
પત્તા અણંત જીવા । અમયં દાઝળ જીવાણં ॥ ૯ ॥

જીવોને અભય આપીને અનંત જીવો દેવેન્દ્ર અને અ-
કવર્તી આદિ સંબંધી સુખને અનુભવી અનંત અક્ષય એવા શિવ
સુખને પ્રાપ્ત થયા છે. ૯

તો અત્તણો હિણ્ણી । અમયં જીવાણ દિજ્જ નિચ્છંપિ ॥
જહ વજ્જાઉહજમ્મે । દિનં સિરિસંતિનાહેણ ॥ ૧૦ ॥

તે માટે આત્મહિતેષીજનોએ (સર્વ) જીવોને સદાય અભય
દાન દેવું જોઈએ ! જેવી રીતે વજ્રયુધના ભવમાં શ્રી શાન્તિનાથે
અભયદાન આપ્યું હતું. શ્રી શાન્તિનાથના જીવે પૂર્વભવમાં એક
પારેવા ઉપર કેવી કરૂણા આણી આત્માર્પણ કર્યું હતું ! તે કથા-
નક સુપ્રસિદ્ધ છે. ૧૦

જહ મમ ન પિયં દુરકં । જાણિય એમેવ સયલ જીવાણં
ન હણ્ણં ન હણાવેઈંય । ધમ્મંમિ ઠિઓ સ વિન્નેઓ ॥૧૧॥

જેમ મુજને દુઃખ પ્રિય નથી લાગતું તેમજ સકળ જીવોને
પ્રિય નજ લાગે એમ જાણીને કોઈ જીવને ન હણે, ન હણાવે,
તેમજ હણતાને રૂકું ન જણે તેજ આત્મા ધર્મ માર્ગમાં સ્થિત
નિશ્ચય જાણવો. ૧૧

જે ઉણ છજીવવહં । કુણંતિ અસ્સંજયા નિરણુકંપા ॥
તે દુહલરંકામિહયા । મમંતિ સંસારકંતારે ॥ ૧૨ ॥

તેમજ જે મન વચન અને કાયાને કાચુમાં નહિ રાખતાં
છતાં અનુકંપા—(દયા) રહિત બની સર્વ જીવોનો વધ કરે છે
(કરાવે છે અને અનુમોદે છે) તે લાખો ગમે દુઃખોથી પરાભવ
પામી સંસાર અટવીમાં ભ્રમણ કરે છે. (મન વચન કાયાથી જે
અન્ય પ્રાણીઓને પરિતાપ ઉપજાવે છે તે અજ્ઞાની જનો અન્ય

જાન્મોમાં તેથી બહુ ગણેા પરિતાપ પામ્યા કરે છે.) ૧૨

વહ્વંધમારણસ્યા । જિયાણ દુસ્કં વહું ઉર્ડંતા ॥

હુંતિ મિયાવડ તણઓ—જ્વ માયણં સયલદુસ્કાણં ॥૧૩

વધ, બંધન અને મારવામાં રકત છતા જે નિર્દય જાણેાને બહુ દુઃખ ઉપજાવે છે તે મૃગાવતીના પુત્ર—મૃગાપુત્રને યેરે સકળ દુઃખોનું ભાજન થાય છે. ૧૩

“ મૃગાપુત્રનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર ”

મનુષ્ય ભવમાં પણ નારકીની જેવાં દુઃખોને સાક્ષાત્ વેદનાર મૃગાપુત્રને ભગવંતના મુખથી જાણીને પ્રભુના વચનમ્ દૃઢ પ્રતીતિ છતાં તેવાં દુઃખો સાક્ષાત્ જ્ઞેવાના કૈાતુકવાળા શ્રીગૌતમ સ્વામી શ્રીવીરપ્રભુની આજ્ઞા લઈને મૃગાવતીને ઘરે પધાર્ય પોતાના આવાગમનનું કારણ નિવેદન કર્યે છતે મૃગાવતી ગૌતમ સ્વામીને નાસિકા સહિત મુખ (મુહુપત્તિથી) બાંધી લેવાનું જણાવી જ્યાં ભૂમિગૃહ (ભોંયરા) માં મૃગાપુત્ર છે ત્યાં લઈ ગઈ. સ્થળે અનેક અસાધ્ય રોગોથી પીડાતા તે કુમારને સાક્ષાત્ દેખી પછી શ્રી ગૌતમસ્વામીએ શ્રીવીરપ્રભુની સમીપે આવી અનમ્રતાથી તેના પૂર્વભવ સંબંધી પૃચ્છા કરી. ત્યારે શ્રીવીરપ્રભુએ જણાવ્યું કે આ ભરત ક્ષેત્રમાં પૂર્વે શતદ્વાર નામના નગરનું ધનપતિ રાજાને વિજયવર્ધન પ્રમુખ પાંચસો ગામનો એક અમિત પ્રતિ અધર્મી, અધર્મ પ્રિય, અધર્મને સાર જાણનાર અને અધર્મ

મંવડે આવો થયેલો, બહુ જીવોને વધળું થતું અને મરણ સંબંધી
 ત્રાસ આપવામાં જ રક્ત સ્પર્શ (રોઠોઠ) નામનો ક્ષત્રીય (રાજ-
 પુત) હતો. તે પોતાના ગામોના લોકોને આકરા કરે વડે સંતા-
 પતો, નિર્ધન કરી ચૂકતો, યાવત્ સ્થાન બ્રહ્મ કરતો; એમ મહોન્મત્ત
 બની સ્વચ્છંદપણે વર્તતો. તેવામાં એકદલ તેના શરીરમાં એકી સાથે
 ૧૬ સોળ મહારોગ પ્રગટ થયા. ખાંસી, શ્વાસ, જ્વર, દાહ, કુક્ષીશ-
 ણ, ભગંદર, અને અર્ધ પ્રમુખ મહારોગોથી તે બહુ પીડાવા લાગ્યો.
 અનેક ઉપાય કરતાં છતાં ઉક્ત મહારોગથી તે મુક્ત થઈ શક્યો
 નહિ. તે મહારોગથી ભારે વિડંબના પામતો આર્ત રૈદ્ર ધ્યા-
 નને ધ્યાતો અઢીસે વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાળી લાંથી મરીને
 પ્રથમ નરકમાં ઉત્કૃષ્ટ આહુષે નારકી થયો. ત્યાં અનેક દુઃસહ દુઃખો
 સહી અંતે લાંથી ગયીને અહીં મૃગાવતી રાણીની કુક્ષિમાં
 ઉત્પન્ન થયો તેથી રાણીને અને રાજાને પણ ભારે કષ્ટ થયું. અંતે
 તે જન્મ્યો પણ વિડંબના પામતો છતો પોતાનો કાળ નિર્ગમન
 કરે છે તે ૨૬ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને અનેક નીચ અવતારો
 લઈ ભવભ્રમણ કરશે. હિંસાનો આવો કટુક વિપાક સાંભળી
 ચતુર માણસોએ ચેતીને આશ્વસું ધટે છે. મતલબ કે કોઈ પણ
 પ્રાણીને કદાપિ કોઈ પણ રીતે દુઃખ ઉપજાવે તેમ કરવું નહિ.

નાઝળ દુહમણંતં । જિણોવણસાઝ જીવહયાણં ॥

હુજ્જ અહિંસાનિરઝો । જહ્ નિવ્વેઝો મવદુહેસુ ॥૧૪॥

જીવહિંસા કરનારને અનંત દુઃખ થાય છે એમ સવજ્ઞ

વીતરાગના ઉપદેશથી જાણીને જો ભવ દુઃખથી નિવેદ-ત્રાસ થતો હોય તો જીવદયામાં રક્ત રહેવું. ૧૪

જ્ઞાનદ્વાર.

इच्छंतो य अहिंसं । नाणं सिरिक्ज सुयुरुमूलंमि ॥
सच्चिय कीरइ संमं । जं तन्विसयाइ विन्नाणे ॥१५॥

અહિંસાના લાભને ઇચ્છનારે સદ્ગુરૂની સમીપે જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ, કેમકે જ્યારે તે અહિંસા સંબંધી વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે જ તે (અહિંસા) રૂઢી રીતે સેવાય છે, અન્યથા તે સારી રીતે સેવી શકાતી નથી. ૧૫

किं नाणं को दाया । को गहणविही गुणा य के तस्स ॥
दारकमेण इमिणा । नाणस्स परूवणं बुच्छं ॥ १६ ॥

જ્ઞાન તે શું ? જ્ઞાનદાતા કોણ ? જ્ઞાન ગ્રહણ કરવાનો વિધિ શો ? તેના શા શા ગુણો ? આ દ્વારના અનુક્રમથી જ્ઞાનની પ્રરૂપણા કરીશું. ૧૬

आभिणिवोहियनाणं । सुयनाणं चेव ओहिनाणं च ॥
तह मणपज्जवनाणं । केवलनाणं च पंचमयं ॥ १७ ॥

પહેલું મતિજ્ઞાન, બીજું શ્રુતજ્ઞાન, ત્રીજું અવધિજ્ઞાન, ચોથું મનઃપર્યવ જ્ઞાન, અને પાંચમું કેવળ જ્ઞાન. ૧૭

इत्थं पुण अहिंमारो । सुयनाणेणं जओ सुएणं तु ॥
 सेसाणमप्पणोवि य । अणुओग पईवदिट्ठंतो ॥ १८ ॥

અત્ર પ્રસ્તુત અધિકાર શ્રુતજ્ઞાન વડે છે કેમકે શ્રુતજ્ઞાન વડેજ શેષ (બીજા) મતિ જ્ઞાનાદિક જ્ઞાનોનું તેમજ પોતાનું (શ્રુતજ્ઞાનનું) વ્યાખ્યાન થઈ શકે છે, પ્રદીપના દૃષ્ટાંતથી-જેમ દીપક પોતાને તેમજ બીજા ઘટપટાદિક પદાર્થોને પ્રકાશે છે, તેમ શ્રુતજ્ઞાન પણ ઉભયને પ્રકાશી-જાણાવી શકે છે. ૧૮

इकंमि वि मुस्कपयंमि । होइ जो इत्थ निच्चमाउत्तो ॥
 तं तस्स होइ नाणं । छिंदइ सो तेण दुहजालं ॥ १९ ॥

એક પણ નિર્વાણ સુખદાયી પદમાં જે અત્ર સદાય ઉપ-શુક્ત (તદાકાર વૃત્તિવાળો) થઈ વર્તે છે તે તેનું (સમ્યક્) જ્ઞાન કહેવાય છે. અને તે વડે તે દુઃખ જાળને છેદી નાંખે છે (ભાવનામય કરેલા એક પણ ઉત્તમ પદથી પ્રાણીનું કલ્યાણ થઈ શકે છે. તેવુંજ ઉત્તમ જ્ઞાન અધિક હોય તો અધિક હિત, પણ જટલું હોય તે ભાવનામય હોવું જોઈએ પછી ભલે તે થોડુંજ હોય. પણાને માટે અત્ર કંઈ આગ્રહ નથી.) ૧૯

संविग्गो गीयत्थो । मझत्थो देसकालभावन्नू ॥
 नाणस्स होइ दाया । जो सुद्ध परूवगो साहू ॥ २० ॥

સંવિગ્ગ-ભવભીરુ, મોક્ષ અનુકૂળ ક્રિયા કરનાર, મુમુક્ષુ, તીવ વૈરાગી, ગીતાર્થી, (સૂતાર્થી ઉભયના જણ) મધ્યસ્થ, નિષ્પ-

દાપાતી, કેવળ ગુણરાગી; અને દેશકાળનો જાણુ છતો જે સાધુ—
મુમુક્ષુ શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય તે જ્ઞાનનો દાતા હોય. ૨૦

ઓસન્નો વિ વિહારે । કમં સોહેઈ સુલભવોહી ય ॥
ચરણકરણં વિસુદ્ધં । ઉવવૂંતો પરૂવંતો ॥ ૨૧ ॥

(કાઈ મુમુક્ષુ) સંયમ માર્ગમાં શિથિલ છતાં સર્વજ્ઞ વીત-
રાગ પ્રણીત ચરણ કરણ (પંચ મહાવ્રતરૂપ મૂળ ગુણ અને પિંડ
વિશુદ્ધિઆદિ ઉત્તર ગુણ) ને પ્રશસતો અને પ્રરૂપતો સતો કર્મ
નિર્જરા કરે અને સુલભ બોધિ પણ થાય. મતલબ કે શ્રીઉપદેશ
માળા પ્રમુખમાં કહ્યા મુજબ સંવિગ્રપક્ષીપણુ પાળનાર પણ
સ્વહિત સાધી શકે. પણ ગુણવિના મિથ્યાડંબરી સ્વહિત
સાધી ન શકે. ૨૧

અરકલિય મિલિયાઈ ગુણે । કાલગ્ગહણાઈ ઉ વિહી મુત્તે
મજ્જણ નિસિજ્જ અરકા । ઇચ્છાઈ કમોતયત્થંમિ ॥ ૨૨ ॥

સૂત્ર અર્થ ગ્રહણ કરતી વખતે (શિષ્યોએ) અસ્ખલિત
અને અમિલિત પ્રમુખ ગુણવાળા (ન્યૂનાધિક રહિત) ઉચ્ચારાતા
સૂત્રોમાં કાલગ્રહણાદિક વિધિ (શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ ક્રિયા વિશેષ-ઉદ્દેશ-
સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા પ્રમુખ), પ્રમાર્જન, (ભૂમિશુદ્ધિ) જ્ઞાનદાતા ગુરુ
મહારાજ શાસ્ત્રવાચના દેવા સમાધિપૂર્વક જેસે એવાં આસન પ્રમુ-
ખની યોજના તેમજ અક્ષ (ચંદનક) વડે સ્થાપનાચાર્યને સ્થાપવા
ઈત્યાદિક ક્રિયાક્રમ કરવાનો હોય છે. ૨૨

નિદ્રા વિગદ્યા પરિવર્જિતેહિં ગુત્તેહિં પંજલિઉડેહિં ॥
 મત્તિવદ્દુમાણપુર્વં । ઉવરત્તેહિં સુણેયવ્વં ॥ ૨૩ ॥

નિદ્રા અને વિકૃત્યા વર્જિત અને સુનિત્રહીત યોગવાળા
 યદ્યને શિષ્યોએ પ્રાંજલિ (હસ્તપુટ) જોડી કરી ભક્તિ બહુ માનપૂ-
 ર્વક ઉપયુક્ત બની (સાવધાનપણે) શાસ્ત્રવાચના લેવી જોઈએ. ૨૩
 અભિકંઠ્ઠવં તેહિં મુહાસિઆઈં । વયણાઈં અત્થસારાઈં ॥
 વિમ્હિય મુહેહિં હરિસા । ગણહિં હરિસં જણંતેહિં ॥૨૪॥

તેમજ વળી શિષ્યોએ વિસ્મિત મુખે, હર્ષિત અને અને
 આચાર્ય મહારાજને હર્ષ ઉપજાવતા છતાં ગુરૂનાં ગંભીર અર્થ-
 વાળાં સુભાષિત (મધુર) વચનોને શ્રવણ કરવા અભિલાષી બનવું
 જોઈએ. ૨૪

ગુરુપરિતોસગણં । ગુરુમત્તીણ તહેવ વિણણં ॥
 ઇચ્છિય સુત્તથાણં । સિપ્પં પારં સમુવયંતિ ॥ ૨૫ ॥

ગુરૂ મહારાજને પરિતોષ (અનેક રીતે સમાધિ) ઉપજા-
 વવાથી, ગુરૂ મહારાજ પ્રત્યે સારા ભક્તિભાવથી તેમજ વિનય
 બહુમાન કરવાથી શિષ્યો ઈચ્છિત સૂત્રાર્થનો શીઘ્ર સારી રીતે પાર
 પામે છે. ૨૫

સમય મણિણ વિહિણા । સુત્તં અત્થો અદિજ્જ જુગ્ગસ્સ
 વિજ્ઞાસાહગનાણ ॥ ટુંતિ ઇયરા વહુદોસા ॥ ૨૬ ॥

શાસ્ત્રકથિત વિધિ મુજબ વિદ્યાસાધકના દૃષ્ટાન્તથી યોગ્ય જીવને સૂત્ર અને અર્થ દેવા, અન્યથા અનેક દોષો સંભવે છે. મતક્ષણ કે યોગ્ય જીવને સૂત્રાર્થ દેવાથી સ્વપરને હિત અને અયોગ્યને દેવાથી સ્વપરને અહિત—અનર્થ પેદા થાય છે, માટે યોગ્યનેજ દેવાં. ૨૬

આમે ઘડે નિહિત્તં । જહા જલં તં ઘડં વિનાસેઙ્ ॥
 ઇય સિદ્ધંતરહસં । અપ્પાહારં વિનાસેઙ્ ॥ ૨૭ ॥

જેમ કાચા ઘડામાં નાંખેલું જળ તે ઘડાનો વિનાશ કરે છે તેમ સિદ્ધાન્ત રહસ્ય પણ હીન—સત્ત્વ ગુણ વિકળ—અયોગ્ય જીવનો વિનાશ કરે છે. ૨૭

મેહા હુજ્જ ન હુજ્જ વ । લોણ જીવાણ કમ્મવસગાણં ॥
 ઉજ્જોઓ પુણ તહ વિહુ । નાણંમિ સયા ન મોતવ્વો ૨૮

જગત્માં કર્મવશવર્તી જીવોને મેદા (ધારણા શક્તિ) હોય અથવા ન હોય તો પણ જ્ઞાન અભ્યાસ કરવામાં ઉદ્યમ તો નજી આવે જોઈએ. ૨૮

જહ્ વિહુ દિવસેણ પયં । ધરેઙ્ પરકેણ વા સિલોગદ્ધં ॥
 ઉજ્જોયં મા મુંચસુ । જહ્ ઇચ્છસિ સિરિકંઠં નાણં ૨૯

કદાચ આખા દિવસમાં એકજ પદ આવડે અથવા આખા પખવાડિયામાં અર્ધો શ્લોકજ આવડે તો પણ જે જ્ઞાન શીખવા

ઈચ્છા દેાય તો ઉઘમ મૃદીશ નહીં. શુભ નિષ્ઠાથી ઉઘમ વડેજ જ્ઞાનનો વધારો થઈ શકશે. ૨૯

જં પિચ્છહ અચ્છેરં । તહ સીયલમઝોનણાવિ કમેણ ॥
ઉદણ ગિરી મિત્તો । થોવં થોવં વહંતેણં ॥ ૩૦ ॥

પ્રસ્તુત વિષયની પ્રુષ્ઠિ માટે આશ્ચર્યભૂત દૃષ્ટાંત છે તે તમે વિચારો કે શીતળ મૃદુ અને 'થોડું થોડું' બોલતું-ધીમે ધીમે વહેતું જળ (જળપ્રવાહ) અનુક્રમે નદીના સંબંધવાળું થઈને ગિરિ જેવા દુર્લેધને પણ ભેદી નાંખે છે. તેમ શાન્તિથી વિનય બહુમાનપૂર્વક શુદ્ધ સમીપે થોડું થોડું ભણતાં પણ અનુક્રમે દુર્લભ શ્રુત રહસ્યને પામી શકાય છે, શુદ્ધ નિષ્ઠાથી સમતા અને ઉત્સાહપૂર્વક યત્ન કરનાર અવશ્ય ફતેહમંદ નીવડે છે, માટે નિરંતર અધિક ઉત્સાહ અને ધૈર્યથી જ્ઞાન અભ્યાસ કર્યા કરવો. ૩૦

સૂઝ જહા સસુત્તા । ન નરસઈ કયવરંમિ પડિયાવિ ॥
જીવોવિ તહ સસુત્તો । ન નરસઈ ગઝોવિ સંસારે ॥૩૧॥

જેમ મૂત્ર (દોરા) સહિત સૂઈ કચરામાં પડી છતી પણ નાશ પામતી નથી તેમ જીવ પણ મૂત્ર (જ્ઞાનસહિત) છતો કદાચ કર્મવશાત્ સંસાર ભ્રમણ કરતો છતો પણ વિનાશ પામતો નથી, મતલબ કે પૂર્વે અભ્યાસેલા શ્રુતજ્ઞાનના પ્રભાવથી પુનઃ અરૂપ સમયમાં બોધિ લાભ પામીને ઉંચો આવે છે અને જ્ઞાન વિનાનો અજ્ઞાની જીવ તો મારે ગતિમાં અરહો પરહો અથડાયજા કરે

છે, તેનો કેમ કરીને આરો આવતોજ નથી માટે શ્રુત જ્ઞાનના અભ્યાસી થવું. ૩૧

સુદૃઢિ જહ અસુત્તા । નાસદ્ રેણંમિ નિવહિયા લોણ ॥
તહ જીવોવિ અસુત્તો । નાસદ્ પહિઓ ભવરયંમિ ॥૩૨॥

જેમ સૂત્રરહિત સૂદૃઢિ રજમાં પડી થકી લોકમાં નહીં થતી જણાય છે તેમ સૂત્ર (જ્ઞાન) રહિત જીવ પણ જીવ (સંસાર) રજમાં રંગદોળાઈને નાશ પામે છે. એટલે અનંતશઃ જન્મ જરા મરણના દુઃખ પામ્યા કરે છે. ૩૨

જહ આગમપરિહીણો । વિજ્ઞો વાહિસ ન મુણદ્ તિગિચ્છં ॥
તહ આગમપરિહીણો । ચરિત્તિસોહિં ન યાણેદ્ ॥ ૩૩ ॥

જેમ શાસ્ત્ર જ્ઞાનરહિત વૈધ વ્યાધિની ચિકિત્સા કરવી જણતો નથી તેમ આગમ બોધરહિત જીવ પણ ચારિત્ર શુદ્ધિને જણી શકતો નથી. ૩૩

કિંં ઇત્તો લઘ્વરં । અચ્છેતરં વ સુંદરતરં વા ॥
ચંદમિવ સવ્વલોગા । વહુસસુયમુહં પલોયંતિ ॥ ૩૪ ॥

આથી વધારે પ્રધાન, આશ્ચર્યકારક અથવા સુંદર શું ? કે સર્વે લોકો બહુ શ્રુત (જ્ઞાની) ના મુખને ચંદ્રમાની જેમ અતિ આદરથી બોલે છે. ૩૪

છદ્દમદસમદુવાલસેહિં । અવહુસસુંયસ જા સોહી ॥

इतो य अणेगगुणा । सोही जिमिअस्स नाणिस्स॥३५॥

છટ્ટ, અષ્ટમ, દસમ (ચાર ઉપવાસ) અને દુવાસસ (પાંચ ઉપવાસ) કરવે કરીને અબદુશ્રુત (અદ્વજ્ઞ-અજ્ઞાની) ની જેટલી શુદ્ધિ (કર્મનિર્જરા) થાય તેથી અનેક ગુણી શુદ્ધિ સંયમના ખપી નિત્ય ભોજી જ્ઞાની-વિવેકીને થાય. એ સર્વ નિર્મળ જ્ઞાન (વિવેક) નો જ પ્રભાવ અણવે. ૩૫

नाणेण सव्वभावा । नज्जंती सुद्धमवायरा लोए ॥

तम्हा नाणं कुसलेण । सिरिकियव्वं पयत्तेण ॥३६॥

જ્ઞાન વડે જગતમાં વર્તતા સૂક્ષ્મ અને જાદર સર્વ ભાવો જાણી શકાય છે તે માટે કુશળ (શુદ્ધિમાન) જનોએ પ્રયત્નથી જ્ઞાન અવ્યાસ કરવો. તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવું એજ સદ્શુદ્ધિ પામ્યાનું અર્થ ક્ષણ છે. ૩૬

नाणमकारणबंधू । नाणं मोहंधयारादिणबंधू ॥

नाणं संसारसमुद्र-तारणे बंधुरं जाणं ॥ ३७ ॥

જ્ઞાન નિષ્કારણ બંધુ (સહાયક) છે. જ્ઞાન મોહ અંધ-કારને દૂર કરવા સૂર્ય છે, અને જ્ઞાન આ સંસાર સમુદ્ર તારવાને મનોહર જહાજ છે. ૩૭

वसणसयसल्लियाणं । नाणं आसासयं सुमित्तुव्व॥

सागरचंदस्सव होइ । कारणं सिवसुहाणं च ॥ ३८ ॥

સેંકડો કદથી દુઃખિત જનોને જ્ઞાન ઉત્તમ મિત્રની પેરે
 (અત્ર) આશ્વાસન આપનાર છે અને સાગરચંદ્રની પેરે
 (પરત્ર) શિવ સુખને મેળવી આપનાર છે: ૩૮

સાગરચંદ્રનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

આ ભરતક્ષેત્રમાં મલયપુર નગરને વિષે અમૃતચંદ્ર
 રાજાની ચંદ્રકળા નામની રાણીની કુક્ષીથી ઉત્પન્ન થયેલા સા-
 ગરચંદ્ર કુમારે એકદા કાઠક પુરૂષ પાસેથી પાંચસો દિનાર
 દમને એક ગાથા ગ્રહણ કરી તે ગાથા આ પ્રમાણે હતી.

અપત્થિયં ચિય જહાણ્, દુહં તહ મુહંપિ જીવાણં;
 તા મુત્તું સમ્મોહં, ધમ્મેચ્ચિય કુણ્હ પઢિવંધં. ?

તેનો પરમાર્થ એવો છે કે જીવોને દુઃખ તેમજ સુખ પણ
 ખરેખર જ્યારે વગર ઈચ્છાએજ આવી મળે છે ત્યારે સંમોહ
 મૂકીને (મુંઝાયા વિના) કેવળ ધર્મને વિષેજ પ્રતિબંધ (આચ-
 હ-વિશ્વાસ) કરવો. તે કુમાર કદાચિત ક્રીડા કરવા ઉદ્યાનમાં
 ગયો હતો ત્યાંથી તેને કાઠએ અપહરી લીધેલા પોતાને તેણે સમુ-
 દ્રમાં પડેલો જોયો. ભાગ્ય યોગે કાઠખંડને પામી તે સમુદ્રની પાર
 પહોંચ્યો, પૂર્વોક્ત ગાથાના સંસ્મરણથી સર્વ દુઃખને અસત્ લેખી
 ફરતા એવા તેણે કાઠક અરણ્યમાં ફાંસો ખાતી એક દીવ્ય કન્યાને
 દેખી. તેનો પાસ છેદીને તેણે તેણીનું રક્ષણ કર્યું. તે કન્યા ભાનુ-
 રાજાની પુત્રી કમળમાળા નામની હતી. તે કન્યા પ્રથમથીજ
 કુમારના ગુણ સાંભળી તેને જ વરવા આતુર હતી. તે હકીકત કુ-

મારને કાઈક ખેચરેં કહી, પછી અનુકૂલ સંયોગને પામી કુમારે તે કન્યાનું તેમજ અન્યત્ર પણ અનેક કન્યાઓનું પાણી ગ્રહણ કર્યું. તે તે સમવિષમ સ્થળે તે પૂર્વોક્ત ગાથાનું જ સ્મરણ કરી ધર્મમાં જ ચિત્ત રાખતો તેથી તે બહુ સુખી થયો. અનુક્રમે મહા વિશાળ રાજ્યને ભોગવી સદ્ગુરુ સમીપે દીક્ષા ગ્રહી શાસ્ત્ર અભ્યાસથી મહાજ્ઞાની થઈ, દુષ્કર આરિત્ર પાળી સર્વ પરિસહ ઉપસર્ગને સમભાવે સહી, નિખિલ કર્મભળનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. એક ગાથાના પ્રભાવથી સાગરચંદ્ર કુમાર અનુક્રમે અક્ષય પદ પામ્યા જાણીને આત્માર્થી જનોએ અવશ્ય જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા સતત ખ્યાલ રાખવો ઉચિત છે તેથી ઉભય લોકમાં હિત જ સંભવે છે.

**પાવાઓ વિણિયત્તી । પવત્તણા તહ ચ કુસલપસ્થંમિ ॥
વિણયસ્સય પઢિવત્તી । તિન્નિવિ નાણે સમુપ્પંતિ ॥૩૯॥**

પાપ થકી નિવૃત્તિ, તેમજ પ્રણય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ અને વિનય ગુણની પ્રાપ્તિ એ ત્રણ વાનાં જ્ઞાન છતેજ પરિપૂર્ણ થાય છે. ૩૯

**ગંગાઈ વાલુઅં જો મિણિજ્ઞ ડલ્લિંચિઝ્ઞણ ચ સમત્યો ॥
હથ્થડેહિં સમુદ્ધં । સો નાણગુણે મણિજ્ઞાહિ ॥૪૦॥**

જે ગંગાનદીની રેતી માપી શકાય અને સમુદ્રનાં જળ એ હાથથી ઉલ્લેચી નાખવા કોઈ સામર્થ્ય હોય તોજ તે જ્ઞાન ગુણ

ને કહી શકે. મતલબકે જ્ઞાનના સંપૂર્ણ ગુણને કહેવાને કાઈ પણ સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી. ૪૦

ઈતિજ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત.

હવે ઉપદ્રંભ દાન સંબંધીદ્વારની વ્યાખ્યા
શાસ્ત્રકાર કહે છે.

દાનદ્વાર.

આહાર વસહિ વત્યા । एएहिं नाणीण वग्गेहं कुज्जा ।।
जं भवगयाण नाणं । देहेण विणा न संभवइ ॥ ४१॥

આહાર, વસતિ (વસવાતું) સ્થાન) અને વસ્ત્રાદિક વડે જ્ઞાની જનોને ઉપદ્રંભ (આધાર) આપવો, કેમકે જીવેને જ્ઞાન દેહવિના સંભવતું નથી. ૪૧

देहो अ पुग्गलमओ । आहारइहिं विरहिओ न भवे ।।
तयभावे न य नाणं । नाणेण विणा कओ तिथं ॥ ४२॥

દેહ પુદ્ગલ મય છે, તે દેહ આહારાદિક વિના ન નથી શકે. મતલબ કે દેહના નિર્વાહને માટે આહારાદિકની અવશ્ય જરૂર છે, તેથી જ તે ટકી શકે છે. તેના વિના જ્ઞાન સંભવતું નથી અને જ્ઞાન વિના સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા રૂપ તીર્થ—સંઘ શી રીતે સંભવે ? માટે તેને ઉપદ્રંભની પૂરતી જરૂર છે. ૪૨

एएहिं विरहियाणं । तवनियमगुणा भवे जइ समग्गा ॥
आहारमाईयाणं । को नाम परिग्गहं कुज्जा ॥ ४३ ॥

જે પૂર્વોક્ત ઉપદંભ વિનાજ તપ નિયમ પ્રમુખ સમગ્ર
ગુણો સંભવતા હોય (સાધી શકાતા હોય) તે પછી આહાર
વસ્ત્ર પાત્રાદિકનો કોણ (શા માટે) સ્વીકાર કરે / ૪૩

तम्हा विहीइ संमं । नाणीणमुवग्गहं कुणंतेणं ॥
भवजलहिजाणपत्तं । पवत्तियं होइ तित्थंपि ॥ ४४ ॥

તે માટે વિધિપૂર્વક જાની પુરૂષોને સમ્યક્ ઉપદંભ આ-
પતાં છતાં ભવસમુદ્ર તરવાને યાનપાત્ર (જહાજ) જેવું તીર્થ
પણ પ્રવર્તાવ્યું ગણાય. ૪૪

कह दायगेण एयं । दायव्वं केसु वावि पत्तेसु ॥
दाणस्स दाइगाणं । अदायगाणं च गुणदोसो ॥ ४५ ॥

દાતાએ આપેા ઉપદંભ કેવા ભાવથી આપવેા અને તે
વળી કેવા પાત્ર પુરૂષોને આપવેા; એવી રીતે દાનદાતા અને અદા-
તાના જે ગુણ દોષ સંભવે તે કહેવા યોગ્ય છે. ૪૫

आसंसाइ विरहिओ । सद्धा रोमंचकंचुइज्जंतो ॥
कम्मरकयहेउं चिय । दिज्जा दाणं सुपत्तेसु ॥ ४६ ॥

આશંસાદિક (આલોક પરલોક સંબંધી સુખની ઇચ્છા,
યશ, માન, પ્રતિષ્ઠાદિકની ઇચ્છા) રહિત થઈ અને શ્રદ્ધા તથા

શેમાંય (હર્ષોદ્ધાસ) ને ધારણ કરી દાતાએ કેવળ કર્મનો ક્ષય કરવાને માટેજ સુપાત્ર દાન દેવું. ૪૬

આરંભનિયત્તાણં । અકિરિત્તાણં અકારવિત્તાણં ॥

ધમ્મદ્વા દાયવ્વં । ગિરીર્હિં ધમ્મે કયમણ્ણં ॥ ૪૭ ॥

આરંભક્રિયાથી નિવૃત્ત થયેલા, મૂલ્યવડે વસ્ત્ર આહારાદિક નહિ ગ્રહણ કરનારા, તેમજ આરંભ અને ખરીદી નહિ કરાવનાર તથા ધર્મમાંજ ચિત્તને સ્થાપનારા સાધુજનોને ગૃહસ્થોએ ધર્મને માટેજ દાન દેવું. ૪૭

इय मुरकहेउदाणं । दायव्वं सुत्तवन्नियविहीए ॥

अणुकंपादाणं पुण । जिणेहिं सव्वथ न निसिद्धं ॥ ૪૮ ॥

આવું મોક્ષ સુખ આપનારું સુપાત્રદાન શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા વિધિ મુજબ દાતાએ દેવું, અને અનુકંપાદાનનો તો જિનોએ કયાંય પણ નિષેધ કર્યોજ નથી. અનાથ, અપંગ, નિરાશ્રિતને દયાથી અપાત્રું દાન અનુકંપા દાન છે. ૪૮

केसिं च होइ चित्तं । वित्तं अन्नेसिमुभयमन्नेसिं ॥

चित्तं वित्तं पत्तं । तिन्निवि केसिं च धन्नाणं ॥ ૪૯ ॥

કેટલાકનું ચિત્ત સુંદર હોય (ભાવનામય) હોય, કેટલાકનું દ્રવ્ય સુંદર (ન્યાયોપાર્જિત) હોય, ત્યારે કેટલાકનાં ચિત્ત અને વિત્ત બન્ને સુંદર હોય પણ ચિત્ત વિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણે

સુંદર તો ડાઈકજી ભાગ્યશાળીને લાભે છે. મતલબકે ભાવનામય ઉદાર આશય વડે નીતિથી ઉપાર્જિત કરેલું દ્રવ્ય તથાપ્રકારના સુપાત્રમાં દેવાનો પુણ્યપ્રસંગ વિરલ પુણ્યશાળીને જ મળે છે. ૪૯

આરુઘ્નં સોહઘ્નં । આણિસ્મરિય મણિચ્છિઓ વિહવો ॥
સુરલોચસંપયા વિય । સુપત્તદાણાઽવરફલાઈ ॥ ૫૦ ॥

આરોગ્ય, સૌભાગ્ય, આજ્ઞૈશ્વર્ય (અન્ય જનો આજ્ઞા સ્વી-
કારી લે એવી ઠકુરાઈ), મન ચિતિત વિલસ (લક્ષ્મી) તેમજ
સુરલોક સંબંધી સંપદા એ સહુ સુપાત્ર દાનનાં મોક્ષ સુખની
અપેક્ષાએ અપર (પ્રાસંગિક) કૃણ જાણવાં. ૫૦

દાઽ સુપત્તદાણં । તંમિ ભવે ચેવ નિઽબુયા કેવિ ॥
અન્ને તર્ફય ભવેણં । મુત્તૂણ નરામરસુહાઈ ॥ ૫૧ ॥

સુપાત્ર દાન દઈને કેટલાક ભવ્ય જનો તે ભવમાંજ નિ-
વૃત્તિ (મોક્ષ) પામ્યા અને અનેરા કેટલાક ભવ્યો નર સુર સંબંધી
સુખ વિલસીને ત્રીજા ભવે સિદ્ધિ પદને પામ્યા. ૫૧

જાયઙ્ સુપત્તદાણં । મોગાણં કારણં સિવફલં ચ ॥
જહ દુષ્ઠ માઽયાણં । સુયાણ નિવસૂરસેણસ ॥ ૫૨ ॥

સુપાત્ર દાન દેવ અને મનુષ્ય સંબંધી સુખપ્રાપ્તિનું કાર-
ણ થાય છે તેમજ શિવસુખ (મોક્ષ) રૂપકૃણ પણ આપે છે, જમ
સુરસેન નૃપના પુત્ર બન્ને ભાઈઓને સુપાત્ર દાનથી ભારે સુખ
પ્રાપ્ત થયું હતું; તેમનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે. ૫૨

સુરસેન રાજના બન્ને પુત્રનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

સુરસેન રાજના બંને પુત્રો અમરસેન અને વયરસેન એ બંને ભાઈઓ એકઠા મહેલના ઝડપામાં બેઠા હતા, તેવામાં મુનિ યુગળ (બે મુનિઓ) ને જોઈને અતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી બક્તિભરથી તે બંને મુનિઓને વંદન કરવાને ગયા. અવધિજ્ઞાની મહર્ષિ મુનિએ તે બન્નેના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ જણાવી કહ્યું કે તમારામાંથી અમરસેને પૂર્વે મુનિને દાન દીધું હતું તે દાન વૃક્ષના પુષ્પરૂપ આ રાજ્યની તેને પ્રાપ્તિ થઈ અને વયરસેને પાંચ કોડીના પુષ્પથી પ્રજ્ઞની પૂજા કીધી હતી તેથી તેને પાંચસો પાંચસો દિનાર (સોનૈયા) પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ તથા ભોગ પ્રાપ્તિ રૂપ થઈ અને મુખ્ય રૂળ તો બંનેને આ ભવથી પાંચ ભવ સુધી દેવલોક તથા મનુષ્ય લોકના ઉત્તમ ભોગ ભોગવીને છઠ્ઠે ભવે પૂર્વ વિદેહમાં રાજ્ય ભોગવી નીરાગ (વીતરાગ) ચારિત્ર વડે મુક્તિની પ્રાપ્તિ થશે. આવી રીતે પૂર્વ જન્મમાં દીધેલાં દાન અને કરેલી જિન પૂજાનું રૂળ જાણી અનેક દાનશાળા તથા જિન ચૈત્યો કરાવી, તેમજ સાતે ક્ષેત્રોમાં પુષ્કળ ધન વાવી, પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી, પાંચમા સ્વર્ગમાં દેવપણે તે બન્ને ભાઈઓ ઉપન્યાસ પછી ત્યાંથી પૂર્વોક્ત ક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મી મોક્ષે જશે.

પહસંતગિલાણેસુ । આગમગાહીસુ તહ ય કયલોણ ॥

ઉત્તરપારણગમ્મિ ય । દિત્તં સુવહુફલં હોઈ ॥ ૫૩ ॥

પ્રશ્નાન્ત, (પર્યટન-વિહાર કરવાને અસમર્થ) જ્ઞાન

(શાંતી), આગમગ્રાહી (શાસ્ત્રાભ્યાસી) સાધુઓને લેવા કર્યા
ખાદ તેમજ ઉત્તર પારણાને પ્રસંગે (શાસ્ત્ર વિધિથી) દીધેલું દાન
ખલુ ગણુ કૃણદાયી નીવડે છે. ૫૩

વજ્રેણ અણિચ્ચેણ ય । ધણેણ જહ્મિ હોમિ પત્તનિહિણં ॥
નિચંતરંગરૂવો । ધમ્મો તાં કિં ન પજ્જતં ॥ ૫૪ ॥

ખાદ્ય અને અનિત્ય એવું ધન (સુ)પાત્રમાં સ્થાપવાવડે
કરીને જો નિત્ય (શાશ્વત) એવો અંતરંગ ધર્મ પ્રાપ્ત થતો હોય
તો શું પરિપૂર્ણ ન થયું ? અર્થાત્ સર્વ સિદ્ધ થયું સમજવું. ૫૪

દારિદ્રં દોહગ્ગં । દાસત્તં દીણયા સરોગત્તં ॥
પરપરિભવસહણં ચિંયં । અદિન્નદાણાણવંથાઓ ॥૫૫॥

દારિદ્ર, દૌર્ભાગ્ય, દાસત્વ, દીનતા, સરોગતા, અને પરપ-
રાસવતું સહન કરવાપણું એ સર્વ (સુપાત્ર) દાન નહીં દેનાર-
ની અવસ્થાઓ છે. (છતી સામગ્રીએ શ્રદ્ધા તથા વિવેકની ખામી-
થી, અનાદરથી કે કૃપણતાદિક દોષોથી સુપાત્ર દાન દઈ શક્તા
નથી તેમના કેવા હાલ થાય છે તે ઉપર ગાથામાં બજાવ્યું છે.
માટે સામગ્રી સાર્થક સફળ કરવી.) ૫૫

વવસાયફલં વિહવો । વિહવસ ફલં સુપત્તવિણિઓગો ॥
તયમાવે વિવસાઓ । વિભવો વિયં દુગ્ગહ્નિમિત્તો ॥૫૬॥

વ્યવસાય ઉદ્યોગ કરવાનું પ્રયોજન—કૃણ લક્ષ્મી છે, લ-

ક્ષમી પામ્યાનું કૃણ સુપાત્રદાન છે. તેના અભાવે વ્યવસાય અને લક્ષમી બંને દુર્ગતિનાં કારણરૂપ થાય છે, ન્યાયનીતિથી લક્ષમી કમાઈ તેનો સુપાત્રદાન વડે લ્હાવો લેવો એથી સદ્ગતિ સહજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, એમ પૂર્વે શાસ્ત્રકારે જણાવ્યુંજ છે. ૫૬

પાયં અદિન્ન પુલ્લં । દાણં સુરતિરિયનાસ્યભવેસુ ॥
મણુયત્તેવિ ન દિજ્ઞા । જઈ તં તો તં પિ નણુ વિહલં ॥૫૭॥

પ્રાયઃ દેવ તિર્યય અને નારકીના ભવોમાં દાન પૂર્વે દી-
ધેલું હોતું નથી, અને મનુષ્યપણામાં પણ જો દાન ન દેવાય
તો તેને મનુષ્યભવ પણ ખરેખર નિષ્કળ નીવડે. ૫૭

ઉન્નયવિહવો વિ કુલ્લુગ્ગઓ વિ સમલંકિઓ વિ રૂવી વિ ॥
પુરિસો ન સોહઈ ચિય । દાણેણ વિણા મઈદુલ્લ ॥૫૮॥

અત્યંત લક્ષમીપાત્ર છતાં, ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં,
વસ્ત્ર અલંકારથી અલંકૃત છતાં અને સ્વરૂપવંત છતાં પુરૂષ, દાન
(સુપાત્રદાન—પક્ષે મદ વારિ) વિના મયગળ (હાથી) ની જેમ
ખરેખર શોભા પામતો નથી. ૫૮

લલ્લોવિ ગરૂયવિહવો । સુપત્તરિત્તેસુ જેહિં ન નિહિત્તો ॥
તે મહુરાડરિવિણિલ્લ ॥ માયણં હુંતિ સોયસ્સ ॥૫૯॥

બહુ દ્રવ્ય પામ્યા છતાં સુપાત્રરૂપ ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં જેમણે
વાંચ્યું નથી, તે મથુરાપુરીમાં વસનારા વણિકની પેરે શોકનું ભાં-
જન થાય છે.

મથુરાપુરી વાસ્તવ્ય વણિક દટાન્ત

મથુરાપુરીમાં ધનસાર શ્રેષ્ઠી વસે છે તે ૬૬ કોઠ ડ્રૉય-
નો સ્વામી છે. તે પણ એક કોડી માત્ર પણ ધર્મ કાર્યમાં આ-
પતો નથી. ખીજ દાતાર જનોને દેખીને પણ દીલમાં ધણે બળે
છે, વધારે શું ? પણ ધરનાં માણસ પણ તે બહાર ગયો હોય સારે
જમે છે. તેનું કૃપણપણું એવું તો જગજહેર થયું કે ભોજન કર્યા
વગર કોઈ તેનું નામ પણ ગ્રહણ કરે નહિ. અન્યથા તેનું ભંડા-
રેલું સમસ્ત ડ્રૉય કાચલા રૂપ થઈ ગયું, જળ માર્ગે રહેલું ખુદી
ગયું, સ્થળ માર્ગે રહેલું ચોરોએ લૂંટી લીધું અને બાકીનું દશ લક્ષ
જેટલું ડ્રૉય લહીને જળમાર્ગે ચાલ્યો; તે માર્ગમાં વહાણ ભા-
ગ્યું સાંથી દૈવયોગે સમુદ્રના તીરે પહોંચ્યો હતો એક અટ-
વીમાં પડ્યો પડ્યો વિચારવા લાગ્યો કે હા ! ઇતિ ખેદ મેં જાતે
ડ્રૉયને ભોગવ્યું નહિ, તેમજ તે સુપાત્રમાં ખર્ચ્યું પણ નહિ, તેથી
દાન ભોગ રહિત મારા ડ્રૉયનો છેવટે દૈવયોગે વિનાશ થયો; તેમ-
જ વળી કુટુંબનો પણ વિરહ થયો. એટલામાં તત્કાળ કેવળજ્ઞાન
પ્રાપ્ત થવાથી સુર અસુરોએ અર્ચેલા એક મહર્ષિને દેખી મનમાં
ખુશી થઈ તેમને વંદન કરી ધર્મ દેશના સાંભળી; પછી જ્ઞાનીને
ડ્રૉય વિનાશનું કારણ પૂછવા લાગ્યો.

કેવળી બગવાને કહ્યું કે ધાતકીખંડે ભરતક્ષેત્રમાં બે
લાઈએ હતા તેમાં વડો ભાઈ સરળ ગંભીર અને દાનેશ્વરી હતો.
તે સદાય દીન જનોને દાન દીધાજ કરતો હતો. નાનો ભાઈ
શુદ્ર સ્વભાવી હતો તેથી તે બે કે મોટા ભાઈ ઉપર દ્રેષખુદ્ધિ રાખતો

હતો તોપણ તે તો દાન દીધાજ કરતો હતો ત્યારે નાનો ભાઈ
 દ્રવ્ય વહેંચી લઈ જૂદા થયો, જૂદા થયા પછી તેનું ધન ક્ષીણ
 થઈ ગયું અને મોટા ભાઈને તો તેના પુણ્યના પ્રભાવથી ધન
 વૃદ્ધિ પામ્યું. ત્યારે નાના ભાઈએ દ્વેષ બુદ્ધિથી રાજની પાસે ખોટી
 ચાડી કરી તેની પાસેથી દ્રવ્ય પડાવ્યું. તેથી વૈરાગ્ય પામી વડા
 ભાઈએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને તેનું પાલન કરી તે સૌધર્મ દેવ-
 લોકમાં ગયો. નાનો ભાઈ અજ્ઞાન તપ કરીને અસુર થયો તે અ-
 સુર સાંથી અવીને આ તું થયો અને વડો ભાઈ તામલિપ્તિ
 પુરિમાં વ્યવહારી પુત્ર થયો, ત્યાં તે ભુક્ત ભોગી થઈ દીક્ષીત થયો.
 અનુક્રમે ધાતિ કર્મને અપાવી કેવળજ્ઞાન પામ્યો તે હું પોતેજ
 છું. જે તેં પૂર્વ ભવમાં દાનનો દ્વેષ કર્યો હતો તે કર્મથી તું કૃપણ
 થયો અને ધન પણ સહસ્રા નષ્ટ થઈ ગયું. એ પ્રમાણે સર્વ હકી-
 કત જ્ઞાનીના મુખથી શ્રવણ કરીને પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ જાણી વૈરા-
 ગ્યથી પોતે સમ્યક્ત્વમૂળ શ્રાવકનાં વ્રત ગ્રહણ કર્યાં. હવેથી વ્યા-
 પારમાં જે લાભ મળે તેમાંથી ફક્ત ચોથો ભાગજ પોતે રાખવો,
 બાકીના ત્રણ ભાગ ધર્મ કાર્યમાં (પરમાર્થમાં) ખર્ચી દેવા, એવો
 અભિગ્રહ ધારણ કરી કેવળી ભગવાનને નમસ્કાર કરી તે તામ-
 લિપ્તિ નગરીમાં આવ્યો. અન્યદા વ્યંતરે ઉજ્જડ કરી મૂકેલા
 કાંઈ એક શૂન્ય ધરમાં પોતે કાઉસ્સગ ધ્યાને રહ્યા. ત્યાં તેને તે વ્યં-
 તરે આખી રાત્રિ ઉપસર્ગ કર્યો તેમાં ક્ષોભ ન પામ્યો, તેથી પ્રભાતે
 વ્યંતર તુષ્ટમાન થઈ બોલ્યો કે વર માગ! છતાં પોતે કંઈ માગ્યું નહિ.
 ત્યારે વ્યંતરે કહ્યું કે તું મથુરામાં જ ત્યાં તું પુનઃ ૬૬ કોડ દ્ર-

વ્યનો સ્વાર્થી ધર્મશ. પછી મથુરામાં આવ્યા બાદ તેને તેવીજ રીતે નિધાનાદિ ૬૬ કોડ દ્રવ્ય મળ્યું, તેથી તે મહાદાન પુણ્ય કરી ધર્મને આરાધી સૌધર્મ દેવલોકે અરુણાબ વિમાનમાં ચાર ૪ પદ્યોપમના આયુષ્યવાળો દેવ થયો, ત્યાંથી ગયવી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સિદ્ધિ પામશે. ઇતિધનસાર શ્રેષ્ઠી કથાનકમ્

એવી રીતે ત્રણે પ્રકારનો દાન ધર્મ બતાવ્યો. હવે ક્રમ પ્રાપ્ત શીલ ધર્મ બતાવે છે.

શીલદ્વાર.

इय इकं चिय दाणं । भणियं नीसेसगुणगणनिहाणं ॥
जइ पुण सीलंपि हविज्ज । तत्थता मुद्दियं भवणं॥६०॥

આ અનંતર કહેલું દાન જ સમસ્ત ગુણ ગણનું નિધાન છે, અને જો કદાચ તેની સાથે શીલ (ગુણ) પણ હોય તો પછી તેમાં બાકી શું ? કહેવાય ? મતક્ષણ કે એતો વળી સુવર્ણ અને સુગંધ સમાન છે. ૬૦

जं देवाणवि पुज्जो । भिस्काणिरओवि सीलसंपुत्तो ॥
पुहविवईवि कुसीलो । परिहरणिज्जो बुहजणस्स ॥६१॥

વિક્ષા ઉપજીવી છતાં જો શીલગુણથી સંપૂર્ણ હોય તો તે દેવતાને પણ પૂજનિક થાય છે અને એક પૃથ્વીપતિ પણ જો કુશીળ (શીલ-વિકળ) હોયતો તે પંડિત પુરુષોને પરિહરવા થાય છે. ૬૧

કસ્સ ન સલાહણિજં । મરણંપિ વિશુદ્ધસીલચયણસ્સ ॥
કસ્સ વ ન ગરહણિજ્ઞા । વિઝલિઅસીલા જિઅંતા વિદર

વિશુદ્ધ શીલરત્ન પુરૂષત્વં મરણ પણ કોને શ્લાઘા (પ્ર-
શંસા) કરવા યોગ્ય ન થાય ? અને શીળ વિકળજનો જીવતા
પણ કોને નિંદવા યોગ્ય ન થાય ? ૬૨

જે સયલ પુહૈં મારં । વહંતિ વિસહંતિ પહરણ્ણીલં ॥
નણ સીલમરુવ્વહણે । તે વિહુ સીયંતિ કાસરુવ્વ ॥૬૩॥

જે સકળ પૃથ્વીના ભારને વહે છે અને શસ્ત્રોની પીડાને
ખુશીથી સહે છે તે પણ પાડાની પેરે શીલ સંબંધી ભારત્વં
ઉદ્વહન કરવામાં ખરેખર સીદાય છે, મતલબ કે કામાન્ધ જનો
શીળ પાળવાને કેવળ કાયર હોય છે. આ પ્રસંગે રાવણાદિક
દૃષ્ટાન્તરૂપ સમજવા. તેનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. ૬૩

રઙ્ગિરિદ્ધિબુદ્ધિયુગ્મસુંદરીણ । તહસીલરત્તવણપયત્તં ॥
સોઝણ વિમ્મિહયકરં । કો મહ્લહ શીલવચ્ચયણં ॥૬૪॥

રતિસુંદરી, રિદ્ધિસુંદરી, બુદ્ધિસુંદરી અને ગુણ-
સુંદરીએ શાસ્ત્રનીતિ મુજબ શીલ રક્ષણ કરવાનો કરેલો વિસ્મ-
ય કારી પ્રયત્ન સાંભળીને પોતાના પ્રધાન શીલ રત્નને કોણ
મલીન કરે ? તેમનું ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે.

રતિસુંદરી પ્રમુખ સતીઓનાં ચરિત્ર.

સાકેતપુરમાં જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરે છે ત્યાં રાજા

શ્રેષ્ઠી, મંત્રી અને પુરોહિતની પુત્રીઓ રતિસુંદરી, રિધિસુંદરી, ભુધિસુંદરી અને ગુણસુંદરી નામની ચારે સખીઓ શ્રીજિન-
ધર્મના મર્મને જાણનારી છે. તેમાં નંદનપુરના રાજાની સાથે પર-
ણાવેલી રાજાની પુત્રીને અત્યંત રૂપવાળી જાણીને હસ્તિનાપુરના
સ્વામીએ સર્વ બલથી તેના પતિને હણી તેણીને ગ્રહણ કરી લીધી.
અનેક ચાહુ (પ્રિય) વચનોથી પ્રાર્થના કરાતી તેણીએ મદનફળ-
મીઠાળાદિકના યોગથી વમનાદિક વડે સ્વદેહનું અશુચિપાણું તેને
જાણાવ્યું અને વળી કહ્યું કે આ પ્રમાણે માફ આપું શરીર અશુ-
ચિમય છે તો પછી આવા અશુચિદેહ ઉપર શામાટે અનુરાગ
કરે છે ? ત્યારે રાજા જોલ્યો હે પ્રિયે ! તારાં નેત્ર ઉપર મને
મહામોહ થાય છે. એ વાત જાણીને રતિસુંદરીએ રાત્રિમાં શસ્ત્ર-
વડે પોતાનાં જ નેત્રો ઉખેડી કાઢી રાજાના હાથમાં આપ્યાં. રાજા
દેખીને વૈરાગ્ય પામ્યો. તે બનાવ વડે રાજાનું મન ખિન્ન થવાથી
રતિસુંદરીએ કરેલા કાઉરસગ્ગ વડે આકર્ષાએલા દેવતાએ નવાં
અશુ કરી દીધાં, જેથી લોકમાં શીળનો મહિમા વિસ્તર્યો. પછી
રતિસુંદરી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહીને સ્વર્ગે ગઈ. ૧

શ્રેષ્ઠી પુત્રી રિધિસુંદરીને વ્યવહારી પુત્રનીસાથે પરણાવી.
તે દંપતી જે વહાણ ઉપર ચઢ્યા હતા તે વહાણ ભાંગી જવાથી
પાટીયું પામીને તે દંપતી કાઠક બીજા દ્વીપમાં ગયા, ત્યાં આવી
ચઢેલા બીજા વણિકે તેમને પોતાના વહાણમાં લીધા પછી રિધિ-
સુંદરીના રૂપથી મોહિત થયેલાં તેણે તેના પતિને સમુદ્રમાં પાડી
નાખી તેણીને વિષય ભોગ માટે પ્રાર્થના કરી. ત્યારે તેણીએ કહ્યું

કે “ પરવશ ઇંદ્રિય વાળા પુરૂષો અનેક સ્ત્રીનો સમુદાય (સ્વાધીન) છતાં પણ તૃપ્તિ પામતા નથી તેમજ તેવી કામી સ્ત્રી સમસ્ત પુરૂષોવડે કરીને પણ તૃપ્તિ પામતી નથી ” તો પછી તું કેમ મોહ પામે છે ? એવાં વચનથી તે મૌન રહ્યો. તે વહાણ પણ ભાંગ્યું અને એક પાટીયું મળી આવવાથી તે સોપારક પહોંચી. ત્યાં પૂર્વેજ આવી પહોંચેલા પોતાના ભત્રીયારને મળી. બન્નેએ એક બીજાના વૃતાન્ત કહી સંભળાવ્યા, તેથી તે બન્ને સંસારથી વિરક્ત છતાં ત્યાં રહે છે. પેલો વણિક પણ પાટીયે વળગીને ત્યાંજ આવ્યો, મચ્છાહારથી તે કાઢીયો થયો. દંપતીએ તેને દેખી આજખી લીધો. તેને પશ્ચાત્તાપ થવાથી પ્રતિબોધિને પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ આવ્યો. ત્યાં ધન ઉપાર્જિતને સહુ સ્વસ્થાનકે ગયા. રૂઢિ સુંદરી અવસરે પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) અંગીકાર કરીને સ્વર્ગે ગઈ. ૨

મંત્રી પુત્રી બુદ્ધિસુંદરી સાર્થવાહના પુત્ર સાથે પરણાવેલી છે. પિતાના ઘરે ગોખમાં બેઠેલી તેણીને રાજાએ દેખી તેણીમાં અનુરક્ત થવાથી ખોટા દોષ માથે ચઢાવીને તેણીના પિતાને સહકુટુંબ પકડયો. છેવટે રાજાના કહેવા મુજબ બુદ્ધિસુંદરીને સંકેતિક સ્થાનમાં મુકવાથી મંત્રીને મુક્ત કર્યો. પછી રાજાએ તેણીને કામ ભોગ માટે પ્રાર્થના કરી, પરંતુ તેણીએ તે માન્ય કરી નહી. અન્યદા તેણીએ એક પોતાના જેવી મીણની પૂતળી ચોતરફ વિદ્યાવાળી કરાવી તેને વસ્ત્રાભરણથી શણગારીને પોતાના સ્થાનમાં મૂકી. અને પોતે છાની ધૂપાઈને રહી. રાત્રિમાં રાજા ત્યાં આવ્યો. તે પૂતળીને બુદ્ધિસુંદરી જણીને બોલાવવા લાગ્યો. નહીં

બોલતી એવી તેણીને બોલાવવા માટે તેણીનું મુખ ઉઘું કરે છે તેવામાં પહેલેથીજ જાણે (તે પૂતળીનું) આણ લાગેલું મોકળું (છુટું) માથું જમિ ઉપર પડ્યું. દુર્ગંધ પૂટી. રાજા મુખ મચકોડતો 'આ શું ?' એમ ચિંતવે છે એવામાં બુદ્ધિસુંદરી પ્રગટ થઇને કહેવા લાગી કે જેવી આ તેવીજ હું પણ દેખાવમાં રમણીક છતાં અંદર વિદ્યાથી ભરેલી છું. ઈત્યાદિક કથા છતાં રાજા સમજ્યો નહિ, ત્યારે સહસા ગોખથી પડતું મૂકીને તે જમિ ઉપર પડી. તેથી રાજાએ લલિત થઈ ત્યાં આવીને ઉપચાર કરી તેણીને 'બહેન' કહીને બોલાવી તેણીની ક્ષમા માગી. તેણીના વચનથી પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ અંગીકાર કર્યો. લોકમાં ભારે યશ ગવાયો અને અવસરે તે બુદ્ધિસુંદરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગઈ. ૩

પુરોહિતની પુત્રી ગુણસુંદરીને શ્રાવસ્તીમાં વિપ્ર પુત્રની સાથે પરણાવી. સોકિતપુરના કોઈ બીજા વિપ્ર પુત્રે ચાર પક્ષામાંથી બિલ્લોની ધાડ લાવીને સ્વરૂપવંત હોવાથી તેણીને પક્ષીમાં આણી. કામભોગ માટે જ્યારે તેણીની પ્રાર્થના કરી ત્યારે તેણીએ ચૂર્ણ-યોગથી પોતાના દેહમાં અતિસાર (ઉપરા ઉપર દસ્ત થાય તેવો રોગ) પેદા કર્યો. અનેક ઉપચાર કર્યો છતાં તે નહિ મટવાથી તેમજ તેણીનું શરીર અશુચિથી ખરડાયેલું જોઈને તે નિવેદ (વૈરાગ્ય) પામ્યો. સારે તેનો તેવો શુભ ભાવ જાણીને તેણીએ પ્રતિબોધ આપ્યો. પછી તે વિપ્રે તેણીને શ્રાવસ્તીમાં તેણીના પિતાના ઘરે મૂકી. અન્યદા તે વિપ્રને સર્પ કરડ્યો ત્યારે ઉપચારથી તેને સજ્જ કરી જિનધર્મ અને પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ પ્રાપ્ત કરાવ્યો. ગુણસુંદરી

પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી સ્વર્ગે ગઇ. ૪

એવી રીતે એ ૪ ચારે સતીઓ શીલના પ્રભાવથી સ્વર્ગ સુખ ભોગવી ચંપા પુરીમાં મહેલ્યના ધરે જૂદી જૂદી અવતરી. ૩૫
સૌભાગ્ય યુક્ત છતી ત્યાંના શ્રેષ્ઠ પુત્ર વિનયધર કુમારની સાથે પરણી. અન્યદા તેમનું મનોહર ૩૫ સાંભળીને રાજાએ વિનયધર સાથે દૂરી મૈત્રી કરી તેના અંતે ઉરઉપર ખેટા આરોપ ચઢાવી, તેનું ધર મુદ્રિત (જપ્ત) કરાવીને (રાજાએ) પોતાના અંતેઉરમાં તે સર્વ સ્ત્રીઓને રખાવી. ત્યારે શીલના પ્રભાવથી દેવતાએ તેમને કદ્રૂપી કરી દીધી. તેથી ભય અને વિસ્મય પામેલા રાજાએ તેમને મૂકી દીધી. એટલે તે પાછી જવી હતી તેવી સુરૂપવંત ધર્મ ગઈ. વિનયધરનું પણ સન્માન કર્યું. લોકમાં શાસન પ્રભાવના ધર્મ. અવસરે રાજાએ કેવળી ભગવાન પાસે પ્રાર્થના કરી તેથી તેમનો પૂર્વભવ અને દેવ સાન્નિધ્ય સાંભળીને સંવેગ પામેલો. રાજા અને વિનયધર અંતેઉર સહિત પ્રવ્રજ્યા લઈ કર્મ ખપાવીને મોક્ષે ગયા.

ઇતિ રતિસુંદરી પ્રમુખનાં ચરિત્ર.

जलहीवि गोपयं चिय । अग्गीवि जलं विसंपि अमयसमं॥
सीलसहायाण सुरावि । किंकरा हुंति सुवर्णमि ॥६५॥

જેમને શીલગુણની સહાય છે તેમને સમુદ્ર પણ ખરેખર ગોપદ (ગાયના પગલાં) જેવડો સુતર થાય છે, અગ્નિ પણ જળ થાય છે, અને વિષ પણ અમૃત સમાન થાય છે, (શીલના પ્રભાવથી) શીલવંતને દેવતાઓ પણ સર્વત્ર સેવક યઈ રહે છે. ૬૫

સુરનરરિદ્ધી નિય કિંકરિવ્ય । ગેહંગણંમિ કષ્પતરૂ ।
સિદ્ધિસુદંપિ ચ કરચલ-ગયં વ વરસીલકલિયાણં ॥૬૬॥

શ્રેષ્ઠશીલ પાળનારને દેવ, મનુષ્યની રિદ્ધિ પોતાના ચાક-
રની જમ સેવે છે. કલ્પવૃક્ષ તેના ધરના આંગણે આવી રહે છે.
અને મોક્ષ સુખ પણ તેના હસ્તગત જેવાજ થઈ રહે છે. મતલબ
સમસ્ત સુખ શીલવંતને સુલભ છે. ૬૬

સીયા-દેવસિયાણં । વિસુદ્ધવરસીલચળકલિયાણં ॥
ભુવણચ્છરિયં ચરિયં । સમણ લોણવિ ય પસિદ્ધં ॥૬૭॥

વિશુદ્ધવર શીલરત્નને ધરનારી એવી સિતા અને દેવસિકા
(દેવસેના) નાં જગતને ચક્રિત કરી નાંખે એવાં ચરિત્ર શાસ્ત્રમાં
અને લોકમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે. (મહાસતી સીતાના પવિત્ર શીલના
પ્રભાવથી ગગનતલ સ્પર્શી અગ્નિ પણ જળ રૂપ થઈ ગયો હતો તે
અને દેવસેનાએ પોતાનો પતિ પરદેશ ગયે છતે તેના પવિત્ર શી-
લનો ભંગ કરવા માટે આવેલા ચાર વ્યવહારીના પુત્રોને શીલના
પ્રભાવથી ઉલટા છેતરી સ્વશીળની રક્ષા કરી પ્રસંગે તેમને પણ
ધર્મ યુક્તિથી પ્રતિબોધી તેવા કુચ્છંદથી મુક્ત કર્યા હતા. અને છે-
વટ પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી કેવળ જ્ઞાન પામી
મોક્ષે ગઈ. તે વાત પ્રસિદ્ધ છે.) ૬૭

વિસયાજરે વહુસો । સીલં મણસાવિ મહિલિયં જેહિં ॥
તે નરય દુહંદુસહં । સહંતિ જહ મણિરહો રાયા ॥૬૮॥

જન્મણે વિષયાતુર બનીને મનથી પણ શીખરત્નને અનેક-
વાર મલીન કર્યું છે તે (બાપડા) મણિરથ રાજની પેરે નરકનાં
દુઃસહ દુઃખને સહન કરે છે. ૬૮

મણિરથ રાજનું દૃષ્ટાંત.

અવંતી દેશના પ્રધાન સુદર્શન નગરમાં મણિરથ નામ-
નો રાજ છે. તેનો નાનો ભાઈ યુગબાહુ યુવરાજ છે. તેને મદન-
રેખા નામની સ્ત્રી છે. એકદા તેણીના રૂપમાં રક્ત થયેલા મણિરથે
દૂતીદ્વારા તેણીની પ્રાર્થના કરી, ત્યારે તેણીએ તેવા અકાર્યથી નિ-
વર્તવા તેને જણાવ્યા છતાં તે વિષયાંધ મણિરથે પોતાના બંધુ
યુગબાહુને છળથી શસ્ત્રધાતવડે મારી નાંખ્યો, તે વખતે હિમ્મ-
તથી સ્વપતિને ધર્મમાં જાગૃત કર્યો; તે ધર્મના પ્રભાવથી મરણ પામી
બ્રહ્મ દેવલોકમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો. પછી પોતાના પવિત્ર
શીખની રક્ષા કરવા માટે તેણી સગર્ભા છતી રાત્રી સમયેજ ત્યાંથી
નાઠી. માર્ગમાં પુત્ર પ્રસવ થયો. તે બાળકને વસ્ત્રમાં વીંટાળી તેના
દ્વારમાં મુદ્રિકા પહેરાવીને અશ્વથી ટાળવા જણાશય પાસે ગઈ.
ત્યાં જળગળે તેણીને ગગનમાં ઉછાળી, તે વખતે ત્યાંથી નંદીશ્વર-
દ્રીપે જતા એક વિદ્યાધરે કામ વિકારથી તેણીને વિમાનમાં ઝીલી
લીધી. પુત્રને ત્યાં આવી ચઢેલો ત્રિથિલાપુરીનો સ્વામી પદ્મરથ
લઈ ગયો. તે વાત પ્રજ્ઞાસિ વિદ્યાના યોગે તે વિદ્યાધરે કહેવાથી તેણીને
ધીરજ આવી. નંદીશ્વરમાં ચૈત્યો જૂહારી (તે વિદ્યાધરના પિતા) જ્ઞાની
મુનિને તમસ્કાર કર્યો. મુનિના ઉપદેશથી વિદ્યાધરનો વિકાર શમી
ગયો. તેણીને ધર્મ બગિની (બહેન) તરીકે સ્વીકારી. તે વખતે

પોતાનો પતિ, જે તરત જ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો હતો તેણે
આવીને અવસાન વખતે સહાય કરનાર પોતાની ધર્મપત્નીને પ્રણામ
કર્યો. તે દેવે તેણીને હાથીને સ્વપુત્ર સમીપે મૂકી. પછી વૈરાગ્ય
વડે દીક્ષા ગ્રહણ કરી સદ્ગતિ ગામી થઈ. અને મણિરથ રાજ તેજ
રાત્રિમાં સર્પદંસથી મરીને નરકે ગયો. (ઇતિમણિરથનૃપ દ્વિપ્રાંત.)

ચિંતામણિના કિં તસ્મ । કિં ચ કષ્પદુમાઈ વચ્ચૂર્હિ ॥

ચિંતાઈયફલકરં । સીલં જસ્સથિ સાહીણં ॥૬૧॥

જમને અચિંત્ય ક્ષણદાયી શીલરત્ન સ્વાધીન છે તેમને
ચિંતામણીકે કદપદુમાદિક વસ્તુઓની શી જરૂર છે ? ૬૯

એ પ્રમાણે શીલધર્મનું સમર્થન કર્યું. હવે કમાગત તપ
ધર્મની વ્યાખ્યા કરતા છતા અંતકાર કહે છે.

તપદ્વાર.

इय निजियकष्पदुम-चिंतामणिकामधेणुमाहृष्यं ॥

ધન્નાણ હોઈ સીલં । વિસેસઓ સંજુઅં તવસા ॥૭૦॥

આવી રીતે કદપદુપ, ચિંતામણિ અને કામધેતુના મ-
હિમાને જીતી લેનાર શીલરત્ન પુન્યવંત પ્રાણીઓને પ્રાપ્ત થાય
છે. તે શીલરત્ન જો તપ યુક્ત હોય તો તે વિશેષ કરીને કર્મ નિ-
ર્જરાને માટે થઈ શકે છે. ૭૦

समयपसिद्धं च तवं । बाहिरमग्निभतरं च वारसहा ॥

નાજી જહા વિરિયં । કાયવ્વં તો સુહચ્ચીર્હિ ॥૭૧॥

શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે તપ બાદ્ય અને અભ્યંતરભેદે બાર પ્રકારના જાણીને સુખના અર્થીજનોએ તેનું યથાશક્તિ સેવન કરવું થયે છે. ૭૧

જં આમોસહિ વિષ્ણો-સહી અ સંમિત્રસોઅપમુહાઓ ॥
લહ્મીઓ હુંતિ તવસા । સુદુલ્લહા સુરવરાણંપિ ॥૭૨॥

તે તપના સેવનથી શ્રેષ્ઠ દેવતાઓને પણ અતિ દુર્લભ એવી આમૌષધિ લબ્ધિ (જેના વડે સંસ્પર્શન માત્રથીજ સકળ વ્યાધિઓ દૂર થઈ જાય તે) વિપ્રુઢૌષધિ લબ્ધિ (જેનાવડે વિષ્ટાદિક મળ સુગંધી થાય અને સંસ્પર્શ માત્રથીજ વ્યાધિઓ દૂર થઈ જાય તે.) અને સંલિન્ન શ્રોત (સર્વ શરીર વ્યાધિઓનું જેમાં શ્રવણ થાય છે અથવા જૂદી જૂદી એક એક ઇન્દ્રિય વડે સર્વ ઇન્દ્રિયોના વિષયો જેમાં અનુભવિ શકાય, અથવા પરસ્પર લક્ષણથી અને નામથી જૂદા જૂદા અનેક શબ્દો જે વડે સાંભળી શકાય તે) વિગેરે (ખેલૌષધિ, મૃગૌષધિ, જંધાચારણ અને વિદ્યાચારણ પ્રમુખ અનેક) લબ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ૭૨

સુરસુંદરિકરચાલિય-ચમરુપ્પીલો સુહાઈ સુરલોણ ॥
જં મુંજઈ સુરનાહો । કુસુમમિણં જાણ તવતરુણો ૭૩

જેને સુરસુંદરીઓ (દેવાંગનાઓ) પોતાના હાથે ચામર વીંઝી રહી છે એવા ઇંદ્રો દેવલોકમાં જે દિવ્ય સુખ ભોગવે છે તે તપ તરૂનાં પુષ્પ માત્ર સમજો, તેનાં ફળ તો સુકિતાનાં અક્ષય સુખજ છે. ૭૩

પોતાનો પતિ, જે તરત જલ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો હતો તેણે
આવીને અવસાન વખતે સહાય કરનાર પોતાની ધર્મપત્નીને પ્રણામ
કર્યો. તે દેવે તેણીને હાથીને સ્વપુત્ર સમીપે મૂકી. પછી વૈરાગ્ય
વડે દીક્ષા ગ્રહણ કરી સદ્ગતિ ગામી થઈ. અને અણિરથ રાજા તેજ
રાત્રિમાં સર્પદંસથી મરીને નરકે ગયો. (ઇતિમણિરથનૃપ દૃષ્ટાંત.)

ચિંતામણિના કિં તસ્મ । કિં ચ કષ્પદુમાઈ વચ્ચર્હિ ॥

ચિંતાઈયફલકરં । સીલં જસ્સથિ સાહીણં ॥૬૧॥

જેમને અચિંત્ય ક્ષણદાયી શીલરત્ન સ્વાધીન છે તેમને
ચિંતામણીકે કષ્પદુમાદિક વસ્તુઓની શી જરૂર છે ? ૬૯

એ પ્રમાણે શીલધર્મનું સમર્થન કર્યું. હવે ક્રમાગત તપ
ધર્મની વ્યાખ્યા કરતા છતાં પ્રશ્નકાર કહે છે.

તપદ્વાર.

इय निज्जियकप्पहुम-चिंतामणिकामधेणुमाहणं ॥

धन्नाण होइ सीलं । विसेसओ संजुअं तवसा ॥७०॥

આવી રીતે કષ્પદ્રુપ, ચિંતામણિ અને કામધેનુના મ-
હિમાને જીતી લેનાર શીલરત્ન પુન્યવંત પ્રાણીઓને પ્રાપ્ત થાય
છે. તે શીલરત્ન જે તપ યુક્ત હોય તો તે વિશેષ કરીને કર્મ નિ-
ર્વારને માટે થઈ શકે છે. ૭૦

समयपसिद्धं च तर्व । बाहिरमभितरं च बारसहा ॥

नाऊण जहा विरियं । कायन्वं तो सुहच्यीहिं ॥७१॥

શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે તપ બાહ્ય અને અભ્યંતરભેદે બાર પ્રકારનો જાણીને સુખના અર્થીજનોએ તેનું યથાશક્તિ સેવન કરવું થયે છે. ૭૧

જં આમોસહિ વિષ્ણો-સહી અ સંમિત્રસોઅપમુહાઓ ॥
લક્ષ્મીઓ હંતિ તવસા । સુદુલ્લહા સુરવરાણંપિ ॥૭૨॥

તે તપના સેવનથી શ્રેષ્ઠ દેવતાઓને પણ અતિ દુર્લભ એવી આમૌષધિ લક્ષ્મિ (જેના વડે સંસ્પર્શન માત્રથીજ સકળ વ્યાધિઓ દૂર થઈ જાય તે) વિપ્રુઠૌષધિ લક્ષ્મિ (જેનાવડે વિષ્ટાદિક મળ સુગંધી થાય અને સંસ્પર્શ માત્રથીજ વ્યાધિઓ દૂર થઈ જાય તે.) અને સંલિન્ન શ્રોત (સર્વ શરીર વ્યાધિઓનું જેમાં શ્રવણ થાય છે અથવા જૂદી જૂદી એક એક ઇન્દ્રિય વડે સર્વ ઇન્દ્રિયોના વિષયો જેમાં અનુભવિ શકાય, અથવા પરસ્પર લક્ષણથી અને નામથી જૂદા જૂદા અનેક શબ્દો જે વડે સાંભળી શકાયતે) વિગેરે (ખેઠૌષધિ, મળૌષધિ, જંઘાચારણ અને વિઘાચારણ પ્રમુખ અનેક) લક્ષ્મિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ૭૨

સુરસુંદરિકરચાલિય-ચમરુપ્પીલો સુહાઈ સુરલોણ ॥

જં મુંજડ સુરનાહો । કુસુમમિણં જાણ તવતરુણો ૭૩

જેને સુરસુંદરીઓ (દેવાંગનાઓ) પોતાના હાથે ચામર વીંઝી રહી છે એવા ઇંદ્રો દેવલોકમાં જે દિવ્ય સુખ ભોગવે છે તે તપ તરૂનાં પુષ્પ માત્ર સમજે, તેનાં ફળ તો મુક્તિનાં અક્ષય સુખજ છે. ૭૩

જં ભરહમાઈણો ચક્કિણો વિ । વિપ્ફુરિયનિમ્મલપયાવા ।
 મુંજંતિ ભરહવાસં । તં જાણ તવપ્પભાવેણ ॥૭૪॥

વળી જેમનો નિર્મળ પ્રતાપ ચોતરફ પ્રસરી રહ્યો છે. એવા
 ભરતાદિક ચક્રવર્તીઓ જે આખા ભરતક્ષેત્રને ભોગવે છે તે તપનો
 જ પ્રભાવ જણાવે. ૭૪

પાયાલે સુરલોહ । નરલોહ વાવિ નથ્થિ તં કજ્જં ॥
 જીવાણ જં ન સિઝ્ઝઇ । તવેણ વિહિણાણુચિન્નેણ ॥૭૫॥

સ્વર્ગ, મૃત્યુ કે પાતાળમાં પણ એવું કાંઈ કાર્ય નથી કે જે
 યથાસ્થિત-શાસ્ત્રનીતિ મુજબ કરેલા તપથી સિદ્ધ ન થાય! મત-
 લબ્ધકે ગમે તેવું કાર્ય પણ યથાર્થ તપના પ્રભાવથી સિદ્ધ થાયજે. ૭૫

વિસમંપિ સમં સમયંપિ નિમ્મયં દુજ્જણાવિ સુયણુવ્વ ॥
 સુચરિઅતવસ્સ મુણિણો । જાયઇ જલણોવિ જલનિવહો

સારી રીતે શાસ્ત્ર મર્યાદા મુજબ તપ કરનાર મુનિને વિ-
 પદા રૂપ હોય તે પણ સંપદા રૂપ, લયથી ભરેલું હોય તે પણ
 નિર્લય, દુર્ગત હોય તે પણ સન્નિવૃત્ત જેવો અને અગ્નિ હોય તે
 પણ જળના સંયમ જેવો થઈ જાય છે. જેમ મુનીને તેમ બીજા
 પણ ઉપ તપસ્વીઓને તપનાં પ્રભાવથી ઉપર જણાવેલું સર્વ
 શુભ સંભવે છે. ૭૬

તવસુસિયમંસરુહિરો । અંતોવિપ્ફુરિયગરુઅમાહણ્યા ॥
 સલહિજ્જંતિ સુરેહિ વિ । જે મુણિણો તાણ પણઓહં ૭૭

જેમણે તપથી માંસફિર શોષવી નાંખ્યાં છે અને જેમના અંતરમાં મહાન પ્રભાવ જાગેલો હોવાથી દેવતાઓ પણ જેમની શ્રદ્ધા (પ્રશંસા) કરે છે તે મુનિજનોને મારો પ્રભાવ છે. ૭૭

જં નંદિસેણમુણિણો । ભવંતે અમરસુંદરીણંપિ ॥

અહ્લોભંણિજ્જરૂવં । સંપત્તં તં તવસ્સ ફલં ॥૭૮॥

નંદિપેણ મુનિનું અનેરા મનુષ્ય ભવમાં સુરસુંદરીઓને પણ અતિ લોભાવનાઈ રૂપ થયું તે તપનું ફળ સમજવું. ૭૮

સુર-અસુર-દેવ-દાણવ-નરિંદવરચક્કવટ્ટિપમુહેહિં ॥

ભત્તીઈ સંભમેણ ય । તવસ્સિણો ચેવ થુવ્વંતિ ॥ ૭૯॥

સુર, અસુર, દેવ, દાનવ તેમજ સર્વ નરપતિમાં પ્રધાન ચક્રવર્તી પ્રમુખ ભક્તિથી અને બહુમાનથી તપસ્વીઓનેજ સ્તવે છે (તે તપનોજ પ્રભાવ છે.) ૭૯

પથ્થઈ સુહાઈં જીવો । રસગિદ્ધો કુણઈ નેવ વિઝલતવં ॥

તંતૂંહિં વિણા પહયં । મગ્ગઈ અહિલાસમિત્તેણ ॥૮૦॥

જીવ અનેક પ્રકારના સુખની આહના કરે છે પણ રસ-ગૃહ્ણ છતો વિશાળ તપ કદાપિ કરતો નથી. ફક્ત તે તંતુઓ વિના અભિલાષ માત્રથી વસ્ત્ર માગે છે, પરંતુ જેમ તંતુઓવિના વસ્ત્ર નિષ્પન્ન થતું નથી તેમ વિશાળ તપ વિના સુખપણ મળતું નથી. કાર્યના અર્થો જનોએ કારણને અવશ્ય સેવવું જ નોંધવું. ૮૦

કંમાઈ ભવંતરસંચિયાઈ । અફકલ્લડાઈ વિ સ્વળેણ ।
હજ્જાંતિ સુચિત્તેણં । તવેણ જલણેણવ વળાઈ ॥૮૧॥

લવાન્તરમાં સંચેલાં અતિ આકરાં કર્મ પણ ક્ષણવારમાં
જેમ દાવાનળથી વન ખળી જાય છે તેમ સારી રીતે આચરેલા
તપથી ખળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. ૮૧

હોઝળ વિસમસીલા । વહુજીવલ્લયંકરાવિ કૂરાવિ ॥
નિમ્મલતવાળુભાવા । સિજ્જાંતિ દદ્ધપ્પહારિલ્લ ॥૮૨॥

મહા માઠા આચરણ કરનાર અને બહુ જીવેનો ધાત ક-
રનાર એવા કૂર પ્રાણીઓ પણ નિર્ભય તપના પ્રભાવથી દૃઢપ્રહારી
નીપેરે સિદ્ધ થઈ શકે છે. ૮૨

દૃઢ પ્રહારીનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર.

ત્રસંતપુરમાં અશ્વિશર્મા નામના વિપ્રના કુળમાં દૃઢ પ્રહાર
વડે અનેક જીવેનો ત્રાસ આપતો યથાર્થ નામા દૃઢપ્રહારી ચોર
મહા અન્યાયવૃત્તિથી આજીવિકા ચલાવતો, એકદા મોટી ધાડ
લઈને એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં પેઠો. ત્યાં તે બ્રાહ્મણ તેની સગર્ભા
સ્ત્રી (બાળસહિત) અને ગાયની હત્યા કરી ઉદ્વિગ્ન ચિત્તથી
આગળ ચાલતાં તેણે એક મુનિને દેખ્યા, તેમની દેશના સાંભળી
વૈરાગ્યથી દીક્ષા લઈ તેણે એવો અભિગ્રહ કર્યો કે ગમે તેવા ઉપ-
સર્ગ થાય તો પણ મારે રોષ ન કરવો અને જ્યાં સુધી પૂર્વે કરેલું
પાપ યાદ આવે ત્યાં સુધી કશે આહાર ન ગ્રહણ કરવો. પછી

પ્રથમ હેરાન કરેલા લોકોએ ઉપજાવેલા અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો
અદીનપણે સહન કરી શુદ્ધ ધ્યાનવડે કેવળજ્ઞાન ઉપજાવીને તે
સિદ્ધિ પદ પામ્યો. પહેલાં અધાર પાપ કરનારો છતાં તે સકળ
પાપથી મુક્ત થઈ પરમ પદ પામ્યો તે ઉત્તમ પ્રકારના તપ સં-
યમનોજ પ્રભાવ સમજવો.

સંઘયુરુપચ્ચળીઐ । તવાણુભાવેણ સાસિઠં બહુસો ॥

વિન્હુકુમારવ્વ મુણી । તિથ્થસ પમાવગા જાયા ॥૮૩॥

તપના પ્રભાવથી સંઘ તથા ગુરના પ્રત્યનિક (શત્રુ) જનોને
શિક્ષા આપી વિષ્ણુકુમાર મુનિની પેરે અનેક મુનિઓ શાસન
પ્રભાવકે થયા છે, વિષ્ણુકુમાર મુનિએ સ્વલક્ષ્મિના પ્રભાવથી લક્ષ-
યોજન પ્રમાણુ દેહ કરીને જિનધર્મના દ્વેષી નમુચ્ચિને ગુરમહારા-
જની આજ્ઞાથી શ્રીસંઘની રક્ષા કરવા માટે સંપૂર્ણ શિક્ષા કરી ધર્મ
પ્રભાવના કીધી હતી. તેનો વિશેષ અધિકાર ઉપદેશમાળા પ્રમુ-
ખથી જાણી લેવો. નિર્ભળ તપના પ્રભાવથી એવી અનેક અપૂર્વ
લક્ષ્મિઓ સ્વતઃઉપજે છે. ૮૩

હુંતિ મહાકણ્ણસુરા । વોહિં લહિઠં તવેણ વિહુઅસ્યા ॥

જહ સંદઓ મહપ્પા । સીસો સિરિવીરનાહરસ ॥૮૪॥

તપ વડે પાપ કર્મને ખપાવી શ્રીવીરપ્રભુના શિષ્ય અંધક
મુનિનીપરે મહર્ષિક દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાંથી
અયવી પુનઃ બોધિરત્ન પામી તપયોગે સકળ કર્મને ખપાવી કેવળ
જ્ઞાન પામીને મોક્ષે જાય છે. પ્રથમ તે ગર્દભાલી પરિત્રાજકનદ

શિષ્ય હતા. એકદા શ્રીવીર પ્રભુના શિષ્ય પિંગલે તેને લોક સ્વ-
રૂપાદિક સંબંધી પ્રશ્ન પૂછ્યા, ખંધક પોતે અજ્ઞાણ હોવાથી જ્ઞાન
રહ્યો. એકદા શ્રીવીર પ્રભુને વંદન કરવા લોકને જતા દેખી સ્વ-
સંદેહ પૂછવા પોતે પણ ગયો, ત્યાં છિન્ન સંદેહ છતો શ્રીવીર પ્રભુ
સમીપે દીક્ષા લઈ દુષ્કર તપ સંયમ પાળીને અતે અનશન કરી
અચ્યુત દેવલોકે દેવ થયો, ત્યાંથી અવી મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં અ-
વતરી સર્વ કર્મ અપાવીને મોક્ષ જશે. ૮૪

કિત્તિય મિત્તં મણિમો । તવસ્સ સુહ ભાવનાઈ ચિન્નસ્તા ॥
સુવણત્તણ્ણિ ન જઓ । અન્નં તસ્સથિય્થિ ગરુઅરં ॥૮૫॥

શુભ ભાવનાથી આચરેલા તપનું મહાત્મ્ય કેટલું કહીયે !
કેમકે ત્રણ ભુવનમાં પણ તે તપથી કાંઈ વધારે બળવાન નથી. ૮૫
એવી રીતે તપ ધર્મનું સમર્થન કરી હવે ભાવના ધર્મ-
ની વ્યાખ્યા અંત્રકાર કહે છે.

ભાવનાદ્વાર.

દાણં સીલં ચ તવો । ઉચ્છુપુષ્પં વ નિષ્ફલં હુજ્જા ॥
જઈ ન હિઅયંમિ ભાવો । હોઈ સુહો તસ્સિમે હેઝ ॥૮૬॥

જો હૃદયમાં શુભભાવ (જન્યત) નહોતો તો દાન, શીલ અને
તપ શેલડીના ફુલની પેઠે નિષ્ફળ થાય છે. એવી શુભ ભાવના
જન્યત કરવાના આ આગળ કહેવામાં આવતા હેતુઓ છે. પ્રથમ
તે ૧૪ હેતુઓનાં નામ અંત્રકાર કહે છે. ૮૬ .

સમ્મત્તચરણસુદ્ધી । કરણજઓ નિગ્ગહો કસાયાણં ॥
 ગુરુકુલવાસો દોસાણ । વિયડણા ભવવિરાગો ય ॥૮૭॥
 વિણઓ વેયાવચ્ચં । સજ્ઞાયર્હં અણાયયણચાઓ ॥
 પરપરિવાયનિવિત્તી । થિરયા ધમ્મે પરિન્ના ય ॥૮૮॥

૧ સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિ, ૨ ચારિત્ર શુદ્ધિ, ૩ ઈન્દ્રિયજય, ૪ કથાય નિગ્રહ, ૫ ગુરુ કુલવાસ, ૬ દોષ (અતિચારાદિક) ની આલોચના અને ૭ ભવવેરાગ. ૮ વિનય, ૯ વેયાવચ્ચ, ૧૦ સ્વાધ્યાયરતિ, ૧૧ અનાયતન ત્યાગ, ૧૨ પરપરિવાદ (નિંદા) નિવૃત્તિ, ૧૩ ધર્મમાં સ્થિરતા અને છેવટે ૧૪ અનશન રૂપ પરિણા. ૮૭-૮૮

હવે તે દરેક હેતુઓનું વધારે સ્પષ્ટીકરણ અનુક્રમે
 ગ્રંથકારજ પોતે કરે છે.

(દારગાહા.)

કિં સમ્મત્તં તં હુજ્જ । કિહણ કસ્સ વ ગુણા ય કે તસ્સ ॥
 કઙ્ઘ મેયં અહ્ઙારા । લિંગં વા કિં ભવે તસ્સ ॥

તેમાં (પ્રથમ) સમ્યક્ત્વ તે શું? તે શી રીતે પ્રાપ્ત થાય?
 કોને પ્રાપ્ત થાય? તેના શા શા ક્ષયદા છે? તેના કેટલા ભેદ છે?
 તેના કેટલા અતિચાર છે? તેમજ તેનાં લિંગ કયાં કયાં છે? ૮૯

(પહિદારગાહા.)

અરિહં દેવો ગુરુણો । સુસાહણો જિણમયં મહં પમાણં ॥
 ઇચ્છાઈ સુહો ભાવો । સમ્મત્તં વિંતિ જગગુરુણો ॥૧૦॥

અરિહંત એજ દેવ, સુસાધુ એજ ગુરુ, અને વીતરાગ-
 સર્વજ્ઞ કથિત એજ ધર્મ મારે પ્રમાણ છે, ઈલાદિક જે શુભ ભાવ
 તેજ સમ્યક્ત્વ (સમકિત) છે, એમ જગગુરુ જિનેશ્વરો કહે છે. ૯૦

ભમિઝ્ઞ અણંતાઈં । પુગ્ગલપરિચ્છેદસયસહસ્સાઈં ॥
 મિચ્છત્તમોહિયમઈં । જીવા સંસારકંતારે ॥ ૧૧ ॥

પાવંતિ લ્લવેઝ્ઞં । કંમાઈં અહાપવત્તકરણેણં ॥

ઉવલનાણ કહમવિ । અભિન્નપુવ્વં તઓ ગંઠિં ॥૧૨॥

પ્રથમ તો મિશ્ર્યાત્વ મોહિત મતિવાળા જીવો અનંત લક્ષ
 ગમે પુદ્ગલ પગવર્તન સુધી સંસાર અટવીમાં ભ્રમણ કરીને
 ધંચના ઘોળ ના ન્યાયે કથંચિત્ત્વ યથાપ્રવૃત્તિ કરણ વડે (આ-
 ચુવર્જિત સકળ કર્મની સ્થિતિ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમે ભાગે
 ન્યૂન એક કોડાકોડ સાગરોપમ જેટલી કરી તેથી અધિક)
 કર્મની સ્થિતિ ખપાવીને પછી પૂર્વે નહિ લેટલી અંધિ પાસે
 આવે છે. ૯૧-૯૨

ગંઠિં મણંતિ મુણિણો । ઘણરાગદ્દોસપરિણ્ણસરૂવં ॥

જમ્મિ અભિન્ને જીવા । ન લહંતિ કયાવિ સંમત્તં ॥૧૩॥

નિવિઠ રાગદ્વેષની પરિણતિને જ્ઞાની પુરૂષો અંથિ કહે છે, તે અંથિને લેધા વિના જીવો કદાપિ પણ સમકિત પામી શકતા નથી. ૯૩

ઉલ્લસિય-ગરૂય-વિરયા । ધન્ના લહુકંમુણો મહપ્પાણો ।
આસન્નકાલભવસિદ્ધિ-યા ય તં કેદ્ મિંદંતિ ॥ ૧૪ ॥

જેમની વીર્ય શક્તિ અત્યંત ઉલ્લસિત થઈ છે અને જે અલ્પ સમયમાં સિદ્ધિપદ પામવાના છે એવા ડોહક વિરલ હોવા કર્મી મહાત્માઓ તે નિવિઠ રાગદ્વેષમય અંથિને લેદી નાંખે છે. ૯૪

જે ઉણ અમવ્વજીવા । અણંતસો ગંઠિદેસપત્તાવિ ॥
તે અકયગંઠીમેયા । પુણોવિ વટંતિ કંમાઈ ॥ ૧૫ ॥

પરંતુ જે અબળ્ય જીવો છે તે તો અનંતીવાર તે અંથિ-પ્રદેશ સુધી આગ્યા છતાં અંથિને લેદી શકતાજ નથી તેથી તેઓ પુનઃ કર્મ વૃદ્ધિ કરે છે. ૯૫

તં ગિરિવરંવ મિત્તું । અપુવ્વકરણુગ્ગવંજ્જધારાણ ॥
અંતોમુહુત્તકાલં । ગંતું અનિયાટ્ટિકરણંમિ ॥૧૬॥
પડસમયં સુજ્ઞંતો । સ્વવિત્તં કમ્માઈ તથ્ય વહુયાઈ ॥
મિચ્છત્તંમિ ઉદ્દને । સ્વીણે-ણ્ઠ્ઠિઅમ્મિ ઉવસંતે ॥૧૭॥
સંસારગિમ્હતવિઓ । તત્તો ગોસીસચંદણુસં વ ॥
અઇપરમનિવ્વુડ્ઢકરં । તસ્સંતે લહ્હ સમ્મત્તં ॥૧૮॥

અપૂર્વકરણ (અપૂર્વ શુભ અધ્યવસાય) રૂપ ઉપ વજ-
ધારાવડે મોહોટા પહાડની જેવી દુર્લેખ તે નિખિડ અંધિને ભેદી નાં-
ખી અંતર્મુદુર્તકાલ પર્યંત (અંતમુદૂત્તેણગઓ એવો પાઠ સમકિત
પચીશીમાં છે ત્યાં તો અપૂર્વકરણ કર્યા બાદ અંતર્મુદુર્ત કાળે ત્યાં
અનિવૃત્તિ કરણે બધ એમ સમજાય છે.) અનિવૃત્તિકરણ (વિશુદ્ધ
અધ્યવસાય) ને પામીને ત્યાં પ્રતિસમય અંતર્મુદુર્ત સુધી અનં-
તગણી વિશુદ્ધિથી વિશુદ્ધમાન છતો ધણાં કર્મને ખપાવી ઉદ્ધીરેલાં
મિથ્યાત્વ દળિયાં ક્ષીણ થયે છતે અને અનુદ્ધીર્ણ—સત્તાગત(દળિયાં)
ઉપશાન્ત થયે છતે એટલે મિથ્યાત્વનાં દળિયાં (રસ ઉદ્ધે કે પ્રદેશ
ઉદ્ધે) વેદવાં નજ પડે એવી ઉપશાન્ત સ્થિતિ પ્રાપ્ત થયે છતે,
સંસાર રૂપ શ્રીષ્ઠ—તાપથી તપ્ત થયેલો જીવ ગોશિર્થચંદનના રસ
જેવું અત્યંત શાન્તિને આપનાર (ઉપશમ) સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત
કરે છે. ૯૬-૯૭-૯૮

હવે સમ્યક્ત્વ કેને કેને હોય છે તે વાતને અથકાર
રૂપ કરે છે.

પુન્વપલ્લિવન્ના પલ્લિવજ્જમાણયા । નિરયમણ્યયદેવા ચ ॥
તિરિણ્ણં તુ પવન્ના । વેણ્ણંદિયમાણ્ણો હુજ્જા ॥ ૯૯ ॥
પલ્લિવજ્જમાણયા વિહુ । વિગલ્લિંદિયઞ્ઞ મણવજ્જિયા ॥
હંતિ ઉમયા । માવો ણ્ણિંદિસુ સમ્મત્તલહ્હીણ ॥ ૧૦૦ ॥

સમ્યક્ત્વને પૂર્વ પ્રાપ્ત થયેલ અને વર્તમાન સમયે પ્રાપ્ત
થતા જીવો નારક, મનુષ્ય અને દેવો હોય શકે છે, કેમકે દેવ અને

મનુષ્યો ધર્મ અવલાદિકથી અને નારેકા અતિ દુઃખ સહન કરવા વિગેરે કારણોથી કર્મને ખપાવતાં તથા લબ્યત્વ પરિપાકથી તે મમ્યક્ત્વ પામે છે. પામતી વખતે તે પામતા કહેવાય છે અને પછી પામેલા કહેવાય છે. તિર્યચગતિમાં પૂર્વ પ્રતિપન્ન તો જ બે ઇન્દ્રિયાદિક વિકલેદ્રિયમાં સાર્વાદન સમકિતવત ઉપજે તેની અપેક્ષાએ થોડોક વખત કહેવાય, પછી તો તે નિષ્ક્રમે મિશ્ર્યાત્વ પામે છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યચમાં તો પૂર્વ પ્રતિપન્ન હોઈ શકે, અને વર્તમાન સમયે પામતા તો વિકલેદ્રિય અને સમુચ્છિન્ન પંચેન્દ્રિય નજ સંભવે, એકેન્દ્રિયમાં તો મમ્યક્ત્વની પૂર્વ પ્રાપ્તિ તેમજ વર્તમાન સમયે સંભવતીજ નથી. બાકી કર્મચંદ્ર પ્રમાણે સાર્વાદન મમકિતવંત તેમાં ઉપજે તે અપેક્ષાએ થોડોક વખત પૂર્વ પ્રતિપન્ન કહેવાય. ૯૯-૧૦૦

જહ ધન્નાણં પુહર્દૈ । આહારો નહયલં વ તારાણં ॥
તહ નીસેસગુણાણં । આહારો હોઈ સમ્મત્તં ॥ ૧ ॥

જમ સર્વ ધાન્યની ઉત્પત્તિ અને સ્થિતિના આધારબૂત પૃથ્વી છે, તારાઓ (જ્યોતિષયક)નો આધારબૂત આકાશ છે, તેમ અમરત ગુણોના આધાર રૂપ મમ્યક્ત્વ (સમકિત) છે. ૧૦૧

સમ્મદિદ્ધી જીવો । ગચ્છદ્ધ નિયમા વિમાણવાસીસુ ॥
જહુવિ ન ગયસમ્મત્તો । અહવા નિવદ્ધાઉઓ પુર્વિવારા

સમ્યગ્દૃષ્ટિ (સમકીર્તી) જીવ જો તેણે સમકિત વિણાશયુ

ન હોય અથવા પૂર્વે (અન્યગતિ યોગ્ય) આયુષ્ય બાંધી લીધું ન હોય તો અવશ્ય વિમાનવાસી (વિમાનિક) દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, સતલંબકે સમકિતની અખંડ આરાધના કરનારની ગરૂર સદ્ગતિજ થાય છે. ૧૦૨

અચલિયમંમત્તાણં । સુરાવિ આણં કુળંતિ ભત્તીણ ॥

જહ અમરદત્તભજ્જાણ ॥ અહવ નિવવિક્કમાઈણં ॥ ૩ ॥

અચળ સમકિતવાનની દેવતાએ પણ ભક્તિથી સેવા બળવે છે, અમરદત્તની ભાર્યા અને વિક્રમ નૃપતિની પેરે. ૧૦૩

‘ અમરદત્ત ભાર્યા ચરિત્ર. ’

શ્રેષ્ઠી પુત્ર અમરદત્ત આપારાર્થે પરદેશ ગયેલો ત્યાં જિન-મતિ નિઃશંક શ્રેષ્ઠીની વિભળાયશા નામે પુત્રીને અત્યંત રૂપ-વાંતી જોઈને તેની સાથે પાણિ ગ્રહણ કરવા તેણે તેના પિતાને પ્રાર્થના કરી, પણ વિધર્મી હોવાથી તેમાં તે ફાવી શક્યો નહિ; ત્યારે પ્રથમ તો કપટથી શ્રાવક બની જૈન ગુરૂ પાસે ભણી યથાર્થ તત્ત્વ જાણી વ્રતધારી થયો. પછી તે શ્રેષ્ઠીપુત્રીને પરણી સ્વદેશ ગયો. ત્યાં અમરદત્તના માના પિતા વિધર્મી હોવાથી દ્રેષ કરવા લાગ્યા, સ્ત્રી ઉપર ખોટું આગ ચઢાવ્યું, બહુ પેરે વિડંબના કરવાથી મુંઝાઈને તેણી એક ખોટા દેવાધિષ્ઠિત પદ્મ દ્રુહમાં પડી. તેણીના સત્ય શીલાદિક સત્ત્વથી રંજિત થઈ દેવતાએ એક મહાન્ રત્નમય હોટી કરી રત્નમય સિંહાસન ઉપર તેણીને સ્થાપિત કરી તેણીનો ભારે સત્કાર કર્યો; તેથી શાસનની ધણી ભારે પ્રભા-

વના થઈ. પછી કોઈ જ્ઞાની ગુરૂને પોતાના ઉપર આવી પડેલા કલંકનું કારણ પૂછતાં પૂર્વભવમાં પોતે પોતાની શોધ્યને કલંક આપેલું તેનું આ ક્ષણ છે, એમ જાણી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા અહીં કરી દુષ્કર તપ જપ તથા જ્ઞાનના બળથી સકળ કર્મ અપાવીને તે વિમળયશા મોક્ષપદને પામી. એવી રીતે અમરદત્તની ભાર્યા વિમળયશાનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર કહ્યું.

“વિક્રમ નૃપતિ ચરિત્ર.”

કુસુમપુર પતિ હરિનિલકંઠ નૃપતિના પુત્ર વિક્રમ નામે યૌવનવય પ્રાપ્ત થયે છતે વિપથ મુખને ભોગવતો હતો એકદા ગેગ વ્યાપ્ત થવાથી જ્ઞાની ગુરૂને તેનું કારણ પૂછતાં પૂર્વ જન્મમાં ક-રેલી મુનિહત્યાથી નરકાદિક દુર્ગતિમાં બહુ કાળ ભમીને યુનઃ વલિદ્ પુત્ર થઈ ત્યાં બાળ તપ તપીને અહિ ગંગપુત્ર થયો છે, એમ સાંભળી જાતિ અમરજ્ઞાન પામી વ્રત ધારી આવક થયો. પ્રથમ ગેગ શાન્તિ માટે મતિ મોહથી તેના માતા પિતાએ દેવ ભોગને માટે માનેલી હિંસા નહિ કરવાથી તે યક્ષે અનેક ઉપસર્ગ કર્યા છતાં તેને દયા ધર્મમાં દૃઢ નિશ્ચયવાળો જાણી, તેના સત્ત્વથી દેવે તુષ્ટમાન થઈ, તેના ઉપર પ્રુષ્પન્ની વૃષ્ટી કરી, તેના મહુચ્છોની ભારે પ્રશંસા દીધી. પછી દેવ સાન્નિધ્યથી સકળ પૃથ્વી સાધી, શ્રી જિનશાસનની પ્રભાવના કરી, બહુ પ્રુષ્પન્નાં કાર્ય કરી, અંતે દીક્ષા અહીં, સકળ કર્મમળનો સર્વથા ક્ષય કરી, તે પરમપદનો ભોગી થયો. ‘ઇતિ વિક્રમ ચરિત્ર.’

અંતોમુદ્દત્તમિત્તંપિ । ફાસિયં જેહિં હુજ્જ સમ્મત્તં ॥
તેમિં અવહૂપુગ્ગલ-પરિયટ્ટો ચેવ સંમાગે ॥ ૪ ॥

અંતર્મુદ્દર્ત (અલ્પકાળ) સુધી પણ જોમણે સમકિત રૂપરથું છે તેમને અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનથી અધિક સંસાર પરિશ્રમણ કરવું પડતું નથી. ૧૦૪

લભ્મંતિ અમગ્ગમંપયાઓ । મોહગ્ગરુવકલિયાઓ ॥
ન ય લભ્મદ્દ મમ્મત્તં । તરંહયં ભવસમુદ્દસ્મ ॥ ૫ ॥

જોવાગ્ય અને રૂપથી શોધીત દેવ મનુષ્ય સંબંધી સંપદા મળી શકે પણ ભવ સમુદ્ર થકી તારવા નાવ તુલ્ય સમ્યક્ત્વ રત્નની પ્રાપ્તિ સુલભ નથી. ૧૦૫

સ્વદ્દયં સ્વઓવસમિયં । વેઅય-સુવસામિયં ચ સોમ્મણયં ॥
પંચવિહં સમ્મત્તં । પન્નત્તં વીયરાગેહિં ॥ ૬ ॥

ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, વેદક ઉપશમિક અને આસ્વાદન એ પાંચ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ શ્રી વીતરાગ પરમાત્માએ બાળાગ્યું છે. તેના વિશેષ અધિકાર સમકિત પચીસી, કર્મત્રય પ્રમુખથી બાણી લેવો. ૧૦૬

સંકા કંસ વિર્ગિચ્છા । પાસંહીણં ચ સંથવ-પસંસા ॥
તસ્સ ય પંચ દ્યારા । વજ્જેયવ્વા પયત્તેણં ॥ ૭ ॥

સંકા, કંસા-(કુમતની વાંછના) વિર્ગિચ્છા-(ધર્મના

દુનનો સંદેહ), પાખંડીઓનો પરિચય અને પાખંડીઓની સ્તુતિ
એ સમ્યક્ત્વના પાંચ અતિચાર પ્રયત્નવડે વર્જવા ચોખ્ખ છે. ૧૦૭

પિંડપ્પયાણ હુણણં । મોમગ્ગહણાં લોય-કિચ્ચાં ॥

વજ્જમુ કુલિંગિમંગં । લોહઅતિથિયમુ ગમણં ચ ॥૮॥

પિંડપ્રદાન (પિતૃપિંડ), યજ (અગ્નિતર્પણ), સોમ
અહણ (ચંદ્રઅહણ) આદિ શબ્દથી સૂર્યઅહણ, સંક્રાન્તિ પ્ર
મુખ્ય લૌકિક કાર્ય નેમજ કુલિંગીનો અંગ તથા લૌકિક તીર્થ
(પંચાર્થ) શાસ્ત્ર સ્થળ) માં ભ્રમણ કરવાનું તું ત્યજ. મતક્ષબ્ધે
મિથ્યા વાચના માત્ર ત્યજવાની છે. ૧૦૮

મિચ્છત્તમાવિડ ચિય । જીવો ભવમાયરે અણાયંમિ ॥

દદ્ધવિત્તોવિ છલિજ્જહ । તેણ હમો નણુ કુસંગેહિં ॥૯॥

અનાદિ સંસારમાગમાં પ્રથમતો જીવ મિથ્યાત્વ લાવિ-
વત હોય છે તેથી તે ગમે નેવો દૃઢ ચિત્તવાળો હોય તો પણ નિશ્ચે
દુઃખગથી છળાઈ જાય છે. ૧૦૯

જસ્મ ભવે સંવેઓ । નિલ્લેઓ ઉવસમો અ અણુકંપા ॥

અધિકં જીવાહસુ । નજ્જહ તસ્માથિય સંમત્તં ॥ ૧૦ ॥

કેને સંવેગ (ભ્રમણાભિલાષ), નિર્વેદ (બવ વેરાગ્ય),
ઉપશમ (ક્ષમા-સમતાભાવ), અનુકંપા (કરુણાભાવ), અને
જીવાદિક તત્ત્વમાં આસ્તિત્વ (તત્ત્વઅદ્ધા) હોય નેને સમ્યક્ત્વ
છે એમ જાણવું. તે શિવાય બીજાં પાંચ વિંગ કહે છે. ૧૧૦

સબ્બથ ઉચિયકરણં । ગુણાણુરાઓ ર્દં ય જિણવયણે ॥

અગુણેસુ અ મજ્ઝથ્યં । મમ્મદ્દિદ્દિસ્મ લિંગાઈ ॥ ૧૧ ॥

સર્વત્ર ઉચિત વર્તન, ગુણાનુરાગ, જિન વચનમાં રતિ અને નિર્ગુણી ઉપર પણ મધ્યસ્થ ભાવ એ સમ્યક્ દૃષ્ટિનાં બીજાં લિંગ છે. ૧૧૧

એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિનું સમર્થન કરીને હવે
આરિત્ર શુદ્ધિ દ્વાર કહે છે.

ચારિત્રદ્વાર.

ચરણરહિયં ન જાયઙ્ । મમ્મત્તં મુરકમાહયં ઇકં ॥

તો જઙ્સુ ચરણકરણે । જઙ્ઙચ્ચસિ મુલ્લવમચિરેણ ॥ ૧૨ ॥

આરિત્ર, (સદ્વર્તન) સદિત એકલું સમ્યક્ત્વ (તત્ત્વજ્ઞાન) મોક્ષ હાથક થતું નથી માટે જો શિવ્ર મોક્ષ મેળવવા ઈચ્છતો હોયતો ચરણ કરણ (મૂળ ગુણ તથા ઉત્તર ગુણ સેવન કરવા) માં ઉત્તમાય થા ! ૧૧૨

કિં ચરણં કઙ્ મેયં । તદરિહપલ્લિવત્તિ વિહિપરુવણયા ॥

ઉસગ્ગ-વવાણ્હિ અ । તં કરમ ફલં વ કિં તસ્સ ॥ ૧૩ ॥

આરિત્ર તે શું ? એટલે તેનું સ્વરૂપ શું ? તેના કેટલા ભેદ (પ્રકાર) છે ? તેને યોગ્ય (અધિકારી) કાણુ ? તેને આંગીકાર કરવાના વિધિની પ્રરૂપણા, ઉત્સર્ગ, અપવાદ વગેરે તેની શુદ્ધિ, તે

ચારિત્ર કાણુ સાધુને હોય ! અને તે ચારિત્રનું શું કૃણ (સાધ્ય)
 ૮ એ સર્વ પ્રતિદ્વારેનો ખુલાસો કરતા છતાં અંથકાર પોતે જ
 દે છે. ૧૧૩

વજ્જજોગવિરઈ । ચરણં ઓહેણ દેસિયં સમણ ॥
 ણણ ઉ દુવિગપ્પં । દેમે સન્ને અ નાયવ્વં ॥ ૧૪ ॥

પાપ વ્યાપારથી વિરમવું તે ચારિત્ર, એમ તેનું સામાન્ય
 કાણુ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે, તે ચારિત્ર દેશથી અને સર્વથી એમ
 પ્રકારનું કહેલું છે એમ જાણવું. ૧૧૪

સચરણં ગિહીણં । મૂલત્તર-ગુણ-વિગપ્પઓ દુવિહં ॥
 લે પંચ અણુવ્વય । ઉત્તરગુણ દિમિવયાઈયા ॥ ૧૫ ॥

ગૃહસ્થોત્તરું દેશ ચારિત્ર મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના બેદ-
 ૧ જે પ્રકારનું છે. મૂળ ગુણમાં પાંચ આણુવ્રતો અને ઉત્તર
 ગુણમાં ગુણ વ્રતાદિ છે. ૧૧૫

ચય અણુવ્વયાઈં । ગુણવ્વયાઈં ચ હંતિ તિન્નેવ ॥
 ખેરકાયાઈં ચરો । સન્નં ચિય હોઈ વારસહા ॥ ૧૬ ॥

આણુવ્રતો પાંચ છે, ગુણવ્રતો ત્રણ છે, અને શિક્ષાવ્રતો
 ૧૨ છે. સર્વે મળીને દેશ ચારિત્ર બાર પ્રકારનું છે. ૧૧૬

મૂલત્તરગુણમેણ । સન્નચરણંપિ વન્નિયં દુવિહં ॥
 મૂલગુણેસુ મહવ્વય । રઈ-મોયણ-વિરમણં ચ ॥ ૧૭ ॥

મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના ભેદથી સર્વ ચારિત્ર પણ બે પ્રકારનું કહ્યું છે. મૂળ ગુણોમાં પાંચ મહાવ્રતો અને છઠું રાત્રિ-ભોજન વિરમણ છે. ૧૧૭

પિંડવિસોહી સમર્થ । ભાવણ પડિમા ય ઇંદિયનિરોહો ॥
પડિલેહણ ગુત્તીઓ । અભિગ્ગહા ઉત્તરગુણેસુ ॥ ૧૮ ॥

ઉત્તર ગુણોમાં પિંડ વિશુદ્ધિ (નિર્દોષ આદાર વિધિ), પાંચ સમિતિ, ભાવના, (અનિત્યાદિક દ્વાદશ, ચૈત્રી પ્રમુખ ચાર, અથવા પાંચ મહાવ્રતોની રૂપ ભાવાનાઓ છે તે) દ્વાદશ પડિમા. પાંચ ઈંદ્રિયોનો નિગ્રહ, પ્રતિ લેખન, ત્રણ ગુપ્તિઓ, અને અનેક પ્રકારના (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ) અભિગ્રહોનો સમાવેશ થાય છે. ૧૧૮

ઇય એવમાઇમેયં । ચરણં સુરમણ્યસિદ્ધિસુહંકરણં ॥
જો અરિહરૂ ધિતુંજે । તમહં કુચ્છં સમાસેણં ॥૧૯॥

ઈત્યાદિક ભેદવાળું આ ચારિત્ર જે દેવ મનુષ્ય સંબંધી મુખ્ય તેમજ મોક્ષ મુખ્યને સાધી આપનાર છે તેને અદણ કરવાને જે યોગ્ય (આધિકારી) છે તે હું સંક્ષેપથી કહીશ. ૧૧૯

સંવેગભાવિઅમણો । સમ્મત્તે નિચ્ચલો થિરપઇન્નો ॥
વિજઇંદિઓ અમાર્થ । પન્નવણિજ્ઞો કિવાલુ ય ॥ ૨૦ ॥
જઇધમ્મંમિ વિ કુસલો । ધીમં આણારૂં સુસીલો અ ॥
વિન્નાય તસ્સરૂવો । અહિગારી દેસવિરૂં ॥ ૨૧ ॥

સંવેગ, (તીવ્ર મોક્ષાભિલાષ) વડે ભાવિત, સમ્યક્ત્વમાં નિશ્ચય, સ્થિર, (દૃઢ) પ્રતિજ્ઞાવંત, જીતેન્દ્રિય, નિર્માયી સુખે સમગ્રવી શકાય છે તેવો અને કર્ણાવંત, ચતિધર્મમાં પણ કુશળ, બુદ્ધિમાન, આનારૂચિ, મુશીક અને દેશ ચારિત્રના સ્વરૂપનો બાણ (ઉપસક્ષણથી અશ્વદ્રના, વિનયાદિક ગુણથી શોભિત) દેશ-વિરતિનો અધિકારી છે. ૧૨૦-૧૨૧

પાણ હંતિ જોગા । પવ્વજ્ઞાણ વિ તિચ્ચિય મણ્ણસ્સા ॥
 દેસ કુલાઈ સુદ્ધા । વહુ સ્વીણપ્પાય કમ્મસા ॥ ૨૨ ॥
 અઘ્ઘારમ્મ પુરિસેસું । વીસં ઇચ્છીસુ દસ નપુંસેસું ॥
 જિણ પઢિકુટ્ટત્તિ તઓ । પવ્વાવેડં ન કપ્પંતિ ॥ ૨૩ ॥

પ્રાયઃદેશ વિરતિને જે યોગ્ય છે તે મનુષ્યો પ્રવ્રજ્યા (સ-વે ચારિત્ર) લેવા યોગ્ય હોય છે. વિશેષમાં દેશ કુળાદિક શુદ્ધ અને જેનાં કર્મ બહુ ક્ષીણ પ્રાય થઈ ગયા હોય તે ચારિત્રને યોગ્ય છે. પુરૂષ વર્ગમાં ૧૮, સ્ત્રી વર્ગમાં ૨૦ અને નપુંસક વર્ગમાં ૧૦ પ્રકાર જિનોએ નિર્ણય્યા છે. માટે તેને પ્રવ્રજ્યા દેવી કલ્પે નહીં તેમાં પ્રથમ પુરૂષના ૧૮ પ્રકાર કહે છે. ૧૨૨-૧૨૩

ચાલે વુટ્ટે નપુંસે ય । કીવે જહે ય વાહિણ ॥
 તેણ રાયાવગારી ય । ઉમત્તેય અદંસણે ॥ ૨૪ ॥
 દાસે વુટ્ટે અ મૂદ્દ અ । અણુત્તે જુંગિણ ઇઅ ॥
 ઉવઘ્ઘણ અ મયણ । સેહનિપ્પેઢિયાઈ ય ॥ ૨૫ ॥

इय अष्टारस भेया । पुरिसस्स तहिथियाइ ते चेव ॥
 गुविणि सवालवच्छ । दुन्नि इमे हुंति अन्नेवि ॥२६॥

બાલ (સાત આઠ વર્ષનો), વૃદ્ધ (સાઠ ૭૦ વર્ષનો), ન
 પુરુષક (ન સ્ત્રી તેમજ ન પુરુષ.) ક્લીબ (કાયર-ખીકણ), બદ,
 વ્યાધિગ્રસ્ત, ચેર, રાજદ્રોહી. હિન્ન, અંધ, દાસ (વેચાણ થયેલો)
 દુષ્ટ (કપાય દુષ્ટ તેમજ વિપય દુષ્ટ), મૃદ, કલ્પાન્ત-કચ્છદાસ,
 જુગિત, (જાનિ, કર્મ, શરીરાદિકથી દૂષિત), અવબદ્ધ (કાદની
 સાથે કરારથી બંધાય ગયેલ), ભૂતક, (બાકુત) અને શિષ્ય નિષ્કે-
 ટક (માતા પિતાદિકની આજ્ઞા પામ્યા વિના દીક્ષા માટે ભગા-
 વેલો-નશાટેલ) એ અદાર ભેદ પુરુષમાં વર્ણવા યોગ્ય છે. મન
 લબ કે તે દીક્ષાને અયોગ્ય છે. કેમકે બાલાદિકને દીક્ષા દેવાથી
 શાસન માલિન્ય. સંયમ-આત્મવિરાધનાદિક દોષ સંભવે છે. સ્ત્રી
 વર્ગના પણ હિયર કહેલા ભેદ જાણવા, વિશેષમાં ગર્ભવંતી અને
 દૂધ પીતા બાળકવાળી એમ બે મળીને સ્ત્રીના ૨૦ ભેદ થાય છે.
 ૧૨૪-૧૨૫-૧૨૬

पंडए वाइए कीवे । कुंभी इसालुअत्तिअ ।
 सउणी तक्कम्मसेविअ । परिकयावपरिए इअ.॥२७॥
 सोगंधिए अ आसित्ते । दसे एए नपुंसगा ॥
 सांकिलिहत्ति साहूणं । पञ्चावेउं अकण्णिआ ॥ २८ ॥

પંડગ, વાતિક, ક્લીબ, કુંભી, ઇર્ષ્યાળુ. શકુનિ, તત્કર્મ-

સેવી, પાક્ષિકાપાક્ષિક, સૌગંધિક, અને આસક્ત એ દશ પ્રકારના નપુંસક સંકલ્પ પરિણામી હોવાથી સાધુઓએ દીક્ષા દેવા અ યોગ્ય કહ્યા છે. ૧૨૭-૧૨૮

વહ્નિએ વર્ષિએ ચેવ । મંત્રોસહિત્વહ ॥
 ઇસિમત્તે દેવસત્તે અ । પવ્વાવિજ્ઞં નપુંસએ ॥ ૨૯ ॥

વર્ષિત, વર્ષિત, મંત્ર અને ઔપધિવડે ઉપહત, ઋષિ તપસ્વીવડે શપ્ત, અને દેવ શપ્ત (શ્રાપથી એવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ) એવા છ પ્રકારના નપુંસકને પ્રવ્રજ્યા આપી શકાય કારણ કે તે કામઉન્માદથી રહિત હોય. ૧૨૯

મહિલાસહાવો સરવન્ન મેઓ । મિદિંમહંતં મઝઆ ય વાળી
 સસદ્દયમુત્ત-મફેણગં ચ । ઇયાણિ છપ્પંડગલસ્થણાણિ ૩૦

ઉપર બતાવેલા દશ પ્રકારના નપુંસકમાં પાંડકના છ લક્ષણો મંથકાર કહે છે. સ્ત્રી સ્વભાવ (પુરુષાકાર છતાં સ્ત્રીના જેવો સ્વભાવ), શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનો ભેદ હોય (ઘેટલે તે-સર્વ વિલક્ષણ હોય), પુરુષ ચિન્હ મહોટું હોય, વાણી મૃદુ હોય, સ્ત્રીની જેમ મૂત્ર સશબ્દ હોય અને તે ફીણ વગરનું હોય એ છ લક્ષણ કહ્યાં છે. ૧૩૦

વાલાઇદોસરહિઓ । ઉવઠ્ઠિઓ જઈ હવિજ્ઞ ચરણથ્યં ॥
 તં તસ્સ પઝત્તાલો-અણસ્સ સુગુરુહિં દાયવ્વં ॥૩૧॥

માટે જે આસાદિક દોષોથી રહિત હોય અને ચારિત્રને અર્થ ઉજમાળ થઇ આવ્યો હોય તેને પ્રથમ સદ્ગુરુઆજી આજ્ઞાના (આજ્ઞાપાત્ર) આપીને પછી દીક્ષા દેવી. ૧૩૧

આલોચન-સુદ્રસ્ય । વિ દિજ્ઞ વિર્ણાયસ્મ નાવિર્ણાયસ્મ ॥
નહિ દિજ્ઞઃ આહરણં । પલિઅત્તિઅ કન્નહથ્થસ્મ ॥૩૨॥

આ જ્ઞાપાત્રથી શુદ્ધ થયેલ પાત્ર જે વિનીત હોય તોજ તેને દીક્ષા દેવી પણ અવિનીતને દેવી નહી. કેમકે જેનાં હાથ, કાન કપાઇ ગયાં હોય તેને આસરણુ દેવાય નહિ. મતલબ કે જેમ તે આભગણુ પહેરવાને લાયક નથી તેમ અવિનીત પણ ભાગવતી દીક્ષાને લાયક નથી. કેવળ વિનીત શિષ્યજ દીક્ષાને લાયક છે. ૧૩૨

અણુરત્તો મત્તિગઓ । અમુઈ અણુઅત્તઓ વિસેસન્નૂ ॥
ઉજ્જુત્તો પરિતંતો । ઇથ્થિય-મથ્થં લહઈ માહુ ॥૩૩॥

અનુરક્ત (વસ્ત્રમાં ગળીના રંગની જેમ જેનું મન ગુરુમાં રંગાયું હોય), ભક્તિવંત, અમોચક (કદાપિગુરુનાં ચરણ ન તજે એવો), અનુવર્તક (સર્વનું ઉચિત સાચવવામાં તત્પર), વિશેષજ (સમસ્ત વસ્તુના વિવેકનો જાણુ), ઉદ્યુક્ત (જ્ઞાન ધ્યાનમાં અતિ ઉજમાળ) અને અપરિતાંત (આત્માર્થ સાધવામાં અખિન્નપણે ઉદ્યમ કરનાર) સાધુ ઇચ્છિત અર્થને મુખે મેળવી શકે છે. ૧૩૩

શ્વિણયવઓ વિદ્ધુ કયમંગલસ્સ । તદાવિગ્ધપારાગમણાય ॥
દિજ્ઞસુ કઓવઓગો । સિત્તાઈસુ સુપ્પસથ્થેસુ ॥ ૩૪ ॥

વિનયવત અને નિશ્ચે મંગળકારી (દેવ, ગુરુ, સંઘ વિગેરેની પૂજા ભક્તિ કરનાર) શિષ્ય નિર્વિઘ્ને ચારિત્ર પાળી શકે માટે નિ-
મિત્તાદિક સંબંધી ઉપયોગ કરી તેને સુપ્રશસ્ત (જિનચૈત્ય-ક્ષીર
વૃક્ષાદિક સમીપ) ક્ષેત્ર (સ્થળ) માં દીક્ષા દેવી. ૧૩૪

इय एवमाइ विहिणा । पाएण परिस्किऊण छ्ममासं ॥
पव्वजा दायव्वा । सत्ताणं भवविरत्ताणं ॥ ३५ ॥

આ આદિક વિધિવડે પ્રાયઃ છ માસ સુધી પરીક્ષા કરીને
ભવવિરક્ત ભવ્ય આત્માને દીક્ષા દેવી. એ સર્વ વિરતિ સામાયિક
અંગીકાર કરવાનો વિધિ બતાવ્યો. ૧૩૫

હવે મહાવ્રત આરોપવાનો વિધિ ગ્રંથકાર દર્શાવે છે.

विहिपडिवन्नचरित्तो । ददधम्मो जइ अ वज्जभीरुय ॥
तो सो उवट्ठविज्जइ । वएसु विहिणा इमो सो उ ॥ ३६ ॥

વિધિ સહિત ચારિત્ર અંગીકાર કર્યે છતે જો તે ચારિત્ર
ધર્મમાં નિશ્ચળ હોય અને પાપથી ડરતો હોય તો તેને વિધિવત્
ઉપસ્થાપના આપવી. એટલે મહાવ્રતારોપ કરવો તે વિધિ આ
સુબાળ છે. ૧૩૬

पंढिए अ कहिअअहिगय । परिहारुद्धावणाइ सोकप्पो ॥
वृज्जीवघायविरओ । तिविहं तिविहेण परिहारी ॥ ३७ ॥

દશ વૈકાલિકના ૫૬ જીવનિકાય અધ્યયન પર્વત સૂત્ર અ-

ર્થ અવધાર્યે છતે તેમજ સર્વ હવહિંસાથી સર્વથા નિવૃત્ત થયે છતે
તે શિષ્યને ઉપસ્થાપના આપવી એટલે મહાવ્રત આરોપવાં. ૧૩૭

અપ્પત્તે ય કહિત્તા । અણહિગયપરિચ્છણે અંઆણાઈ ॥
દોસા જિણેહિં મણિઆ । તમ્હા પત્તા--દુવઠાવે ॥૩૮॥

આગળ કહેવામાં આવનાર જઘન્યથી સાત દિવસ વિગરે
જે ઉપસ્થાપના બાબત કાલક્રમ છે તે પ્રાપ્ત નહિ થયે છતે, તેમજ
પૂર્વોક્ત મુત્ત અર્થ શ્રદ્ધા સહિત નહિ અવધાર્યે છતે, તેમજ શિષ્યના
વિનયાર્થિક ગુણ પરીક્ષા નહિ કર્યે છતે, જે ઉપસ્થાપના કરેતો
આગા ભંગાર્થિક દોષો જિતોએ ક્રમાવ્યા છે; માટે પૂર્વોક્ત વિધિ
મુજબ ઉપસ્થાપના કરવી. ૧૩૮

સેહસસ તિન્નિ મૂમી । જહનૂ તહ મજ્ઝિમાં ય ઉક્કોમ્મા ॥
રાઈંદિય સત્ત ચઉમાસિઆ ય છમ્માસિયા ચેવ ॥૩૯॥

અભિનવ શિષ્યને ઉપસ્થાપના (મહાવ્રત આરોપવા)
ની ત્રણ ભૂમિકા છે. જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ. તે અનુક્રમે
સાત અઢોરાત્રિ, ચાર માસ અને છ માસની છે. ૧૩૯

પુવ્વોવઠ્ઠપુરાણે । કરણજયઠ્ઠા જહનિયા મૂમી ॥
ઉક્કોસા ત્ત દુમ્મેહં । પહેચ્ચ અસદ્દહાણં ચ ॥ ૪૦ ॥

વ્રત શ્રદ્ધ થયેલાને પુનઃ મહાવ્રત આરોપવાના પ્રસંગે
ઇન્દ્રિય બંધ કરવા માટે જઘન્ય ભૂમિકા અને શુદ્ધિ રહિત તેમજ

શ્રદ્ધા રહિતને માટે ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકા મમળવી. તતબ્રહ્મને મતાર્થ પ્રાપ્ત
છતાં ઇન્દ્રિય જાય માટે જન્ય ભૂમિ. ૧૪૦

એવમય મજ્ઞિમિયા । અણિહિજંતે અમદ્વહંતે અ ॥
ભાવિયમેહાવિસ્મવિ । કરણજયદ્વાય મજ્ઞિમિયા ॥૪૧॥

એજ પ્રમાણે શુદ્ધિ ગહિત દેવાથી મતાર્થ તૈયાગ કર્યા ન
હોય અથવા મોહોદયથી શ્રદ્ધા યુક્ત બન્યો ન હોય તેને માટે મ-
ધ્યમ ભૂમિકા છે. તેમજ કદાચ શ્રદ્ધા મહિત મતાર્થ અધીત હોય
તોપણ ઇન્દ્રિય જાયને માટે પણ મધ્યમ ભૂમિકા મમળવી. ૧૪૧

ઇય વિહિપલ્લિવન્નવઓ । જહ્જ્જ છજ્જીવ-કાય-જયણાસુ
દુગ્ગહ-નિવંધણ ચ્ચિય । તપ્પલ્લિવત્તી ભવે ઇઅરા ॥૪૨॥

આ પ્રમાણે વિધિ મુજબ મદ્વાતન અગીકાગ કરનારે છ
જીવ નિકાલની ચતનાને માટે અધિક ખપ કર્યો! તેમાં ઉપેક્ષા
કરવાથી તત અણુ ઉલ્લટ દુર્ગતિકારી થાય છે માટે તેવી અનર્થ
કારી ઉપેક્ષા કરવી નહિ. ૧૪૨

એગિંદિણસુ પંચસુ । તસેસુ કય-કારણા-ણુમહ-ભેયં ॥
સંઘટ્ટણ પરિઆવણ । વેરમણં ત્ર ય સુતિવિહેણ ॥૪૩॥

પાંચ પ્રકારના સ્થાવર રૂપ એકંદ્રિય જીવો તથા સર્વ
તસ જીવોને સંઘટ્ટન (ચરણ સ્પર્શાદિક જન્ય), પરિતાપન (કશા-
થી તાડન-લકુટ પ્રહારાદિક), અને વ્યપરોપણ (પ્રાણ હરણ)

મન, વચન, અને કાયાથી કરવું નહિ, કરાવવું નહિ, અને કરનારને રૂઢું બાળુવું પણ નહિ. ૧૪૩

જઈ મિચ્છદિદિષ્ટિઆણવિ । જત્તો કેસિં ચ જીવ સ્સ્સાણા ।
કહ સહિહિં ન एसो । कायव्वो सुणियसारेहिं ॥ ૪૪ ॥

જ્યાં કે દેહલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ છતાં પણ જીવ રક્ષા માટે યત્ન કરતા બાળાય છે તો પછી ધર્મ રહસ્યના બાળ મુનિઓએ તે જીવ રક્ષામાં કેમ યત્ન ન કરવો ? તેમણે તો કેટલીક કસીને અધિક તર યત્ન કરવોજ ઘટે છે. ૧૪૪

નિય પાણગ્ધાણવિ । કુળંતિ પરપાણસ્સ્વણં ધીરા ॥
વિમતુંવઝવભોગી । ધમ્મરૂઢિં ઇચ્છુદાહરણં ॥ ૪૫ ॥

ધીર પુરૂષો પોતાના પ્રાણ ત્યાગે પણ પરપ્રાણનું રક્ષણ કરે છે. ઝેરી તુંબડીનું શાક વાવરી જનારા ધર્મ રૂઢિ અણુગારનું અન્ન ઉદાહરણ છે. ૧૪૫

ધર્મધોપ સૂરિના શિષ્ય ધર્મ રૂઢિ અણુગાર તપસ્યાને ખારણે ગોચરી ગયેલા ત્યારે નાગશ્રી નામની વિપ્રભાર્યાએ બ્રાંતિથી કહેલું કડવી તુંબડીનું શાક તેમને આપી દીધું, તે શાક ગુરૂ મહારાજને ખતાવતાં વિપ્ર તુલ્ય બાણી ગુરૂએ નિર્વચ સ્થળમાં પરઠવવા ફરમાવ્યું. તેમ કરતાં તેમાંથી પડેલા એક બિંદુ માત્રથી અનેક કીટીકા પ્રસુખનો નાશ થયેલો બેઠે તે દયાળુ અણુગાર તે સર્વ શાક પોતેજ ભક્ષી ગયા, અને પરિણામે સમાધિથી કાલધર્મ પામી સદ્ગતિ પામ્યા.

કોહેણ વ લોહેણ વ । મળેણ હાસેણ વા વિ તિવિહેણ ॥
સુહમેઅરંપિ અલિયં । વજ્જસુ માવજ્જસયમૂલં ॥ ૪૬ ॥

દોષથી, લોભથી, ભયથી કે હાસ્યથી નાનું કે મોટું જુ-
ઠાણું સેંકડો ગમે પાપનું મૂળ જાણીને તું ત્રિવિધે ત્રિવિધે પ-
રિહર. ૧૪૬

લોણવિ અલિયવાઈ । વીસસણિજ્ઞા ન હોઈ મુચંયુલ્લ ॥
પાવડ અવન્નવાયં । પિયરાણવિ દેડ ઉલ્લેયં ॥ ૪૭ ॥

લોકમાં પણ અસત્યવાદી જુજંગની પેરે વિશ્વાસ કરવા
થોડ્ય થતાં નથી તેથી તે અવર્ણવાદ (અપવાદ) ને પામે છે, અને
માનપિતાદિકને પણ ઉદ્દેગ ઉપજાવે છે. ૧૪૭

આરાહિજ્ઞઈ ગુરુ દેવયં ચ । જણણિલ્લ જણઈ વીસંમં ॥
પિયવંધુલ્લ તોસં । અવિત્તહવયણો જણઈ લોણ ॥ ૪૮ ॥

મસવાદી આ લોકમાં દેવ ગુરૂને આરાધી શકે છે, માત-
ની પેરે વિશ્વાસ પેદા કરે છે, અને પ્રિયબંધુની પેરે સંતોષ ઉપ-
જાવે છે. ૧૪૮

મરણે વિ સમાવહિણ । જંપંતિ ન અન્નહા મહાસત્તા ॥
જં ન ફલં નિવપુચ્છા । જહ કાલગસૂરિણો મયવં ૪૯

દત્ત નૃપે યજ્ઞ ક્ષ્ણ પૂછ્યે છતે પૂજ્યશ્રીકાલિકા-
આર્ય મહારાજની પેરે મરણાંત કષ્ટ આવ્યે છતે પણ

મહા સત્ત્વવંત સાધુઓ અત્યથા જલપતા નથી, ઉપદે-
શમાળા પ્રમુખ ગ્રંથોમાં ઉક્ત મહા સત્ત્વ આચાર્યવરનું ચરિત્ર
સુપ્રસિદ્ધ છે. ૧૪૯

વસુનર્વર્ણો અયસં । સોઝણ અસચ્ચવાઈણો કિત્તિં ॥
સચ્ચેણ નારયસ્સવિ । કો નામ રમિજ્જ અલિયંમિ ॥૫૦॥

અસત્યવાદી વસુરાજનો અપયશ થયેલો જાણી અને સ-
ત્યવાદી નારદની કીર્તિ વિસ્તરેલી જાણીને કાણ અસત્યમાં રમાયું
રતિ કરે ? ૧૫૦

ક્ષીરકદંબક ઉપાધ્યાયના છાત્ર નારદ, વસુ અને પર્વ-
તની કથા ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

અવિ દંતસોહણં પિ હુ ॥ પરદલ્લમદિન્નયં ન ગિન્હિજ્જા
ઇહપરલોયગયાણં । મૂલં વહુદુલ્લલ્લલ્લવાણં ॥ ૫૧ ॥

દંતશુદ્ધિ કરવા માટે એક સળી જેવી પણ પારદી વસ્તુ
આપ્યા વગર લેવી નહિ. કેમકે તે અદત્ત આ લોક પરલોક સં-
બંધી લાખો ગમે દુઃખનું મૂળ છે. ૧૫૧

તદ્વિઞ્ચણ દદત્તં । સોઝં ગિહિણો વિ નાગદત્તસ્સ ॥
કહ તથ્થ હંતિ સિદ્ધિલા । સાહ્વ કયસન્વપરિચાયા ॥૫૨॥

ત્રીજા પ્રતમાં ગૃહસ્થ એવા નાગદત્તનું પણ દૃઢપણું

સાંભળીને સર્વ સાવધ (પાપ) વ્યાપારના પરિહારી સાધુઓ તેમાં કેમ શિયળ હોય ? નજ હોય ? ૧૫૨

વારાણસીમાં વસતા ધનદત્ત શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર નાગદત્ત નામે મહાસૌભાગ્યશાળી ધર્મ મર્મનો જાણકાર છે. એકદા માર્ગમાં ચાલતાં રાજાનું પટ્ટી ગયેલું કુંડળ રજરેણુંથી ઢંકાયેલું પોતે જોયા છતાં લીધું નહીં પણ ચકિત થઈ અન્ય માર્ગ ચાલ્યો. વસુદત્તે તે જોવા લીધું, અને અવસર પામી નાગદત્તને અપાય પાડવા જ્યારે નાગદત્ત પૌષધમાં કાઉસ્મગ્ગમુદ્રાએ ઉભો હતો ત્યારે તેના ગળે બાંધીને રાજાને તે વાત જાણાવી. રાજાએ તેને તેવીજ અવસ્થામાં ત્યાં મંગાવી બહુ પેરે પૂછ્યું પણ તેણે પૌષધ પાર્યં પછી પણ વસુદત્તને અનર્થ થવાના લયથી સત્ય હકીકત રાજાને જાણાવી નહિ, તેથી રાજાએ ભારે વિડંબનાપૂર્વક તેને વધ સ્થાનકે મોકલ્યો પણ તેના સત્ત્વ અને સત્ત્વના પ્રભાવથી શાસન દેવતાએ શૂળિ સિંહાસન રૂપ અને પ્રહાર આજ્ઞાણ રૂપ કરી દીધા. ધર્મની મોટી ભારે પ્રભાવના થઈ. રાજાએ આવી નાગદત્તનો ભારે સત્કાર કર્યો અને વસુદત્તને દેશનિકાલ કર્યો. અતુકમે નાગશ્રીને પરણી ચિરંજીવિ પર્યંત વિષય મુખ્ય ભોગવી અંતે વૈરાગ્યથી સ્ત્રી સાથે દીક્ષા લઈ નાગદત્ત સ્વર્ગે ગયો. યાવત્ મોક્ષ પામશે.

નવગુત્તીર્હિં વિસુદ્ધં । ધરિજ્ઞ વંશં વિસુદ્ધપરિણામો ॥

સવ્વવયાણવિ પવરં । સુદુદ્ધરં વિસયલુદ્ધાણં ॥ ૫૩ ॥

સર્વ પ્રતોમાં શ્રેષ્ઠ અને વિષયલુપ્ધને અતિ દુર્ધર એવું

બ્રહ્મચર્ય વિદ્યુદ્ધ પરિણામ યોગે નવ શુભિ (વાદો) વડે નિર્મળ-
પણે પાળવું. ૧૫૩

દેવેસુ વીયરાઓ । ચારિત્તી ઉત્તમો સુપત્તેસુ ॥

દાણાણ-મમયદાણં । વયાણ વંમવ્વયં પવરં ॥ ૫૪ ॥

જેમ સર્વ દેવોમાં વીતરાગ ઉત્તમ છે, સુપાત્રમાં સાધુ
(નિઃશ્ચંદ્ર મુનિ) ઉત્તમ છે, દાનમાં અભયદાન ઉત્તમ છે તેમ સર્વ
વ્રતોમાં બ્રહ્મચર્યવ્રત ઉત્તમ છે. ૧૫૪

ધરુ વયં ચરુ તવં । મહુ દુહં વમુ વણનિગુંજેસુ ॥

વંમવ્વયં અધરંતો । વંમા વિહુ દેહ મહહામં ॥ ૫૫ ॥

ગમે તે વ્રત ધરે, તપ તપો, દુઃખ સહો, વનના નિદ્રા-
ગમાં ગઈ વસો પણ બ્રહ્મચર્યને નહિ ધારણ કરતો બ્રહ્મા પણ મને
હસવા યોગ્ય લાગે છે. મતક્ષણ કે બ્રહ્મચર્ય વિના બધાં વ્રત, તપ,
કષ્ટ રૂપ છે અને બ્રહ્મચર્યવડે તે સર્વે સાર્થક છે તેથી બ્રહ્મચર્ય
વિના બ્રહ્મા પણ મને રૂચતો નથી. ૧૫૫

જં કિંચિ દુહં લોણ । રહપરલ્લોઝમવંપિ અરુદુસહં ॥

તં મત્તં ત્રિય જીવો । અણુમુંજર મેહુણાસત્તો ॥૫૬॥

જે કંઈ આલોક અને પરલોક સંબંધી અતિ દુસ્સહ
દુઃખ છે, તે સર્વ દુસ્સહ દુઃખ મૈથુન (વિષય ભોગ) માં આસક્ત
જીવ ગરૂર અનુભવે છે. ૧૫૬

નંદંતુ નિમ્મલાદં । ચરિઆઈ સુદંમણસ્સ મહરિસિણો ॥
તહ વિમમમંકડેસુ વિ । વંભવયં જસ્સ અસ્સલિયં ॥૫૭॥

સુદર્શન મહર્ષિના નિર્ભય ચરિત્રનું સદુકારી લવ્યજને
અનુભવન કરે! કે જે બ્રહ્મવ્રત બારે વિષમ સંયોગોમાં પણ અ-
સ્પૃશિત રાખી શક્યો. ૧૫૭

ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ ઉત્તમ પ્રકારે શીલ વ્રતનું સંરક્ષણ
કરવામાં અતુર સુદર્શન રોકે, જેના શીલના પ્રભાવથી શક્તિનું
સિંહાસન થયું, અને પ્રહાર આબૂપણ રૂપ થઈ ગયા, તેમજ ધ-
ર્મની બારે પ્રભાવના થઈ; તેમનું ચરિત્ર ઉપદેશમાળાદિક ગ્રં-
થોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

વંદામિ ચરણજુયલં । મુણિણો સિરિથૂલભદ્રસાંમિસ્સ ॥
જો કસિણમુયંગીણ । પહિઓ વિ મુહે ન નિદ્દુમિઓ ૫૮

મુનિ શ્રીસ્થૂલભદ્ર સ્વામીના ચરણ યુગળને હું ભક્તિથી
વંદું છું કે જે કાળી નાગણના મુખ ઉપર પડ્યો હતો નિગબ્ધ
રઘો. ૧૫૮

જઈ વહમિ કહવિ અથ્થં । નિગ્ગંથં પવયણં પવન્નોવિ ॥
નિગ્ગંથત્તે તો સા-મણસ્સ મહલત્તણં કુણમિ ॥ ૫૯ ॥

નિર્ઐથ શાસનને પ્રાપ્ત થયા છતાં નિર્ઐથપણમાં જે કોઈ
રીતે (કોઈ પ્રકારનો) અર્થ-પરિગ્રહ ગળીશ તો તું શામનની
મહીનતાને કરીશ. ૧૫૯

તં મહલના ઉ સથ્યે । મળિયા મૂલં પુણમ્ભવલયાણં ॥
તો નિગંગથો અથ્યં । સવ્વાણથ્યં વિવજ્જિજ્ઞા ॥૬૦॥

એવી રીતે કરવામાં આવતી શાસન મલીનતા પુનઃ પુનઃ
સંસાર ઉત્પત્તિરૂપ વેલિનું મુળ કારણભૂત કહેલી છે. તેથી સર્વ
અનર્થ રૂપ અર્થ-પરિગ્રહને નિર્જથે ત્યજી દેવો જોઈએ. ૧૬૦

જઈ ચક્કવટ્ઠિરિદ્ધિં । લઘ્ધંપિ ચયંતિ કેઈ સુપ્પુરિમા ॥
કો તુ અસંતેસુવિ । ધણેસુ તુચ્છેસુ પહિવંધો ॥ ૬૧ ॥

જ્યારે કોઈ સત્પુરુષો ચક્રવર્તી સંબંધી શિદ્ધિ સ્વાધીન
છતી પણ ત્યજી દે છે તો પછી તને આછતા એવા પણ તુચ્છ
અર્થમાં શો પ્રતિબંધ નડે છે ? ૧૬૧

બહુવેરકલહમૂલં । નાહુણ પરિગ્ગહં પુરિસસીહા ॥
સસરીરેવિ મમત્તં । ચયંતિ ચંપાપુરિપહુલ્લ ॥ ૬૨ ॥

પરિગ્રહને બહુ વેર અને કલેશના કારણ રૂપ જાણીને
સિંહ પુરુષો ચંપાપુરીના સ્વામીની પેરે સ્વશરીરપરનો નમત્ત
પણ ત્યજી દે છે. ૧૬૨

“ ચંપાપુરી સ્વામી કીર્તિચંદ્ર નૃપ ચરિત્ર. ”

ચંપાપુરીમાં કીર્તિચંદ્ર રાજા રાજ્ય કરે છે તેનો સમ-
રવિજય નામનો લઘુબંધુ યુવરાજ પદે છે. એકદા વર્ષાકાળે કીડા
અર્થે રાજા પ્રમુખ નાવ ઉપર આડક થઈ કીડા કરવા લાગ્યા. એ-

ટલામાં નદીમાં એવું મોટું. પૂર આવ્યું કે નાવાઓ જૂદી જૂદી દિશાઓ તરફ વહી ગઈ, અને જેત જેતામાં રાજની નાવા અદૃશ્ય થઈ ગઈ. તે નાવા દૂર જતી માર્ગમાં કાંઈ વૃક્ષના મૂળે અથવા ઘાટ ઉપી રહી એટલે રાજ પ્રમુખ તેમાંથી ઉતરી કાંઠે આવ્યા; ત્યાં નૃપતિએ નદીની લેખડમાં ડટાઈ ગયેલું મણિરતનનું નિધાન દેખ્યું. તે પોતાના ભાઈને બોલાવી બતાવ્યું. તે જોનાંજ ભાઈની નિયત બગટવાથી તેણે નૃપતિને મારવા સાહસ ધા કર્યો. તે ધાવંચીને અર્થને અનર્થનું કારણ બણી તે મણિનિધાનને એમનું એમ અનામત ખૂદી પોતે ચાલી નીકળ્યો. યુવરાજ નિધાન તરફ જોયું તો તેના કમભાગ્યથી તેની નજરે પડ્યું નહિ. નૃપતિ જ્ઞાની ગુરૂને તેનું કારણ પૂછી સાંભળી ભવવિરક્ત થઈ દીક્ષા મહી સદ્ગતિ પામ્યો; અનુક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી મોક્ષપદ પામશે.

“ધતિ કીર્તિચંદ્ર નૃપ કથા.”

પચ્ચરક નાણિણો વિદુ । નિસિમત્તં પરિહરંતિ વહમૂલં ॥
 લોઙ્ગસિદ્ધંતેસુ વિ । પહિસિદ્ધમિણં જ્ઞાઓ મણિયંદ્ર
 ચંમાદ્ગતેઅસંભૂયં । માણું જંપંતિ વેઅવી ।
 પુઠ્ઠં કરેહિંતો તસ્સ । સુહં કમ્મં સમાયરે ॥ ૬૪ ॥

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની (અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવળજ્ઞાની) પણ હિંસા મૂળ રાત્રિભોજનનો પરિહાર કરે છે અને લૌકિક સિદ્ધાન્તમાં પણ તેનો પ્રતિબેધ કર્યો છે, કહ્યું છે કે વેદના બધા પ્રશ્નો

કહે છે કે સૂર્ય બ્રહ્માદિકના તેજથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, તેથી તે સૂર્યના કિરણો બહાર નિકળે છે (સૂર્યોદય થયે છે) શુભ કાર્ય કરવું. ૧૬૩-૧૬૪

રિસીહિં ભુત્તં મજ્ઞણ્હે । પુવ્વણ્હે તિઅસેહિ ય ।

અવરણ્હે પિયેરેહિં । સાયં મુંજંતિ દાણવા ॥ ૬૫ ॥

રૂપિ જનો મધ્યાન્હે જમે, દેવતાઓ પહેલે પહેલે જમે, પિતૃલોકા (પૂર્વજો) પાછલે પહેલે જમે અને દાનવો સાંજે જમે. ૧૬૫.

સંજાણ જલ્લવરસ્સેહિં । ભુત્તમેવં જહ કમં ॥

સવ્વવેલાવહકમ્મં । રાઓભુત્તમમોયણં ॥ ૬૬ ॥

સંધ્યા સમયે યજ્ઞ અને રાક્ષસો જમે એમ સહુનો ભોજન સમય યથાક્રમ કહ્યો છે (તેથી સિદ્ધ થાય છે કે) સર્વ વેળા વ્યતિક્રાંત રાત્રી ભોજન એ અભોજન છે. (મતલબ કે રાત્રી ભોજન સર્વથા વંચ્ય છે.) ૧૬૬.

ન વાહુઈ ન વા ન્હાણં । ન સર્દ્દ દેવયચ્ચણં ॥

દાણં વા વિહિયં રા-ઓમોયણં તુ વિસેસઓ ॥૬૭॥

આહુતિ, રેનાન, શ્રાદ્ધ, દેવાર્ચન, દાન અને વિશેષતઃ (ખાસ કરીને) ભોજન એટલાં વાનાં રાત્રીમાં કરવાંજ નહીં. ૧૬૭.

इय अन्नाणवि वज्जं । निसिभत्तं विविहजीववहजणयं ॥

छजीव-हिय-स्याणं । विसेसओ जिणमयटियाणं ६८

વિવિધ જીવનો વધ કરનાર રાત્રી ભોજન બ્યારે સમ્યક્ત્વ રહિત—અજ્ઞાની જીવોને પણ વળ્યું છે તે સર્વ જીવનું હિત કરવામાં રક્ત એવા જૈન મતીઓને તે વિશેષે વળ્યું સમજવું. ૧૬૮.

इह लोगंमि वि दोसा । रविगुत्तस्सव भवंति निसिभत्ते ॥
परलोए सविसेसा । निदिद्धा जिणवरिंदेहिं ॥ ६९ ॥

રવિગુપ્તની જેમ આ લોકમાં પણ રાત્રિ ભોજન કરતાં પ્રગટ દોષ (વિવિધ બ્યાધિ પ્રમુખ) સંભવે છે અને પરલોકમાં તેા તેથી અનેક દોષો જિનેશ્વરોએ કહેલા છે એમ સમજી મૂજ ભવ ભીડ (પાપ ભીડ) જનોએ રાત્રિ ભોજનનો સર્વથા પરિહાર કરવો અને વિશેષે અંતોષ વૃત્તિ ધારવી. ૧૬૯.

“ રવિગુપ્ત ચરિત્ર. ”

રવિગુપ્ત એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર અત્યંત વિષય શુદ્ધ છતો. યૌવન ગર્વિતપણે આખી રાત છરે ચોક ચાટામાં પણ ખાધા કરતો હતો, ધર્માત્માઓની નિંદા કરતો હતો કે તે ખાપડા રસમાં શું બળે? એમ કરતાં એકદા રાત્રી ભોજનથી તેના શરીરમાં બારે બ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો તેથી ભરીને ત્રીજી નરકે ઉત્પન્ન થયો, અને તેને અનંત કાલ પર્યંત સંસારમાં પર્યટન કરવું પડ્યું. એ વાત મુખ્યાર્થીએ અવશ્ય લક્ષ્યમાં લેવી !

अलमिथ्यपसंगेणं । रस्त्वज्ज महव्वयाइं जत्तेणं ॥
अइदुमहमज्जियाइं । स्यणाइं दरिद्द—पुंरिसुव्व ॥ ७० ॥

વધારે કહેવાથી સર્થે. તત્ત્વ એ છે કે કાંઈ નિર્ધને અતિ
દુઃખે ઉપાર્જિત રત્નોની પેરે મહાવ્રતોની કાળજીથી રક્ષા કરવી.
મુમુક્ષુ જનોનું એ ખાસ કર્તવ્ય છે. ૧૭૦.

તાણં ચ તથ્યુવાઓ । પંચય સમિઓ તિન્નિગુત્તીઓ ॥

જાસુ સમપ્પડ સવ્વં । કરણિજ્ઞં સંજયજણસ્મ ॥૭૧॥

તે મહાવ્રતોનું પાલન કરવાનો આ ઉપાય છે કે પાંચ
સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનું સારી રીતે પરિપાલન કરવું, તેમાં
સંયમી—સાધુ જનોનું સર્વ કર્તવ્ય સમાપ્ત જાય છે. ૧૭૧.

પવયણમાયાહ્મ ઇમા । નિદ્દિઘ્ઘા જિણવેરેહિં સમયંમિ ॥

માયં ઇયાસુ જઓ । જિણમણિયં પવયણમસેસં ॥૭૨॥

સિદ્ધાન્તમાં જિનેશ્વરેએ એમને પ્રવચન માતા કહીને
બોલાવી છે કેમકે તેમાં જિનેશ્વર લગવાને લાખેલા સમસ્ત સિદ્ધા-
ન્ત સમાર્થ જાય છે. ૧૭૨.

સુયસાગરસ્સ સારો । ચરણં ચરણસ્સ સારમેયાઓ ॥

સમિર્ઘ—ગુત્તીણ પરં । ન કિંચિ અન્નં જઓ ચરણં ॥૭૩॥

શુદ્ધ સાગરનો સાર આરિત્ર છે અને આરિત્રનો સાર અદ્ધ
પ્રવચન માતા છે તે સમિતિ ગુપ્તિ ઉપરાંત બીજું કંઈ આરિત્રનું
સાર—રહસ્ય નથી. ૧૭૩.

ઈરિયા માસા ઇસણ । આયાણે તહ પરિક્કવણસમિર્ઘ ॥

મણ—વચણ—કાય—ગુત્તી । ઇઆહ જહ કમં વુચ્છં ॥૭૪॥

ધર્યા, ભાષા, એપણુ આદાન અને પારિકા વણિયા સમિતિ
અને મન, વચન, અને કાય ગુણિ એ આદ પ્રવચનમાતાનું વિશેષ-
સ્વરૂપ યથાક્રમ કહીશ. ૧૭૪.

આલંબણે અ કાલે । મગ્ગે જયણા ય ચઝહિં ઠણેહિં ॥
પરિસુદ્ધં સિયમાણો । ઇરિયાસમિઓ હવડ સાહૂ ॥૭૫॥

આલંબન, કાળ, માર્ગ અને જયણા એ ચાર સ્થાનકવડે
પરિશુદ્ધ પર્યટન (ગમના ગમન ક્રિયા) કરતો સાધુ ધર્યા સમિતિ-
વાનુ કહેવાય. આલંબનાદિક કયા ? તેનો અંતકાર પોતેજ ખુ-
લાસો કરે છે. ૧૭૫.

નાણા઼ આલંબણ । કાલો દિવસો અ ઉપ્પહવિસુક્કો ॥
મગ્ગે જયણા ય પુણો । દવ્વા઼ ચઝવિહો ઇણમો ॥૭૬॥

આલંબન તે જ્ઞાનાદિક ગુણની પ્રાપ્તિ કે પુષ્ટિ, કાળ તે
દિવસ છતે, માર્ગ તે રાજમાર્ગ—ઉત્પથ વગરનો, અને જયણા તે
દ્રવ્યાદિક ચાર પ્રકારની તે આ પ્રમાણે—૧૭૬.

જુગમિત્તનિહિયદિઢ્ઠી । સિત્તે દવ્વંમિ ચરુવુણા પેહે ॥
કાલંમિ જાવ હિંહડ ॥ ભાવે તિવિહેણ ઉવઉત્તો ॥૭૭॥

જોતથી યુગમાત્ર (ધૂંસરા પ્રમાણુ) જમીન ઉપર દૃષ્ટિ
રાખી, દ્રવ્યથી ચક્ષુવડે જોઈ તપાસી, કાળથી જ્યાં સુધી ગમન
ક્રિયા કરવી પડે ત્યાં સુધી અને ભાવથી મન, વચન, કાયાવડે

ઉપયુક્ત (ઉપયોગવંત છતો) પર્યટન કરે! કેવી રીતે ઉપયોગવંત
છતો પર્યટન કરે તે અંચકાર જાણાવે છે. ૧૭૭.

ઉદ્દમુહો કહરત્તો । હમિરો સદાઇણસુ રજંતો ॥

સજ્જાયં ચિંતંતો । રીઝજ ન ચકવાલેણ ॥ ૭૮ ॥

ઉંચે મુખ ગળી કથા (વાર્તા) કરતાં, હાસ્ય કરતાં,
શબ્દાદિક વિષયમાં અનુરક્ત થઇ મનમાં સ્વાધ્યાય કરતાં તેમજ
(વાર્તા કેહેવાદિક કારણે) કુંડાળું વળી ન આસવું. પણ નાના
મોટાના કમસર જાણા સહિત આસવું. ૧૭૮.

તહ હુજ રિયાસમિઓ । દેહેવિ અમુચ્છિઓ દયાપરમો
જહ સંથુઓ સુરેહિં વિ । વરદત્તમુળી મહાભાગો ॥૭૯॥

જેમ મહાભાગ્ય વરદત્ત મુનિને દેવોએ સ્તવ્યા તેમ દ-
યામાં પરમ તત્પર છતા સ્વદેહમાં પણ મૂર્છા રહિત મુનિ ઇર્થ્યા
અભિતિવંત દોય. ૧૭૯.

“ વરદત્ત મુનિ ચરિત્ર. ”

કોઈક ગચ્છમાં વરદત્તનામા મુનિ મહા ચારિત્રી, સ્વદે-
હમાં પણ નિસ્પૃહ, પ્રશમ રસમાં નિમગ્ન, અને વિશેષે ઇર્થ્યા
અભિતિવંત છતા ઉપયોગ સહિત વિચરે છે. પ્રાણાંતે પણ ઉપયોગ
(જ્યાણા) ચૂકતા નથી. એકદા ઈંદ્રે દેવ સમક્ષ તે મુનિના તીવ્ર
ગુણની પ્રશંસા કરી કહ્યું કે કોઇ દેવ પણ તે મુનિને ક્ષોભાવી શકે
તેમ નથી. એ વાત સાંભળી કોઈ મિથ્યા દૃષ્ટિને તે વાતની શ્રદ્ધા

નહિ આવવાથી તે મુનિને ચળાવવા આવ્યો. મુનિ સ્થંડિલ ભૂમિ જતા હતા તે વખતે માર્ગમાં માંખી માંખી જેવડી નાની નાની મંદૂકિઓ વિઠ્ઠવી અને પછાડી એક મદાન્મત્ત હાથી વિઠ્ઠવી મૂક્યો, મુનિએ વિચાર્યું કે જો હું દોડીશ તો મંદૂકી (દેડકી) ઓની વિરાધના થશે માટે ધીમે ધીમે જયણાથી ચાલતાં થવું હોય તે થાઓ, એમ ધારી ધીમે ધીમે જયણાથી ચાલે છે એવામાં એકા-એક હાથીએ આવી મુનિને ઉછાળી આકાશમાં ફેંક્યા. ત્યાંથી તે મંદૂકી ઉપર પડતાં સ્વદેહથી થતી તે મંદૂકીઓની વિરાધના માટે વારંવાર મિથ્યાદુષ્કૃત દેવા લાગ્યા. મરણ સંબંધી ભયથી રહિત તે મુનિને જાણી દેવે પ્રગટ થઈ તેમની પ્રશંસા કરી; પોતાના આગમનનું કારણ જણાવી, તે મહાભાગ્ય મુનિને ખમાવી, દેવ સ્વસ્થાનક ગયો. તે દેવે એવી રીતે સ્તુતિ કર્યા છતાં ગર્વ રહિત તે મુનિવર જયણાપૂર્વક વિચરી સુખી થયા. ઈતિ વરદત્ત મુનિ કથાનક.

कोहार्इहिं भएण व । हसिण व जो न भासए भासं ॥
मोहर-विगहाहि तहा । भासासमिओ स विन्नेओ ८०

કોહાર્દિક કપાયથી, ભયથી, કે હાસ્યથી તેમજ મુખરતા અને વિકથારૂપે જે બોલે નહિ તેમને ભાષા સમિતિવંત જાણવા. ૧૮૦

बहुयं लाघव-जणयं । सावज्जं निद्रुं असंवद्धं ॥
गारथियजणउचियं । भासासमिओ न भासिजा ॥८१॥

અતિથણું, લથુતા ઉપજવનારું, સદોષ, કઠોર, સંબંધ
વિનાનું તેમજ ગૃહસ્થજનોચિત (હે, હો, આવો, બેસો, જાઓ
ઇત્યાદિક) વચન-ભાષા સમિતિવંત ગોત્રે નહિ. ૧૮૧.

ન વિરુજ્ઞાઇ લોચર્ધિ । વાહિજ્ઞાઇ જેણ નેય પરલોડ ॥
તહ નિરૂણં વત્તવં । જહ સંગયસાહુણા મણિયં ॥૮૨॥

જમ લોક મર્યાદાનો ભંગ ન થાય, તેમજ પરલોક સં-
બંધી હિતને ખાધા ન પહેચે, તેમ સંગત સાધુની પેરે નિપુણ-
તાવાળું (ડહાપણ ભરેલું) વચન બોલવું. ૧૮૨.

“ સંગત સાધુનું ચરિત્ર. ”

કોઇક ગરુડમાં સિદ્ધાન્તમાં સુનિપુણ મહાશુણવંત સંગત
નામના સાધુ વર્તે છે, ગુરૂ મહારાજ સાથે વિચરતાં કોઇક નગરમાં
આવ્યા. ત્યાં પરચક્રનો ભય થવાનો નિમિત્તના બળથી જાણી શુ-
રૂએ જ્ઞાન સાધુને નિમિત્તે સંગત મુનિને તે નગરમાં મૂકી બીજા
બધાને અન્યત્ર વિહાર કરાવ્યો. શત્રુએએ આવી નગરને રૂંધ્યું.
સંગત સાધુ નિર્દોષ ઔપધ અને આહાર અર્થે બહાર નીકળ્યા.
સેનાનીએ તેમને પૂછ્યું કે તમે ક્યાંથી આવો છો ? મુનિએ ક્ષોભ
રહિત કહ્યું કે નગર થકી, ત્યારે તે નગર સંબંધી બધી ખાતમી મુનિને
પૂછવા લાગ્યો. પણ મુનિએ નીડરપણે કહ્યું કે એવી વાત કહેવાનો
મુનિનો આચાર નથી. સેનાનીએ ઘણી ધમકી આપી જણાવ્યું કે
તમે હેરિક છો, મુનિએ કહ્યું કે અમે હેરિક નથી પણ સાધુ છીએ.
પછી સ્પષ્ટ રીતે ક્ષોભ વગર મુનિનો આચાર જણાવવાથી સેનાની

પ્રસન્ન થઈ કહેવા લાગ્યો કે એ ધર્મ બહુ સુંદર છે, મને પણ મારે
યોગ્ય ધર્મ બતાવો ! એમ કહેવાથી સંગત મુનિએ તેને ઉપદેશ
દીધો તેથી તેણે ગૃહસ્થ યોગ્ય ધર્મ અંગીકાર કર્યો. આવી રીતે
સન્નનોએ પણ લાખા સમિતિવંત થવું ! એ પ્રમાણે સંગત
સાધુનો વ્યતિકર કહ્યો.

આહારોવહિસિજં । ઉગ્ગમઉપ્પાયણેસણાસુદ્ધં ॥

ગિન્હઈ અદીણહિઅઓ । જો હોઈસ એસણાસમિઓ ૮૩

આહાર, ઉપપદિ અને ઉપાશ્રય (પ્રમુખ) ને ઉદ્ગમ,
ઉત્પાદના અને એપણા દોષને વર્જી નિર્દોષ અદીન વ્રતિએ ગ્રહે એવો
જે ખપ કરે તે એપણા સમિતિવંત સમજવો. ૧૮૩.

આહાર-મિત્ત-કજ્જે । સહ સચ્ચિય જોવલંઘઈ જિણાણં ॥

કહ સેસગુણે ધરિહી । સુદુદ્ધરે સો જઓ મણિયં ॥૮૪॥

આહારમાત્ર પ્રયોજને જે જિતેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞાનું ઉદ્ધ-
ધન કરે તો પછી તે કાયર સુદુર્ધર બ્રહ્મચર્યાદિ શેષ ગુણોને શી
રીતે ધરી શકશે ? જે કારણ માટે કહ્યું છે કે- ૧૮૪.

જિણસાસણસ્સ મૂલં । મિસ્વવાયરિયા જિણેહિં પન્નત્તા ॥

इत्थ परितप्पमाणं । तं जाणसु मंदसद्धीअं ॥૮૫॥

જિન શાસનનું મૂળ (તત્ત્વ) એ છે કે મુનિએ નિર્દોષ
: આહાર ગવેલી લેવો, એમ જિતેશ્વરોએ ફરમાવ્યું છે. એ કાર્યમાં

જે મુનિ ખેદ વહે છે તે અંધમ માર્ગમાં મદ વ્રજાવાન છે
એમ સમજવું. ૧૮૫.

જહ નરવૃણો આણં । અઙ્કમંતા પમાયદોસેણં ॥

પાવંતિ વંધવહસે-હૃષ્ણિજ્જમરણાવમાણાં ॥ ૮૬ ॥

તહ જિણવરાણ આણં । અઙ્કમંતા પમાયદોમેણં ॥

પાવંતિ દુગ્ગઇપહે । વિણિવાય સહસ્સકોર્ડીઓ ॥ ૮૭ ॥

જેમ નરપતિની આજ્ઞા અતિક્રમનાર લોકો પોતાના પ્ર-
માદ દોષથી બંધ, વંધ, રોધ (કેદ) અને અવયવાદિકના છેદ પ્ર-
મુખ મરણાંત ક્ષણે પામે છે, તેમ જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞા અતિ-
ક્રમનાર પ્રમાદ દોષથી દુર્ગતિના રસ્તે સહસ્ર કોટિવાર વિનિપાત-
નેજ પામે છે. ૧૮૬-૧૮૭

જો જહવ તહવ લધ્ધું । ગિન્હઇ આહારવહિમાર્ઙ્યં ॥

સમણગુણવિપ્પમુકો । સંસારપવટ્ટુઓ મણિઓ ॥ ૮૮ ॥

આહાર, ઉપાધિપ્રમુખને જે જેમ તેમ (સ્વેચ્છાથી) પ્રાપ્ત
કરી લે છે તે શ્રમણ (નિઃશંક) માર્ગથી દૂર છતો સંસારની વૃદ્ધિ
કરનાર કહેા છે. ૧૮૮

ધણસમ્મ-ધમ્મરુદ્ધમાડયાણ । સાદ્દુણ તાણ પણઓહં ॥

કંઠઠ્ઠિયજીણહિં વિ । ન એસણા પિલ્લિયા જેહિં ॥ ૮૯ ॥

તે ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ પ્રમુખ સાધુઓને હું પ્રણામ

કંઈ છું કે જેમણે મરણાંત કષ્ટ પ્રાપ્ત થયે છતે પણ એમણા સ-
મિતિ વિરાધી નહિ. ૧૮૯

“ ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ ચરિત્ર. ”

ધનશર્મ એ એક શ્રેષ્ઠ પુત્ર વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહી ગ્રીષ્મ
રૂતુમાં ગુરૂ સાથે વિચરતો હતો તે વખતે અરણ્યમાં અત્યંત તૃ-
પાથી પિડીત થવાથી આગળ ચાલવાને અશક્ત થયો. માર્ગમાં
ખડુજા ધીમી ગતિથી હીંડતાં શીતળ જળથી ભરેલી નદી આવી.
પરંતુ પ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ તે સચેત જળ પોતે પીધું નહિ. શુભ
ધ્યાનથી મરીને તે વૈમાનિક દેવ થયો. અવધિજ્ઞાનથી પૂર્વભવનો
વ્યતિકર જાણી ‘મારા મરણથી મુનિઓને ખેદ ન થાઓ’ એટલા
માટે મુનિઓને વૈદ્યિક રૂપથી મળીને તેમને સંતોષિત કર્યા.

હવે ધનશર્મ કથા.

મહાતપસ્વી ધર્મરૂચિ અણુગારને એકદલ અક્રમ તપ
કરી અરણ્યમાં ચાલતાં પારણે ક્ષુધા તૃપાથી પિડીત થયેલા વન-
દેવતાએ દીક્ષા, તે વનદેવતાએ મનુષ્યત્વ રૂપ ધારી તે મુનિને
કાંગિરૂ આપવા માંડ્યા છતાં પોતાની વિચક્ષણતાથી દેવ માયા
જાણીને તે ગ્રહણ કરી નહિ. તેથી પ્રગટ થઈ વનદેવતાએ તે મુ-
નિની ભારે પ્રશંસા કરી તો પણ ગર્વરહિત રહેલા તે મુનિ સકળ
કર્મને ખપાવી શિવ પદ પામ્યા. એ પ્રમાણે ધર્મરૂચિ અણુ-
ગારની સંક્ષેપથી વાત કહી.

પડિલેહિઝળ સમ્મં । સમ્મં ચ પમજ્ઞિઝળ વચ્ચૂણિ ॥
ગિન્હિજ્ઞ નિરકવિજ્ઞ વ । સમિઝો આયાણસમિર્દે ૧૦

આદાન નિશેષણ સમિતિવંત (સાધુ-પુરુષ) પ્રથમ સ-
મ્યગ્ રીતે દૃષ્ટિ પડિલેહણા કરી પછી પૂંછ પ્રમાર્જને વસ્તુ
અહણ કરે અથવા નીચે સ્થાપે. ૧૯૦

જઈ ઘોરતવચ્ચરણં । અસક્કણિજ્ઞં ન કીરણે ઈન્હિ ॥
કિં સક્કાવિ ન કીરઈ । જયણા સુપમજ્ઞણાઈયા ॥૧૧॥

ન બની શકે એવું ઘોર તપ આચરણ જે ન કરી શકાય
તો મુખે બની શકે એવી મુપ્રમાર્જનાદિક જાણ કરવામાં કેમ
ઉપેક્ષા કરવી ઘટે ? ૧૯૧

તમ્હા ઉવઉત્તેણં । પડિલેહણપમજ્ઞણાસુ જઈયવ્વં ॥
ઈય દોસે સુગુણેસુવિ । આહરણં સો મિલજ્ઞ મુણી ૧૨

તે માટે ઉપયોગ સહિત પ્રતિલેખન પ્રમાર્જન કરવા કા-
ળજી રાખવી. આ સંબંધી શુણ દોષમાં આર્ય સોમિલમુનિનું
દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૯૨

“આર્ય સોમિલમુનિનું ચરિત્ર.”

સોમિલ નામના એક મુનિ શુરની આજ્ઞાથી પાત્ર પ્રતિ-
લેખના કરી તે હંચાં રાખી કંઈક કાર્ય માટે ગયા હતા. કાર્ય પૂરું
થયે છતે ભિક્ષા માટે જતાં તે સોમિલને પાત્રાં પુનઃ પ્રતિલેખનાનું

સાધુએ કહેવાથી આ પાત્રાં હમણાંજ પડિલેલાં છે એમ કહેવાથી તેનાં તેવાં ઉપેક્ષા ભરેલાં વચનથી રૂઢ થયેલા દેવતાએ પ્રગટ થઇ તેને ઉપાલંબ દીધો, તેથી તે પ્રતિલેખન ક્રિયામાં અધિકાધિક સાવધાન રહેવા લાગ્યો. ઇતિ સોમિલમુનિ દૃષ્ટાંત.

આવાયાઇ-વિરહીણ । દેસે સંપેહણાઇ પરિસુદ્ધે ॥

ઉચ્ચારાઇ કુળંતો । પંચમસમિયં સમાણેઇ ॥ ૧૩ ॥

આપાત, (લોકોનું આવાગમન જ્યાં થતું હોય) તેમજ સંલોક (લોકો દ્વરથી દેખી શકે એવાં સ્થળ) ટાળી શુદ્ધ નિર્દોષ સ્થંડિલ ભૂમિમાં વડીનીતિ તથા લઘુનીતિ કરતો સાધુ પાંચમી પારિધાપનિકા સમિતિને આરાધે છે. ૧૯૩

ધમ્મરુદ્ધમાણો રૂઢ । આહરણં સાહુણો ગયપમાયા ॥

જેહિં વિસમાવડસુવિ । મણસાવિ ન લંધિયા એસા ॥ ૧૪ ॥

ધર્મરૂઢિ પ્રમુખ પ્રમાદરહિત સાધુઓનું અત્ર ઉદાહરણ લેવું કે જમણે વિપમ આપતિયોગે મનથી પણ એ સમિતિનું ઉદ્ધંધન કર્યું નથી. ૧૯૪

“ ધર્મરૂઢિ મુનિનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર. ”

કોઇક ગચ્છમાં ધર્મરૂઢિ નામના મુનિ પ્રતિલેખનક્રિયામાં પ્રાણાન્તે પણ પ્રમાદ કરતા નથી. અન્યદા સંધ્યા સમયે સ્થંડિલ પ્રતિલેખના કરવી ચૂકી જવાથી, રાત્રીમાં લઘુનીતિની શંકા થતાં પોતાના થયેલા પ્રમાદને ‘લઘુ જીવદયાની ખાતર

તેનો રોધ કરી રહ્યા છે. અને પોતાના આત્માને હવે પછી વધારે સાવધાન રહેવા સમજાવે છે. એવા તેના સત્ત્વથી તુષ્ટમાન થયેલા આસન્ન દેવતાએ પ્રભાત વિદ્યુર્ચું, એટલે સાધુએ સ્થાંદિલ ભૂમિને પડીનેહી લધુશંકા ટાળી. પછી તરત અંધકાર પસરી જવાથી તે પછી દેવમાયા જાણી મુનિ સ્વપ્રમાદને નિંદતા અને દેવ સાન્નિધ્યથી પણ ગર્વ નહિ ધરતા સંયમમાં વધારે સાવધાનપણે વર્તી અનુક્રમે સકળ કર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધિ પદને પ્રાપ્ત થયા. ઇતિ ધર્મશ્રિયિ મુનિ દૃષ્ટાંત.

અકુસલમણો નિરોહો । કુસલરસ ઉર્ફરણં તહેગત્તં ॥

इय निद्विअमणपसरा । मणयुत्तिं विंति महरिसिणो ॥ ९५ ॥

અકુશળ (સાવધ) મનનો નિરોધ અને કુશળ (શુભ) મનનું ઉદીરણ તથા ચિત્તની એકાગ્રતા થાય તેમ પ્રવર્તવું એ મનો-ગુપ્તિ છે. એમ સકલ વિકલ્પાતીત-નિર્વિકલ્પ સમાધિવંત જિ-નેશ્વરે કહે છે. ૧૯૫.

अवि जलहीवि निरुज्झइ । पवणोवि खलिज्जए उवाएणं ॥

मन्ने न निम्मिओ चिय । कोवि उवाओ मणनिरोहे ९६

ઉપાયવડે સમુદ્રનો રોધ કરી શકાય છે અને પવનને પણ ખાળી (રેડી) શકાય છે; પણ મન નિરોધ કરવાનો કોઈ અદ્-ભૂત ઉપાય કોઈએ નિર્માણ કર્યો જણાતો નથી. ૧૯૬.

चित्तइ अचित्तणिज्जं । वच्चइ दूरं वि लंघइ गुरुंपि ॥

गुरुआणवि जेण मणो । भमइ दुरायारमहिलव्व ९७

જિનવયળમહાવિજ્ઞા । સહાઈળો અહવ કેઈ સપ્પુરિસા
રૂંમંતિ તંપિ વિસમિવ । પહિમાપહિવુત્ત-સહુવ્વ ॥૧૮॥

કેમકે મન નહિ ચિંતવવા યોગ્ય (પરસ્ત્રી પ્રમુખ) વસ્તુને ચિંતવે છે, દૂર જાય છે; સમુદ્ર અને દુર્ગરને ઓળંગી જાય છે; અરે મહાન પુરુષોનાં પણ મન દૂરાચારી સ્ત્રીની પેરે લખ્યા કરે છે. અથવા કેટલાક સત્પુરુષો જિનવચન રૂપ મહાવિધાની સહાયથી (વિપધરના) વિધની જમ મનને પણ પ્રતિમા પ્રતિપત્ત (જિનદાસ) શ્રાવકની પેરે નિરૂંધે છે. ૧૮૭-૧૮૮.

“ જિનદાસ શ્રાવક ચરિત્ર. ”

જિનદાસ શ્રાવક એકદા પોષધ ગ્રહી શૂન્ય ધરમાં કાઢિ-
સ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યો હતો તેવામાં ત્યાં તેની સ્ત્રી કોઈ અન્ય પુરુ-
ષની સાથે રમવા માટે આવી, અંધારામાં તેણીએ સ્વલર્તાને
બાણ્યો નહિ, ખીસાયુક્ત પાયાવાળો પલંગ ઢાળી યથેષ્ટ રમવા
લાગી. એક તીક્ષ્ણ ખીલો જિનદાસનાજ પગ ઉપર આવ્યો તે
પગને ચીરી ભૂમિમાં પેસી ગયો, તેથી તીવ્ર વેદના થયું; તે વેદના
અદીનપણાથી સહી, પવિત્ર જિનવચનનું અવલંબન કરી શુદ્ધ
અધ્યવસાય સહીત કાળ કરી વૈમાનિક દેવપણે ઉત્પન્ન થયો.
જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા શ્રાવક પણ મનનો આવી રીતે જાય
કરે તો સાધુ જનોએ એથી અધિક મનોજલ્ય કરવો ઘટે છે. ઇતિ
જિનદાસ શ્રાવક કથા.

અકુસલવયણનિરોહો । કુસલસ્સ ઉર્ડરણં તહેગત્તં ॥
ભાસાવિસારણહિં । વડ્ડયુત્તી વન્નિયા એસા ॥ ૧૯ ॥

અકુસલ વચનનો નિરોધ, કુસલ વચનનું ઉદ્દીરણ તેમજ વચનની એકાગ્રતા (નિર્વ્યાપારતારૂપ) ને ભાષા સમિતિમાં કુસલ પુરૂષો ભાષાસમિતિ કહે છે. ૧૯૯.

દંમંતિ તુરંગા વિહુ । કુસલેહિં ગયાવિ સંજમિજ્જંતિ ॥
વયવર્ગિંધ સંજમિઝં । નિઝણાણવિ ઢુક્કરં મન્ને ॥૨૦૦॥

કુસલ પુરૂષો (ઉદ્ધત) ઘોડાને તેમજ (મદોન્મત્ત) હાથીને પણ દમી જાણે છે, પણ વાણી રૂપ વાધજીને વશ કરવી એ તો નિપુણ જનોને પણ દુષ્કર છે એમ માનું છું. ૨૦૦.

સિદ્ધંતનીઝકુસલો । કઙ્ઘ નિગિન્હંતિ તં મહાસત્તા ॥
સન્નાયગ-ચોરગ્ગહ-જાણગ ગુણદત્તસાહુવ્વ ॥ ૧ ॥

સિદ્ધાન્ત (આગમ) નીતિમાં કુસલ કંઈક મહાસત્ત્વશાળી સાધુ પુરૂષો તેનો પણ નિગ્રહ કરે છે. અને સ્વજનોને ચોર પકડી લેશે એવું જાણનારા ગુણદત્ત સાધુની પેરે દૃષ્ટાંત રૂપ બને છે. ૨૦૧.

“ ગુણદત્ત સાધુ દંષ્ટાન્ત. ”

ગુણદત્ત સાધુને એકદા શુદ્ધ આજ્ઞાથી એકાદી વિચરતાં અરણ્યમાં ચોરો મળ્યા, “ અમારી વાત કોઈને કહીશ નહિ ” એમ જણાવી તેમણે મુનિને જવા દીધા. માર્ગમાં આગળ જત

મુનિને (પોતાના સંસાર પક્ષી) માતા પિતાદિક મળ્યા. તેમણે વંદનાદિક કર્યા બાદ આગ્રહ કરી મુનિને પાછા વાળ્યા, માર્ગમાં ચોરોએ તેમને પકડી હુંટી લીધા. ત્યારે પદ્મીપતિને મુનિરાજની માતાએ કહ્યું કે મને છરી આપ કે જ્યાં સ્તનોને કાપી નાંખું. પદ્મીપતિએ તેનું કારણ પૂછવાથી તે વૃદ્ધાએ કહ્યું કે મેં જાતે સ્તન પાન કરાવેલા આ સાધુએ તમને બાળ્યા જોયા છતાં મને પ્રથમથી નિવેદન કર્યું નહિ. મુનિને તેનું કારણ પૂછતાં મુનિએ કહ્યું કે થોડી પણ ગૃહી પ્રસંગ વાર્તા શ્રીજિનેશ્વરોએ નિષેધી છે તો તે જિન વચનનો અનાદર કરી હું સ્વજનનું કાર્ય શી રીતે કરું ? આ વાતથી પ્રસન્ન થઈ પદ્મીપતિએ સહુને છોડી ચૂક્યાં. મુનિ પણ સહુને સદુપદેશ દઈ અન્ય સ્થળે વિહાર કરી ગયા. એવી રીતે અન્ય મુમુક્ષુઓએ પણ વચનગુપ્તિ આદરવી.

“ઈતિ ગુણદત્ત સાધુ દષ્ટાન્ત.”

જો દૂઢગઈંદો ઇવ । દેહો અસંજમેસુ વટ્ઠંતો ॥
નાણંકુસેણ રુંમઈ । સો મન્નઈ કાયગુત્તત્તિ ॥ ૨ ॥

દુષ્ટ ગજેન્દ્રની પેરે અસંયમ માર્ગમાં પ્રવર્તતા દેહને જ્ઞાન રૂપ અંદુશ વડે દમવામાં આવે તે કાયગુપ્તિ કહેવાય છે. ૨૦૨.

કુમ્મુલ્લ સયા અંગે । અંગોવંગાઈં ગોવિહં ધીરા ॥
ચિઠ્ઠંતિ દયાહેહં । જહ મગ્ગપવન્નઓ સાહૂ ॥ ૩ ॥

કર્મ (કાયળા) ની પેરે સદા સ્વદેહમાં અંગોપાંગને

ગોપવી રાખી ધીર પુરુષો દયાને માટે માર્ગ પ્રપન્ન સાધુની પેરે પ્રવર્તે છે. ૨૦૩.

“ માર્ગ પ્રપન્ન સાધુ ચરિત્ર. ”

કોઈએક મુનિરાજ સાર્યની સાથે વિચરતા હતા, તે સાર્ય ધાસવાળા સ્થાનમાં પડાવ નાંખી રહ્યો, સાધુને પોતાને રહેવા યોગ્ય સ્થાનક નહિ હોવાથી કષ્ટથી એક પગ રહી શકે એવા નિર્દોષ સ્થળમાં એક પગે ધ્યાનમાં લીન થઈ હોવા રહ્યા પણ તિલ્લ તુપ માત્ર પણ ખીજ ભૂમિ વાપરી નહિ. તેમના સત્ત્વથી તુષ્ટ-માન થયેલા ઈંદ્રે પ્રશંસા કરી, તે સાંભળી કોઈક દેવ ચળાવવા આવ્યો, વ્યાઘ્રનું રૂપ ધારી કાળ મારી મુનિ ઉપર ધસ્યો પણ મુનિ લગાડે ક્ષોભ પામ્યા વગર ત્યાજ હોવા રહ્યા, તેથી દેવ પ્રગટ થઈ સ્તુતિ કરી ખમાવી સ્વસ્થાનકે ગયો. તો પણ ગર્વ રહિત તે મહામુનિ સ્વધ્યાનમાં સમાહિત રહી સકળ કર્મ ખપાવી મોક્ષપદ પામ્યા. ઇતિ માર્ગ પ્રતિપન્ન સાધુ દૃષ્ટાંત.

इय निम्मलवयकलिओ । समिई—गुत्तीसु उज्जुओ साहू
तो सुत्त अथ्य पोरिसि । कमेण सुत्तं अहिजिज्जा ॥४॥

એ પ્રમાણે નિર્મળ વ્રત સહિત સમિતિ શુભિ પાળવામાં ઉદ્યુક્ત (ઉજ્જમાળ થયેલો) સાધુ સૂત્ર પોરંપી અને અર્થ પોરંપીના અનુક્રમ પ્રમાણે શાસ્ત્ર સિદ્ધાન્તનો અભ્યાસ કરે. ૨૦૪.

तंमि अहीए विहिणा । विसेसकयउज्जमो तवविहाणे ॥
दव्वाइअपडिबद्धो । नाणादेसेंसु विहरिज्जा ॥ ५ ॥

વિધિ પૂર્વક શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યે છતે વિવિધ તપો વિધા-
નમાં વિશેષે ઉવમવંત બની દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવમાં પ્રતિ-
બંધ રહિતપણે જૂદા જૂદા દેશોમાં મુનિએ વિચરવું ! તે પ્રતિબંધ
દ્રવ્યથી શ્રાવકાદિકમાં, ક્ષેત્રથી નિર્વાત (પવન વગરના) સ્થાના-
દિકમાં, કાળથી શરદાદિક રૂતુમાં, અને ભાવથી શરીર અવયવા-
દિકમાં જન્મકે આ ગ્રીષ્મ રૂતુમાં અહિંજ રહીયે તે શરીરને મુખ્ય
રહેશે. મુનિનો એવો આચાર છે કે સર્વત્ર સમભાવ રાખી પ્રતિબં-
ધ રહિત વિચરવું. ૨૦૫.

પઢિવંધો લહુઅત્તં । ન જણુવયારો ન દેસવિનાણં ॥
નાણાઈણ અબુટ્ટી । દોસા અવિહારપરકંમિ ॥ ૬ ॥

(પ્રતિબંધ રહિત પણે) વિહાર નહિ કરવાથી (એકત્ર
રહેતાં) રાગદ્વેષાદિક દોષોની ઉત્પત્તિ થાય, સ્વલ્લબ્ધતા થાય, તેમ-
જ લોકાપકાર, દેશ વિજ્ઞાન, તથા જ્ઞાન વૃદ્ધિ થઈ શકે નહિ. ૨૦૬.

ગયણંવ નિરાલંબો । હુજ્જ ધરામંડલં વ સવ્વસહો ॥
મેરુવ્વ નિપ્પકંપો । ગંભીરો નીરનાહુવ્વ ॥ ૭ ॥
ચંદુવ્વ સોમલેસો । સૂરુવ્વ ફુરંતજ્જગતવતેઓ ॥
સીહુવ્વ અસંસ્વોમો । સુસીયલો ચંદણવણં વ ॥ ૮ ॥

(આત્મવેદી મુનિ) ગગનની જેમ નિરાલંબી, પૃથ્વીની
પેરે સહનશીલ, ગેરની જેવા નિષ્પ્રકંપ, સમુદ્રની જેવા ગંભીર,

ચંદ્રની જેવા સૌમ્ય લેશ્યાવંત, સૂર્યની જેવા સ્ફુરાયમાન ઉત્તર
તેજવાળા, સિંહની પેરે અક્ષોભ્ય અને ચંદનના વનની જેમ સુ-
શીતળ પ્રકૃતિવંત હોય. ૨૦૭-૨૦૮.

પવણુલ્લ અપહિવદ્ધો । મારુંડવિહંગમુલ્લ અપમત્તો ॥
મુદ્ધવહુલ્લ વયારો । સારયસલિલં વ સુદ્ધમણો ॥૧॥

તેમજ મુનિ પવનની પેરે પ્રતિબંધ રહિત વિચરનાર,
‘ભારુંડપ’ખીની પેરે પ્રમાદ રહિત, મુગ્ધ વધુની પેરે વિકાર વર્જિત,
અને શરદ્ જળની પેરે શુદ્ધ હૃદયવાળા હોય. ૨૦૯.

વજિજ્ઞ મચ્છરં પરગુણેસુ । તહ નિયગુણેસુ ઉકરિસં ॥
દૂરેણં પરિવજ્જસુ । સુહસીલસ્સ સંસર્ગિં ॥ ૧૦ ॥

પરગુણમાં મત્સર, તેમજ નિજગુણમાં ઉત્કર્ષ કરવો નહિ,
અને સુખ શીલ જનેનો સંસર્ગ (પરિચય) દૂરથીજ ત્યજવો, મ-
તલગ કે તે કદાપિ લગારે કરવો નહિ. ૨૧૦.

પાસથો ઓસન્નો । કુસીલ સંસત્તનીઅ અહાછંદો ॥
एण्हिं समाइन्नं । न आयरिज्जा न संसिज्जा ॥ ૧૧ ॥

પાસથા, ઉસન્ના, કુશીળ, સંસક્ત અને યથાગ્રહી
સાધુએ જિનાજ્ઞાને ઉદ્ધંધી સમાચરેલું કાર્ય આત્માર્થિ સાધુએ
પોતે આદરવું નહિ, તેમજ તેને પ્રશંસવું નહિ ! પાસથાદિકનું
સ્વરૂપ પ્રવચન સારોધ્ધાર પ્રમુખ અન્ય ત્રેયો થદ્ધી જાણી લેવું !
જાણીને પોતે તેવે પ્રસંગે વિવેકથી વર્તવું. ૨૧૧.

પિજ્ઞં ભયં પઓસો । પેસુન્નં મચ્છરો રહાસો ॥

અરહંકલહો સોગો । જિણેહિં સાહુણ પહિકુચ્છો ॥૧૨॥

પ્રેમ, (સ્વજનાદિકમાં) ભય, પ્રદ્રવ્ય, પૈશન્ય (ચાડી) મચ્છર, રતિ (છટ્ટ સંયોગે હર્ષ) હાસ્ય, અરતિ (અનિષ્ઠ સંયોગે ખેદ) કલહ, શોક એ સર્વવાનાં સાધુઓને શ્રીજિનેશ્વરેએ નિષેધ્યાં છે. મતલબ કે તે દોષો સાધુઓએ સેવવા નહિ. ૨૧૨.

વંદિજ્ઞંતો હરિસં । નિંદિજ્ઞંતો કરિજ્ઞ ન વિસાયં ॥

ન હિ નમિઅનિંદિઆણં । સુગઈં કુગયં ચ ત્રિંતિ જિણા

મુનિજન વદાતાં હર્ષ ન કરે, અને નિંદા કરાતાં ખેદ ન ધરે, કેમકે નમાયેલાની સુગતિ અને નિંદા કરાયેલાની દુર્ગતિ થાય એવો નિયમ નથી. એમ કહેવાની મતલબ એ કે મુનિએ નિંદા, સ્તુતિ કરનાર, માન અપમાન આપનાર તેમજ સ્વજન અને અન્ય જનો એ સહુ ઉપર સદાય સમદૃષ્ટિ રાખી વિચરવું, નિરતર અતગૃહ્ણતિ—અતરલક્ષ્ય ઉપયોગ રાખીને સયમ પાળવું । ૨૧૩.

અપ્પા સુગઈ સાહઈ । સુપજ્ઞો દુગઈં ચ દુપજ્ઞો ॥

તુચ્છો રુચ્છો અપરો । ન સાહઓ સુગઈંકુગઈં ॥ ૧૪ ॥

આત્માને સન્માર્ગમાં પ્રવર્તાવ્યાથી તે સદ્ગતિ આપે છે અને ઉન્માર્ગમાં વર્તાવ્યાથી દુર્ગતિ આપે છે. બાકી બીજા તૃહ્યા છતાં કંઈ સદ્ગતિ કે દુર્ગતિ આપી શકતાં નથી; માટે

બીજે ખહાર નહિ જોતાં અંતરમાંજ જોઈ પોતાનીજ બૂલો સુધારી
શુદ્ધ નિર્મળ થવું એજ ખરું નિજ કર્તવ્ય છે. ૨૧૪.

લહુકમ્મો ચરમતણૂ । અણંતવિરિઓ સુરિંદ પળઓવિ
સવ્વોવાયવિહિન્નૂ । તિયલોયગુરુ મહાવીરો ॥ ૧૫ ॥
ગોઆલમાઈઈહિં । અહમેહિં ઉર્ડરિણ મહાધોરે ॥
જહ સહહ તહા સમ્મં । ઉવસગ્ગપરીસહે સવ્વે ॥૧૬॥
અમ્હારિસા કહં પુણ । ન સહંતિ વિસોહિઅવ્વ ઘણકંમા
હઅ ભાવંતો સમ્મં । ઉવસગ્ગપરીસહે સહસુ ॥ ૧૭ ॥

લયુકર્મા, ચરમશરીરી, અનંતવીર્યવંત, સુરેન્દ્રપ્રણમિત
તેમજ સર્વ ઉપાય અને વિધિના બહુ છતાં ત્રિલોકી ગુરુશ્રી મહા-
વીર દેવે પણ જ્યારે ગોવાળીયા પ્રમુખ અધમ લોદાએ ઉદ્ધરેલા
મહાધોર સર્વ ઉપસર્ગ અને પરિસહો સમ્યગ્ રીતે (દીનતા વગર
—અદીનભાવે) સહન કર્યા તો પછી જેને હજી ધણાં કર્મ અપા-
વવાનાં રહેલાં છે એવા અમારી જવાબોએ તે કમ ન સહન કર-
શાં ? એમ વિચાર કરી ઉપસર્ગ પરિસહને સમભાવે સહન કર !
૨૧૫-૨૧૬-૨૧૭

एवंपि कमवसओ । अरई चरणंमि हुज्ज जई कहवि ॥
तो भावणाइ सम्मं । इमाई सिग्घं निअत्तिज्जा ॥ १८ ॥

એમ છતાં કર્મયોગે કદાચ ચારિત્રમાં અરતિ થઇ અથ

તો આ ભાવનાવડે તે થતી અરતિને શીઘ્ર ટાળી દેવી ! ૨૧૮

સયલદુહાણાવાસો । ગિહિવાસો તથ્ય જીવ મા રમસુ ॥
જં દૂસમાઈ ગિહિણો । ઉયરંપિ દુહેણ પૂરિંતિ ॥ ૧૯ ॥

હે જીવ ! સકળ દુઃખના નિવાસ રૂપ ગૃહવાસમાં તું રતિ
કર માં, કેમકે આ દુપમા કાળમાં ગૃહસ્થો પોતાના ઉદરને પંચ
દુઃખે ભરે છે. ૨૧૯

જલલવતરલં જીયં । અથિરા લલ્ચિ વિમંયુરો દેહો ॥
તુલ્લા ય કામભોગા । નિવંધણં દુરકલલ્લવાણં ॥૨૦॥

હાલના અથ ઉપર રહેલા જળબિંદુની જેવું જીવિત જો-
તજોતામાં પૃથ્થ જાય છે, તેમજ લક્ષ્મી ચપળ-અસ્થિર છે,
દેહ ક્ષણભંગુર છે અને લાખો ગમે દુઃખોને દેનારા વિપય ભોગો
તુલ્ય-અસાર છે. ૨૨૦

કો ચક્કવટ્ટિરિહિં । ચહું દાસત્તણં સમહિલસઈ ॥
કો વસરયણાઈં મુહું । પરિગિન્હઈ ઉવલલ્લંહાઈં ॥૨૧॥

ચક્રવર્તીની ગિદ્ધિ મૂડીને દાસપણું કાણ (મૂર્ખ) માંગી
લે ? અને શ્રેષ્ઠ રત્નોનો ત્યાગ કરીને કાણ પથ્થરના કટકાઓનું
અહણ કરે ? ૨૨૧

નેરહઆણવિ દુરકં । જિજ્ઞહ કાલેણ કિં પુણ નરાણં ॥
તા ન ચિરં તુહ હોહી । દુરકમિણં મા સમુચ્ચિયસુ ॥૨૨॥

નારદીઓનાં (દીર્ઘ) દુઃખ પણ કાળે કરીને ક્ષીણ થઇ જાય છે તો પછી મનુષ્યનાં દુઃખ કઇ ગણતરીમાં છે ? તેથી આ દુઃખ તને લાંબાં વખત નહિ રહે, એમ વિચારી દે જીવ ! તું ખેદ (ઉદ્વેગ) ન કર, પણ ધીર થા ! ૨૨૨

इय भावंतो संमं । खंतो दंतो जिह्दिओ होउं ॥
हृथिब्व अंकुसेणं । मग्गंमि ठ्वेसु नियचित्तं ॥ २३ ॥

આવી રીતે સમ્યક્ વિચાર કરતો હે ભદ્ર ! તું ક્ષાન્ત, દાન્ત અને જીતેન્દ્રિય થઇ અંકુશવડે હાથીની જેમ પોતાના ચિત્તને માર્ગમાં સ્થાપન કર ! ૨૨૩

जम्हा न कज्जसिद्धी । जीवाण मणंमि अहिए ठणे ॥
इत्थं पुण आहरणं । पसन्नचंदाइणो भणिया ॥ २४ ॥

કેમકે શુભ પરિણામાદિકમાં મન અસ્થિર છતે જીવોના ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, આ પ્રસંગે પ્રસન્નચંદ્ર પ્રમુખના ઉદાહરણ શાસ્ત્રમાં લાખ્યાં છે, પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ તેમજ ભરત મહારાજનાં ઉદાહરણ ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૨૪

अहर-गइ-पडियाणं । किलिङ्गचित्ताण नियडि बहुलाणं
सिरितुंडमुण्डणेणं । न वेसमित्तेण साहासे ॥ २५ ॥

નરકાદિક નીચી ગતિ તરફ જેમણે પ્રસ્થાન કરેલું છે

એવા ક્ષિપ્ર ચિત્તવાળા અતિ કપટી જનોનું શિર મુંડન કરવા પૂર્વક વેપ આપવા માત્રથી કલ્યાણ થતું નથી, ગુણ વિકળ અને અનેક દોષ દુષિત જનોનું વેપ માત્રથી હિત થતું નથી. ૨૨૫

વેલંબગાર્દેસુ વિ । દીસઈ લિંગં ન કજ્જસંસિદ્ધી ॥
પત્તાઈં ચ ભવોહે । અણંતસો દવ્વલિંગાઈં ॥ ૨૬ ॥

વેપ વિડંબક વિદૂષકાદિકની પાસે લિંગ (વેપ) તો દોષ છે છતાં તેથી કંઈ કાર્ય સિદ્ધિ થતી નથી. તેવાં દ્રવ્ય લિંગ તો સંસાર ચક્રમાં ભમતાં જીવે અનંતિવાર પ્રાપ્ત કરેલાં છે; પણ ગુણના ખપ વિના કશું વળ્યું નથી. તેટલા માટે કેવળ દ્રવ્ય લિંગ-માંજ આશ્રય નહિ ધરતાં સાથે સદ્ગુણનો અધિક ખપ કરવા શાસ્ત્રકાર જણાવે છે. ૨૨૬

તમ્હા પરિણામુચ્ચિય । સાહઈ કજ્જં વિણિચ્છિઓ एसो ॥
વવહારનયમણં । લિંગગ્ગહણંપિ નિદ્દિઢં ॥ ૨૭ ॥

તેથી આત્માનો (શુદ્ધ) પરિણામજ (સ્વછદ) કાર્ય સાધી આપે છે એવો નિશ્ચય-સિદ્ધાન્ત છે. તેમજ વ્યવહાર નયના અભિપ્રાયે લિંગ ગ્રહણ કરવાનું પણ કહેલું છે. તેથી ઉભયની અપેક્ષા સિદ્ધ થાય છે. ૨૨૭

જઈ જિણમયં પવજ્જહ । તા મા વવહારનિચ્છે મુયહ ॥
વવહારનઓચ્છે । તિત્થુચ્છેઓ જઓ મણિઓ ॥૨૮॥

જો તમે જિનમતને અંગીકાર કરો તો વ્યવહાર અને નિશ્ચય ઉભયને આદરો, એકનો અનાદર-ઉપેક્ષા ન કરો (તેમાં પણ લિંગ ગ્રહણ જિનપૂજાદિક) વ્યવહાર નયનો ઉચ્છેદ કરવાથી તો તીર્થનેજ ઉચ્છેદ કર્યો જાયવો. ૨૨૮

વવહારો વિહુ વલ્લવં । જં વંદઈ કેવલીવિ છુમમ્થ્યં ॥
આહાકમ્મં મુંજઈ । સુયવવહારં પમાણંતો ॥ ૨૧ ॥

વ્યવહાર પણ બળવાન છે કેમકે કેવળી (સર્વજ્ઞ) છતાં પણ છદ્મસ્થ (ગુરુ) ને વાંદે છે તેમજ શ્રુતવ્યવહારને પ્રમાણ કરતાં આધાકર્મી આહારને વાપરે છે, મતસબ કે જ્યાં સુધી શિષ્ય સર્વજ્ઞ થયેલ છે એવી ખબર ગુરુને ન પડે ત્યાં સુધી શિષ્ય સર્વજ્ઞ છતાં ગુરુવંદન કરવા રૂપ વ્યવહારને ત્યજી દેતા નથી, તેમજ બહુશ્રુતે શ્રુત ઉપયોગથી આણેલો સદાચ આહાર પણ ક્વચિત્ કેવળી વાપરે છે. તે વાત વ્યવહારમાર્ગની પુષ્ટિ (બલવત્તા) બતાવે છે. ૨૨૯

તિથ્યયરુદ્ધેસેણવિ । સિદ્ધિલિજ્જ ન સંજમં સુગઈમૂલં ॥
તિથ્યયરેણ વિ જમ્હા । સમયામિ ઇમં વિણિદ્ધિઠં ॥૩૦॥

જિનપૂજાદિક તીર્થકરના ઉદ્દેશથી પણ સદ્ગતિદાયક સંયમને શિથિલ કરવું નહિ કેમકે તીર્થકરેએજ સિદ્ધાંતમાં આવી રીતે કહ્યું છે કે—૨૩૦

ચેઇય કુલગણ સંઘે । આયરિઆણં ચ પવયણ સુણ ય ॥
 સવ્વેસુવિ તેણ કયં । તવસંજમમુજ્જમંતેણ ॥ ૩૧ ॥

તપ સંયમમાં ઉજ્જમાળ રહેતાં મુનિએ ચૈત્ય (જિનમંદિર,) કુળ, ગણ, સંઘ, આચાર્ય અને પ્રવચન (શ્રુત સિદ્ધાન્ત) ની ભક્તિ કરી બાણુવી તેથી સાધુજનોએ તપ સંયમમાંજ અધિક યત્ન કરવો ધટે છે. ૨૩૧.

સવ્વરયણામણ્હિં । વિભૂસિયં જિણહેરેહિં મહિવલયં ॥
 જો કારિજિ મમગ્ગં । તઝવિ ચરણં મહિહ્વિયં ॥ ૩૨ ॥

સર્વ રત્નમય જિનમંદિરોથી સમસ્ત પૃથ્વી વસતીને કોઈ મંડિત કરે તેથી પણ આરિત્ર સેવન અધિક લાભદાયિ છે. (તેથીજ ઇંદ્ર નરેન્દ્રાદિક સદુ કોઈ મહર્ષિજનો એક દિનના દીક્ષિત દુભક સાધુને પણ પ્રભુમે છે.) ૨૩૨.

દવ્વથ્થઓ ય ભાવથ્થઓ યાદવ્વથ્થઓ વહુગુણુત્તિ વુદ્ધિસિયા
 અનિઉણમહ્—વયણમિણં । છજ્જીવહિયં જિણા વિંતિ ૩૩

દ્રવ્ય સ્તવ (જિન ચૈત્ય નિર્માણુ જિન પૂજાદિક) અને ભાવસ્તવ (શ્રુણુતકીર્તન અંતરંગ પ્રીતિથી આજ્ઞાપાલનવડે પૂજ્ય પૂજના રૂપ) મધ્યે સ્વપર અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ થવાથી દ્રવ્ય સ્તવ શુણુકારી છે એમ કોઈની બુદ્ધિ થાય તો તે અચુક્ત છે કેમકે તે નિપુણ મતિ વચન નથી. જિનેશ્વરો તો સમસ્ત જીવના હિત રૂપજ વચન વડે છે. ૨૩૩.

ઢજીવકાયસંજમો । દવ્વથ્થે સો વિરુઙ્ગણે કસિણો ॥
તો કસિણ સંજમ વિઙ્ગ । પુષ્પાઈયં ન ઇચ્છંતિ ॥૩૪॥

દ્રવ્ય સ્તવમાં સમસ્ત જીવનો સંપૂર્ણ સંયમ (ખયાવ) થઈ શકતો નથી તેથી સર્વ વિરતિવંત વિદ્વાન સાધુઓ પુષ્પાદિક આરંભસાધ્ય દ્રવ્ય સ્તવને ઈચ્છતા નથી. ૨૩૪.

અકસિણ-પવત્તગાણં । વિરયાવિરયાણ એસ સ્વલ્લ જુત્તો
સંસારપયણુકરણો । દવ્વથ્થે કૂવદિઠ્ઠતો ॥ ૩૫ ॥

(પરંતુ) દેશ વિરતિવંત આવકોને તો એ દ્રવ્યસ્તવ (ગિન પૂજાદિક) યુક્ત છે. કેમકે તેતેમને ભવ ભ્રમણ ધટાડવાના હેતુ રૂપ છે. તે દ્રવ્યસ્તવના સંબંધમાં અરિહંતોએ કુવાતું દૃષ્ટાન્ત કહેલું છે તે આવી રીતે કે ક્વે ખણતી વખતે તે ખણનારને અધિક તૃપા અને અમાદિક લાગે છે પરંતુ તે ખણી રહ્યા પાદ તેમાંથી અતિ શીતળ જળ મેળવી તેનો ખણનાર અને અન્ય જનો ખણી શાન્તિ મેળવે છે. તેમ દ્રવ્યસ્તવ કરતાં તો કંઈ આરંભ-જન્ય ક્રિયા લાગે પરંતુ તે પૂર્ણ થયે તે દ્રવ્યસ્તવ કરનાર અને અન્ય ભવ્ય જનો પણ અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી પૂર્વોક્ત દોષને નિવારી નિવૃત્તિ સુખને પામી શકે છે (અથવા રોગીને ઔષધની પેરે દ્રવ્યસ્તવ મહીનારંભી ગૃહસ્થ જનોને હિતકારી હોવાથી આદરવા યોગ્ય છે. ઇતિ હરિભં અષ્ટકે.) ૨૩૫.

તો આણાવજ્ઞેસું । અવિસુદ્ધાલંબણેસુ ન રમિજા ॥
નાણાહવુટ્ટિજણયં । તં પુણ મિઙ્ગં જિણાણા ॥૩૬॥

એમ સમજી પ્રભુ આજ્ઞાથી બહિષ્કૃત એવા અવિશુદ્ધ આલંબનમાં રતિ કરવી નહિ, પણ જ્ઞાનાદિક ગુણની વૃદ્ધિ કરનાર જે જે આલંબન હોય તે તે આલંબન જિનોક્ત વિધિ મુજબ ચઢ-
ાણ કરવું, પણ સ્વમતિ કંઈપના વડે નહિ. ૨૩૬.

જ્ઞાનાદિક વૃદ્ધિકારી આલંબન કયાં કયાં તે અંચકાર
પોતેજ જણાવે છે.

કાહં અછિત્તિં અહવા અહીહં । તવોવિહાણેણ ચ ઉજ્જમિસ્સં
ગચ્છં ચ નીર્ઘે ઇઅ સારહસ્સં । સાલંવસેવી સમુવેદ મુરલ્લવં

તીર્થવ્યુચ્છેદ ન થાય તેમ હું પ્રયત્ન કરીશ, અથવા હું
શ્રુત અભ્યાસ કરીશ, તપો વિધાન માટે ઉવચ કરીશ અથવા
શાસ્ત્ર નીતિથી ગચ્છની સારવાર કરીશ; એ પ્રમાણે ગુણદાયક આ-
લંબનોને સેવનાર સાધુ મોક્ષને પામી શકે છે. ૨૩૭.

સાલંવણો પહંતો । અપ્પાણં દુગ્ગમેવિ ધારેદ્ ॥
ઇય સાલંવણસેવી । ધારેદ્ જર્ઘે અસદ્દમાવં ॥ ૨૮ ॥

જેમ દુર્ગમ ખાડ વિગેરેમાં પડતાં વૃક્ષાદિકતું પુષ્પ આ-
લંબન લેનાર પોતાનો બચાવ કરી શકે છે તેમ પૂર્વોક્ત રૂઢાં આ-
લંબનને સેવનાર સાધુ જો અશઠભાવ (નિષ્કપટ વૃત્તિ-નિર્દોષતા)
તું સેવન કરે તો તે સ્વપરતું હિત સાધી શકે છે. એ પ્રમાણે
પુષ્પ આલંબનને નિર્માથીપણે સેવવામાં ગુણ જણાવ્યો. ૨૩૮.

ઉસસર્ગેણ નિસિદ્ધં । અવવાયપયંમિ સેવણે અસદો ॥
અપ્પેણ વહું ઇચ્છહ ॥ વિસુદ્ધ-માલંવણો સમણો ॥૩૯॥

ઉત્સર્ગ સામાન્ય વિધિરૂપ માર્ગે જનો નિષેધ કર્યો હોય તે અપવાદ પદે (ગાઢ રોગાદિક કારણે) અશક બાવે વિશુદ્ધ આલંબનવંત સાધુ આચરે, એમ કરીને તે અરૂપ માત્ર સંયમ વ્યયથી અધિક સંયમ લાભનો ઇચ્છક હોય. ૨૩૬.

પહિસિદ્ધંપિ કુળંતો । આણાણે દલ્લ-સ્વિત્ત-કાલનૂ ॥
સુજ્ઞહ વિસુદ્ધભાવો । કાલયસૂરિવ્વ જં મણિયં ॥૪૦॥

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળનો બધું પ્રભુ આજ્ઞાએ નિષિધ કર્યો કરતો છતો વિશુદ્ધ ભાવથી કાલિક સૂરિની પેરે કર્મ નિર્ગરાવડે શુદ્ધ થાય. કેમકે કહ્યું છે કે “ સાધુ ચૈત્ય અને પ્રવચનના પ્રત્યનિક તથા નિંદકને સર્વ શક્તિથી નિવારે, સંઘાદિકના કાર્યે (લબ્ધિપાત્ર સાધુ) ચક્રવર્તીની સેનાને પણ ચૂરી નાંખે. ” તે કાલિકાચાર્યની કથાનો વિસ્તાર નિશીથ સૂત્રથકી બાણી લેવો. બાકી પોતાનીબ્દેન સાધ્વી (સરસ્વતી)ના વ્રતને લંગ કરનાર રાજા (ગર્દભિલ્લ) ને ઉપાયોથી પદબ્રષ્ટ કર્યા છતાં જન્મ તે આચાર્યવર શુદ્ધિને પામ્યા તેમ અત્ર સમજી લેવું. ૨૪૦.

જા જયમાણસ્સ ભવે । વિરાહણા સુત્તવિહિ-સમગ્ગસ્સ ॥
સા હોહ નિજરફલ્લ । અપ્પથ્ય વિસોહિ જુત્તસ્સ ॥૪૧॥

જયણા (યતના) વંત અને શાસ્ત્ર વિધિ સંયુક્ત ગીતા-
ર્થવડે અશક્ય પરિહારે જે જીવ વિરાધના થઇ જાય તે અધ્યાત્મ
વિશુદ્ધિ યુક્ત હોવાથી તેમને અશુભકર્મની નિર્જરણે માટે થાય !
મતલબકે તેવી વિરાધનાથી લાગેલું ચત્કિંચિત્ કર્મ શીઘ્ર નષ્ટ થઈ
જાય જેમકે પ્રથમ સમયે બાધે બીજે સમયે નિર્જરે અને ત્રીજે
સમયે કર્મ રહિત બને. પ્રખર અધ્યાત્મ વિશુદ્ધવંત માટે એવી
શાસ્ત્ર મર્યાદા છે. ૨૪૧.

જે જતિઆ ય હેઠ્ઠ । મવસ્સ તે ચેવ તત્તિઆ મુરકે ॥
ગણનાઈયા લોગા । દુળ્હાવિ પુત્રા મવે તુલ્લા ॥૪૨॥

રાગદ્વેષ અને અજ્ઞાન યુક્ત જીવોને જે ભવવૃદ્ધિના હેતુઓ
છે તેજ હેતુઓ સમતા લાવી જ્ઞાન-વિવેકી જનોને મોક્ષને માટે
થાય છે. અને તે ભવમોક્ષ સંબંધી હેતુઓની ગણના કરતાં અસં-
ખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશવડે (અન્યૂનાધિક) પૂર્ણ અને પરસ્પર
તુલ્ય થાય છે. જીવ અનંત છતાં હેતુ અસંખ્ય કદ્યા તે અધ્ય-
વસાય સ્થાનની અપેક્ષાએ સમજવા. ૨૪૨.

ઈરિયાવહિયાઈયા । જે ચેવ હવંતિ કંમવંધાય ॥
અજયાણં તે ચેવ ઓ । જયાણ નિવ્વાણગમણાય ॥૪૩॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયન પ્રમુખ જે (ક્રિયા) અજ
યાણાવંતને કર્મ બંધ લાણી થાય છે તેજ ક્રિયા જયણાવંતને કર્મ
નિર્જરાવડે મોક્ષને માટે થાય છે. ૨૪૩.

एगंतेण निसेहो । जोगेसु न देसिओ विही वा वि ॥
दलियं पप्प निसेहो । हुज्ज विही वा जहा रोगे ॥४४॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયનાદિક વ્યાપારમાં જિનોએ એકાંત નિષેધ કે એકાંત આદેશ કર્યો નથી. પણ જેમ રોગમાં જીવ દ્રવ્યને પામીને વિધિ નિષેધ કરવામાં આવે છે, એટલે અમુકને અમુક પ્રકારના જ્વરમાં સંઘેય અમુક વસ્તુની છૂટ આપે છે ત્યારે અન્યને જૂદાજ પ્રકારના સંયોગોને લઈ તેવાજ જ્વરમાં તે વસ્તુનો નિષેધ કરે છે, તેમ અત્ર પણ જિનો તથાવિધ સંધયજીવિનાના છતાં શાસ્ત્ર અભ્યાસમાં પ્રવૃત્ત થયેલા સાધુને અતિ આકરાં તપનો નિષેધ કરે છે, અને શ્રિગ્ધ આહારાદિકની આજ્ઞા આપે છે, ત્યારે દૃઢ સંધયજી વાળા સાધુને આશ્રી તેજ કર્મરોગની ચિદ્રીત્સામાં તેથી જૂદાજ ખતાવે છે. અથવાતો એકજ જીવ દ્રવ્ય આશ્રી દેશ કાલાદિકના લેદથી કાર્ય બેઠ ખતાવે છે. ૨૪૪.

अणुमित्तोवि न कस्सइ । वंधो परवत्थुपच्चया भणिओ ॥
तहवि य जयंति जइणो । परिणामविसोहिमिच्छंता

કાઈને પરવસ્તુ પ્રત્યય (ખાલ્ય અર્થ કારણે) કરો ખંધ કે મોક્ષ થતો નથી પણ પોતાના પરિણામથીજ બંધ કે મોક્ષ થાય છે. તોપણ પરિણામ વિશુદ્ધિને ધમ્મતા મુનીશ્વરે પ્રાણુતિપાત વિરમણાદિક વિધયોમાં યત્ન કરે છે, તે યુક્તજ છે. ૨૪૫.

ये प्राण विं गरुणो

અને જે (આપમતિથી) હિંસાદિક કાર્યમાં પ્રવર્તે છે તેનો પરિણામતો દુષ્ટજ સમજવો. હિંસાદિક સ્થાનકોમાં વર્તવું એ વિશુદ્ધ પરિણામવંતનું લક્ષણ નથી. ૨૪૬.

પહિસેહો અ અણુના । એમંતેણં ન વન્નિયા સમણ ॥
 એસા જિણાણ આણા । કજ્જે સચ્ચેણ હોઅવ્વં ॥ ૪૭ ॥

(જોકે) સિદ્ધાન્તમાં એકાંત વિધિ કે નિષેધ ઉપદિશ્યા નથી પણ જે સમયે કરવા યોગ્ય હોય તે કરતાં નિર્દેશ-દર્શનરહિત વર્તવું એ તો ખાસ જિન આજ્ઞા છે. ૨૪૭

દોસા જેણ નિરુજ્જંતિ । જેણ સિજ્જંતિ પુવ્વકંમાહં ॥
 સો સો મુરકોવાઓ । રોગાવસ્થાસુ સમણં વ ॥૪૮॥

જનાથી દોષોનો નિગ્રહ થાય એટલે કે દોષોનું શમન થાય, તેમજ પૂર્વકર્મનો ક્ષય (નિર્જરા) થાય, તેને રોગાવસ્થામાં આપદ સમાન મોક્ષોપાય સમજવો. ૨૪૮.

વહુ-વિથ્થર-મુસ્સરગં । વહુયર-મુવવાય-વિથ્થરં નાઉં ॥
 જેણ ન સંજમહાણી । તહ જયસુ નિજ્જરાં જહ ય ૪૯.

બહુ વિસ્તારયુક્ત ઉત્સર્ગ (વિધિમાર્ગ) ને તથા અતિ બહુ વિસ્તારયુક્ત અપવાદ (નિષેધમાર્ગ) ને જાણી, જેમ સંયમની હાનિ ન થાય, તેમજ જેમ કર્મ નિર્જરા થાય. તેમ હે ભદ્ર! તું પ્રયત્ન કર ॥ ૨૪૯.

સામન્નેણુસ્સગ્ગો । વિસેમિઓ જો સ હોઈ ઉવવાઓ ॥
તાણં પુણ વાચારે । એમ વિહી વન્નિઓ સુત્તે ॥ ૫૦ ॥

સામાન્યપણેજ જે માર્ગ કહ્યા હોય તે ઉત્તરર્ગ, જેમકે
ગાયત્રી કરવા ગયેલાંએ ક્યાંય ગેસવું નહિ; અને વિશેષિત કહ્યા
હોય તે અપવાદ, જેમકે તપસ્વી, ગ્ધાન, (વ્યાધિચરત) તેમજ
જરથી જર્જરિત દેહવાળા સાધુને (તથા પ્રકારના કારણે યોગે)
કવચિત્ ગેસવું પણ કહ્યે. તે ઉત્તરર્ગ અને અપવાદનો વ્યાપાર
(ઉપયોગ) કરવામાં શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે વિધિ દર્શાવ્યા
છે. ૨૫૦.

ઉસ્સગ્ગે અવવાયં । આયરમાણો વિરાહઓ હોઈ ॥
અવવાણ પુણ પત્તે । ઉસ્સગ્ગ નિસેવઓ મહ્ઠ ॥૫૧॥

ઉત્તરર્ગ સમયે (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિક અનુકૂલ સંયોગે)
જે અપવાદ સેવે તો તે નિષ્કારણ આપમતિથી અપવાદ સેવનાર
સંયમ વિરાધક સમજવો. અને અપવાદ અવસર (તથા પ્રકારના
પ્રતિકૂલ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિ યોગ) પ્રાપ્ત થયે છતે ઉત્તરર્ગ આદરે
તેમાં ભજના સમજવી. એટલે કાઈક વિશુદ્ધમાન્ પરિણામવંત
તો આરાધક થાય. અને બીજે હીયમાન (પડતા-મલીન) પરિ-
ણામવંત વિરાધક થાય; મતલબઁ અપવાદ સેવવાની જરૂરજ હોય
તેવે પ્રસંગે પ્રભુ આત્માએ નિષ્કપટપણે તેમ કરતાં હાનિ નથી
કેમકે તેનું સાધ્ય તે સંયમનું ગમે તેમ કરીને રક્ષણ કરવામાંજ

સમાય. પણ એવે સમયે કોઈક અતિ ધૈર્યવંત, દેહાદિક ૪૬ વસ્તુ ઉપરનો મોહ ત્યજીને અપવાદને ન પણ સેવે અને વિશુદ્ધ પરિણામથી સંયમનો આરાધક થાય એ વાત પણ સંભવિત છે તેજ વાત અંતકાર વધારે સ્પષ્ટ કરતા છતા કહે છે. કે- ૨૫૧.

કિહ હોહી મહાઅવ્વો । સંઘયણધીજુઓ સમથ્યોઓ ॥
 ઇરિસઓ ઉવવાણ । ઉસસગ્ગ નિસેવઓ સુદ્ધો ॥૫૨॥
 હાઓ ઉ વિરાહેઈ । અસમથ્યો જં પરીસહે સહિઉં ॥
 ધીહસંઘયણેહિં તો । ઇગયરેણંવિ સોહીણો ॥ ૫૩ ॥

અપવાદના અવસરે ઉત્સર્ગ સેવનારની શીરીતે ભજના સમજવી ? તેનો ખુલાસો એવો છે કે ઉત્તમ (ખસિષ્ટ) સંઘયણ (શરીરનો બાંધો) વાળો, તથા સંયમમાં સ્થિરતા યુક્ત તેમજ પરિસહ ઉપસર્ગ સહન કરવા સમર્થ (બળવાન) તેવા છત કદપાદિક સાધુ બધી જોઈને અપવાદ સેવવાને બદલે ઉત્સર્ગ સેવે તો કર્મ નિર્જરા કરી શકે. (એટલે આરાધક થઈ શકે.) પણ બીજો સાધુ જે સંયમ સ્થિરતા અને ખસિષ્ટ સંઘયણ-માંથી એક પણ નહિ હોવાથી પરીસહ સહન કરવાને અસમર્થ હોય તે જો અપવાદ સ્થાને સ્વેચ્છાથી ઉત્સર્ગ સેવે તો આર્ત ધ્યાનના યોગે વિરાધક થાય. ૨૫૨-૨૫૩.

ગંભીરં જિણવયણં । દુલ્લિન્નેઅં અનિઉણવુદ્ધીહિં ॥
 તો મજ્ઞથ્યેહિં ઇમં । વિભાવણીયં પયત્તેણ ॥ ૫૪ ॥

અનિપુણ શુદ્ધિવાળાથી બહુ કષ્ટ જાણી શકાય એવાં જિન વચન ગંભીર છે. તેથી રાગદ્વેષ કદાચહાદિ રહિત થઈ આ જિન વચન પ્રયત્નથી વિચારવાં. ૨૫૪.

ઉસ્સગ્ગવવાય-વિઝ્ઞ । ગીયથ્થો નિસિસો અ જો તસ્સ ॥
અનિગૂહંતો વિરિયં । અમદ્દો સવ્વથ્થ ચારિત્તી ॥ ૫૫ ॥

હત્સર્ગ અને અપવાદના જાણુ એવા ગીતાર્થ અને જે તેવા ગીતાર્થની નિશ્ચયે રહેતા હોય તે સાધુ કષ્ટ રહિત સર્વત્ર સ્વશક્તિ ફેરવીને તપ, સ્વાધ્યાય અને વૈયાવચ્ચને કરતો છતો ચારિત્રવંત લેખી શકાય. ૨૫૫.

રાગાદોસરહિઓ । મયણ-મયહ્ણણ-મચ્છર-વિમુક્કો ॥
જં લહંદં સુહં સાહૂ । ચિંતાવિસવેયણારહિઓ ॥ ૫૬ ॥
તં ચિંતાસયસલ્લિય-હિયણ્હિં કસાયકામનહિણ્હિં ॥
કહ ઉવમિજ્જહ લોણ । સુસ્વરપહુચક્કવટ્ટીહિં ॥ ૫૭ ॥

રાગાદિ હોય રહિત, મદન (કામવિકાર), અણુવિધ મદ સ્થાન અને મચ્છર રહિત સાધુ, ચિંતા રૂપ વિષ વેદનાથી મુક્ત છતો જે (અનુપમ) સુખ મેળવે છે તે સુખ સેંકડો ચિંતારૂપ શત્રુથી ભરેલા અને કામ કપાયથી વિહંબિત થયેલા ઈંદ્રો અને ચક્રવર્તી (ના સુખ) સાથે શી રીતે સરખાવી શકાય? મતલબ કે નિર્વિકાર પ્રશાન્ત મુનિના સુખ પાસે વિષય કપાયને વશ વર્તનારા ઈંદ્રાદિકનાં સુખ બિલકુલ નજીવા જણાય છે. ૨૫૬-૨૫૭.

જં લહઈ વીયરાઓ । સુરકં તં મુણઈ સુચિય ન અન્નો ॥
 ન હિ ગત્તાસૂયરઓ । જાણઈ સુરલોહયં સુરકં ॥૫૮॥

રાગાદિક વિકાર વર્જિત-વીતરાગ જે સુખ અનુભવે છે તે તેજ જાણે છે, બીજા કોઈ જાણી શકતો નથી. વિદ્યાની ખાડમાં રમનારૂં બૂંડ સુરલોકનાં સુખ શું જાણે ? મુનિના સ્વાભાવિક-સ્વાધીન સુખ પાસે લોકોનાં કૃત્રિમ અને પરાધીન પૌદ્ગલિક સુખ શા હિસાબમાં છે ? ૨૫૮.

इय सुहफलयं चरणं । जायइ इत्थेव तग्गयमणाणं ॥
 परलोय-फलाइं पुण । सुरनखर-सिद्धि-सुरकाइं ५९

જેમનું મન ચારિત્રથી ભાવિત છે તેમને યથોક્ત ચારિત્ર આ લોકમાંજ પ્રગટ (અંતર શાન્તિ-પ્રશમાદિ રૂપ) સુખદાયી થાય છે. અને પરલોકમાં ઇંદ્ર, ચક્રવર્તી સંબંધી સુખ તેમજ મોક્ષ સુખ પણ અર્પે છે. ૨૫૯.

अव्वत्तेण वि सामा-इएण तह एगदिणपवन्नेणं ॥
 संपइराया रिद्धिं । पत्तो किं पुण समग्गेण ॥६०॥

એક દિવસ માત્ર અવ્યક્ત સામાયક પણ પાળવાથી સં-પ્રતિરાજ તણ ખંડની (અર્ધ ભરત ક્ષેત્રની) ઋદ્ધિ પામ્યો, તો સમગ્ર-પૂર્ણ સામાયકનું તો કહેવું જ શું ? આર્ય સુહસ્તિ સુરિએ પ્રતિબોધિત શ્રી સંપ્રતિરાજનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૬૦.

એ પ્રમાણે ચારિત્ર શુદ્ધિ અધિકાર પૂર્ણ થયો.

ઇન્દ્રિય જયદ્વાર.

અજિંદિણહિં ચરણં । કઠ્ઠં વ ઘુણેહિં કીરદ્ અસારં ॥
તો ચરણચ્છીહિં દઠં । જડયન્વં ઇન્દિયજયંમિ ॥૬૧॥

ક્રિયા કદને કરતા છતાં રસ લોભુપતાદિકથી ઇન્દ્રિય જય વગરના સાધુ જેમ ધુણુ નામનો જીવડો કાદને પોલું-નિઃસાર કરી મૂકે છે તેમ વિષય સુખની લાલસાથી સ્વચારિત્રનો વિનાશ કરી નાંખે છે; તેથી ચરણના અર્થાં સાધુએ ઇન્દ્રિય જય કરવા દૃઢ પ્રયત્ન કરવો ! ૨૬૧.

મેઓ સામિત્તં ચિય । સંઠાણ પમાણ તદ્દય વિસઓ ય ॥
ઇન્દિયગિદ્ધાણ તદ્દા । હોદ્દ વિવાગો અ મળિયવ્વો દર

તે ઇન્દ્રિયોના ભેદ, પ્રકાર, તેનું સ્વામિત્વ (કયા જીવને કે-ટલી ઇન્દ્રિયો હોય તે) સંસ્થાન (ઇન્દ્રિયોનો આકાર), પ્રમાણ (માન), વિષય (અહણુશક્તિ) તેમજ તે તે ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં ગૃહ-આસક્ત થયેલાને જે જે કૃત થાય તે કહેવાશે. ૨૬૨.

પંચેવ ઇન્દિયાઈ । લોયપસિદ્ધાઈ સોયમાઈણિ ॥
દાન્વિદિઅ ભાવિંદિઅ । મેયવિમિત્તં પુણિક્કિં ॥૬૩॥

શ્રોત્ર (કર્ણ) આદિક પાંચજ ઇન્દ્રિયો લોક પ્રસિદ્ધ છે, તે પ્રત્યેકના પુનઃ દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિય એવા બે ભેદ થઈ શકે છે- ૨૬૩.

અંતો-વહિ-નિવ્વત્તી । તસ્સત્તિ-સરૂવયં ચ ઉવગરણં ॥
 દવ્વિંદિયમિયરં પુણ । લઘુવઓગેહિં નાયવ્વં ॥૬૪॥

તે ૬ દ્રિયની અદર અને બહારની રચના તે નિવૃત્તિ
 અને તેની શક્તિલક્ષણ જે ઉપકરણ તે બન્ને દ્રવ્યેન્દ્રિય બાણવી.
 અને લઘિધ નથા ઉપયોગ વડે ભાવેન્દ્રિય બાણવી. તેમાં
 જ્ઞાનાવરણી આદિ કર્મના ક્ષયોપશમથી જીવને શબ્દાદિક ગ્રહણ
 કરવાની શક્તિ સંપન્ન તે લઘિધ, અને તે શબ્દાદિકનો ગ્રહણ
 પરિણામ એ ઉપયોગ સમજવો. તે બન્ને ભાવેન્દ્રિય છે. ૨૬૪.

પુઢવિ-જલ-અગ્નિ-વાયા । રુરકા ઈર્ગિંદિયા વિણિદ્દિઙ્ઘા
 કિમિ-સંસ-જલૂગા-લસ-—માઈવાહાઈ ય વેહંદિ ॥૬૫॥

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાંચ એક-
 દ્રિય કલ્યા છે, તેમને એકજ સ્પર્શ ઇન્દ્રિય હોય છે. કૃમિ, શંખ,
 જળો, અગ્નિશિયાં અને માતૃવાહ (ચુડેલ) પ્રમુખ જે ઇન્દ્રિય બાણવા
 તેમને સ્પર્શ ઇન્દ્રિય અને રસના ઇન્દ્રિય એ જે ઇન્દ્રિયો હોય છે. ૨૬૫.

કુંથું પિવીલિય પમુયા । જૂયા ઉદોહિયા ય તેહંદી ॥

વિન્નુ-ભમરં-પયંગા । મચ્છિય-મસગાઈ ચઝરિંદિ ॥૬૬॥

કુંથુ, કીટી, પમુયા, જૂ, અને ઉદોહી પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ
 અને દ્રાણ એ ત્રણ ઇન્દ્રિયો છે. વીંછી, ભ્રમર, પતંગ, માંખી,
 મચ્છર (હાંસ) પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ, દ્રાણ (નાસિકા) અને
 ચક્ષુ એ ચાર ઇન્દ્રિયો હોય છે. ૨૬૬.

મૂસગ સપ્પ ગિલોદ્દ ય । વંભળીયા સરહ પરિકળો મચ્છા ॥
ગો મહિસ સસય સૂયર । હરિણ મણુસ્સા ય પંચિંદી ૬૭

મૂષક (હંદર), સાપ, ગિરોળી, ખાંભણી, સરહા, પંખી, મચ્છ, ગાય, ભેંસ, મસકાં, સૂકર, (જૂંડ) હરિણ, મનુષ્યો, દેવતા અને નારકી એ સહુને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એ પાંચ ઇન્દ્રિયો હોય છે. ૨૬૭.

કાયંવપુષ્પગોલય । મસૂર અદ્મુત્તયસ્સ પુષ્પં વ ॥
સોયં ચરકું ઘાણં । સ્વરુપપરિસંઠિયં રસણં ॥ ૬૮ ॥

શ્રોત્ર, ચક્ષુ, ઘ્રાણ અને રસના અનુક્રમે કદંબ પુષ્પ ગોલક, મસૂર, અતિમુક્તકના પુષ્પ અને ક્ષુરમ્ (અન્નો) જેવા સંસ્થાન વાળા હોય છે; મતલબ કે શ્રોત્રાદિક ઇન્દ્રિયોનો આકાર તથા પ્રકારનો હોય છે. ૨૬૮.

નાળાગારં ફાસિંદિયં તુ । વાહલ્લઓ ય સવ્વાઈ ॥
અંગુલમસંખભાગં । એવ પહુત્તઓ નવરં ॥ ૬૯ ॥
અંગુલપહુત્ત રસણં । ફરિસં તુ સરીરવિથ્થહં મ્ભણિયં ॥
ચારસહિં જોયણેહિં । સોય પરિગિન્હણ સહં ॥ ૭૦ ॥
રૂવં ગિન્હઈ ચરકું । જોયણ લક્ખવાઓ સાદરેગાઓ ॥
ગંધં રસં ચ ફાસં । જોયણ નવગાઓ સેસાઈ ॥ ૭૧ ॥

સ્પર્શન ઇન્દ્રિય તો અનેક પ્રકારની હોય છે. પ્રમાણમાં ઔત્રાદિક સર્વે ઇન્દ્રિયો પ્રત્યેકે અંતર રચના આશ્રી લાંબી, પહોળી અને જાડી અંગુળના અસંખ્યાતમાં લાગતી હોય છે, તેમાં એટલા વિશેષ છે કે રસનેન્દ્રિય અંગુલ પૃથક્ત્વ (૨ થી ૯ અંગુલ) અને સ્પર્શનેન્દ્રિય શરીર પ્રમાણ વિસ્તારવાળી હોય છે. વિષય ગ્રહણ પ્રમાણ આશ્રી ઔત્ર ઇન્દ્રિય (ઉત્કૃષ્ટ) ખાર યોજન સુધીથી શબ્દ ગ્રહણ કરે છે, ચક્ષુ ઇન્દ્રિય કંઈક અધિક લાખ જોજનથી રૂપ ગ્રહણ કરી શકે છે, અને બાકીની ઇન્દ્રિયો ઉત્કૃષ્ટ નવ જોજન અંતરિત ગંધ, રસ, અને સ્પર્શ ગ્રહણ કરે છે. ઉત્કૃષ્ટતઃ તેટલા દૂર રહેલા ઉત્કટ ગંધ રસાદિકને ગ્રહણ કરી શકે છે. ૨૬૯-૨૭૦-૨૭૧.

અંગુલઅસંખ્યાભાગો । મુણંતિ વિસય જહન્રઓ મુત્તું ॥
ચરકું તં પુણ જાણઈ । અંગુલસંખિજ્ઞભાગાઓ ॥૭૨॥

ચક્ષુ ઇન્દ્રિય સિવાય બીજી બધી ઇન્દ્રિયો જથ્થાતઃ અંગુળના અસંખ્યાતમા લાગના આંતરે રહેલ વિષયને જાણે છે, અને ચક્ષુ પણ અંગુળના સંખ્યાતમા લાગના આંતરે રહેલ વિષયને ગ્રહી શકે છે. ૨૭૨.

इय नाय तस्सरूवो । इंदियतुरए सएसु विसएसु ॥
अणवरयधायमाणे । निगिन्हए नाणरज्ज्वहिं ॥ ७३ ॥

આવી રીતે ઇન્દ્રિયોના વિષયનું સ્વરૂપ જાણીને સ્વ

વિપ્લોમાં સદાય દોડ કરતા રહેતા ઇન્દ્રિય તુરંગો (અશ્વો)નો જ્ઞાન લગામથી નિયંત્ર કરવો ઘટે છે. ૨૭૩.

તહસૂરો તહમાળી । તહવિરકાઓ જયંમિ તહકુસલો ॥
અજિયંદિયત્તણેણં । લંકાહિવર્ડ ગઓ નિહણં ॥૭૪॥

લંકાધિપતિ (રાવણ) જગત્માં તેવો શૂરા, માની, વિખ્યાત તેમજ કુશળ ગણાતા છતાં ઇન્દ્રિયોનો નિયંત્ર નહિ કરી શકવાથી વિનાશ પામ્યો (તો બીજા પામર પ્રાણીઓનું તો કહેવું જ શું ?) રાવણની કથા સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૭૪.

દેહટ્ટિણહિં પંચહિં । સંહિજ્જઈ ઇંદિણહિં માહણ્ણં ॥
જસ્સ સ લરકંપિ વહિં । વિણિજ્જિણંતો કહં સૂરો ॥૭૫॥
સુચ્ચિય સૂરો સો ચેવ । પંહિઓ તં પસંસિમો નિચ્ચં ॥
ઈંદિયચોરેહિં સયા । ન હંટિયં જસ્સ ચરણધણં ॥૭૬॥

(૨૫) દેહ સ્થિત પાંચ ઇન્દ્રિયો વડે જેનું સામર્થ્ય ખંડાયું છે તે ગમે તો બહાર લાખો માણસોને છતતો હોય તોપણ તે તત્ત્વથી શૂરા કેમ કહેવાય ? ઇન્દ્રિય ચોરોએ જેનું ચરિત્ર ધન લૂટ્યું નથી તેજ ખરો શૂરવીર, તેજ ખરો પંડિત છે અને અમે તેનીજ સદા પ્રશંસા કરીએ છીએ. મતલબ જે ઇન્દ્રિયોને વશ નહિ ચતાં તેમનેજ સ્વપુરુષાર્થથી વશ કરે છે તેજ ખરો પુરુષાર્થી પંડિત અને પ્રશંસાપાત્ર છે, તેવા જિતેન્દ્રિય સાધુ ધન્ય કૃત-જન્ય છે. ૨૭૫-૨૭૬.

સોણ સુભદ્રાઈ । નિહયા તહ ચચ્ચુણા વણિસુયાઈ ॥
 ઘાણેણ કુમારાઈ । રસણેણ હયા નરિંદાઈ ॥ ૭૭ ॥

ફાસિંદિણ વસણ । પત્તા સોમાલિયા નરેસાઈ ॥
 ડકિક્કેણ વિ નિહયા । જીવા કિં યુણ સમગ્ગેહિં ॥ ૭૮ ॥

શ્રાવ ઇન્દ્રિયથી સુભદ્રાદિક, તેમજ ચક્ષુવિકારથી વણિક
 સુતાદિક, ઘ્રાણ ઇન્દ્રિયથી કુમારદિક અને રસના ઇન્દ્રિયથી નરેન્દ્રાદિક
 વિનાશ પામ્યા, તેમજ સ્પર્શ ઇન્દ્રિયથી સુકુમાલિકા સંબંધી નરે-
 શાદિક દુઃખ પામ્યા. જ્યારે એક એક ઇન્દ્રિયની પરવશતાથી જીવે
 એવી રીતે વિનાશ પામ્યા તો પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને સમકોણે પર-
 વશ થઈ રહેનારા પામર પ્રાણિઓનું કહેવુંજ શું ? ૨૭૭-૨૭૮.

“ દષ્ટાંત ૧ છું ”

સુભદ્રા પોતાની એક દારસી કદાચિત્ કાઢ ચતુર ગવૈ
 યાના ગાનના રસમાં નિમગ્ન થઈ મોડી આવવાથી તે દારસી હપ-
 ચીડાણી, સત્ય હકિકત કહેવાથી પોતે પણ તે ગાયન સાંભળવા
 આતુર થઈ. એકદા તે પ્રમાણે પોતે તક મેળવી તેનું મનોહર
 ગાન સાંભળ્યું, પણ તેને કદ્રૂપ જણી પાછળથી તેની નિંદા કરવા
 લાગી, તે વાત ગવૈયાએ જણી. જ્યારે સુભદ્રાનો પતિ પરદેશ
 ગયો હતો ત્યારે પોતાનું વૈર વાળવા માટે તેના ગૃહ સમીપે જઈ
 વિરહાનુલથી દુઃખ થયેલી તેણીને એવું ગાન સંભળાવ્યું કે જથી
 હનમત્ત પ્રાય બની બે બાર્કળી થઈ પ્રમાદથી નીચે પડીને તે મરણ

પામી. એવી રીતે શ્રાત મંદ્રિયની પરવશતાથી સુલદ્રાનું
મરણ થયું.

‘ દૃષ્ટાંત ૨ જી ’

કાંચનપુરમાં વસતા એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર જન્મતી વેળાએ
સુંદર લક્ષણ લક્ષિત છતાં ચપલ નેત્ર વાળો હોવાથી તે સ્ત્રી લોલુપી
થશે, એમ કોઈ સામુદ્રિકે કહ્યું હતું, તે પ્રમાણે જ યોવન વયમાં
તે લોલાક્ષ અત્યંત સ્ત્રી લોલુપી બન્યો; તેથી ઘણું ઠેકાણું ફટાતો.
છેવટે રાજની રાણીને જોઈ તેની સાથે વ્યભિચાર સેવવા ઇચ્છા
કરવા લાગ્યો, માર્ગમાં જતાં જ બહુ વિડંબના પામ્યો, છેવટે ભૂંડા
હાથે કમોતે મરી ત્રીજી નરકે ગયો, એ પ્રમાણે ચક્ષુમંદ્રિયની પ
રવશતાથી વણિસ્મૃત પોતાના બન્ને ભવ હારી ગયો.

“ દૃષ્ટાંત ૩ જી ”

એક રાજપુત્ર અત્યંત ગુણવત્ત છતાં માણુ મંદ્રિયના
વિષયમાં અતિ લોલુપ હતો. એકદા તેની આગમન માતાએ
પોતાના પુત્રને રાજ્ય પ્રાપ્તિ થાય તે માટે કપટથી વિષમય
એક ગંધ પુટી તૈયાર કરી, તેને એવી ચુક્તિથી જોડવી રાખીકે તે
રાજપુત્રના હાથમાં આવતાં તરતજ સુંધીને તે પ્રાણમુક્ત થયો. તે
માણુ લોલુપતાનું ફળ બહુવું.

“ દૃષ્ટાંત ૪ થું ”

“ મિથિલા નગરીમાં વિમળયશા નામે રાજા છે. તે અન્યહા
કેવળી ભગવાનને વાંઘવા ગયો, ત્યારે કેવળી મહારાજે દેશના

દીધી કે “સર્વ ઇન્દ્રિયોમાં રસના ઇન્દ્રિય જીતવી, સર્વ
કર્મમાં મોહનીય કર્મ જીતવું, સર્વ વ્રતમાં બ્રહ્મવ્રત
પાળવું, અને સર્વ ગુણિમાં મનગુણિ પાળવી એ અ-
તિ કઠિન છે ” એ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને નૃપતિએ પ્રભુ
પ્રત્યે પૂછ્યું કે મહારાજ ! રસનેન્દ્રિય જીતવાથી કેવા ફાયદા છે ?
અને તેનું ફળિય પાળું શી રીતે છે ? ગુરુમહારાજ કહે છે કે તે
નૃપતિ રસનેન્દ્રિયને જીતવાથી બીજી બધી ઇન્દ્રિયો સહજ જીતા
ઇ જાય છે અને તેને વિવિધ રસ વડે પોષવાથી શેષ ઇન્દ્રિયોને
પુષ્ટિ મળ્યા કરે છે. જેમ વૃક્ષના મૂળમાં જળનું સિંચન કરવાથી
તે જળ ઠેઠ ટાય સુધી પહોંચી ફળ પ્રસૂતિ કરે છે, અને જળ
વિના મૂળ શૂંક થવાથી આખું વૃક્ષ સૂકાઈ જાય છે; તેમ અન્ન
સમજી લેવું. તે ઉપર એક દૃષ્ટાંત કહું છું. આ ભૂવલય (ન-
ગર)માં કર્મ વિપાક રાજ રાજ્ય કરે છે તેને શુભ સુંદરી અને
અશુભ સુંદરી નામે બે રાણીઓ છે. પહેલીથી વિબુધ નામનો પુત્ર
દક્ષ, કૃતજ્ઞ, સરળ અને બુદ્ધિમાન થયો ત્યારે બીજીથી મતિવિકળ
આળ નામનો પુત્ર વિપરીત ગુણવાળો થયો, તેમાં પણ
‘વિશેષતઃ રસલોલુપી થયો તેથી તે રસલોલ નામે વિખ્યાત થયો.
સક્થ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય ઇચ્છા મુજબ વાપરવાથી રોગગ્રસ્તે થયો.
વૈદ્યોએ લંધન કરવા કહ્યા છતાં તે કરતો નથી. ભાઈએ બહુ
કહેવાથી લંધન કર્યું પણ ભાઈ પ્રમુખને વિધ વિધ બોજન કરતાં
એમ પ્રદેશથી પ્રજ્વલિત થઈ ભાઈને ગારવા દોકર્યો, તે.ધાને વંચી
વૈરાગ્ય વડે વિબુધ ભાઈએ દીક્ષા ગ્રહી આત્મ કલ્યાણ સાધ્યું.

પિતાએ પણ એજ પવિત્ર માર્ગ આદર્યો અને તે રસલોહુપી ખા-
ળ રાજ્યપદ પામી માંસ લોહુપી ખની, રોદ્ર ધ્યાનથી મરી, સાત-
મી નરકે ગયો. ત્યાંથી અનંત સંસાર પરિશ્રમણ કરશે. એવી
રીતે રસલોહુપતા વડે તે પાપી ખાળ બહુ દુ ખી થયો.

“ દૃષ્ટાંત પ મુ ”

વસંતપુરમાં જીતશત્રુરાજ પોતાની રાણી સુકુમાલિકાના
દામળ સ્પર્શમાં અતિ આસક્ત થયો છતો રાજ્ય કાજની કોપેક્ષા
કરી બેઠો. તેથી મંત્રીએ તેને પદશ્રદ્ધ કરી તેના પુત્રને તખ્ત
નશીન કર્યો. મહાટવીમાં ચાલતાં રાણી ભૂખી તરપી થઈ
તેથી રાજ્યે મોહવશાત્ સ્વજંઘા ચીરીને પોતાના માંસાદિ-
કથી તેણીને પરિવૃત્ત કરી, તોપણ અંતે તેણીએ રાજને છેદ દીધો.
રાણી પણ વિવિધ વિંડબનાપાત્ર થઈ; એવી રીતે સ્પર્શન ઇન્દ્રિયને
આધીન બની રાજ રાણી બન્ને દુઃખી થયા. આ પ્રમાણે એક એક
ઇન્દ્રિયને વશ પડનાર પ્રાણિઓના બહુ બૂરા હાલ થાય છે. પતંગ,
ભંગ, મીન, મચ્છ, હાથી અને હરણ પ્રમુખ પણ એકેક ઇન્દ્રિયને આ-
ધીન બની મરણાંત કદ પામે છે, તો સમકાલે સમગ્ર ઇન્દ્રિયને વશ
થનાર જીવોને થતી અને થનારી દુ ખ દંદોળીનું કહેવું જ શુ !
એમ સમજી ચતુર નરોએ ચેતી જવું અને સતોષવૃત્તિ ધારી જ્ઞાન
દ્વારીથી મન મર્કટને બાંધી સ્વવશ કરી ઇન્દ્રિય જય કરવો !

સેવંતિ પરં વિસમં । વિસંતિ દીણં મળેંતિ ગરુડાં વિ ।
‘ઈન્દિયગિદ્રા રૂહં । અહરગયં જંતિ પરલોએ ॥ ૭૧ ॥

ઈન્દ્રિયગ્રન્થ વિષયોમાં શુદ્ધ બનેલા મોટા લોકો પણ
અહિં બીજાની સેવા કરે છે, વિષમ સંગ્રામાદિકમાં ઉતરે છે, દીન
વચન મોલે છે અને પરણવમાં નરકાદિકની નીચી ગતિમાં જાય
છે. મતક્ષપ કે વિષય વિવશતાથી જીવ ઉભય-લોકમાં પરાણવ
પામે છે. ૨૭૬.

નારયતિરિયાય ભવે । ઇન્દિયવિસગાણ જાઈં દુરકાઈં ॥
મન્ને મુણિજ્ઞ નાળી । મણિઉં પુણ સો વિ ન સમચ્છો ૮૦

ઈન્દ્રિયને વશ થયેલા જીવોને નરક તિર્યચ ગતિમાં જ જ
દુઃખો સહવાં પડે છે તે તે ક્રૂરા સર્વજ્ઞ-કેવળીજ જાણે છે, એમ
જીં માનુંજીં; છતાં તેઓ પણ તે દુઃખ કહેવા સમર્થ નથી. ૨૮૦.

તો જિણસુ ઇન્દિયાઈં । હણસુ કસાણ યજઈ સુહં મહસિ
સકસાયાણ ન જમ્હા । ફલસિદ્ધિ ઇન્દિયજણવિ ॥૮૧॥

તેથી જો તું સુખ વાંછતો હોય તો ઇન્દ્રિયોનો જય કર
અને કપાયોનો નાશ કર । કેમકે ઇન્દ્રિયોનો જય કર્યા છતાં પણ
કપાયવંત જીવને કૃણ સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી. ૨૮૧.

કપાયજય દ્વાર.

તેસિ સરૂવં મેઓ । કાલો ગઈમાઈણો ય મણિયજ્ઞા ॥
પત્તેયં ચ વિવાગો । રાગદ્વોસત્તમાવો અ ॥ ૮૨ ॥

તે કપાયોનું સ્વરૂપ, તેમના ભેદ, તેમનો સ્થિતિ-કાળ,

અને તેમની ગતિ પ્રમુખ, તેમજ પ્રત્યેક તેમનો ક્ષણ વિપાક અને તેમનું રાગદ્વેષપણે થતું પરિણમન એ સર્વે વિધેયો અત્ર ચર્ચવા યોગ્ય છે. પ્રથમ કપાય શબ્દનો વ્યુત્પત્ત્યર્થ કહે છે. ૨૮૨.

કમ્મં કસં ભવો વા । કસમાઓ સિં જઓ કસાયાઓ ॥
સંસારકારણાણં । મૂલં કોહાઇણો અ તે અ ॥ ૮૩ ॥

કપ એટલે કર્મ અથવા લવ—તે કર્મ અથવા લવનો આપ એટલે લાભ જીતી થાય તેનું નામ કપાય છે. તેથી તે કો-પાદિક કપાય અસંયમાદિક સંસારવૃદ્ધિજનક કારણોનાં મૂળ કારણરૂપ છે. ૨૮૩.

કોહો માણો માયા । લોહો ચરો વિ હુંતિ ચડ મેયા ॥
અણ અણ્ણચરકાણા । પચરકાણા ય સંજલણા ॥ ૮૪ ॥

કોધ, માન, માયા, લોભ, એ ચાર કપાયો પણ અનંતા નુબંધિ, અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની અને સંજ્વલન રૂપે ચાર ચાર પ્રકારના છે. ૨૮૪.

વંધંતિ ભવમણંતં । તેણ અણંતાણુવંધિણો મણિયા ॥
એવં સેસાવિ હમં । તેસિં સરૂવં તુ વિન્નેયં ॥ ૮૫ ॥

કપાય ઉદય પામ્યા છતાં અનંત લવ (સંસાર) નો અ-નુબંધ (વિસ્તાર) કરે તેથી તેને અનંતાનુબંધી કહ્યા છે, તેમજ બીજાનું પણ આવી રીતે સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું છે.

પરચખ્યાણ-નિયમમાં પ્રતિબંધ કરે તેથી અપ્રત્યાખ્યાની, સર્વ વિરતિની પ્રાપ્તિમાં પ્રતિબંધ કરે તેથી પ્રત્યાખ્યાની અને ચારિત્રીને પણ ક્ષણવાર ઉદય ભાવ દેખાડે એવા મંદતાને પ્રાપ્ત થયેલા કથાયને સંજ્વલનના નામથી ઓળખાવ્યા છે. ૨૮૫.

જલ-રેણુ-પુદ્ગલ-પન્થ-રાઈસરિસો ચઝવિહો કોહો ॥
તિણિસ લયા કઢ્ઢિય-સેલ-થંભોવમો માણો ॥૮૬॥

જળ, રેણુ (રત્ન) પૃથ્વી, અને પર્વતમાં પડેલી રેખા (કાટ) સમાન અનુક્રમે ચાર પ્રકારનો સંજ્વલનાદિક કોપ છે. તેમજ માન, તૃણની શળી, કાષ્ઠ, અસ્થિ (હાડ) અને પથ્થરના થંભ જેવો છે. મતલબ કે તે અનુક્રમે અધિક અધિક વખત રહેનાર હોવાથી દૃઢ છે. ૨૮૬.

માયાવલેહિ-ગોમુત્તિ-મિંદસિંગ-ઘણવંસમૂલસમા ॥
લોહો હલિદ-સ્વંજણ-કદમ-કિમિરાગસામાણો ૮૭

અવલેહિ (વાંસની છાલ), ગોમૂત, મિંદશ્રંગ, (મેંદાનું શીંગડું) અને ઘણા મજબૂત વાંસનો મૂળ સમાન માયા છે. તેમજ લોભ હળદર, ખંજન (કાજળ) કદમ (ગાડાનો મળ) અને કૃમિ રાગ (કિરમીજીયા રંગ) જેવો છે. ૨૮૭.

પરક-ચઝમાંસિ-વચ્છર-જાવજીવાણુગામિણો મણિયા
દેવ-નર-તિરિય-નારય-મહસાહણહેયવો નેયા ॥૮૮॥

તે સંજ્ઞવલનાદિક કપાય અનુક્રમે એક પક્ષ (પખવાડિયું) ચાર માસ, એક વર્ષ, અને હવિત પર્યંત ટકવાવાળા છે, અને દેવ, મનુષ્ય, તિર્યચ અને નરક ગતિને આપવાવાળા છે. ૨૮૮.

ચત્સુર્વિં ગર્હસુ સઘ્વે । નવરં દેવાણુ સમહિઓ લોહો ॥
નેરઙ્ગઆણવિ કોહો । માણો મણુયાણ અહિઅયસો ૮૯
માયા તિરિયાણહિયા । મેહુણ-આહાર-મુચ્છ-મય-સન્ના
મ મેવે કમેણહિયા । મણુસ્સ-તિરિ-અમર-નિરયાણં ૯૦

જો કે સર્વે ગતિમાં ચારે પ્રકારના કપાય તો હોય છેજ તો પણ દેવતાઓને લોહ વિશેષ હોય છે, નારદીઓને કોંધ અને મનુષ્યોને માન અધિકતર હોય છે, તથા તિર્યચને માયા અધિક હોય છે. તેમજ મનુષ્ય, તિર્યચ, દેવ અને નારદીને ચાર સંજ્ઞા પૈકી મનુષ્ય, આહાર, પરિગ્રહ અને ભય સંજ્ઞા અનુક્રમે અધિક હોય છે. ૨૮૯-૨૯૦.

મિત્તંપિ કુણ્ઙ સત્તું । પચ્છઙ્ગ અહિયં હિયંપિ પરિહરઙ્ગ ॥
કજ્ઞાકજ્ઞં ન મુણ્ઙ । કોવસ્સ પસંગઓ પુરિસો ૯૧

કોપને વશ થયેલો પુરુષ મિત્રને શત્રુ લેખે છે, અહિત કરે છે હિતનો પણ ત્યાગ કરે છે અને કાર્ય અકાર્યને જાણતો નથી. ૨૯૧.

ધમ્મથ્થકામભોગા-ણ હારણં કારણં દુહસયાણં ॥
મા કુણસુ કયમવોહં । કોહં જઙ્ગ જિણમયં મુણસિ ૯૨

જો તું જિન મતને જાણતો હોય તો ધર્મ, અર્થ કામ (ભોગ) નો નાશ કરનાર સેંકડો દુઃખને દેનાર અને સંસારની પરંપરા વધારનાર ક્રોધ કરીશ નહિ ! ૨૬૨.

इह लोइ चिय कोवो । सरीसंताव-कलह-वेराइं ॥ -
કુળઈ પુળો પરલોગે । નરગાઈસુ દારુણં દુરકં ॥૧૩॥

કોપ આ લોકમાં ખરેખર શરીર સંતાપ, કલહ અને વે-
રભાવ કરાવે છે, અને પરલોકમાં નરકાદિક દાણુ (અતિ આકડ) દુઃખ આપે છે. ૨૬૩.

खंती सुहाण मूलं । मूलं धम्मस्स उत्तमा खंती ॥
हरइ महाविज्जा इव । खंती दुरियाइं मयलाइं ॥ १४ ॥

(ત્યારે ક્રોધના પ્રતિકાર રૂપ) ક્ષમા સુખનું મૂળ છે. જિ-
નોક્ત ઉત્તમ ક્ષમા ધર્મનું મૂળ છે, તેમજ તે મહા વિદ્યાની જેર
સકળ દુરિત પાપ-દોષ તે દૂર કરે છે. ૨૬૪.

कोवमि खमाए वि य । चंकारिय खुडुओ अं ओहरणां ।
कोवेण दुहं पत्तो । खमाइ नमिओ सुरेहिंपि ॥१५॥

કોપ કરવામાં અને ક્ષમા ગુણ આદરવામાં અચ્ચંકા-
રિત ભટ્ટિકા (અચ્ચંકારી લટા) તથા નાગદત્ત શ્લોક (કૂરંગ) પ્રમુખનાં દૃષ્ટાંત છે. તેઓ કોપથી દુઃખ પામેલ છે, અને ક્ષમા-
થી દેવતાઓએ પણ તેમને પ્રણામ કરેલ છે. ૨૬૫.

“ અચ્ચંકારી ભટ્ટાનું ચરિત્ર. ”

અચ્ચંકારી ભટ્ટા એ એક ઐષિની પુત્રી હતી. પોતાનું વયન ઉદ્દલધન ન કરે એવા ગૃહસ્થ (પ્રધાન) સાથે પરણી, દિવસ અસ્ત થયા બાદ ગમે તેમ થાય તો પણ ઘર બહાર નહિ જવા પોતાના પતિને જણાવવાથી તે તે પ્રમાણેજ કરતો હતો. છતાં એક દિવસે પ્રધાનને રાત્રિએ શેઠી રાખવાથી તે વખતસર આવી શક્યો નહિ, તેથી બહુ ક્રુષિત થઈ સ્વપતિને ત્યાગ કરી પોતે ચાલી ગઈ, માર્ગમાં ચાર પ્રમુખથી બહુ દુઃખ પામી, પછી ધાતકી પ્રદેશમાં વેચાઈ જ્યાં મનુષ્યના લોહીથી વસ્ત્ર રંગાતાં. ત્યાં ક્વચિત્ કોઈ સ્વજન આવી ચડવાથી તેણે તેણીને તે દુઃખમાંથી કોઈ રીતે મુક્ત કરી. આવ્યા કરવા અનુભવ પછી તેણીને બહુજ સમતા આવી. ક્ષમાગુણ તેણીમાં એટલો બધો વૃદ્ધિ પામ્યો કે ઇંદ્રે પણ તેણીની પ્રશંસા કરી. ઉત્તમ સમતા યોગે પોતાની જીંદગી સુધારી તે મુખી થઈ.

“ ક્ષુદ્દલક સાધુ દષ્ટાંત ”

ક્ષુદ્દલક સાધુ ક્વચિત્ લિસા નિમિત્તે ગયો હતો, ત્યાં અનુપયોગથી એક મંડૂકી (દેડકી) તેના પગ નીચે કચરાઈ ગઈ. તે વાત અન્ય સાધુએ પુનઃ પુનઃ જણાવ્યાથી કોપ પ્રજ્વલિત થઈ ક્ષુદ્દલક તે સાધુને મારવા જતાં વચમાં રહેલા સ્તંભ સાથે ભટકાગ્યો અને તેના મર્મ સ્થાને વાગવાથી મરણ પામી જ્યોતિષ્ક દેવ થયો. પછી સર્પનાં કુળમાં અવતર્યો, ત્યાં અતિસ્મરણ જ્ઞાનથી પોતાની ભૂલ સંમંજી, સુધારીને સમતા યુક્ત કાળ કરી નાગદત્ત નામે રાજપુત્ર થયો.

“કૂરગદ્ સાધુ દષ્ટાંત.”

કૂરગદ્ સાધુ મહા વૈરાગ્યવંત છતા બહુ ક્ષુધા યોગે દિવસમાં બે ત્રણ વાર નિર્દોષ આહાર વાપરતા હતા, ઉપવાસ પ્રમુખ તપ કરી શકતા નહિ. એકદા આહાર લાવી તપસ્વી સાધુને પોતે નિમંત્રણ કર્યું, તે તેમણે નહિ સ્વીકારતાં તે સાધુના પાત્રમાં થુંક નાંખ્યું. કૂરગદ્ મુનિ મનમાં સમતા સહિત તે વાપરી ગયા. ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમાને આદર કરતાં નિર્ભય ધ્યાન યોગે તે કેવળ જ્ઞાન પાત્રી સકળ કર્મ બંધનથી મુક્ત થઈ મોક્ષે સધાવ્યા.

**જાઈ-કુલ-રૂવ-વલ-સુઅ-લાભ-તવ-સિરિય-અઢહા માણો
જાણિય પરમથ્યેહિં । મુક્તો સંસારમીરૂહિં ॥ ૧૬ ॥**

પરમાર્થના જાણ, ભવ ભીડ જનો આઠ પ્રકારનો મદ ત્યજે છે. જાતિ, કુળ, બળ, શ્રુત, લાભ, તપ, અને લક્ષ્મી સંબંધી અભિમાન-ગુમાન તેઓ કરતા નથી. ૨૬૬.

**અન્નયરમઓમ્મત્તો । પાવડ લહુઅત્તણં સુગુરૂઓવિ ॥
વિબુહાણ સોયણિજ્જો । ત્રાલાણવિ હોઈ હસણિજ્જો ॥૧૭॥**

ઉક્ત મદ પૈકી કોઈ મદથી ઉન્નમત્ત બનેલો જીવ ગમે તેવો જાણે દોષ તો પણ લંબુતાને પામે છે, પંડિતોને શોચવા યોગ્ય અને બાળકોને પણ હસવા યોગ્ય બને છે. ૨૬૮.

**જઈ નાણાઈ મઓ વિ હુ । પઢિસિદ્ધો અઢમાણમહણેહિં
તો સેસ મયઘણા । પરિહરિયંવા પયત્તેણ ॥૧૮॥**

અને બહુ પાપ કરી મરીને પાંચમી નરકે ગયો. ત્યાંથી પણ નિક-
ળી પ્રાય સર્વ હીન જાતિઓમાં અવતરી મહા દુષ્ટી થયો.

જે મુદ્ધજનં પરિવંચયંતિ । વદુ-અલિય-કૂડ-કવડેહિં ॥
અમરનરસિવસુહાણં । અપ્પા વિ દુ વંચિઓ તેહિં ॥૪॥

જે અસત્ય વચન રચના યુક્ત બહુ કૂડ કપટ કેળવીને
મુઝ્ય જનોને હો છે તેઓ સુર નર અને મોક્ષ મુખથી પોતાના
આત્માને પણ વચે-હો છે અમ ચોક્કસ સમજવું. આ ઉપરથી
સત્ય-સરળનીજ સિદ્ધિ થાય છે. એ વાત પૂરવાર થાય છે. ૩૦૪.

જઈ વણિસુઆઈ દુરકં । લહ્મં ઇકસિ કયાઈ માયાણ ॥
તો તાણ કો વિવાગં । જાણઈ જે માઈણો નિચં ॥૫॥

એક વાર માયા-કપટ કરવાથી જે વણિક પુત્રી દુઃખ
પામી તો જે સદાય માયા-પ્રત્યંક કર્યા કરે છે તેમને કેવું કળ
યશે ? તે જાણુ જણુ છે ૩૦૫,

“ વણિક પુત્રી વસુમતિ દષ્ટાંત ”

૧૧- એકે શ્રેષ્ઠીની વસુમતિ નામની પુત્રીએ પોતાની માતાના
મરણ થયા બાદ આરમાન માતાની ઉપર ખોટું આળ ચઢાવવા
એકદા યુક્તિ કરી, જેથી ના હક તેણીનો (શ્રેષ્ઠીએ) ત્યાગ કર્યો.
તેથી બાર પ્રહર સુધી તે બાપડી રૂદ્ધ કરતી રહી. એવો દયા જ-
નક દેખાવ જેવાથી તેણીનું હૃદય પીંગળ્યું, અને કસંક ઉતારવા
માટે પોતાના પિતાને યુક્તિસર સમજાવવા લાગી, આથી પિતાએ

પુનઃ તેણીનો સ્વીકાર કર્યો. આવી રીતે બાધિલા કર્મ વડે તેણી ભવાંતરમાં બાર વર્ષ પર્યંત પતિ વિરહના દુઃખને પામી. છેવટ નાનીનાં મુખથી તે હકીક્ત બણી વૈરાગ્યથી દ્વિશાંલઈ તે મુખી થઈ.

કો લોભેણ ન નિહઓ । કસસ ન રમણીહિં મોલિયં હિયયં
કો મચ્ચુણા ન ગસિઓ । કો ગિદ્ધો નેવ વિમણ્ણા ॥૬૧॥

લોભથી કાણુ દણાયું નથી ? સ્ત્રીઆએ કાતું હૃદય બો
ગળ્યું નથી ? મૃત્યુએ કાનો અંત કર્યો નથી ? અને વિષય
મુખમાં કાણુ ગૃહ બન્યું નથી ? ૩૦૬.

પિયવિરહાઓ ન દુસહં । દારિદ્રાઽ પરં દુહં નથિ ॥
લોભ સમો ન કસાઓ । મરણ સમા આવઈ નથિ ॥૭૧॥

પ્રિય વિરહ જેવું કંઈ દુઃસહ નથી, દારિદ્ર જેવું કંઈ
દુઃખ નથી, લોભ સમાન કાંઈ કષાય નથી અને મરણ સમાન
કાંઈ આપદા નથી. ૩૦૭

થોવા માણકસાઈ । કોહકસાઈ તઓ વિસેસહિઆ ॥
માયાકસાઈ વિસેસહિયા । લોભંમિ તઓ વિસેસહિયા

માન કર્યાવંત થોડા છે, (મતલબ કે માન કષાય
સંબંધી ઉપયોગ થોડો વખત રહે છે) તે કરતાં કોઈ કષાયવંત
વિશેષ અધિક છે, તે કરતાં માયા કર્યાવંત વિશેષાધિક છે અને
તે સર્વથી પણ લોભ કર્યાવંત વિશેષાધિક સમજવા. ૩૦૮.

પશ્ચાત્તાપ કરી પુનઃ પ્રવ્રજિત થઈ ભરત ભૂપતિનું નાટક ભજવતાં તે કેવળજ્ઞાન પામ્યો.

સામન્નમણુચરંતસ્સ । કસાયા જસ્સ ઉક્કહા હંતિ ॥
મન્નામિ ઉચ્છુપુપ્પં વ । નિપ્પલં તસ્સ સામન્નં ॥૧૩॥

ચારિત્રને સેવન કરનાર જે સાધુના કપાય ઉત્કટ (પ્રબળ) વર્તતા હોય તેનું ચારિત્ર શેષડીના ફેલ જેવું નિષ્ફળ છે એમ સમજવું. ૩૧૩.

જં અજ્જિયં ચરિત્તં । દેસૂણાણ વિ પુવ્વકોહીણ ॥
તં પિ કસાઇય મિત્તો । હારેઙ્ગ નરો મુહુત્તેણ ॥ ૧૪ ॥

કંઈક ન્યૂન કોડ પૂર્વ પર્યંત ચારિત્ર પાળી જે લાલ ઉપાન્યો હોય તે પણ એક મુહૂર્ત (જે ઘડી) માત્ર કપાયિત પરિણામથી સાધુ હારી જાય છે. ૩૧૪.

જઙ્ગ ઉવસંતકસાઓ । લહ્હઙ્ગ અણંતં પુણો વિ પહિવાયં
ન હુ મે વીસસિયવ્વં । થોવેવિ કસાય સેસંમિ ॥૧૫॥

જ્યારે એકાદશ ગુણુસ્થાનવર્તી ઉપશાન્ત કપાયવંત સાધુ પ્રભુ પુનઃ અનંત લવ ભ્રમણ રૂપ પ્રતિપાતને પામે છે, ત્યારે જેને સમસ્ત કપાય ઉપશાન્ત થયા નથી એવા તમારે તો થોડા પણ કપાય ઉદયમાં જણાતા હોય, ત્યાં સુધી તેનો વિશ્વાસજ રાખવો યોગ્ય નથી. કેમકે તે કપાયનો નિગ્રહ નહિ કરવાથી તેને વધતાં વાર લાગતી નથી. ૩૧૫.

પદ્માણુદણ્ જીવો । ન લહઈ ભવસિદ્ધિઓ વિ સંમત્તં ॥
 ચીઆણ દેસવિરહં । તઈઆણુદયંમિ ચારિત્તં ॥ ૧૬ ॥

પ્રથમના (અનંતાનુબંધી) કપાયનો ઉદય છતે ભવસિદ્ધિક
 (મોક્ષ ગામી થનાર) જીવ પણ સમ્યક્ત્વ પામતો નથી. બીજા
 (અપ્રત્યાખ્યાની) કપાયનો ઉદય છતે દેશવિરતિ ચારિત્ર પામતો
 નથી. અને ત્રીજા (પ્રત્યાખ્યાની) કપાયનો ઉદય છતે સર્વ
 વિરતિ ચારિત્ર પામી શકતો નથી. ૩૧૬.

સવ્વેવિં અ અહ્યારા । સંજલણાણં તુ ઉદયઓ હુંતિ ॥
 મૂલછિજ્જં પુણ હોઈ । વારસણ્હં કસાયાણં ॥ ૧૭ ॥

ચારિત્રમાં સર્વ દોષ અતિચાર સંજવલન કપાયના ઉદય
 થકીજ દોષ છે. અને બાકીના બાર (અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાઽ
 પ્રત્યાઽ) કપાયોના ઉદયે તો મૂળ છેત્ર (સર્વથા ચારિત્ર ઉચ્છેદક)
 દોષ લાગે છે. ૩૧૭.

જં પિચ્છસિ જિયલોણ્ । ચઉગઈ-સંસાર-સંભવં દુરકં ॥
 તં જાણ કસાયફલં । સુરકં પુણ તજ્જયસ્સ ફલં ॥ ૧૮ ॥

જીવ લોકમાં (જગત્માં) ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરવાથી
 ઉત્પન્ન થતું જે જે દુઃખ તું દેખે છે તે તે કોંધાદિક કપાયનુંજ
 ફળ સમજ ! તેમજ સમસ્ત જીવોમાં તું જે જે સુખ દેખે છે તે તે
 કપાય નિવૃત્તિનું ફળ સમજ ! ૩૧૮.

તં વત્થું મુત્તવ્વં । જં પડ્ડ ઉપ્પજ્જા કસાયાગ્ગી ॥
તં વત્થું ધિત્તવ્વં । જથ્થોવસમો કસાયાણં ॥ ૧૯ ॥

એમ સમજી જે વસ્તુ પ્રત્યે (જેને આશ્રી) કપાય અશ્નિ ઉપજે તે વસ્તુ તજી દેવી અને જ્યાં અથવા જેથી કપાય શાન્ત-ઉપશાન્ત થાય ત્યાં અથવા તે વસ્તુનો જરૂર આશ્રય લેવો. ૩૧૬-

एसो सो परमथ्यो । एयं तत्तं तिलोयसारमिणं ॥
सयलदुहकारणाणं । विणिग्गहो जं कसायाणं ॥ २० ॥

તેજ આ પરમાર્થ છે, આજ તત્ત્વ છે, તેમજ ત્રણલોકમાં સાર આજ છે, કે સકળ દુઃખના કારણ રૂપ કપાયોનો વિશેષ કરીને નિગ્રહ કરવો. ૩૨૦.

माया लोभो रागो । कोहो माणो अ वन्निओ दोसो ॥
निज्जिणसु इमे दुन्निवि । जइ इच्छसि तं पयं परमं २१

માયા અને લોભ રાગ રૂપ છે તથા ક્રોધ અને માન દ્વેષ રૂપ છે, એમ શાસ્ત્રકારે કહેલું છે, તેથી જે તું પરમ પદને ઇચ્છતો હોય, તો તે રાગ અને દ્વેષ ઉભયને સમસ્ત પ્રકારે છૂટી દે ! ૩૨૧.

ससुरासुरं पि भुवणं । निज्जिऊणं वसीकयं जेहिं ॥
ते राग-दोस-मल्ले । जयंति जे ते जए सुहडा ॥ २२ ॥

જમણે (જે રાગ અને દ્રવ્યે) સુરાસુર સહિત આખા જીવનને છતી વશ કરી લીધું છે, તે રાગ દ્રવ્ય રૂપ મહત્ત્વને જે છતે છે, તેજ જગતમાં ખરા સુખદ છે. ૩૨૨.

રાગો અ તત્થ તિવિહો । દિઙ્ગિસિણેહાણુરાય-વિસણ્ણુ ॥
કુપ્પવયણેણ પદમો । વીઓ સુઅ-વંધુ-માઈણ્ણુ ॥ ૨૩ ॥

તેમાં રાગ ત્રણ પ્રકારનો છે, ૧ દૃષ્ટિરાગ, ૨ સ્નેહરાગ, અને ૩ કામ રાગ. પ્રથમ (દૃષ્ટિરાગ) શાક્યાદિ કુપ્પવચન (કુશા-ચ) વિષે; બીજો (સ્નેહ રાગ) પુત્ર બધુઓ પ્રમુખમાં સમ-જવો. ૩૨૩.

વિસયપલ્લિવંધરૂવો । તદ્દઓ દોસેણ સહ ઓદાહરણા ।
લ્લહીહર-સુંદર-અરિહ-દત્ત-નંદાઈણો કમસો ॥ ૨૪ ॥

ત્રીજો (કામગગ) વિષય પ્રતિબંધ (ગૃહ્ણતા) રૂપ બન્યો. આવી રીતના ત્રણ પ્રકારના ગગ તથા દ્રવ્ય ઉપર લક્ષ્મીધર, સુંદર, અર્હદત્ત અને નંદાદિક અનુક્રમે ઉદાહરણ ૩૫ સમજ-વા. ૩૨૪.

“લક્ષ્મીધરાદિક સંક્ષિપ્ત ઉદાહરણ.”

કામ એક શ્રેણીને લક્ષ્મીધર પ્રમુખ ચાર પુત્રો હતા. શ્રે-ણીનું કુટુંબ વર્ગ વાસિત હતું. કિંતુ હજા આદે પુત્રો મોહના અંગજ દૃષ્ટિરાગ, સ્નેહરાગ, કામરાગ તેમજ દ્રવ્યને વશ થઈ જવાથી

શ્રેષ્ઠી તેમને વર્મવિરુદ્ધ થયેલા જોઈ મનમાં દુઃખિત થઈ વૈરાગ્ય-
થી દોષ સુસાધુ પાસે ચારિત્ર લઈ સદ્ગતિ પામ્યા, અને તે ચારે
પુત્રો ઉક્ત દોષોથી મરણાંત કષ્ટ પામી મરીને દુર્ગતિમાં ગયા, ત્યાં-
થી અનંત સંસાર શ્રમણ કરશે તેમજ અનંત દુઃખના ભાગી થશે.

સત્તૂ વિસં પિસાઓ । વેયાલો હુયવહોવિ પજ્જલિઓ ॥
તં ન કુણઈ જં કુવિઆ । કુણંતિ રાગાઈણો દેહે ॥૨૫॥

શત્રુ, વિધ, પિશાચ, વેતાળ તેમજ પ્રજ્વલિત થયેલો
અગ્નિ પણ તેવો અનર્થ દેહીને ન કરી શકે કે જેવો અનર્થ દુષિત
થયેલા રાગાદિ દોષો કરે છે. ૩૨૫.

જો રાગાઈણ વસે । વસંમિ સો સયલદુરકલલ્લવાણં ॥
જસ્સ વસે રાગાઈ । તસ્સ વસે સયલસુરકાઈ ॥ ૨૬ ॥

જે રાગાદિક દોષોને પરવશ છે તે સકળ દુઃખોને પરવશ
છે, અને તેજ રાગાદિક જામને વશ છે તેમને સમસ્ત સુખ વશ
છે, એમ સમજવું. ૩૨૬.

પુવ્વુત્તગુણા સન્ને । દંસણચારિત્તસુદ્ધિમાઈયા ॥
હંતિ ગુરુસેવણચિય । ગુરુકલવાસં અઓ વુચ્છં ૨૭

પુર્વોક્ત દર્શન શુદ્ધિ, તથા ચારિત્ર શુદ્ધિ પ્રમુખ સમસ્ત
ગુણો ગુરુ મહારાજની સેવાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે માટે હવે ગુરુ કલ-
વાસ સંબંધે કહીશ. ૩૨૭.

ગુરુકુલવાસ દ્વાર.

કો ય ગુરુ કોં સીસો । કે ય ગુણા ગુરુકુલે વસંતસ્સ ॥
તપ્પડિવસ્સે દોસા । મણામિ લેસેણ તથ્થ ગુરુ ॥૨૮॥

(તેમાં) ગુરુ ડેવા ગુણવંત હોય ! શિષ્ય ડેવો ગુણપાત્ર
જોઈયે ! ગુરુકુલમાં વસતાં કયા કયા ગુણ સંભવે ? તેમજ ગુરુ-
કુલવાસમાં નહિ વસતાં આપમતિએ એકલા ફરવાથી કયા કયા
દોષ સંભવે ? તે લેશમાત્ર કહું છું તેમાં પણ ગુરુ મહારાજ ડેવા
ગુણવંત હોય તેનો ખુલાસો આ પ્રમાણે છે. ૩૨૮.

વિહિપડિવન્નચરિત્તો । ગીયંથ્યો વચ્છલો સુસીલો યા ॥
સેવિ ય ગુરુકુલવાસો । અણુઅત્તિપરો ગુરુ મણિઓ

યથાવિધ આરિત્ર પ્રતિપન્ન, ગીતાર્થ, વાત્સલ્યવંત, સુ-
શીળ, ગુરુકુલવાસ સેવી, અને શિષ્યાદિકના આશયને સમજી
હિત આહવારો ગુરુ મહારાજ હોય. ૩૨૯.

દેસ-કુલ-જાઈ-રૂવી । સંઘયણ-ધિઈ-જુઓ અણાસંસી ॥

અવિકલ્થણો અમાઈ । થિર પરિવાડી ગહિઅવક્કો ૩૦

જિયપરિસો જિયનિહો । મજ્ઞાથ્યો દેસકાલભાવન્નૂ ॥

આંસન્નલદ્ધપડ્મો । નાણાવિહદેસમાસન્નૂ ॥ ૩૧ ॥

પંચવિહે આયરે । જુત્તો સુત્તથ્થ-તદુભયવિહન્નૂ ॥

આંહરણ-હેહ-હવણય-નય-નિહણો ગાહણા કુસલો ॥૩૨॥

સસમયપરસમયવિઙ્ગ । ગંભીરોદિત્તિમં સિવો સોમો ॥
 ગુણસયકલિઓ एसो । પવયણત્વएसओ अ गुरु ३૩

વળી આર્યદેશમાં ઉત્પન્ન થયેલ ઉત્તમ કુળ તથા જાતિમાં જન્મેલ, પ્રતિરૂપ (દેહીપ્યમાન દેહવંત) દૃઢ સંધયણ (શરીર ખાંધો) અને સ્થિરતા યુક્ત, સ્પૃહા રહિત, આત્મશ્લાધા રહિત, નિર્માયી, સ્મૃતિ શીલ, આદેય વચન (જેનું વચન સર્વ કોઈ માન્ય કરે.) સહન શીલ, અદ્ય નિદ્રાવંત, મધ્યસ્થ, દેશજ્ઞ, કાળજ્ઞ, ભાવજ્ઞ, આસન્ન પ્રતિભાશાળી (શીઘ્ર નિરૂપણ શક્તિવંત) તેમજ અનેક દેશોની ભાષાનાજાણુ, પંચવિધ આચાર યુક્ત, સૂત્ર અર્થ તદુલયના જાણુ, દૃષ્ટાંત, હેતુ, ઉપનય જોડવામાં તથા નૈગમાદિક નયોમાં નિપુણ, સ્વ સમય તેમજ પર સમયના જાણુ, ગંભીર, પ્રતાપી, ઉપદ્રવ શામક, શીતળ પ્રકૃતિ અને પ્રવચન (શાસ્ત્ર) ઉપદેશક એવી રીતે સંકટોગમે ગુણોથી ગુરુ મહારાજ સંયુક્ત હોય. ૩૩૦-૩૩૧-૩૩૨-૩૩૩.

અઘ્નવિહા ગણિસંપય । આચારાઈ ચઙ્ગવિહિક્કા ॥
 ચઙ્ગહા વિણયપવિત્તી । છત્તીસ ગુણા ઇમે ગુરુણો ॥૩૪॥

પ્રત્યેક ચાર ચાર પ્રકારની એવી આચારાદિક આઠ પ્રકારની આચાર્ય સંપદા તથા ચાર પ્રકારની વિનય પ્રવૃત્તિ એવી રીતે ગુરુ મહારાજના ૩૬ ગુણો છે. ૧ આચાર સંચત, ૨ શરીર

સંપત, ૩ શ્રુત સંપત, ૪ વચન સંપત, ૫ વાયના સંપત, ૬ મતિ સંપત, ૭ પ્રયોગ મતિ સંપત, અને સંગ્રહ પરિજ્ઞા સંપત એમ આઠ સંપદા છે તે પ્રત્યેકના ચાર ચાર ભેદ આવી રીતે છે. ૩૩૪.

(૧) નિત્ય ચારિત્રમાં ઉજ્જમાળતા, મદ ગહિતતા, અનિયત વિહાર સ્વરૂપતા, અને નિર્વિકારતા.

(૨) લક્ષણ પ્રમાણોપેતતા, સંપૂર્ણ અહીન સર્વાંગતાં, પરિપૂર્ણ ઇન્દ્રિયતા, અને સ્થિર સંહનનતા.

(૩) બહુશ્રુતતા, પરિચિતસૂત્રતા, ઘોષવિશુદ્ધિકરણતા, અને ઉદાત્તાદિ સ્વર વિશુદ્ધિ વિધાયિતા.

(૪) આદેય વચનતા, મધુર વચનતા, રાગાદિ અનિશ્ચિત વચનતા, અને પરિસ્કૃટ અસંદિગ્ધ વચનતા.

(૫) શિષ્યોને યથાયોગ્ય સૂત્ર ઉદ્દેશન, સમુદેશન, પૂર્વ આક્ષાપક પરિણમન પૂર્વક અપર આક્ષાપક પ્રદાન, પૂર્વાપગ સંગતિથી વિચારતાં કે પ્રરૂપનાં સૂત્ર અભિધેયનું સમ્યગ્ નિર્વહન કરવું.

(૬) અવગ્રહ (અર્થાવગ્રહ), ઈહા, (વિચારણા) અપાય (નિશ્ચય) અને ધારણા.

(૭) વાદાદિક અવસરે અમુક વાદીને હું જીતવા સમર્થ છું કે નહિ એવી પર્યાલોચના, આ વાદી સાંખ્ય, સૌગત કે કૌણ છે? અથવા તે પ્રતિભાવંત છે કે રહિત છે? એમ વિચારવું; આ

ક્ષેત્ર સાધુ ભાવિત છે કે અભાવિત છે; ઇત્યાદિક ચિંતવવું, આ આહારાદિ વસ્તુ મને હિતકર છે કે નહિ, ઇત્યાદિ વિચારવું.

(૮) ખાળ, ગ્ધાન, બહુશ્રુતાદિના નિર્વાહ યોગ્ય ક્ષેત્ર ગ્રહણ, વર્ષા ઇતુમાં જંતુધાતાદિ નિવારણાર્થે ખીઠ ફલકાદિ ગ્રહણ, યથા સમયેજ સ્વાધ્યાય, પ્રતિજ્ઞાન, સિક્ષાચર્યા તથા ઉપધિ યાચના—ગ્રહણ, વડિલ સાધુ પ્રત્યે યથાયોગ્ય વિનય બહુમાન પ્રમુખ કરવું. એવી રીતે પ્રત્યેકે ચાર ચાર પ્રકારે આચાર્ય સંપદાના આઠ ચોક બત્રીસ ભેદ કહ્યા.

હવે ચાર પ્રકારની વિનય પ્રતિપત્તિ જણાવે છે.

૧ તપ સંયમ પ્રમુખ કરવા, કરાવવા અને અનુમોદવાં રૂપ આચાર વિનય. ૨ સૂત્રવાચના વ્યાખ્યાનાદિ રૂપ શ્રુત વિનય, ૩ મિથ્યા દૃષ્ટિ જનોને સમ્યક્ત્વ ધર્માદિ પમાડવા રૂપ વિશેષણા વિનય. ૪ વિપય કપાયથી દોષિત જીવને તે તે દોષથી નિવર્તાવવા રૂપ દોષ નિર્ધાતનાનો વિનય.

કાલાદ્દોસવસઓ । इत्तो इकाइगुणविहीणोवि ॥

होइ गुरु गीयथ्यो । उज्जुत्तो सारणाईसु ॥ ३५ ॥

દુપમાકાલાદિક દોષ થકી ઉપર કહેલા ગુણોમાંથી એકાદિ ગુણ હીન છતાં ગચ્છ (સમુદાય) ને સારણા, વારણાદિક શિક્ષા દેવામાં સાવધાન રહેનારા ગીતાર્થ ગુરુ સમજવા. ૩૩૫.

જીહાણ વિ લિહંતોં । ને મંદઓ જંથ્યં સારણા નથ્યિ ॥
 દંડેણવિ તાહંતો । સ મદઓ સારણા જથ્ય ॥ ૩૬ ॥

જે ગુરુ સ્વશિષ્ય વર્ગને જીભથી ચાટતો છતો સારણાદિક કરતો નથી તે ગુરુ કલ્યાણકારી (૩૬૦) નથી, અને જે સારણાદિક કરે છે તે દંડવડે શિષ્યને શિક્ષા કરતો હોય તો પણ તે ૩૬૦.છે. ૩૩૬.

જહ સીસાઈ નિકિંતઈ । કોઈ સરણાગયાણ જંતૂણં ॥
 તહ ગચ્છમસારંતો । ગુરુ વિ સુત્તે જઓ મળિયં ॥૩૭॥

જેમ કોઈ મહા પાપી શરણાગત જીવોના મસ્તક કાપી નાખે તેમ ભવ ભયથી શરણે આવેલા સાધુઓને જે સારણાદિક કરતો નથી તે પણ સૂત્રમાં તેવોજ કહ્યો છે. જેવી રીતે કહ્યું છે ૩-૩૩૭.

જળણીણ અનિસિદ્ધો । નિહઓ તિલહારઓ પસંગેણં ॥
 જળણી વિ થળચ્છેયં । પત્તા અનિવારયંતીઓ ॥૩૮॥

માતાએ નહિ નિષેધેલો તિલ ચોરનાર પુત્ર વિનાશ પ્રાપ્ત્યે, તેમજ તેવાજ કાર્યથી પુત્રને નહિ નિવારનારી માતાના પણ સ્તન કપાયા. ૩૩૮.

“વિધવાપુત્ર ઉદાહરણ”

એક વિધવા માતાનો પુત્ર આશ્વવયમાં સ્નાન કરી છીને શરીરે વસ્ત્ર રહિત ધર બહાર જતાં માર્ગમાં ઘાઈ વણિગૂંની દુકાન

પાસે તલના ઢગલામાં અદૃશાદ પડ્યો, તેથી ઘણા તલ તેના શરીરે ચોટી ગયા, તે લઈને ધરે આવી પોતાની માતાને તે વાત જણાવતાં તેણીએ એ વાતમાં ટેકા આપ્યો, પણ નિપેધ કર્યો નહિ; તેથી તે નિરંતર ચોરી કરતાં શીખ્યો. છેવટે તેમાં પકડાઈ જવાથી તેને માતાની શિક્ષા થઈ, તે પહેલાં પોતાની માતાને મળવા ઇચ્છા જણાવવાથી પૂરતા અપતાથી તેને તેની માતા પાસે લઈ જવામાં આવ્યો. માતાની પાસે પોતે છરી માગી કે તરત તે તેણીએ આપી, એટલે તેજ છરીથી તેણીનાં બંને સ્તન તેણે કાપી નાંખ્યા. લોઢાએ તેનું કારણ પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે આ માતા મારી વેરણ થઈ છે, કેમકે એ તેણીએ મને ચોરી કરતાં નિવાર્યો હોત તો મારી આવી દશા થાત નહિ. અવળી શિખામણથીજ મારા પૂરા ફાલ થયા છે.

इय अनिवारयदोसा । सीसा संसारसागरमुर्विति ॥

विणयत्तपसंगा पुण । कुणंति संसारबुच्छेयं ॥ ૩૯ ॥

એવીરીતે એ શિષ્યોના દોષો નિવારવામાં આવે નહિ તો તે બાપડા સંસાર સાગરમાં ડૂબે છે, અને તેમના દોષોનું નિવારણ કરવાથી તેઓ સંસારનો અંત કરે છે, એટલે ભવ બ્રમણ નિવારીને અક્ષય મુખ પામે છે. ૩૩૬.

जहि नथि सारणा वा-रणा य पडिचोयणा व गच्छंमि ॥

सो अ अगच्छो गच्छो । संजमकामीहिं मुत्तव्वो ॥ ૪૦ ॥

માટે જે ગચ્છમાં સન્માર્ગનું સ્મરણ કરવા રૂપ સારણા,

અસદ્ માર્ગથી નિવારવા રૂપ વારણા, મિષ્ટ વચનથી સંયમ માર્ગમાં પ્રેરણા રૂપ ચોચણા અને છેવટે તેમ છતાં ન માને તો કટુક વચનથી પણ હિત માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવા પુનઃ પુનઃ કહેવા રૂપ પડિ ચોચણા કરવામાં આવે નહિ તે ગચ્છને અગચ્છ રૂપ નિઃસાર સમજી સંયમના અર્થી સાધુઓએ તજી દેવો અને બીજા સારા સુવિહિત ગચ્છમાં જઈ વસી નિર્મળ રીતે સંયમનું પરિપાલન કરવું. ૩૪૦.

અણભિઓગેણ તમ્હા । અભિઓગેણ ચ વિળીયઇયરેચ ।
જચ્ચિયર તુરંગા ઇવ । વારેઅન્વા અકજ્જેસુ ॥ ૪૧ ॥

ગુરૂ મહારાજાએ જાતિવંત અશ્વની જેમ વિનીત શિષ્યોને દામન વચનથી અને દુષ્ટ અશ્વની જેમ અવિનીત શિષ્યોને કટુક વચન વડે પણ અસદ્ માર્ગથી નિવારવા ચોગ્ય છે. ૩૪૧.

ગચ્છંતુ ઉવેહંતો । કુવ્વઈ દીહં ભવં વિહીણ ઉ ॥
પાલંતો પુણ સિજ્જઈ । તદય ભવે ભગવઈ સિદ્ધં ॥૪૨॥

ગચ્છની ઉપેક્ષા કરતો ગુરૂ દીર્ઘ કાળ સંસાર પરિશ્રમણ કરે છે અને વિધિવત્ સારણાદિકથી ગચ્છનું પાલન કરતાં તે ત્રીજે ભવે સિદ્ધિ પદને પામે છે એમ ભગવતી સૂત્રમાં કહ્યું છે. ૩૪૨.

“ હવે શિષ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. ”.

યુરુચિત્તવિઝ દરકા । ઉવસંતા અમુઇણો કુલવહુવ્વ ॥
વિણયરયા ય કુલાણી । હંતિસુસીસા યુરુજણસ્સ ૪૩

મુશિષ્યો ગુરુ મહારાજના આશયના બાણ, ચક્રાર, ઉપ-
શાન્ત અને કુળવધુની પેરે કોઈ રીતે ગુરુ મહારાજને નહિ છંડ-
નારા, વિનય કરવામાં રક્ત તથા કુદ્દીન (જતવંત) હોય. ૩૪૩

આગારિંગિય-કુસલં । જહ સેયં વાયસં વણ પુજા ।
તહવિ અ સિં નવિ કૂઢે । ત્રિરહંમિ અ કારણં પુચ્છે ૪૪

આકાર તથા ઈંગિત બણવામાં કુશળ, કદાચ (પરીક્ષા
નિમિત્તે) ગુરુ મહારાજ કાળા કાગડા ને શ્વેત (ઘોળો) કહે તો
પણ તે વચનને ખોટું ન પાડે; પણ એકાંત સ્થળે અવસર પામીને
તેનું ગુરુસ્થ પૃછે, એવા સુવિનીત શિષ્યો હોય. ૩૪૪

નિવપુચ્છિણ ગુરુણા । મણિઓ ગંગા કઓમુહી વહઈ ॥
સંપદ્દ એવં સીસો । જહ તહ સવ્વચ્ચ કાયવ્વં ॥ ૪૫ ॥

રાજવડે પ્રજાપેક્ષા ગુરુએ જ્યારે શિષ્યને કહ્યું કે ‘ ગંગા
કઈ દિશાએ વહે છે ? ’ ત્યારે તે શિષ્યે જમ વિનયપૂર્વક ગુરુ-
મહારાજના કહેણ પ્રમાણે તે બાબતનો નિશ્ચય કરીને જણાવ્યું
તેમ મુશિષ્યોએ સર્વત્ર વર્તવું. ૩૪૫

એક વખત રાજ અને ગુરુ વચ્ચે એવો સંવાદ થયો કે
વિનય ગુણ રાજપુત્રમાં અધિક છે કે સાધુઓમાં અધિક છે ?
ગુરુ મહારાજે કહ્યું કે તમે તમારા પાટવી કુંવરને ‘ ગંગા કઈ
મુખી વહે છે ? ’ તેની તપાસ કરી જણાવવા ફરમાવો અને હું
એક તરત દીક્ષિત થયેલા શિષ્યને એવીજ રીતે ફરમાવું. ઉલયની

પરીક્ષા કરવા એમ નક્કી કરીને રાજપુત્રને અને નવદીક્ષિત શિ-
ષ્યને પૃથક્ પૃથક્ એવી દ્રરમાશ કરી, તેના તેઓ દેવો અમલ કરે
છે તે તપાસવા દોઢ વિશ્વાસુ માણસની યોજના કરી; તો માલુમ
પડ્યું કે રાજપુત્રે તો રાજના હુકમને હસી કાઢ્યો હતો, અને
સાધુએ તેની પૂરેપૂરી તપાસ કરી ઉલયને સંતોષ પમાડ્યો હતો.
મતલબ કે રાજપુત્ર કરતાં અધિક અને સાચો વિનય સાધુમાંજ
નક્કી થયો. એવી રીતે વિનય પ્રયુજવા સદા સાવધાન રહેવું એ
દરેક શુશિષ્યોની ખાસ દ્રરજ છે. યત “વિનયવૃત્તિમાંજ શિ-
ષ્યની ખરી શોભા છે.”

નિયગુણગોરવમત્તો । થદ્ધો વિણયં ન કુવ્વહ્ ગુરુણં ॥
તુચ્છો અવન્નવાઈ । ગુરુપઢિણીઓ ન સો સીસો ॥૪૬॥

હું ગુણવાન છું એવી રીતે નિજગુણ ગૌરવવડે મત્ત હો-
વાથી સ્તબ્ધ-અભિમાની છતો ગુરુ મહારાજનો વિનય ન કરે
તથા જે તુચ્છમતિ અવર્ણવાદી અને ગુરુ પ્રત્યનીક હોય તે શિષ્ય
નહિ પણ શત્રુ રૂપ બન્યો. ૩૪૬

નિચ્છઈ ય સારણાઈ । સારિજંતો અ કુણ્ણ સ પાવો ॥
ઉવણસંપિ ન અરિહઈ । દૂરે સીસત્તણં તસ્સ ॥ ૪૭ ॥

સારણા, વારણાદિક જેને પ્રિય નથી અને ગુરુ મહારાજ
સારણાદિક કરે તો જે તેમના ઉપર ઠાપે છે તે પાપી ઉપદેશને પણ
ચોખ્ખ નથી. તો પછી શિષ્યપણાનું તો કહેવુંજ શું ? મતલબ કે
તે દેવળ કંટક તુલ્ય સમજવો. ૩૪૭.

છંદેણ ગઓ છંદે-ણ આગઓ ચિદ્વિઝ ય છંદેણ ॥
છંદેણ વટ્ટમાણો । સીસો છંદેણ મુત્તવ્વો ॥ ૪૮ ॥

જે શિષ્ય આપ છંદે જાય, આપછંદે આવે અને આપ-
છંદે રહે એવા આપછંદે વર્તનાર કુશિષ્યને ગુરુ મહારાજએ સ્વા-
ભિપ્રાયથીજ તજી દેવો. એટલે તેને ગચ્છ બહાર કરવો. નહિ તો
તે આપછંદી સાધુ બીજા સાધુઓને પણ બગાડે. ૩૪૮.

નાણસ્સ હોઈ ભાગી । થિરય રઓ દંસણે ચરિત્તે ય ॥
ધન્ના આવકહાણ । ગુરુકુલવાસં ન મુંચંતિ ॥ ૪૯ ॥

જે ભાગ્યવંત શિષ્યો યાવત્ જીવિત ગુરુકુળવાસને તં-
જતાજ નથી તેમને અભિનવ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમજ સમ્ય-
ક્ત્વ તથા ચારિત્રમાં વધારે દૃઢ થાય છે.

પટ્ઠમં ચિય ગુરુવયણં । મુમુરજલણુવ્વ દહ્હઈ મન્નંતં ॥
પરિણામે પુણ તં ચિય । મુણાલદલ સીયલં હોઈ ॥૫૦॥

પ્રથમ તો શિષ્યના હિત માટે પ્રયોજાએજુ ગુરુ વચન
મુમુર-અગ્નિ સમાન તીષ્ણું લાગે છે, પરંતુ પરિણામે તો તેજ
વચન મૃણાલદળ (કમળદંડ) ની જેવું શિતળ લાગે છે. ૩૫૦.

તહ સેવંતિ સપુન્ના । ગુરુ કુલવાસં જહા ગુરુણંપિ ॥
નિથારકારણં ચિય । પંથગસાહુવ્વ જાયંતિ ॥ ૫૧ ॥

પુણ્યવંત શિષ્યો ગુરુ કુળવાસને એવી રીતે સેવે છે કે

તેઓ પંથક મુનિની પેરે ગુરૂ મહારાજને પણ કલ્યાણકારીજ થાય છે. પરમ વિનીત પંથક મુનિનું ચવિત્ર ચરિત્ર ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. ૩૫૧.

સિરિગોઅમાઈળો ગણહરાવિ । નીસેસ-અઈસય-સમગ્ગા
તખ્મવસિદ્ધીઆ વિ દુ । ગુરુકુલવાસં ચિય પવન્ના ૫૨

સમસ્ત અતિશય (લબ્ધિ) સંપન્ન અને તદ્ભવ મોક્ષ-ગામી એવા શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રમુખ ગણધરે પણ ગુરુકુળવાસમાં રહેલા છે. ૩૫૨.

ઝજ્ઞિય ગુરુકુલવાસો । ઇકો સેવઈ અકજ્ઞમવિસંકો ॥
તો કૂલવાલડ ઇવ । મઠવઓ મમઈ મવગહણે ॥૫૩॥

ગુરુ કુળવાસ તજીને એકલા સાધુ કુલવાલક સાધુની પેરે નિઃશંકપણે અકાર્ય સેવે છે અને વ્રતથી બ્રહ્મ થઈ ભવઅટ-વીમાં ભમે છે. ૩૫૩.

તો સેવિજ્ઞ ગુરું ચિય । મુરકચ્ચી મુરકકારણં પઢમં ॥
આલોઈજ્ઞ સુસમ્મં । પમાયસ્થલિયં ચ તસ્સંતે ॥ ૫૪ ॥

તેટલા માટે મુમુક્ષુએ મોક્ષના પ્રથમ કારણ રૂપ સદ્ગુરુનેજ સેવવા, તેમજ તેમની સમીપે પોતાથી જ જ પ્રમાદાચરણ થયું હોય તે તે સમ્યક્ આલોચવું. ઇતિ ગુરુકુળવાસ-અધિકાર. ૩૫૪.

“અથ આલોચના અધિકાર.”

કસ્સાલોયણ આલો-અઓ ય આલોહ્યન્વયં ચેવ ॥
આલોયણવિહિમુવરિં । તદ્દોસ ગુણે અ વુચ્છામિ ॥૫૫॥

દેવા ગુરૂની પાસે આલોચના કરવી ? આલોચના કરનાર શિષ્ય દેવો જોઈએ ? કઈ બાળત ગુરૂ પાસે આલોચવી ? તદુપરાંત આલોચના કરવા સંબંધી વિધિ તથા તેના ગુણ દોષ આશ્રી (હવે) હું કહીશ. ૩૫૫.

આયસ્વ માહાસ્વ । વવહાસ્વ વીલણ પકુઞ્ચી અ ॥
અપરિસ્સાવી નિઙ્ગવ । અવાયદંસી ગુરુ મણિઓ ॥૫૬॥

જ્ઞાનાદિક પંચવિધ આચારવાન, આલોચિત અપરાધો અવધારી શકે તેવો, આગમ કહેવાતા આગમ, શ્રુતાદિક પંચવિધ વ્યવહારવાન, આલોચના લેનાર શરમાતો હોય તો યુક્તિથી તેની શરમ તોડનાર, સમ્યક્ પ્રાપ્તિત દેવાથી સામાની વિમુદ્ધિ કરવા સમર્થ, ગંભીર, સામાની શક્તિ ત્રિચારી આલોચના દઇ નિર્વહી લેનાર, અને નિઃશસ્ત્રપણે આલોચના નહિ કરનારને પરણવનો હર દેખાડનાર એવા ગુરૂ આલોચના દેનાર હોય. ૩૫૬.

‘હવે પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર જણાવે છે.’

આગમ સુઅ આળા ધા-રણા ય જીયં ચ હોઈ વવહારો ॥
કેવલ મણો હિ ચઝદસ । દસ નવ પુઞ્વાઈ પદમત્યા પેઞ

આગમ, શ્રુત, આજ્ઞા, ધારણા અને જીત એ પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર છે, તેમાં કેવળજ્ઞાન, મનઃપર્યાવજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, ચૈત્ત્યપૂર્વ, દશપૂર્વ અને નવપૂર્વો એ પ્રથમ આગમ વ્યવહાર જાણવો, તેમાં પણ કેવળીનો યોગ મળે તો તેમની પાસે આલોચના કરવી. કેવળીનો યોગ ન મળે તો મનઃપર્યાયજ્ઞાની પાસે એવી મર્યાદાથી આલોચના કરવી. ૩૫૭.

કહેહિ સર્વં જો વુત્તો । જાણમાણોવિ ગૂહર્હ ॥
ન તસ્સ દિંતિ પચ્છિત્તં । ત્રિંતિ અન્નથ્થ સોહયા ॥૫૮॥

સર્વ દોષો પ્રકાશી દે (કહી દે) એમ કેવળી ભગવાને કહે છે તે જે જાણતાં છતાં, પોતાના દોષને ગોપવે તે કપટીને કેવળી પ્રાયશ્ચિત આપે નહિ; પણ એમજ કહે કે અન્ય સ્થળે આલોચી શુદ્ધ થજે ! જે સરસ ભાવથીજ આલોચના કરે છે તેને કેવળજ્ઞાની મહારાજ તેતું હિત થાય તેમ પ્રાયશ્ચિત આપે છે. ૩૫૮.

ન સંભરહ જો દોસે । સખ્ખાવા ન ચ માયઓ ॥
પચ્ચરકી સાહણ તેહ । માર્હણો હ ન સાહર્હ ॥ ૫૯ ॥

જેને સ્વભાવેજ દોષ સાંભરતા નથી તેથી કપટ રહિત જેટલા દોષ સાંભરે છે તેટલા આલોચે છે; તેને કેવળી ભગવાન તે દોષ પોતેજ જણાવે છે, પરંતુ જે કપટ વૃત્તિ ઢળવે છે તેને તેના છુપા દોષો જણાવતા નથી. ૩૫૯.

આચારપકળ્પાર્દૃ । સેસં સવ્વં સુયં વિણિદ્દિઢ્ઢં ॥
 દેસંતરઢ્ઢિયાણં । ગૂઢપયાલોઅણા આણા ॥૬૦॥

આચાર પ્રકલ્પ (નિશીથ સૂત્ર) તેમજ કલ્પ વ્યવહાર,
 દશાશ્રુતસ્કંધ પ્રમુખ શ્રુત તે શ્રુત વ્યવહાર બણવો, ગુરૂ મહારાજ
 સમીપે આવવા અસમર્થ એવાં દેશાંતર રહેલા શિષ્ય ગૂઢ સમસ્યા
 વડે પોતાના અપરાધ પદો લખીને મોકલે તેના પ્રત્યુત્તર તરીકે
 ગૂઢ પદોવડેજ ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત લખી મોકલે તે આજ્ઞા વ્યવહાર
 છે. ૩૬૦.

ગીયથ્થેણં દિનં । સુદ્ધિં અવધારિઙ્ગ તહ ચેવ ॥
 દિંતસ્સ ધારણા સા । ઉદ્ધિઅ-પય-ધરણ-રૂવા વા ॥૬૧॥

સંવિજ્ઞા ગીતાથેં દીધેલી શુદ્ધિ અવધારીને તેજ પ્રમાણે તથા-
 પ્રકારના અપરાધ પ્રસંગે અન્યત્ર દેતાં તે ધારણા વ્યવહાર કહે
 વાય છે. અથવા કોઈક છેલ્લે સૂત્ર યોગ્ય શિષ્યને ગુરૂ મહારાજ પ્રસ-
 ન્ન થઈ કંટલાંક પ્રાયશ્ચિત પદો ઉદ્ધરી બતાવે તે શિષ્ય ધારી રાખે
 એ પણ ધારણા વ્યવહાર બણવો. ૩૬૧.

દન્વાઈ-ચિંતિઙ્ગં । સંઘયણાર્દિણ હાણિમાસજ્ઞા ॥
 પાયન્નિત્તં જીયં । રૂઢં વા જં જહિં મન્હે ॥ ૬૨ ॥

સાંપ્રતકાળે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનો વિચાર કરી અને

સંધયણ બળ પ્રમુખની હાનિ (નિર્બળતા) સમજવાથી આવશ્યક સંયોગને અનુસરી જે પ્રાયશ્ચિત દેવામાં આવે તે, અથવા જે ગ-અછમાં સૂત્રાતિરિક્ત પ્રાયશ્ચિત કારણથી પ્રવર્તાવ્યું હોય તે શાસ્ત્ર ભાષાથી છત વ્યવહારના નામથી ઓળખાય છે. ૩૬૨.

અગ્નીઓ ન વિયાળઈ । સોહિં ચરણસ્સ દેહ ઝળહિયં ॥
તો અપ્પાણં આલો-ચગં ચ પાઢેહ સંસારે ॥ ૬૩ ॥

મૂર્ત્યુ હલયના અજ્ઞાણ અગ્નીતાર્થ ચારિત્રની શુદ્ધિ સમ્ય-ગૂજણતા નથી તેથી તે પ્રાયશ્ચિત ન્યૂનાધિક આપે છે. અને એવી રીતે ન્યૂનાધિક પ્રાયશ્ચિત આપવાથી તે પોતાને અને આલોચના કરનારને સંસારમાં પાડે છે. ૩૬૩.

તમ્હા ઉક્કોસેણં । ચિત્તામિ ઉ સત્તજોયણસયાઈ ॥
કાલે વારસવરિસા । ગીઅથ્થ ગવેસણં કુજ્ઞા ॥ ૬૪ ॥

તેટલા માટે ઉલ્કૃષ્ટપણે ક્ષેત્રથી ૭૦૦ જોગન સુધી અને કાળથી બાર વર્ષ પર્યંત ગીતાર્થ શુદ્ધની ગવેષણા કરી તેમની પાસે આલોચણા લેવી. ૩૬૪.

આલોચણા પરિણઓ । સમ્મં સંપઢિઓ ગુલ્લસગાસે ॥
જદ્ અંતરાવિ કાલં । કરિજ્ઞ આરાહઓ તહવિ ॥ ૬૫ ॥

આલોચના કરવા નિશ્ચયવાળો થઈ, આલોચના માટેજ

ગુરુ સમીપે જવા નીકળેલો (જીવ્યાત્મા) કદાચ માર્ગમાંજ કાળ
કરી જાય, તોપણ તે આજ્ઞાનો પાળકજ સમજવો. ૩૬૫.

જાડકુલવિણયઊવસમ—ઈંદ્રિયજયનાણદંસણસમગ્ગા
અણણુતાવિ અમાઈ । ચરણજુયાલોયગા મળિયા ॥૬૬॥

ઉત્તમ જાતિ, કુળ, વિનય, ઉપશમ, ઇંદ્રિય જય, જ્ઞાન
અને દર્શન સંપન્ન, કોઈને પણ પીડા નહિ કરનાર, નિર્માયી અને
ચારિત્રયુક્ત આલોચક કદા છે, મતલબ કે આલોચક એવા ગુણ-
વાળો હોવો જોઈએ. ૩૬૬.

મૂલુત્તરગુણવિસયં । નિસેવિયં જમિહ રાગદોસેહિં ॥
દપ્પેણ પમાણ વ । વિહિણા લોહજ્જં તં સવ્વં ॥ ૬૭ ॥

મૂળગુણમાં કે ઉત્તરગુણમાં રાગદ્વેષવડે, દર્પ, પ્રમાદ કે
અનાલોગથી જે જે દોષ સેવ્યા હોય, તે તે સર્વે દોષ વિધિવત્ આ-
લોચવા. ૩૬૭.

ચાઉમ્માસિય વરિસય । દાયવ્વા-લોયણા ચઊછકંના ॥
સંવિગ્ગમવિણં । સવ્વં વિહિણા કહેઅવ્વં ॥ ૬૮ ॥

ત્રણ ચામાસી અને સંવત્સરી સમયે જરૂર સ્ત્રી પુરુષોએ
ગુરુ મહારાજ સમીપે આલોચના કરવી ! તેમાં પુરુષ વર્ગે ચાર કાને
સાંભળે તેમ અને સ્ત્રી વર્ગે છ કાને સાંભળે તેમ, વધતા વૈરાગ્યથી
પોતાના સકળ દોષો વિધિવત્ જહેર કરવા ! ૩૬૮.

જહ વાલો જંપંતો । કજ્જમકજ્જં ચ ઉજ્જુઅં મળઈ ॥
તં તહ આલોડ્ઝા । માયામયવિપ્પમુક્કો અ ॥ ૬૯ ॥

જેમ માળાપ સમીપે બોલતું બાળક કાર્ય કાર્ય સરળ-
પણે કહી દે છે, તેમ માયા મદનો સર્વથા ત્યાગ કરીને ગુરૂ સમીપે
આલોચના કરવી જોઈએ. ૩૬૯.

છત્તીસગુણસમન્ના-ગણ તેણવિ અવસ્સ કાયવ્વા ॥
પરસરિકયા વિસોહી । સુટ્ટવિ વવહારકુસલેણ ॥ ૭૦ ॥

છત્રીશ ગુણે કરી સંયુક્ત એવા ગુરૂએ પણ પૂર્વોક્ત આ-
ગમાદિક વ્યવહારમાં ધણા કુશળ હોય તોપણ અન્ય ગીતાર્થની
સમીપે અવંશ્ય આલોચના કરવી ! ૩૭૦.

જહ સુકુસલો વિ વિજ્ઞો । અન્નસ્સ કહેઈ અપ્પણો વાહિં
एवं जाणंतस्सवि । सल्लुद्धरणं गुरुसगासे ॥ ७१ ॥

સુકુશળ વૈદ્ય પણ પોતાનો વ્યાધિ અન્ય વૈદ્યને જણાવી
તેનો ઉપચાર કરે છે તેમ જાણકારે પણ ગુરૂ સમીપે સ્વશલ્ય ઉદ્ધ-
રવું, એટલે ગમે તેવા ગીતાર્થે પણ સ્વદોષ અન્ય ગીતાર્થ
પાસે આલોચી શુદ્ધ થવું તો બીજાનું તો કહેવું જ શું ! ૩૭૧.

अपंपि भावसलं । अणुद्धरियं रायवाणिअतणएहिं ॥
जायं कडुयविवागं । किं पुण वहंयाइं पाचाइं ॥ ७२ ॥

થોડુંક પણ ભાવશલ્ય નહિ ઉદ્ધરવાથી રાજપુત્ર-આદ્ર-

કુમાર, અને વણિક પુત્ર ઇલાચી પુત્રને કટુક વિપાક (ફળ) રૂપ થયું, તો પછી બહુ પાપનું તો કહેવુંજ શું ? મતલબ કે પ્રચ્છન્ન પણે કે જાહેરપણે સેવેલું ઝાઝું કે થોડું પાપ પત્રાતાપપૂર્વક ગુરૂ મહારાજ સમીપે સમ્યગ્ આલોચીને નિ.શલ્ય થવું જોઈએ, નહિ તો તે લવિષ્યમાં મહા અનર્થ રૂપ થાય છે. ૩૭૨.

આર્દ્રકુમારનો જીવ પોતાના પૂર્વ ભવમાં વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા બાદ પોતે ગીતાર્થ છતાંએકદા પોતાની બંધુમતી સ્ત્રી કે જાણીએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી તેણીને દેખી કામાતુર થયો, તે વાત પોતે ઠાઠ સાધુ દ્વારા જાણાવી; તેથી તેણીએ ઉભયનું હિત વિચારી અનશન ગ્રહણ કર્યું. તે વાત સાંભળી પોતે પણ ખિન્ન થઈ અનશન ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગયો. પરંતુ ત્યાંથી અવધી અનાર્થ દેશમાં ઉત્પન્ન થયો. બાદીની હકીકત ઉપદેશમાળા-દિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

વસંતપુરમાં વસતો અગ્નિશર્મા નામનો વિપ્ર એકદા વૈરાગ્યથી ભાર્યા સહિત પ્રવ્રજિત થયો. તે બન્ને ચારિત્રમાં એક-નિષ્ઠાવાળા છતાં સાધુ પૂર્વ અભ્યાસથી ભાર્યા ઉપર રાગ રાખે છે અને સાધ્વી જાતિ મદ કરે છે, છેવટે તે બન્ને સ્વ પાપને આલોચ્યા નિંદા વગર કાળ કરીને સ્વર્ગે ગયા. સાધુનો જીવ ઇલ્ય પુત્ર ઇલા સુત થયો, અને સાધ્વીનો જીવ અદ્ભૂત રૂપવાળી નટપુત્રી થઈ. એકદા તે નટડીને દેખી પૂર્વ સ્નેહવશથી કામપરતંત્ર બની સ્વકુળનો ત્યાગ કરી પોતે પણ નટ થયો. બાદીની હકીકત સુપ્રસિદ્ધ છે, એમ સમજી સૂઝ જનોએ નિ.શલ્ય થવું !

લજ્ઞાઈ ગારવેણ ય । વહુસ્સુઅમણ વા વિ દુચ્ચરિયં ॥
જે ન કહંતિ ગુરૂણં । ન હુ તે આરાહગા હંતિ ॥૭૩॥

લજ્જાથી, ગારવથી, કે બહુશ્રુત (જ્ઞાન) ના મદથી પણ
જે પોતે કરેલાં પાપ ગુરૂ મહારાજ પાસે પ્રકાશતા નથી તે આ-
રાધક થતા નથી પણ વિરાધક બને છે. ૩૭૩.

નવિ તં સથ્યં વ વિસં । વ દુષ્પત્તુલ્ય કુણ્ડ વેચાલો ॥
જં કુણ્ડ ભાવસલ્લં । અણુદ્વિયં સંવદુહમૂલં ॥૭૪॥

દુષ્ટપ્રયુક્ત વિષ કે શસ્ત્ર તેમજ પ્રદુષિત થયેલો વેતાળ એ-
વો અનર્થ ઉપજાવી શકતા નથી જેવો અનર્થ સર્વ દુઃખના મૂળ
રૂપ, આણુ ઉદ્ધરેલું ભાવ શબ્દ (આણુ પ્રકાશેલું નિજ પાપ-દુષ્ટ-
ત) ઉપજાવે છે. ૩૭૪.

આકંપઈત્તા અણુમાણઈત્તા । જં દિઢ્ઢં વાયરં વ સુહમં વા ॥
છન્નં સદ્દાઝલયં । વહુજણ અવ્વત્ત તસ્સેવી ॥ ૭૫ ॥

સ્વદોષ આલોચનારે આલોચના વખતે નીચેની વાત લ-
ક્ષ્યમાં રાખવાની છે. ભક્તિ કે વિનયથી ગુરૂને વશ કરવાથી ગુરૂ
થોડું પ્રાયશ્ચિત આપશે એમ સમજી ગુરૂને વિનયથી 'વશ કરી
લેવા, આ ગુરૂ ઠીક પ્રાયશ્ચિત આપે છે તેથી તેમની પાસેજ લેવું',
ગુરૂ મહારાજએ જે નાનો કે મોટા દોષ સેવતાં દેખ્યો હોય તેજ
આલોચવો, લજ્જાદિક કારણથી કે છાનો માનો અવ્યક્ત શબ્દથી
સ્વદોષ આલોચવો અથવા શબ્દાકુળપણે ધોંધાટ કરીને આલોચવો,

એકજ વાત બહુની પાસે જણાવી આલોચવી, અવ્યક્ત-અગીતા-
ર્થની પાસે આલોચવી (તે પણ અવ્યક્તપણે) અથવા તે જ દોષ
પોતાને આલોચવો છે તેજ દોષ સેવનાર ગુરૂ પાસે આલોચના
કરવી એ બધા દોષ આલોચના કરવા ઇચ્છનારે અવશ્ય પરિહ-
રવા થોગ્ય છે. ૩૭૫.

एअ-दोस-विमुक्तं । पइ-समय-बहुमाण-संवेगो ॥
आलोइज्ज अकज्जं । न पुणो काहंति निच्छयओ ॥ ७६ ॥

ઉપર જણાવેલા સકળ દોષોને ત્યજી, પ્રતિ સમય વધતા
વૈરાગ્ય યુક્ત પોતે કરેલાં અઠાર્યને સદ્ગુરૂ સમીપે આલોચવાં,
નહિ તો તે આલોચના નિષ્ફળ થાય છે. ૩૭૬.

जो भणइ नय्थि इन्हि । पच्छित्तं तस्स दायगा वा वि ।
सो कुव्वइ संसारं । जम्हा सुत्ते विणिदिट्ठं ॥ ७७ ॥
सव्वंपि य पच्छित्तं । नवमे पुव्वंमि तइअ वय्थुंमि ॥
तत्तु चिय निज्जूढा । कप्पपकप्पोय ववहारो ॥ ७८ ॥

જે (મુગ્ધ-અજ્ઞાનો) એમ બોલે કે વર્તમાન કાળે પ્રાય
શ્ચિત નથી, તેમજ પ્રાયશ્ચિત દેનારા ગુરૂ પણ નથી, તે સંસાર વૃ-
દ્ધિ કરે છે કેમકે સૂત્રમાં કહ્યું છે કે સર્વ પ્રકારનું પ્રાયશ્ચિત નવ-
મા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુમાં ગણધરાએ નિરૂપિત કરેલું તેમાંથીજ
ઉદ્ધરીને પૂજ્ય વરોએ કલ્પ, નિશીથ અને વ્યહાર સૂત્રની રચ-
ના કરેલી છે. ૩૭૭-૩૭૮.

તે વિ અ ધરંતિ અજ્ઞવિ । તેસુ ધરંતેસું કહે તુંમં મળસિ ॥
 બુચ્છિત્તં પચ્છિત્તં । તદ્વાયારો ય જા તિથ્થં ॥ ૭૯ ॥

તે કલ્પાદિક મૂત્રો અઘાપિ વિઘમાન છે અને તે વિઘ-
 માન છતાં પ્રાયશ્ચિત વ્યુચ્છિન્ન થયેલું તું કેમ કહે છે ? વળી તે
 પ્રાયશ્ચિતદાતા ગુરુઓ પણ પ્રભુના શાસનના અંત સુધી એટ-
 લે દુષ્પસહ આચાર્ય પર્યંત વર્તશે, એમ આગમમાં અનેકશ
 કહ્યું છે. ૩૭૯.

કયપાવોવિ મણુસ્સો । આલોદય નિંદિય ગુરુસગાસે ॥
 હોદ્ અરેગ લહુઓ । ઓહરિય મરુવ ભારવહો ॥ ૮૦ ॥

પાપકારી પણ મનુષ્ય સદ્ગુરુ સમીપે સમ્યગ્ આલોચ-
 ના નિંદા કર્યે છતે જેમ ભારવહ (મજૂર) ભાર ઉતાર્યા પાદ હ-
 ળવો થાય છે તેમ અત્યંત હળવો (નિષ્પાપ) થાય છે. ૩૮૦.

નિઘ્ઘવિય-પાવપંકા । સમં આલોદયં ગુરુસગાસે ॥
 પત્તા અણંતસત્તા । સાસયસુલ્લવં અણાવાહં ॥ ૮૧ ॥

ગુરુ મહારાજ સમીપે સમ્યગ્ આલોચના કરી પાપ પંકથી
 રહિત થયેલા અનંતા આત્માઓ શાશ્વત અનાખાંધ સુખને પ્રાપ્ત
 થયેલા છે. ૩૮૧.

एवं विसुद्धचरणो । सम्पं विरमिज्ज भवसरूपाओ ॥
 नरगाइ-भेय-भिन्ने । नथ्थि सुहं जेण संसारे ॥ ८२ ॥

એવી રીતે વિશુદ્ધ ચારિત્રવંત બની તારે ભવ સ્વરૂપ થકી
સમ્યગ વિરમવું-વિરક્ત થવું જોઈએ. કેમકે નરકાદિક ભેદવાળા
સંસારમાં કંઈ સુખ નથી. ૩૮૨.

દીહં સસંતિ કલુષં । મળંતિ વિસ્સં રસંતિ દુરકતા ॥
નેરઙ્ગા અ પરુપર-સુરલિત્ત-સમુચ્ચ-વિયળાહિં ॥૮૩॥

નારકીના જીવો પરસ્પર ઉદ્દીરેલી, પરમાધામીકૃત અને
ક્ષેત્ર પ્રભાવથી થયેલી વેદનાથી દુઃખાર્ત છતા દીર્ઘશ્વાસ લે છે,
કરૂણા ઉપજે એવી ભયંકર વાણી બોલે છે, મુક્ત કંઠથી રડે
છે. ૩૮૩.

જં નારયાણ દુરકં । ઉક્ત્તણ-દહણ-છિંદણાઈયં ॥
તં વરિસસહસ્સેહિ વિ । ન મળિજ્જ સહસ્સ વયળોવિ ૮૪

કાપ-કૂપ, દહન, તથા છેદન છુંદનાદિક સંબંધી નાર-
કીઆતે જે દુઃખ સહવું પડે છે, તે હજારો વર્ષ પર્યંત બોલ-
નારો હજારો સુખવાળો જ્ઞાની પણ કહી શકે તેમ નથી. ૩૮૪.

સી-અન્હ-ખુપિવાસા । દહણં-કળ-ચાહ-દોહ-દુરકેહિં ॥
દૂમિજ્જંતિ તિરિક્કા । જહ તં લોણવિ પચ્ચરકં ॥૮૫॥

શીત, ઉષ્ણ, ક્ષુધા, તૃષ્ણા, દહન, અંકન (ત્રિશૂળાદિક
રૂપે ડાંભ દેવા વડે) ભાસ્વહન, અને દોહન પ્રમુખ જે જે દુઃખો
વડે તિર્યંચો દુઃખી થાય છે તે લોકમાં પણ પ્રત્યક્ષ છે. ૩૮૫.

લચ્છીપેમં વિસયા । દેહો મણુઅત્તણેવિ લોયસ્સ ॥

‘ એયાઈં વલ્લહાઈં । તાણં પુણ એસ પરિણામો ॥ ૮૬ ॥

લક્ષ્મી, પ્રેમ, વિષય (ભોગ) અને દેહ મનુષ્યપણામાં
પણ લોહાને વલ્લભ (બહાલાં) લાગે છે, તેમનું પરિણામ (સ્વરૂપ)
આવા પ્રકારનું શાસ્ત્રકાર બતાવે છે. ૩૮૬.

“ લક્ષ્મીનું સ્વરૂપ ”

ન ભવઈ પથ્થંતાણવિ । જાયઈ કઠયાવિ કહવિ એમેવા ॥

વિહહઈ પિચ્છંતાણવિ । સ્વણેણ લચ્છી કુમહિલબ્બ ૮૭

કુલટા (કુશીળ) નારીની પેરે લક્ષ્મી પ્રાર્થના કરનારને
પણ કદાચિત્ મળતી નથી, અને કદાચિત્ મળે છે તો પણ જો-
તજોતામાં વહી જાય છે, મતલબકે એક કાણુવારનો પણ તેનો
ભરસો નથી, તો સુજા જનોએ તેમાં કેમ આસ્થા રાખવી ધટે ?
૩૮૭.

જહ સલિલા વટ્ટંતી । કૂલં પાહેઈ કલ્હસણ અપ્પં ॥

ઈંઅ વિહવે વટ્ટંતે । પાયં પુરિસો વિ દહ્હવો ॥ ૮૮ ॥

જમ નદી વર્ષા રૂતુમાં પાણીના પૂરથી વૃદ્ધિ પામી છતી
પોતાનીજ ભેખડોને લાગે છે અને પોતાનેજ કલુષિત કરે છે તેમ
લક્ષ્મી વૃદ્ધિંગત થયે છતે પુરુષ પણ પ્રાપ્ત તેમજ કરે છે. સ્વકુળ
ને સતાવે છે અને પોતાને મદદિકથી કલુષિત કરે છે.

“ પ્રેમ સ્વરૂપ ”

હોઝળ વિ કહવિ નિરં-તરાઈં દૂરંતરાઈં જાયંતિ ॥

ઉમ્મોડય-રસણંતો-વમાઈં પિમ્માઈં લોયસ્સ ॥ ૮૯ ॥

ઉન્મોચિત (છોડેલા) કટિબંધન (કંઠારા)ના છેડાની પેરે લોડાના પ્રેમ કવચિત પ્રયોજન વશાત્ નિરંતર ગાઢ બન્યા છતાં પુનઃ કંઠ નિમિત્તને પામીને ફરતર-ધૂટી બળ્ય છે. ૩૮૯.

માય-પિય-વંધુ-ભજા-સુણસુ પિમ્મં જણંમિ સવિસેસં ॥

તુલણી કહાઈં તં પુણ । કળગરહ-વિચિદ્ધિણં ચ ॥૯૦॥

તહ ભરહનિવડ્ ભજા । અસોગચંદાઈ ચરિઅસવણેણ ॥

અઈ વિરસં ચિય નજ્જઈ । વિચિદ્ધિયં મૂઢ હિયઆણા ॥૯૧॥

માતા, પિતા, બંધુ, ભાઈ અને પુત્ર વિષે પ્રેમ લોડામાં અધિક જણાય છે પણ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની માતા ૧ તુલણીની કથાથી માતાનો પ્રેમ, ૨ કથકરથ રાજના વર્તનથી પિતાનો પ્રેમ, ૩ ભરત નૃપતિના ચરિત્રથી બંધુનો પ્રેમ, ૪ પ્રદેશી રાજની ભાઈ (સૂરિકંતા)નું ચરિત્ર સાંભળવાથી ભાઈનો પ્રેમ, ૫ અ-શોક ચંદ્ર (કૃષ્ણિક) રાજના ચરિત્રથી પુત્રનો પ્રેમ, તેમજ તે-વાંજ શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અન્ય ચરિત્રોથી મૂઢ હૃદયવાળા જીવોનું વર્તન અતિ વિરસ લાગે છે, મતક્ષબ તેમનો પ્રેમ પ્રાપ્ત કૃત્રિમજ્ઞ જણાય છે. ૩૯૦-૩૯૧.

“ ૧ ચુલણી સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર ”

ચુલણીએ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર સ્વપુત્ર બ્રહ્મદત્તને લાક્ષાગૃહમાં બાળી નાખવા પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ તે વાત વરદત્ત મંત્રીદ્વારા જાણી તે સુરંગ દ્વારા સહિસન્નામત નીકળી ગયો હતો.

“ ૨ કનકરથ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર. ”

કનકરથ રાજા રાજ્યના લોભથી પોતાના પુત્રને જન્મતાંજ અંગ હીન કરી નાંખતો હતો. તેથી છેવટ રાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપી મંત્રીના ઘેરે જૂથો રાખ્યો હતો.

“ ૩ ભરત ચક્રીનું સંક્ષિપ્ત ઉદાહરણ ”

ભરત ચક્રવર્તીએ પોતાના ખંધુ બાહુબલી ઉપર તેને મારવા ચક્રરત્ન મૂક્યું હતું. પણ સ્વ ગોત્રી હોવાથી તેને પ્રદક્ષિણા દઈ ચક્ર પુનઃ સ્વ સ્થાને આગ્યું હતું.

“ ૪ સૂરિકંતાનું સંક્ષિપ્ત દૃષ્ટાંત ”

સૂરિકંતાએ સ્વાર્થથી સ્વ ભરતારને મારવા ઝેર આપ્યું હતું.

“ ૫ કૂણિકનું ટુંકું ચરિત્ર ”

કૂણિક રાજાએ પોતાના પિતા ઐણિક રાજાને ઠેઠમાં નાંખી ભારે કદર્યના કરી હતી. ઉપદેશમાળામાં ઉક્ત સર્વ ચરિત્રો સુ પ્રસિદ્ધ છે. એ બધાં દૃષ્ટાંતો દુનીયામાં દેખાતા સ્નેહની કૃત્રિમતા સિદ્ધ કરે છે, તે જાણી સૂઝોએ પરમાર્થ પરાયણ થવું ઘટે છે.

“ વિપય સ્વરૂપ ”

હુંતિ મુહુ ચિય મહુરા । વિસયા કિંપાગ-મૂરુહ-ફલં વ ॥
પરિણામે પુણ તિચ્ચિય । નારયજલણિંધણં મુણસુ ॥૧૨॥

વિપય (સુખ) શરૂઆતમાં કિંપાક વૃક્ષના ફળની પેરે મ-
હુર (મીઠાં) લાગે છે, પણ પરિણામે તો તે નારદીઓ ને બાળવા
ઈંધન રૂપ બાળવાં, મતલબકે તે કદા શત્રુની પેરે મુખે મીઠા પણ
દીક્ષમાં ગૂઠા, પ્રાણીઓને પ્રાણ લેનારાં છે. ૩૯૨.

વિસયાવિરકો નિવડઈ । નિરવિરકો તરફ દુત્તરમવોહં ॥
જિણ-વીર-વિણિદિદ્ધો । દિદ્ધંતો વંધુ-જુઅલેણ ॥ ૧૩ ॥

વિપય સુખની વાંછા કરનાર નર્કાદિકમાં જઈ પડે છે,
અને વિપયને પૂંઠ દેનાર દુસ્તર ભવ સમુદ્રને તરી બંધ છે. તે
ઉપર શ્રીવીર પ્રભુએ ખતાવેલું બંધુ યુગળનું દૃષ્ટાન્ત સમજવું !
૩૯૩.

“ બંધુ યુગળનું દૃષ્ટાન્ત ”

કાંઈ એક સાર્યવાહના બે પુત્રો વ્યાપારાર્થે જળ માર્ગે
જતાં ઝાઝ ભાંગી જવાથી ફલક વડે રત્નદ્વીપમાં જઈ ચડ્યા,
ત્યાં તે દ્વીપની સ્વામિની એવી કાંઈ દેવીનું રત્નમય ભુવન
દેખી તેઓ ત્યાં જોવા માટે ગયા. તે બન્ને બંધુને જોઈ કામ પ-
રવશ થયેલી દેવીએ તેમનો સત્કાર કર્યો, કવચિત્ કાર્યાંતરે દેવી
અન્યથ ગઈ ત્યારે તે દેવીની કપટ રચના તેમના બાળવામાં આ-

વી. તે દેવી પ્રાંતે સહુ ઢાઘ લક્ત ભોગીની ભારે વિહંબના કર-
તી હતી. આ વાત જાણી તેમને પણ બહુ ત્રાસ થવાથી ઢાઘ ઉ-
ત્તમ યક્ષની સહાયથી તે સમુદ્રની પાર જવા નીકળ્યા. પાછળથી
તે દેવીએ આવી તેમને બહુજ આજીજી કરી. તેથી એક બાધ
અલાયમાન થઇ ગયો, તેના તો બહુજ ખૂરા હાલ થયા અને
ખીજો સુદૃઢ રહ્યો; તે ક્ષેત્ર કુશળ સમુદ્ર પાર પહોંચી શક્યો. ઉ-
ક્ત કથાનો ઉપનય એવો છે કે આ મનુષ્ય અવતાર રત્નદ્વીપ
તુલ્ય છે, તેમાં ભાગ્ય યોગે જીવનું પ્રયાણ થાય છે, તેમાં વિ-
ષય તૃષ્ણારૂપ રત્નાદેવી છે, જે જીવોને વિવિધ રીતે લોભાવે છે,
જે લોભાધ વિષયમાં લુબ્ધ બને છે; તેના બહુ ખૂરા હાલ થાય છે.
સદ્ગુરૂરૂપ યક્ષ સમજવો, તેમની સહાયથી જે વિષયથી વિમુખ્ત
રહી શીલાદિકમાં સુદૃઢ રહે છે તે સંસાર સમુદ્રમાં નહિ ફૂપતાં
સુખે તેનો પાર પામી શકે છે.

“ હવે દેહની અસારતા બતાવે છે. ”

આહાર-ગંધ-મલા-ફળિં સુયલંકિઓ સુપુદ્ધો વિ ॥
દેહો ન સૂઈ ન થિરો । વિહલ્લ સહસા કુમિત્તુન્વ ॥૧૪॥

ભોજન, ગંધ, (સુગંધ) અને પુષ્પમાલાદિક વડે દેહને
સુ અલંકૃત અને સુસેવિત કર્યો છતો તે શુચિ (પવિત્ર) થતો
નથી અને સ્થિર ટકતો નથી. પરંતુ કુમિત્રની પેરે એકાએક વિ-
છડી જાય છે. ૩૯૪.

તમ્હા દારિદ્ર-જરા-પરપરિભવ-રોઅ-સોઅ-તવિઆણં ॥
મણુઆણવિ નથિ સુહં । દવિણ પિવાસાઈ નડિયાણં ॥૧૫॥

તે માટે દારિદ્ર, ઘડપણ, તેમજ પરપરાભવ, રોગ અને શોકથી દુઃખિત અને ધનની તૃષ્ણાથી પીડીત એવા મનુષ્યોને પણ સુખ નથી. ૩૬૫.

સર્વં સુરાણ વિભવો । અણુત્તરો સ્યણ-રહ્ય-ભવણેસુ ॥
દિવ્વાભરણ-વિલેવણ-વર-કામિણિ-નાહ્ય-રયાણ ॥૧૬॥
કિંતુ મય-માણ-મચ્છર-વિસાય-ઈસા-નલેણ સંતત્તા ॥
તે વિ ચવિઝ્ઞણ તત્તો । ભમંતિં કેઈ ભવમણંતં ॥ ૧૭ ॥

રત્ન રચિત શુવનોમાં વસતા, દિવ્ય આભરણ, વિલેપન તેમજ દેવાંગનાઓના નાટકમાં રક્ત થયેલા દેવતાઓને સર્વ વિભવ અનુત્તર (પ્રધાન) છે, મનુષ્યોની અપેક્ષાએ તેમની સાદે-ખી અતુલ છે, તોપણ મદ, માન, મચ્છર, વિપાદ, (ખેદ-શોક) અને ઇર્ષ્યા રૂપ અગ્નિથી સંતપ્ત થયેલા તે પણ કેટલાક ત્યાંથી અધીને અનંત-અપાર સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે. ૩૬૬-૩૬૭.

તમ્હા સુહં સુરાણવિ । ન કિં પિ અહવા ઇમાઈ સુરકાઈં ॥
અવસાણ દારુણાઈં । અણંતસો પત્ત-પુન્વાઈં ॥ ૧૮ ॥

તેથી દેવતાઓને પણ પરમાર્થથી જોતાં કંઈ સુખ નથી અથવા તો એ જ્યાં સુખ પરિણામે દુઃખદાયી છે અને તે પૂર્વે અનંતિવાર પ્રાપ્ત થયેલા છે. ૩૬૮.

તં નથિ કિં પિ ઠણં । લોણ વાલગ્ગ-કોઢિમિત્તંપિ ॥
જથ્થ ન જીવાં વહુસો । સુહદુસ્કપરંપરં પત્તા ॥૧૯॥

લોકમાં વાળના અગ્ર ભાગ માત્ર એવું સ્થાન નથી કે
જ્યાં જીવો બહુવાર સુખ અને દુઃખની પરંપરા પામ્યા ન
હોય. મતલબ સર્વત્ર-લોક માત્રમાં જીવો બહુ વખત સુખ દુઃખનો
અનુભવ કરી ચૂક્યા છે, અત્યારે પ્રાપ્ત થતાં સુખ દુઃખ કંઈ નવાં
નથી. ૩૯૯.

સવ્વાઓ રિદ્ધીઓ । પત્તા સવ્વેવિ સયણસંબંધા ॥
સંસારે તો વિરમસુ । તત્તો જઈ મુણસિ અપ્પાણં ॥૪૦૦॥

સર્વ રિક્તિ સિદ્ધિઓ અને સર્વે સ્વજન સંબંધો પૂર્વે પ્રાપ્ત
થઈ ચૂકેલા છે એમ સમજીને હવે જો આત્માને તેમનાથી ભિન્ન
જાળખી શકે તો તેવા અનિત્ય-અસાર-ખોટા કલ્પિત સંબંધથી
તું વિરમ ! ૪૦૦

વિનયદ્વાર

इयं भवविरक्तचित्तो वि । सुद्धचरणाइ-गुण-जुओ निचं
विणए रमिज्ज सव्वे । जेण गुणा निम्मला हुंति ॥१॥

એવી રીતે સંસારથી વિરક્ત ચિત્ત ધર્તાં શુદ્ધ સંયમાદિક
શુભ શુક્ત બની નિરંતર વિનયમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જેથી નિઃશુષ્ક
નિર્ભય થશે. ૪૦૧.

જમ્હા વિણયઙ્ગ કમ્મં । અઘ્ઠવિહં ચાઝરંત-મુરકાણ ॥
તમ્હા ઉ વયંતિ વિઝ્ઞ । વિણઝત્તિ વિલીણ-સંસારા ॥૨॥

જેમણે સંસાર સંતતિનો સર્વથા અંત કર્યો છે, એવા તીર્થંકર ગણધરે એમ કહે છે કે જેથી ચઉ ગતિના બંધનથી મુક્ત થવા આઠ પ્રકારના કર્મનો અંત કરી શકાય છે તેથી તે વિનય કહેવાય છે. ૪૦૨.

લોગોવયાર-વિણઝો । અઘ્ઠે કામે મયંમિ મુરકે અ ॥
વિણઝો પંચ વિગણ્ણો । અહિગારો મુરક-વિણણ ॥૩॥

તે વિનય પાંચ પ્રકારનો છે. (૧) લોકોપચાર વિનય (વ્યવહારમાં રૂઢ-રૂઢિ મુજબ) (૨) અર્થ વિનય (દ્રવ્ય ઉપા-ર્જન મટિ'રાજ પ્રમુખના છંદે ચાલવા રૂપ) (૩) કામ વિનય, (વેશ્યાદિકને આશ્રી) (૪) ભય વિનય, (ભયથી સેવકો સ્વામી પ્રતિ વર્તન રાખે તે) અને પાંચમો મોક્ષ વિનય (કેવળ આત્મ કલ્યાણાર્થે) તેમાં અત્ર મોક્ષ અર્થેજ પ્રયુજ્ઞતા વિનયનો અધિકાર કહેવામાં આવશે. ૪૦૩.

દંસણ-નાણ-ચરિત્તે । તવે ય તહ ઓવયારિણે ચેવ ॥
મુરક-વિણઝો વિ ઇસો । પંચવિંહો હોઙ્ગ નાયવ્વો ॥૪॥

દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ સંબંધે અને ઔપચારિક એ-વી રીતે મોક્ષ વિનય પણ પાંચ પ્રકારનો સમજવો. ૪૦૪.

દબ્બાઈ સદ્દહંતે । નાળેણ કુળંતયંમિ કિચાઈ ॥

ચરણં તવં ચ સમ્મં । કુળમાળે હોઈ તવ્વિણઓ ॥૫૫॥

દ્રવ્ય તથા તેના ગુણ પર્યાયની (૫૬ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાયની) શ્રદ્ધા કરતાં દર્શન વિનય, જ્ઞાનવડે સમજા પૂર્વક સંયમ આચરણ કરતાં જ્ઞાન વિનય, તેવીજ રીતે સમતા સહીત આરિત્ર પાળતાં આરિત્ર વિનય, અને પ્રભુ આજ્ઞા પ્રમાણે તપ કરતાં થકાં તપ વિનય કહેવાય છે. ૪૦૫.

અહ ઓવયારિઓ પુણ । દુવિહો વિણઓ સમાસઓ હોઈ ॥

પઢિરૂવ-જોગ-જુંજણ । તહ ય અણાસાયણા વિણઓ ૬

ઔપચારિક વિનય પણ સંક્ષેપથી બે પ્રકારનો છે, પ્રથમ પ્રતિરૂપ એટલે ઉચિત રીતે મન, વચન કાયાને પ્રવર્તવા-વા રૂપ તેમજ બીજે અનાશાતના એટલે આશાતના-વિરાધના પરિહરવા રૂપ વિનય બણવો. ૪૦૬.

પઢિરૂવો સ્વલ્લ વિણઓ । કાઙય જોગે ય વાય માણસિઓ

અઠ્ઠ ચઠ્ઠવિહ દુવિહો । પરૂવણા તસ્મિમા હોઈ ॥ ૭ ॥

પ્રતિરૂપ વિનય ખરેખર મન, વચન અને કાયા સંબંધી ત્રણ પ્રકારનો છે તેનો અનુક્રમે આઠ, ચાર અને બે પ્રકાર કહ્યા છે. તેનું સ્વરૂપ આવી રીતનું છે. ૪૦૭.

અપ્પુદ્ધાણં અંજલિ । આસણદાણં અભિગ્ગહ કિરૂય ॥

સુસ્સૂસણ અણુગચ્છણ । સંસાહણ કાય અઠ્ઠવિહો ॥૮॥

અબ્યુત્થાન (ઉભા થવું) અંગલિ (હાથ જોડવા), આ-
સન દેવું, ગુરૂ મહારાજનો આદેશ પાળવાનો નિશ્ચય અને તેમજ
વર્તન, કૃતિકર્મ (દ્વાદશાવર્ત વંદન), ગુરૂ સેવા, ગુરૂ આવતા દેખી
સન્મુખ જવું, તેમજ જતા હોય તો વળાવવા જવું. એમ કાય સં-
બંધી વિનય આઠ પ્રકારનો છે. ૪૦૮.

હિઆમિઅ અફુરસવાઈ । અણુવાઈ માસિ વાઈઓ વિણઓ
અકુસલમણો નિરોહો । કુસલમણો-દીરણં ચેવ ॥ ૯ ॥

હિતકારિ વચન, મિત-પરિમિત વચન, અપરૂપ-અકઠો-
ર-મધુર વચન તથા પ્રથમ વિચાર કરી વચન વદવું એવી રીતે
વચન સંબંધી વિનય ત્રણ પ્રકારનો સમજવો. અકુશળ (મલીન)
(અશુભ) મનનો નિરોધ તથા શુભ મનનું ઉદ્ધરણ એમ મન
સંબંધી વિનય બે પ્રકારનો કહેા છે. ૪૦૯.

પઢિરૂવો સ્વલ્લ વિણઓ । પરાણુવિત્તિ-મઙ્ગો મુણેયવ્વો
અપ્પઢિરૂવો વિણઓ । નાયવ્વો કેવલીણં તુ ॥ ૧૦ ॥

પ્રતિરૂપ-ઉચિત વિનય ખરેખર પરાનુવૃત્તિ સામાના ચિ-
ત્તવૃત્તિને અનુસરવા રૂપ સમજવો, અને અપ્રતિરૂપ વિનય તો
કૃત્તા કેવળજ્ઞાનીનેજ હોય છે. ૪૧૦.

एसो भे परिकहिओ । विणओ पडिख्वलखवणो तिविहो
वावन्न-विहि-विहाणं । वित्ति अणासायणा विणयं ॥ ११ ॥

એ પ્રમાણે ત્રિવિધ પ્રતિરૂપ વિનય તમને કહ્યો અને અનાશાતના વિનય તો શાસ્ત્રમાં ૫૨ (બાવન) પ્રકારનો કહ્યો છે. ૪૧૧.

તિથ્યયર-સિદ્ધ-કુલ-ગણ-સંઘ-કિરિય-ધમ્મ-નાણ-નાણીણં
આયરિય-થેરુ-વજ્ઞાય । ગણીણં તેરસપયાણિ ॥ ૧૨ ॥
અણાસાયણા ય ભત્તી । વહુમાણો તહ ય વન્નસંજણણા ॥
તિથ્યયરાઈ તેરસ । ચઝગુણા હુંતિ વાવન્ના ॥ ૧૩ ॥

તીર્થંકર, સિદ્ધ, કુળ (નાગેન્દ્રાદિ) ગણ, (કોટિકાદિ) સંઘ, કિરિયા (અસ્તિવાદ રૂપ), ધર્મ (યતિધર્માદિ), જ્ઞાન, (મતિ શ્રુતાદિ) જ્ઞાની, આચાર્ય, સ્થવીર (શિષ્યોને ધર્મમાં સ્થિર કરનાર વૃદ્ધ સાધુ) ઉપાધ્યાય (પાઠક) અને ગણી (ગીતાર્થ) એ તેર પદ થયાં; તે દરેકની ૧ આશાતનાથી દૂર રહેવું, ૨ ભક્તિ કરવી, ૩ બહુમાન સાચવવું, તથા ૪ તેમનો ગુણાનુવાદ કરવો, એવી રીતે તેરને ચાર ગુણ કરતાં (૫૨) બાવન ભેદો થાય. એવી રીતે અનાશાતના વિનય કહેા. ૪૧૨-૪૧૩.

અમય સમો નથ્થિ રસો । ન તરુ કપ્પહુમેણ પરિતુલ્લો ॥
વિણય સમો નથ્થિ ગુણો । ન મણી ચિંતામણિ સરિચ્છો

જેમ અમૃત સમાન કોઈ રસ નથી, કદાચ વૃક્ષ સમાન કોઈ વૃક્ષ નથી, અને ચિંતામણિ સદૃશ કોઈ મણિ નથી તેમ વિનય સમાન કોઈ ગુણ નથી.

ચંદણ તરૂણ ગંધો । જુળહા સસિણો સિઅત્તણં સંસે ॥
સહ-નિમ્મિયાઈં વિહિણા । વિણઓ અ કુલપ્પસૂયાણં ૧૫

જેમ ચંદનના વૃક્ષનો ગંધ, ચંદ્રની ચાંદણી અને શંખમાં
સ્વેતતા એ સર્વે વિધિએ સાથેજ સર્જેલાં છે, તેમજ કુળ પ્રસૂત
(કુલીન) જનોમાં પણ વિનયગુણ જન્મથી માંડીને સાથેજ પેદા
થાય છે. ૪૧૫.

દુજ્જ અસજ્જં મન્ને । મણિમંતોસહિ સુરાણવિ જયંમિ ॥
નથ્થિ અસજ્જં કજ્જં । કિંપિ વિણીઆણ પુરિસાણં ૧૬

હું માતું છું કે કદાચ જગતમાં મણિ, મંત્ર, ઔષધિ
અને દેવતા વડે પણ કોઈ વસ્તુ અસાધ્ય હોય, પરંતુ વિનીત પુ-
રોહિતે કંઈ પણ વસ્તુ અસાધ્ય નથી. ૪૧૬.

इहलोय चिय विणओ । कुणइ विणीयाण इच्छिअं लच्छि
जह सीहरहाईणं । सुगइनिमित्तं च परलोए ॥ १७ ॥

આ લોકમાંજ વિનય વડે વિનીત જનોને ઇચ્છીત લક્ષ્મી
મળે છે અને સિંહરથાદિકની પેરે પરલોકમાં પણ સદ્ગતિ
નીપજે છે. ૪૧૭,

“ સિંહરથ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર ”

પુરંદરીક રાજાનો પુત્ર સિંહરથ નામે હતો. તે દુર્વિનીત
હોવાથી સહુ કોઈને અનિષ્ટ થઈ પડ્યો, રાજાએ તેનો ત્યાગ કર્યો.

એકદા ભમતો ભમતો માર્ગમાં એક ઘોડાને પૂજતો તથા ખીજ
 ઘોડાને કુટાતો દેખી કુમારે તેનું કારણ કાઢને પૂછવાથી તેને જ-
 ણાયું કે આ ઘોડો અતિ વિનીત-સ્વામીના આશય અનુસારે
 આલનાર હોવાથી પૂજય છે અને ખીજો દુર્વિનીત-ઉદ્ધત હોવાથી
 કુટાય છે. તે દુર્વિનયનું કૃણ સાંભળી કુમાર ચમક્યો અને એવો
 તો વિનીત બની ગયો કે તેણે થોડા વખતમાં રાજ પ્રમુખ સર્વ કા-
 ઢને રંજિત કરી દીધા, તેથી સિંહરથને રાજ સોંપી પુંડરીક નૃપે
 દીક્ષા લીધી. સિંહરથ પણ વિનય ગુણથી પ્રૌઢ પ્રતિષ્ઠા પામી
 અંતે દીક્ષા ગ્રહી સર્વાર્થ સિદ્ધિ વિમાનમાં દેવ થયો. ત્યાંથી
 અવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી મોક્ષે જશે.

किं बहुणा विणओ चिय । अमूलमंतं जए वसीकरणं ॥
 इहलोय परलोइ य । सुहाण मणवंछिय-फलाणं ॥१८॥

કિંબહુના ! વિનયજ જગતમાં આ લોક સંબંધી તથા પ-
 રલોક સંબંધી મન વાંછિત કૃણદાથી સર્વ સુખનું મંત્ર તથા
 મુળિકા વગરનું કાઠક અપૂર્વ વશીકરણ છે. ૪૧૮.

वेयावच्चद्वार

विणय विसेसो य तहा । आयरिअ गिलाण सेहमाईणं॥
 दसविह वेयावच्चं । करिज्ज समए जओ भणियं ॥१९॥
 भरहे-खय-विदेहे । पन्नरसवि कम्मभूमिया साहू ॥
 इकंमि पूईयंमी । सज्जे ते पूईया हुंति ॥ २० ॥

જેમ વિનય કરવો તેમ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવીર, તપસ્વી, ગ્લાન, નવદીક્ષિત શિષ્ય, સાધર્મિક, કુળ, ગણ અને સં-
ઘ એ દશતું વેચાવગ્ય કરવું કેમકે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, ભરત, ઐરવત અને મહાવિદેહ મધ્યે પત્તર કર્મ ભૂમિમાં વિચરનારા
જટલા સાધુઓ છે તેમાં એક પણ સાધુની પૂજા-સેવા કર્યે છતે
તે સર્વે સાધુઓની પૂજા-સેવા કરી જાણવી, એમ બહુ લાભ
સમગ્ર ચારિત્રપાત્ર સાધુનું ભક્ત પાનાદિક વડે વેચાવગ્ય કરવા
ચૂકવું નહિ. ૪૧૯-૪૨૦.

इकंमि हीलयंमी । सव्वे ते हीलिया मुणेअव्वा ॥

નાણાઈણ ગુણાણં । સવ્વથ્થ વિ તુલ્લમાવાઓ ॥ ૨૧॥

તેવીજ રીતે એક પણ ચારિત્રવંત-મુનિની હીલના કર-
વાથી તે સર્વે સાધુઓની હીલના કરી સમજવી. કેમકે જ્ઞાનાદિક
ગુણોનું સર્વત્ર તુલ્યપણું હોય છે. ૪૨૧.

तम्हा जइ एस गुणो । साह्वणं भत्तपाणगाईहिं ॥

કુજ્ઞા વેચાવચ્ચં । ધણયસુઓ રાયતણુવ્વ ॥ ૨૨ ॥

જ્યારે ગુરૂ ભક્તિમાં આટલો બધો લાભ અને અભક્તિ-
આશાતનામાં આટલું બધું નુકશાન છે ત્યારે સૂજ્ઞાનનોએ ધન-
દરાજાપુત્રની પેરે આહાર પાણી વિગેરે વડે સાધુ જનોનું વેચા-
વગ્ય (અવશ્ય) કરવું. ૪૨૨.

“ ધનદરાજપુત્ર દષ્ટાંત. ”

ધનદ નૃપતિની રાણી પદ્માવતીથી ઉત્પન્ન થયેલ ભુ-
વનતિલક નામનો પુત્ર મહા સૌભાગ્યશાળી હતો. યશોમતિ
નામની રાજ્યકન્યાને પરણવા જતાં માર્ગમાં રોગાક્રાન્ત થવાથી
અનેક ઉપચાર કરતાં છતાં તે સજ્જ નહિ થયો. એટલામાં ત્યાં
કેવળજ્ઞાની પદાર્થો; વિનયપૂર્વક તેમની પાસે રોગનુ કારણ સાં-
ભળતાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી વૈરાગ્યથી તે દીક્ષિત થયો. પછી
પૂર્વે પોતે કરેલી સાધુ વિરાધના સંભારી સંભારી સાધુઓની દશ-
વિધ ભક્તિ કરતો હતો, દેવતાએ અનેક ગ્રીતે ચળાવવા પ્રયત્ન
કર્યા છતાં, સ્વપ્રતિજ્ઞામાં દૃઢ રહી, વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી કેવળ
જ્ઞાન પામી મોક્ષગતિ પામ્યો.

વેયાવચ્ચં નિયયં । કરેહ'ઉત્તમ ગુણે ધરંતાણં ॥

સર્વં કિર પઢિવાઈ । વેયાવચ્ચં અપઢિવાઈ ॥ ૨૩ ॥

ઉત્તમ ગુણવંત સાધુઓનું જરૂર વેયાવચ્ચ કરવું. કેમકે
બીજા શ્રુત ચારિત્રાદિક ગુણો પ્રતિપાતી છે પણ વેયાવચ્ચ અ-
પ્રતિપાતી ગુણ છે. ૪૨૩.

પઢિભગ્ગસ્સ મયસ્સ વ । નાસઈ ચરણં સુઅં અગુણણાણ
ન હુ વેયાવચ્ચ કયં । સુહોદયં નાસણ કમ્મં ॥ ૨૪ ॥

ભક્ષ પરિણામી થઈને મરણ પામેલા યા વ્રતહીન થયેલાનું
ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે અને ભણેલું નહિ સંભારનાર (ગણનાર)

તું જ્ઞાન નહ થઇ જાય છે પરંતુ વેચાવચ્ચથી પ્રાપ્ત થયેલું શુભ વિપાકવાણું પુન્ય નહ થતું નથી. ૪૨૪.

ગિહિણો વેઆવડિણે । સાહૂણં વંનિયા વહ્નદોસા ॥

જહ સાહુણી સુમદા । ઇતેણ ચ વિસણ તયં કુજ્ઞા ॥૨૫॥

સુભદ્રા સાધ્વીની પેરે ગૃહસ્થ (સંસારી લોકો) તું વેચાવચ્ચ કરવામાં સાધુઓને બહુ દોષો શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે, તેથી વેચાવચ્ચ શાસ્ત્ર નીતિથી કરવું પણ સ્વછંદપણે નહિ. ૪૨૫.

“ સુભદ્રા દર્શાત. ”

એક સાર્થવાહની સુભદ્રા નામે બાર્યા સંતાન વગરની હોવાથી તેવા દુઃખથી દીક્ષિત થઈ, ત્યાર બાદ મહા આકરો તપ કરવા લાગી, પરંતુ ગૃહસ્થનાં બાળકો ઉપાશ્રયે આવે છે તેને અનેક રીતે ઉત્સંગ (ખેળા) આદિકમાં સ્થાપી લાડ લડાવે છે, સાધ્વીઓએ વાર્યા છતાં તેથી નિવર્તતી નથી, છેવટ બૂદ્ધ ઉપાશ્રયમાં રહી. તેવીજ પ્રવૃત્તિથી કાળ વિર્ગમન કરી છેવટે તે પાપને આલોચ્યા નિંદા વગર અનશન કરી દેવાંગનાં થઇ. જો તે કાર્યથી આસરી દેવળ શાસ્ત્ર નીતિથીજ વર્તી હોત તો તે સાધ્વી મોક્ષે જઇ શકત. આ વાત સાધુ જનોને ગૃહસ્થ પરિચયથી દૂર રહેવા ખાસ સૂચવે છે.

इच्छिज्ज न इच्छिज्ज व । तहवि य पयओ निमंतए साहू ॥
परिणामविसुद्धीए । निज्जरा होइ अगहिण वि ॥२६॥

વેયાવચ્ચકારી સાધુએ સાધુઓને સાવધાનપણે નિ-
મત્રણા કરવી ! પછી તે સ્વીકાર કરો અથવા ન કરો પણ પોતા-
ના પરિણામની વિશુદ્ધિથી તો તે ભક્ત, પાનાદિક સાધુઓ ન
સ્વીકારે તો પણ પોતાને નિર્ભય (કર્મક્ષય)જ થાય છે. ૪૨૬-

“સ્વાધ્યાય દ્વાર.”

વેયાવચ્ચે અપ્મુજ્જ-एण तो वायणाइ पंचविहो ॥

विचामि य सज्जाओ । कायव्वो परम-पय-हेऊ ॥ २७ ॥

વેયાવચ્ચ કરવાને અભ્યુદય-ઉજ્જમાળ સાધુએ વિચમાં
વિચમાં વાચના, પૃચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મ કથા
રૂપ પચવિધ સ્વાધ્યાય પરમ પદ-ભોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે કરવો ।
૪૨૭.

इतो सव्वन्नूत्तं । तिथ्ययरत्तं च जायइ कमेण ॥

इय परमं मुरकंगं । सज्जाओ तेण विन्नेओ ॥ २८ ॥

સ્વાધ્યાયથી અનુક્રમે સર્વજ્ઞપણુ અને તીર્થ કરપણુ
પણુ પ્રાપ્ત થાય છે, એવી રીતે તે ભોક્ષનુ પરમ અંગ છે એમ
સમજી તેનો અવશ્ય અપ કરવો । ૪૨૮.

तं नय्थि जं न पासइ । सज्जाय-विऊ पयय्थ-परमय्थं ॥

गच्छइ य सुगइमूलं । खणे खणे परमसंवेगं ॥ २९ ॥

સ્વાધ્યાયવિદ્ (પચવિધ સ્વાધ્યાયમાં કુશળ) સાધુ આગ-

મના સમસ્ત લાવને જાણી શકે છે, તેનાથી કશું અજાણ્યું રહેતું નથી, અને સદ્ગતિ હાયક પરમ વૈરાગ્યને તે ક્ષણે ક્ષણે પ્રાપ્ત થાય છે. ૪૨૯.

કમ્મમસંસિજ્જભવં । સ્વેદ અણુસમયમેવ આઉત્તો ॥
અનંયરંમિ વિ જોગે । સજ્ઝાયાંતિ વિસેસેણ ॥ ૩૦ ॥

ગમે તે સંયમયોગમાં સાવધાનપણે પ્રવૃત્તિ કરનાર સાધુ સમયે સમયે અસંખ્ય લવથી સંચિત કરેલાં કર્મને અપાવે છે, પરંતુ સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં ઉપયોગ સહિત વર્તતો સાધુ વિશેષે કર્મ નિર્જરા કરી શકે છે. ૪૩૦.

ઉક્કોસો સજ્ઝાઓ । ચઉદસપુલ્લીણ વારસંગાઈ ॥
તત્તો પરિહાણીણ । જાવ તયથ્થો નમુકારો ॥ ૩૧ ॥

જોઈ પૂર્વધર સાધુને ઉદ્કૃષ્ટ સ્વાધ્યાય દ્વાદશાંગરૂપ હોય છે, (મહા પ્રણિધાનાદિક સામર્થ્યથી તે અંતર્બુદ્ધિમાં જોઈ પૂર્વતું પરાવર્તન કરી શકે છે.) પછી ઉત્તરોત્તર ન્યૂનતાએ છેવટ દ્વાદશાંગના સારભૂત નવકાર મંત્ર રૂપ સમજવો. ૪૩૧.

જલણાઈ મણ સેસં । મુત્તું ઇકંપિ જહ મહારયણં ॥
ધિપ્પઈ સંગામે વા । અમોહ-સથ્થં જહ તહેહ ॥ ૩૨ ॥
મુત્તંપિ વારસંગં ॥ સ એવ મરણંમિ કીરણ જમ્હા ॥
અરહંત-નમુકારો । તમ્હા સો વારસંગથ્થો ॥ ૩૩ ॥

જેમ અગ્નિ પ્રગુપ્તો લય પ્રાપ્ત થયે છતે શેષ સર્વ વસ્તુ-
ને ત્યજી દઈ સારભૂત એક મહારત્ર ગ્રહણ કરી લેવામાં આવે છે,
અથવા તો જેમ સંગ્રામ સમયે અમોઘ શસ્ત્ર અંગીકાર કરી લેવામાં
આવે છે, તેમ મરણ સમયે (અવસાન વખતે) પ્રાપ્ત થયે છતે
દ્વાદશાંગને પણ ત્યજી (કેમકે તે વખતે દ્વાદશાંગનું પરિવર્તન કે-
રવું અશક્ય થઈ પડે છે.) નવકાર મહામંત્રનું શરણુ-સ્મ-
રણ કરવામાં આવે છે તેથી તે દ્વાદશાંગના સાર-નિષેણ રૂપ છે.
૪૩૨-૪૩૩.

सर्वंपि वारसंगं । परिणाम-विशुद्धि-हेतु-मित्तांगं ॥
तत्कारण-मित्ताओ । किह न तयथ्यो नमुक्तारो ॥ ३४ ॥

સમગ્ર દ્વાદશાંગ પરિણામ વિશુદ્ધિને માટેજ છે, એવીજ
રીતે પરિણામ વિશુદ્ધિના કારણ રૂપ હોવાથી નવકાર મંત્ર તે દ્વાદ-
શાંગના અર્થ રૂપ કેમ ન કહેવાય ? મતલબ કે પરિણામ વિશુ-
દ્ધિકારક હોવાથી નવકાર મંત્ર દ્વાદશાંગના સાર રૂપજ છે.
૪૩૪.

न हु तंमि देसकाले । सका वारसविहो सुअखवंधो ॥
सर्वो अणुचितेउं । धंतंपि समय्यचित्तेणं ॥ ३५ ॥

તથાપ્રકારના દેશ કાળમાં સમગ્ર દ્વાદશવિધા શુભસ્કંધ-
નું અનુચિંતન ગમે તેવા સમર્થ ચિત્તવાળા સાધુ પણ કરી શ-

કતા નથી, તેથી તેવે પ્રસંગે દ્વાદશાંગના સાર રૂપ નવકારમંત્ર-
નું જ સ્મરણ કરવું યુક્ત છે. ૪૩૫,

“ નવકાર મંત્ર માહાત્મ્ય. ”

નામાઈ મંગલાણં । પદ્મં ચિય મંગલં નમુકારો ॥

અવણેઈ વાહિ-તકર-જલણાઈ મયાઈ સઠ્ઠાઈ ॥ ૩૬ ॥

નામ, સ્થાપનાદિક મંગળોર્મા નવકારમંત્ર પ્રથમ-પ્રધાન
મંગલ રૂપ છે, તે વ્યાધ, તસ્કર, (ચોર) અને અગ્નિ પ્રમુખ
સર્વ ભયનો વિનાશ કરે છે. ૪૩૬.

હરઈ દુહં કુણઈ સુહં । જણઈ જસં સોસણ મવસસુદં ॥

રહલોય પારલોઈઅ । સુહાણ મૂલં નમુકારો ॥ ૩૭ ॥

દુઃખ માત્રને હરે છે, સમસ્ત સુખ કરે છે, યશ આપે
છે (વધારે છે) સંસાર સમુદ્રને શોષવી નાંખે છે, જન્મમરણનો
અંત કરે છે. વધારે શું કહીયે ! એ નવકાર મંત્ર આલોક
સંબંધી અને પરલોક સંબંધી સમસ્ત સુખનું મૂળ છે. ૪૩૭.

રહ લોગંમિ તિદંડી । સાદિવ્વં માજલિંગ વણમેવ ॥

પરલોઈ ચંદ પિંગલ । હુંડિય જરકો અ દિઠ્ઠતા ॥૩૮॥

આ લોક સંબંધી સુખ સંબંધે ત્રિદંડીનો ઉત્તર સાધક
થયેલા શિવકુમારનું દર્શાત, જેમાં નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી
પોતાનો ખયાવ કરી સુવર્ણ પુરુષ પોતાને પ્રાપ્ત થયો.

ખીજીં શ્રીમતીનું દૃષ્ટાન્ત—જેને મારવા પતિએ પ્રયત્ન કર્યા છતાં નવકારના પ્રભાવથી દેવતાએ સાંનિધ્ય કરી, સર્પને બદલે ફૂલની માળ થઇ ગઇ. તેવા ચમત્કારથી પછી પતિ પણ જૈન ધર્મમાં રક્ત બની ગયો.

ત્રીજીં દૃષ્ટાંત ખીજેરાના વનનું છે, એકદા કેાંઈ એક પુરૂષે રાજ પ્રત્યે એક અતિ અદ્ભૂત ખીજેડું ભેટ કર્યું તેથી પ્રસન્ન થઈ તેને બક્ષીસ આપી. રાજાએ તેના મૂળ સ્થળનો પતો મેળવ્યો તો માલુમ પડી કે તે ખીજેરાનું વન દેવતા અધિષ્ઠિત છે, જે કાંઈ તેમાંથી ખીજેડું તોડી લે છે તે મરી જાય છે, તેમ છતાં તેવા કળના લોભથી રાજાએ લોકોના વારા બાંધ્યા, એકદા એક શ્રાવકનો વારો આવ્યો, તેણે પ્રસન્નતા પૂર્વક નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરી નિસ્સીહી કહી તેમાં વિવેકથી પ્રવેશ કર્યો, તેથી અધિષ્ઠાયક યક્ષ પ્રસન્ન થઈ પ્રતિજ્ઞા પામી તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. શ્રાવકને વર માગવાનું કહેતાં તેણે કાંઈ જીવનો વધ ન થાય તેમ કરવા જણાવ્યું, તેથી તેણે તેમજ વર્તવા કબૂલ કર્યું. ઘેર બેઠાં ખીજેડું મળવા લાગ્યું એ સર્વ નવકાર મહામંત્રનો પ્રભાવ સમજવો. હવે પરલોક સંબંધી દૃષ્ટાંત બતાવે છે. પરલોક સંબંધી સુખ ઉપર—

“ચંડ પિંગળ નામના ચોરનું દૃષ્ટાંત.”

ચંડપિંગળ નામનો ચોર એક વેશ્યાના ઘરે રહે છે, એકદા રાજાનો મહા મૂલ્યવાળો મોતીનો હાર ચોરી તેણે પ્રયત્નથી વેશ્યાના ઘરે રાખ્યો. કાંઈક મહોત્સવ સમયે તે હાર પેહેરી

વેશ્યા બહાર ગઇ. તે બેઠી રાણીની દાસીએ ઝાળખી લઇ, તે વાત રાણીને જણાવી. તપાસ કરી ચોરને પકડી તેને શૂળિએ ચડાવ્યો. વેશ્યાને બહુ પશ્ચાત્તાપ થયો. તેથી રાણિ સમીપે બધ ચોરને નવ-કારમંત્ર સંભળાવ્યો. તે ત્યાંથી શુભધ્યાને મરીને રાજનોજ પુત્ર થયો. તે નવકારના મહાત્મ્યથી અનુક્રમે રાજ્ય રૂઢિ પામી દીક્ષા લઇ બહુ સુખી થયો.

“બીજું દષ્ટાંત હુંડિક ચક્ષુનું છે.”

તે હુંડિક પ્રથમ (ચોર) ચોરી કરી મથુરામાં રહેતો હતો, એકદા ઠોટવાળે પકડી રાજના હુકમથી તેને શૂળિએ દીધો. તે વખતે બહુ તૃપાથી પીડિત થયેલા તેણે નજદીકમાં જતા જિનદત્ત શ્રાવકને કહ્યું કે તમે બહુ દયાળુ છો; તેથી મને જળ આપો! ત્યારે શ્રાવકે કહ્યું કે હું જળ લાવી આપું, ત્યાં સુધી તું નવકાર મંત્ર ગણ્યા કર! ચોરે પણ તેમજ કર્યું. એટલામાં જિનદત્ત પાણી લઇને આવ્યો. ચોરને સહાય દેનાર જાણી તેને પકડી રાજએ તેને પણ શૂળિએ દેવાનો હુકમ દીધો. તેવામાં પેલો ચોર પણ શુભ ધ્યાને મરી ચક્ષુપણે ઉત્પન્ન થયો, અવધિ જ્ઞાનથી પોતાના ઉપ-કારીને સહાય કરવા જલદી આવી સદુને ત્રાસ પમાડી કહ્યું કે તમે આ મહા પુરૂષને ઝાળખતા નથી? તેને તમે જલદી છોડી દો, નહિ તો સહને ચૂરી નાંખીશ. આમ થવાથી તત્કાળ તે ચક્ષુને પ્રસન્ન કરવા જિનદત્તને ખમાવી રાજએ વિસર્જન કર્યો. ચક્ષુ પણ જિનદત્તની ભારે સ્તુતિ કરી એ સર્વ પ્રભાવ નવકાર મંત્રનો જાણવો. નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી સર્વત્ર કલ્યાણ થાય છે,

અનાયતન ત્યાગદ્વાર.

સજ્ઞાયંપિ કરિજ્ઞા । વજ્જંતો જત્તઓ અણાયયણં ॥
તં ઇત્થિમાઇયં પુણ । જઈણ સમણ જઓ મણિયાં ॥૩૯॥

જ્યાં સાધુ જનો મોક્ષને માટે યત્ન કરે તે ‘આયતન’ કહેવાય, તેથી પ્રતિકૂલ તે અનાયતન બનવું, મતલબ કે મુનિ જનોએ કાળજીથી અનાયતનનો ત્યાગ કરી સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવું ! સાધુઓને, સ્ત્રી, પશુ, પંડગ પ્રમુખ અનાયતન કહેલું છે. કેમકે તે આશ્રી શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે કે ૪૩૯.

વિભૂસા ઇથિથિ સામગ્ગિ । પળીયં રસમોજણં ॥
નરસસત્તગવેસિસ્સ । વિસં તાલુડં જહા ॥ ૪૦ ॥

વિભૂષા, (વસ્ત્રાદિક વડે શરીર સત્કાર) સ્ત્રી સંસર્ગ-પરિચય અને પ્રણીત (સ્નિગ્ધ) ખાનપાન, એ અંધાં સ્વાત્મ-હિતેચ્છુ સાધુને તાલ પૂટ ઝેર જવાં છે.

સિદ્ધંત-જલહિ-પારં-ગઓવિ વિજિહંદિઓવિ સૂરોવિ ॥
થિરચિત્તોવિ છલિજ્જહ ॥ જુવહ-પિસાર્હિં સુહાહિં ॥૪૧॥

(સાધુ કદાચ) સિદ્ધાન્ત સમુદ્રનો પાર પામેલ પણ હોય, નિતેન્દ્રિય હોય, શૂરવીર હોય અને સ્થિર ચિત્તવાળો હોય તો પણ ક્ષુદ્ર એવી સ્ત્રી પિશાચણિઓ વડે તે છળાઇ બચ છે. ૪૪૧.

મયળ-નવળીય-વિલઓ । જહ જાડ જલણસંનિહાણંમિ
તહ રમણિસંનિહાણે । વિદ્વવડ મળો મુળીણંપિ ॥૪૨॥

જેમ મીણુ અને માંખણુ, અગ્નિ આગળ દ્રવી-પાણી
થઈ જાય છે, તેમ સ્ત્રીની સમીપે તેમનો સંસર્ગ કરવાથી મુનિજ્ઞાનું
મન પણ દ્રવી જાય છે. ૪૪૨.

નીયંગમાહિં સુપઓ-હરાહિં ઉપિશ્ચ-મંથરગઈહિં ॥
મહિલાહિં નિન્નયાહિ ય । ગિરિવરગરુયા વિ ભિજ્જંતિ૪૩

નીચગામી, સારાં પયોધર (સ્તન-જળાશય) ને ધારણુ
કરનારી, મનહર મંદ (ધીમી) ગતિથી ચાલનારી નદીઓની
જેવી નારીઓ ગિરિવર (ડુંગર) જેવા ગચ્છર લોકોને પણ ભેદી
નાંખે છે મતલબ કે પૂર્વોક્ત વિશેષણો વાળી નારીઓ પાસે ગમે
તેવા મોટાં માણસો પણ ટકી શકતા નથી. ૪૪૩.

ઘળમાલાઝ વ દૂન્નમંત સુપઓહરાઝ વહાંતિ ॥
મોહવિસં મહિલાઓ । દુનિરુદ્ધ વિસં વ પુરિસરસ ૪૪

અંતિ ઉન્નતિને પામેલા પયોધર (સ્તન-જળધર) વાળી
મહિલા-સ્ત્રીઓ મેઘ ધટાની જેમ પ્રરૂપના અનિવાર્ય વિપની પેરે
મોહ વિષયને વધારે છે. મતલબકે જેમ મેઘ ધટા દેખવાથી ટાઈકે
તેવું જોર અભિવૃદ્ધિ પામે છે, તેમ સ્ત્રીઓને જોવાથી પણ મોહ
વિષ વૃદ્ધિ પામે છે. ૪૪૪.

સિંગાર-તરંગાણ । વિલાસ-વેલાઈ જુવ્વણ-જલાણ ॥
 કે કે જયંમિ પુરિસા । નારિ-નઈણ ન બુઢંતિ ॥ ૪૫ ॥

શૃંગાર રૂપી તરંગવાળી, વિલાસ (હાવલાવ) રૂપી વેલા
 (ભરતી)વાળી અને યૌવન રૂપી જલવાળી નારી રૂપી નદીઓવડે
 જગતમાં ઢાણ ઢાણ પુરુષો દૂખતા નથી. મતલબકે શૃંગાર, વિલાસ
 અને યૌવન વાળી વનિતા વડે કંઈ કંઈ લોકો તથાઈ ગયા છે
 તેમનો પતો પણ કયાંય મળતો નથી. ૪૪૫.

જુવ્વઈહિં સહ કુળંતો । સંસર્ગિં કુળઈ સયલદુરકેહિં ॥
 ન હિ મૂસગાણ સંગો । હોઈ સુહો સહ વિહાલીહિં ૪૬

. સ્ત્રીઓ સાથે સોખત કરનાર સમસ્ત દુઃખો સાથે સોખત
 કરનાર જાણવો. મતલબકે સ્ત્રી લુબ્ધ માણસ સમસ્ત આપદાને
 પામે છે. શું બિલાડીની સાથે સોખત કરનાર મૂષક (ઉંદર) ને
 કદાપી ક્ષેમ હોય ? નજ હોય. ૪૪૬.

રોયંતિ રુઆવંતિ અ । અલિયં જંપંતિ પત્તિયાવંતિ ॥
 કવહેણ ય સ્વંતિ વિસં । મહિલાઓ ન જંતિ સખાવં ૪૭

વળી સ્ત્રીઓ પોતે રૂદન કરે છે તેમજ ખીજને રૂદન
 કરાવે છે, અસત્ય બોલે છે, છતાં પોતે સાચી છે એમ પ્રતીતિ
 કરાવે છે. વળી કપટથી વિષ ખાય છે. એવી રીતે નારીઓ સર-
 લતાને આદરતી નથી, પણ વફતાનેજ પ્રાયઃ ધારે છે. ૪૪૭.

પરિહસ્ય તંઓ તાસિં । દિટ્ઠિં દિઠ્ઠીવિસસ્સ વ અહિસ્સા ।
જં રમણિનયણવાણા ॥ ચરિત્તપાણે વિણાસંતિ ॥ ૪૮ ॥

તેટલા માટે દૃષ્ટિ વિષ સર્પની દૃષ્ટિ જેવી સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિ-
નો તું ત્યાગ કર । મતલબકે સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિ સાથે તારી દૃષ્ટિ જો-
ડીશ નહિ. ઠેમઠે સ્ત્રીઓનાં કટાક્ષ બાણ ચારિત્ર રૂપ ભાવ પ્રાણ-
ને વિનાશ કરી નાંખે છે. ૪૪૮.

જઈ વિ પરિવત્તસંગો । તવતણુઅંગો તહાવિ પરિવડઈ ॥
મહિલા સંસર્ગીણ । પવસિઅ-ભવણૂસિય-સુણિવ્વ ॥૪૯॥

કામરાગ (વિપયરાગ) જોણે તજી દીધો હોય અને તપ-
સ્વી શરીર કૃશ કરી નાખ્યું હોય એવો સાધુ પણ સ્ત્રીના સંસર્ગ-
થી, વિદેશ ગયેલા વણિકના ગૃહ સમીપે વિશ્રાન્તિને માટે ઉભા
રહેલા સાધુની પેરે સંયમથી બ્રહ્મ થઈ જાય છે. ૪૪૯.

ઉપર જણાવેલા અરણિક મુનિતું ચરિત્ર સુ પ્રસિદ્ધ
છે, જે પ્રથમ વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા છતાં સ્ત્રી
સંસર્ગમાં કસાઈ પડ્યા હતા, પરંતુ માતાને દેખી પુનઃ પ્રતિ-
ગોધિત થઈ તપ શિલાતલ ઉપર અનશન કરી શુભ ધ્યાનથી સ-
દ્ગતિ પામ્યા.

इयर्थीणावि संगो । अग्गी सध्यं विसं विसेसेइ ॥
जा संजईहिं संगो । सो पुण अइदारुणो भणिओ ५०

અન્ય ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓનો સંગ પણ સાધુઓને અગ્નિ, શસ્ત્ર અને વિખથી પણ અધિક દુઃખદાયી છે, તો પછી સંજતી-સાધ્વીનો સંગ તો વળી અતિદારણુ (ભયંકર) પરિણામ વાળો થાય છે તેથી તે વિશેષે કરીને પરિહરવો ! ૪૫૦.

ચેદય-દલ્લ-વિનાસે । રિસિઘાણ પવયણસ્સ ઉઢ્ઠાહે ॥
સંજઈ-ચઉથ્થ-ભંગે । મૂલગ્ગી વોહિલામસ્સ ॥ ૫૧ ॥

દેવ દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ધાત કરવાથી, શાસનનો ઉડાહ કરવાથી અને સાધ્વીનું બ્રહ્મચર્ય અંડવાથી ઓધિસામના મૂળમાં અગ્નિ મૂક્યો જાણવો ! મતલબકે એવું અનાચરણ કરનાર અનંત સંસાર પરિભ્રમણ કરતાં પણ પુનઃ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી. ૪૫૧.

ચેદય-દલ્લં સાહારણં ચ । જો મુસંઈ જાણમાણોવિ ॥
ધમ્મંપિ સો ન યાણઈ । અહવા વદ્ધાઉઓ નરણ ॥૫૨॥

જે જાણી જોઈને દેવદ્રવ્ય કે સાધારણ દ્રવ્યની ચોરી કરે છે તે મૂઠા ધર્મના મર્મનેજ જાણતો નથી. અથવા તો તેણે પૂર્વે નરકનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોવું જોઈએ. તે વિના તેવું દુર્ધર્મ કામ કરાયજ કેમ ? ૪૫૨

જમુવેહંતો પાવઈ । સાદ્ધવિ ભવં દુહં ચ સોઝ્ઞ ॥
સંકાસમાદ્યાણં । કો ચેદયદલ્લમવહરઈ ॥ ૫૩ ॥

ઉક્ત દ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરતો—છતી શક્તિએ તે ખાખત
અનાદર કરતો સાધુ પણ અનંત ભવ શ્રમણ કરે તે તથા તેથી
સંકાસ પ્રમુખ આવકને જે અનંત દુઃખ અનુભવવું પડ્યું છે તે
સાંભળી ચેત્ય (દેવ) દ્રવ્ય કાણુ અપહરે ? (ચોરે ?) ઉક્ત સંકાસ
શ્રેષ્ઠી પ્રમુખનાં ચરિત્ર દ્રવ્યસિત્તરી પ્રમુખ અથોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે
તે ત્યાંથી તપાસી, દેવદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય તેમજ જ્ઞાન દ્રવ્યાદિકની
અનતી રક્ષાકરવી! તેનો સદ્વ્યય કરવો! તેને સ્વદ્રવ્યથી અધિક
લેખવું, પરાધુન જાણી તેની ઠાઠ રીતે ઉપેક્ષા ન કરવી! ઉપેક્ષા કર-
નાર તે દેવદ્રવ્ય વિગેરેના વિનાશથી બહુ દુઃખી થાય છે. ૪૫૩.

જો લિંગિણિ નિસેવઈ । છુદ્ધો નિદ્ધંધસો મહાપાવો ॥
સર્વ જિણાણ જ્ઞેઓ । સંઘો આસાઈઓ તેણ ॥ ૫૪ ॥

જે સાધ્વીની સાથે વિષય ભોગ કરે છે તે લુબ્ધ, નિદ્ધંધસ,
અને મહાપાપી છે, તેણે સર્વ જીનોને દ્યેય—આરાધના યોગ્ય
શ્રીસંધની આશાતના કીધી જાણવી. ૪૫૪.

પાવાણં પાવયરો । દિઢિમ્માસે વિ સો ન કાયવ્વો ॥
જો જિણમુદ્દે સમણિ । નમિત્તં તં ચેવ ધંસેઈ ॥ ૫૫ ॥

જ્ઞાનાદિક ગુણના આધાર રૂપ હોવાથી શ્રમણી શ્રમણ
ભૂત શ્રી જિનમુદ્રાને નમીને જે તેનોજ ધ્વંસ—વિનાશ કરે છે તે
મહાપાપી છે, તેવા મહાપાપીનું મુખ પણ કદાચિ જ્ઞેવું ન જ્ઞેધ-
એ. ૪૫૫.

સંસારમળવયગ્ગં । જાઈ-જરા-મરણ-વેઅણા-પવરં ॥

પાવ-મલ-પડલ-છત્તા । મમંતિ મુદ્દા-ધરિસણેણં ॥૫૬॥

જિનમુદ્રાનો લોપ કરવાથી પાપના પુંજથી ભારે થયેલા દુર્લભ્યો જન્મ જરા મરણની વેદનાથી ભરેલા અનંત અપાર સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. ૪૫૬.

અન્નેપિ અણાયયણં । પરં તિથ્થયમાઈયં વિવજ્જિજ્ઞા ॥

આયણણં સેવિજ્જસુ । બુદ્ધિકરં નાણમાઈણં ॥ ૫૭ ॥

ખીજાં પણ પરતીર્થિક સંબંધી અનાયતનનો પરિહાર કરવો અને જ્ઞાન દર્શનાદિક ગુણની વૃદ્ધી કરે એવાં આયતનો—સુસ્થાનિકા સેવવાં ૪૫૭.

માબુગ-દબ્બં જીવો । સંસર્ગીણ ગુણં ચ દોસં ચ ॥

પાવઈ ઇત્થાહરણં । સોમા તહ દિયવરો ચેવ ॥ ૫૮ ॥

જીવ દ્રવ્ય ભાવુક (પરિણામી) છે તેથી સંસર્ગવશાત તેને ગુણ યા દોષ પ્રાપ્ત થાય છે, મતલબકે જોવો સંસર્ગ તેવો તેને ગુણ, દોષ થાય છે, તે ઉપર સોમા તથા દ્વિજવરતુ ઉદાહરણ સમજવું. ૪૫૮.

એક વિપ્રની ભાર્યાને પુત્ર અને પુત્રીરૂપ યુગલ જનમ્યુ. પુત્રતુ નામ ચિત્રભાતુ, અને પુત્રીતુ નામ સોમા રાખવામાં આવ્યું, અનુક્રમે યૌવન વય પામ્યા ત્યારે તેમને પિતાએ ઉત્તમકુળે

પરણાવી એમ શિષ્યામણુ આપી કે તમારે કદાપિ પણ માઠી સોખત ન કરવી. તેમાં સોમા સુસંસર્ગથી અતુક્રમે દીક્ષા લઈ મોક્ષે ગઈ અને ચિત્રલાનુ કુસંસર્ગથી દુઃખી થયો. પણ પછીથી ચેતી ગયો, અને સુસંસર્ગ વડે અંતે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી પરમ પદને પ્રાપ્ત થયો, એમ સમજી સહુ સજ્જ જનોએ સત્સંગતિજ સેવવી.

પરપરિવાદનિવૃત્તિ દ્વાર.

સુદ્ધુવિ ગુણે ધરંતો । પાવઙ્ગ લહુઅત્તણં અકિત્તિં ચ ॥
પરદોસ-કહા-નિરઑ । ઉકરિસપરો અ સગુણેસુ ॥૫૧॥

ગમે તેવા ગુણ ને ધારણ કરતો છતો પારકા દોષ કહેવા-માં રસિક અને પોતાના ગુણનો ગર્વ કરનાર લઘુતા અને અપજ-શને પામે છે. ૪૫૯.

આયરઙ્ગ જઙ્ગ અકજ્જં । અન્નો કિં તુજ્જ તથ્થ ચિંતાણ ॥
અપ્પાણં ચિઅ ચિંતસુ । અજ્જાવિ વસગં ભવદુહાણં ૬૦

અન્ય કોઈ કર્મ વશાત્ અકાર્ય આચરતો હોય તેની તારે ચિંતા કરવાતું શું પ્રયોજન છે? તું તો અદ્યાપિ પર્યંત ભવ દુઃખને વશ પડેલા પોતાના આત્માનીજ ચિંતા કર ! જન્મ મરણ-નાં દુઃખ થકી આત્મા શી રીતે છૂટી શકે તેનો વિચાર કર ! ૪૬૦.

પરદોસં જંપંતો । ન લહૈ અથ્થં જસં ન પાવેઈ ॥

સુઅણંપિ કુણં સત્તું । વંધૈ કમ્મં મહાધોરં ॥૬૧॥

પારકા દોષને કહેતો તું નથી તો પામતો દ્રવ્ય કે નથી પામતો યશ, ઉલટો તેમ કરવાથી પોતાના સ્વજન-સંબંધીને પણ તું શત્રુ બનાવે છે. અને મહાધોર-દુઃખદાયી કર્મ બાંધે છે. માટે પરદોષ કથવાથી પાછો નિવર્ત ! ૪૬૧.

સમયંમિ નિગુણેસુવિ । મણિયા મજ્ઝથ્થ ભાવણા ચેવા ।

પરદોસ-ગહણં પુણ । મણિયં અન્નેહિં વિ વિરુદ્ધં ॥૬૨॥

શાસ્ત્રમાં નિર્ગુણી જનો ઉપર મધ્યસ્થ ભાવના રાખવી કહી છે, અને પરદોષ અહણ કરવાનું તો અન્ય દર્શનીઓએ પણ નિષેધ્યું છે, તો પછી પરમપવિત્ર સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રણીત દર્શન-નમાં તો કહેવું જ શું ? ૪૬૨.

લોઓ પરસ્સ દોસે । હથ્યાહથિં ગુણે ય ગિન્હંતો ॥

અપ્પાણમપ્પણો ચિય । કુણં સદોસં ચ સગુણં ચ ॥૬૩॥

પારકા દોષને અને ગુણને સ્વયં સાક્ષાત્ અહણ કરતાં લોક પોતાના આત્માનેજ અનુક્રમે દોષવાન્ અને ગુણવાન્ બનાવે છે, એમ સમજી સદ્ગુણી બનવા ઇચ્છતા જનોએ પરના સદ્ગુણોન અહવા ઉચિત છે. ૪૬૩.

મૂરિગુણા વિરલચિય । ઇક્કગુણો વિ હુ જ્ઞણો ન સવ્વથા ॥

નિદ્દોસાણ વિ મહં । પસંસિમો થોવદોસેવિ ॥ ૬૪ ॥

જેનામાં અનેક સદ્ગુણો હોય એવા તો જગતમાં બહુ વિરલાભ જણાય છે, પરંતુ એક જ્ઞાનાદિક પુષ્ટ ગુણવાળા લોકો પણ સર્વજ્ઞ જણાતા નથી, તેવા એકાદ પુષ્ટ ગુણવાળા પણ ટાઢક સ્થળેજ લાભે છે. ગુણ રહિત છતાં પણ જેનામાં (રાગદ્વેષાદિ પ્ર-
ભાવ) દોષો નથી તેમનું પણ કલ્યાણ સંભવે છે, તેમજ જેનામાં અતિ અદૃષ્ટ (મંદ) દોષો છે તેમની યજ્ઞ અમે પ્રશંસા—અનુભો-
દના કરીએ છીએ, મતલબ કે તેઓ પણ ઉત્તતિના માર્ગે ઉપર હો-
વાથી અનુક્રમે આત્મઉન્નતિ કરશેજ, તેથી તે સર્વ અનુભોદન કરવા યોગ્ય જણાય છે. ૪૬૪.

**પરદોસકહા ન ભવઈ । વિના પઓસેજ સો ય ભવહેજા ।
સ્વમઓ કુંતલદેવી । સૂરી ય હહ ઉદાહરણા ॥ ૬૫ ॥**

પ્રદેશ—છર્પ્યા—અદ્વિખાઇ વગર પારકા દોષ કહેવાતા નથી અને તે પ્રદેષ ભવ વૃદ્ધિનું કારણ છે. એમ સમજીને પર અપવાદ પરિહરવા યોગ્ય છે. ॥ અત્ર વિષયે ક્ષપક, કુંતલદેવી, અને સૂરિનાં ઉદાહરણો કહેલાં છે. ૪૬૫.

કુસુમપુરમાં અગ્નિશિખા નામનો ક્ષપક—સાધુ ચતુર્માસ માટે ડાઢ એક ગૃહસ્થના ઘરે નીચલા ભાગમાં રહ્યો હતો. એવામાં ત્યાં અન્ય સાધુ અર્ધા નામનો આવી ઉપલા ભાગમાં રહ્યો. તે સંયમ આચરણમાં શિથિલ હતો અને ક્ષપક સાધુ અનેક આકરાં તપ કરતો હતો પણ સ્વોત્કર્ષવડે શિથિલ આચારી સાધુની નિંદા કરતો હતો. તેથી તેણે ઘણા ભવ વધાર્યા, અને શિથિલ સાધુ

તો કષપક સાધુની તપ કરણી વિગેરે જોઈ પ્રમુદિત થઈ તેની સ્તુતિ કર્યા કરતો હતો તેથી તેને ભવબ્રમણ ઓછું થયું એમ સમજી ગુણાનુરાગીજ થયું.

કોઈ એક નગરમાં જિતશત્રુ રાજની અનેક રાણીઓ જિનપ્રાસાદ કરાવી તેમાં મહોત્સવ કરતી હતી તે દેખી રાજની પંદરાણી કુંતલાદેવી દ્વેષ વહેતી મરીને કુતરી થઈ, પ્રાસાદ દ્વારે રહે છે, કોઈક જ્ઞાનીએ તેના પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ કહેવાથી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી તે અનશન આદરી સર્વે ગઈ, એવી રીતે દ્વેષનાં માઠાં ફલ જાણી સૂઝ જનોએ તે પરિહરવો !

કોઈ એક ગરુડમાં આચાર્ય સર્વ આગમના જાણુ છતાં દૈવયોગે સંયમમાં શિથિલ થઈ ગયા, અને તેમનો એક શિષ્ય સર્વ શાસ્ત્રમાં પારગામી થઈ ક્રિયા કાંડમાં બહુ ઉજમાલ રહેતો, તેથી શ્રાવકો તથા શિષ્યો તે શિષ્યની પાસે ગુણના બહુમાન પૂર્વક ધર્મ શ્રવણ કરવા લાગ્યા, તેથી આચાર્ય મનમાં પ્રદ્વેષ વહેવા લાગ્યા, તો પણ તે ગુણવાન શિષ્ય સ્વઉચિત સેવા સદા સાચવતો ! એમ કરતાં આચાર્ય કલુપિત પરિણામથી કાળ કરી ઉધાનમાં વિષધર થયો, અને શિષ્ય સાધુ આચાર્ય થયા. સ્થંડિલ ભૂમિ જતા સાધુઓને મૂકી નવા થયેલા આચાર્ય પ્રત્યે પ્રદ્વેષથી પેલો વિષધર દોડવા લાગ્યો. એવામાં કોઈ કેવળી પધાર્યા તેમને તેનું સ્વરૂપ પૂછતાં તેમણે તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ કહેવાથી શિષ્યે બહુજ વૈરાગ્ય પામ્યા. પછી તે સર્પને પ્રતિબોધવા માટે તેના પૂર્વભવનું સ્વરૂપજી હાથપાંચુપ જાણી, તે સર્પને સંભળાવવાથી તે સર્પ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન

પામી, અનશન આદરી દેવગતિ પામ્યો. પ્રદેપ કરવાના કટુક-
વિપાક સમજી સુજ્ઞાનોએ ક્રોધના ઉપર પ્રદેપ નજ કરવો ।

ધર્મસ્થિરતા દ્વાર.

પુવ્વુત્તયુણસમગ્ગં । ધરિં જઇ તરસિ નેય ચારિત્તં ॥

સાવયધમ્મંમિ દદ્ધો । હવિજ્જ જિણ પૂયણ્ણુજ્જુત્તો ॥૬૬॥

કપાયજય, ઈન્દ્રિયજય, પ્રમુખ ગુણવડે સંપૂર્ણ ચારિત્રને
ધારવા તું સમર્થ ન હો તો તારે જિનેશ્વર પ્રભુની પૂજામાં ઉજમાળ
ખની શ્રાવક ધર્મમાં દૃઢ થવું ! ૪૬૬.

વર-પુષ્પ-ગંધ-અરકય-પર્ણ-ફલ-ધૂવ-નીર-પત્તેહિં ॥

નેવજ્જવિહાણેહિ ય । જિણપૂયા અઢ્ઢહા ભણિયા ॥૬૭॥

ઉત્તમ પુષ્પ, ગંધ, (ચંદન પ્રમુખ), અક્ષત, પ્રદીપ,
ફળ, ધૂપ, જળપાત્ર (કળશ) અને નૈવેદ્ય ઢોકવા વડે જિનપૂજા
અષ્ટ પ્રકારની કહી છે. ૪૬૭.

ઉવસમઈ દુરિયવગ્ગં । હરઈ દુહં જણઈ સયલસુરકાઈ

ચિંતાઈઅંપિ ફલં । સાહઈ પૂઆ જિણંદાણં ॥ ૬૮ ॥

જિનપૂજા દુરિત (પાપ) સમૂહને શમાવે છે, દુઃખને હરે
છે, સમસ્ત મુખ આપે છે, તેમજ સ્વર્ગ મોક્ષ સંબંધી અચિંત્ય
ફળ સમર્પે છે. ૪૬૮.

પુષ્પેસુ કીર જુયલં । ગંધાઈસુ વિમલ-સંત-વરસેણા ॥

સિવ-વરુણ-સુજસ-સુન્વય । કમેણ પૂયાઈ આહરણા ૬૯

પ્રભુની પુષ્પ પૂજા કરવામાં કીરયુગળ (બે પોપટ)નું દૃષ્ટાન્ત, સુગંધી ખાવના ચંદન પ્રમુખ વડે પૂજાકરવામાં વિમળ, શંખ, વરસેન, શિવ, વરૂણ, સુયશ અને સુન્નત અનુક્રમે ઉદાહરણ રૂપે સમજાવા ! ૪૬૯.

કાઠ્યએક વિધાધરે કરાવેલા જિનમંદિરના દ્વાર ભાગે રહેલું કીરયુગળ શ્રાવકોને પ્રભુ પૂજા કરતા દેખી પોતે પણ પુષ્પો વડે પ્રભુની પૂજા કરવા વડે શુભ ભાવની વૃદ્ધિથી બોધિ બીજા પામી અનુક્રમે બહુ સુખભાગી થયું; તો અન્ય ભાવિક ભવ્ય જનાતું તો કહેવુંજ શું ? સુગંધી, તાજાં, અખંડ, પરિપક્વ, વિવિધ પુષ્પોવડેજ પ્રભુની પૂજા કરવી યુક્ત છે.

વિમળ, શંખ પ્રમુખ સર્વે એક મહા શ્રેષ્ઠીના પુત્રો તીર્થંકર મહારાજ પાસે અષ્ટ પ્રકારની પૂજાનું ક્ષણ સાંભળી તે પ્રમાણે પ્રતિદિન અષ્ટ પ્રકારની પૂજા કરવાથી તેમજ શ્રાદ્ધ વ્રતમાં દૃઢ રહેવાથી સાતમા દેવલોકમાં ૧૭ સત્તર સાગરોપમનાઆઉપે સર્વે દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી અવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી મોક્ષે જશે. વિવેક રહિત કીરયુગળ પણ પુષ્પ પૂજાથી સદ્ગતિ પામ્યું તો જે પ્રતિદિન અધિક પ્રેમપૂર્વક પ્રભુની અષ્ટ પ્રકારી પૂજા વિરચી શુભચામ કરી આત્માને નિર્મળ કરે છે, તેમનું તો કહેવુંજ શું ? એમ સમજી આવી રીતે જિનદીક્ષા ગ્રહણ કરવા અસમર્થ શ્રાવક જનોએ પ્રભુ પૂજામાં પ્રેમપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી ઘટે છે. જે મૂઢ જનો ગૃહસ્થ છતાં પણ

પ્રભુ પૂજામાં પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તેમનો જન્મ નિર્થક છે એમ શાસ્ત્રકાર કહે છે.

અન્નો સુખંમિ જઓ । નથિ જ્વાઓ જિણેહિં નિદિહો ॥
તમ્હા દુહઓ ચુકા । ચુકા સવ્વાણવિ ગર્હણ ॥૭૦॥

જિનેશ્વર ભગવાને અક્ષય સુખ-મોક્ષ પામવાનો અન્ય કો-
ઈ ઉપાય બતાવેલો નથી. તેથી જે મુનિમાર્ગ (સર્વ સંયમ) અને
ગૃહસ્થ શ્રાવક ધર્મ (દેશ સંયમ) એ ઉભયથી ચૂક્યા તે મર્વ પ્રકા-
રના સુખ થકી ચૂક્યા સમજવા. મતલબકે કદાચ કંઈ યોગે
મુનિ ધર્મ ધારણ કરી ન શકાય તો પણ શ્રાવક ધર્મ અંગી-
કાર કરી ત્રિકાળ પ્રભુપૂજા, ચૈત્યવંદન, ગુરુવંદન, પરચખ્યા-
ણ પ્રમુખ કરણી અવશ્ય કરવી ! શ્રાવકનાં દ્વાદશ વ્રત પણ
અંગીકાર કરી અતિ આદરથી પાળવાં ! ૪૭૦.

તો અવગય પરમથો । દુવિહે ધમ્મંમિ હુજ દદચિત્તો ॥
સમયંમિ જઓ મણિયા । દુલહા મણુયાડસામગી ૭૧

તેથી પરમાર્થ સમજી વીતરાગ પ્રણીત ઉક્ત દ્વિવિધ ધ-
ર્મમાં સુદૃઢ થવું-રહેવું. કેમકે આ મનુષ્યાદિક શુભ સામગ્રી
પુનઃ પુનઃ પામવી શાસ્ત્રમાં દુર્લભ કહી છે. ૪૭૧.

અહિંદુલહંપિ લાખું । કહમવિ મણુયત્તણં પમાયપસે ॥
જો ન કુણહિ જિણ ધમ્મં । સો ઝૂરહિ મરણકાલાંમિ ૭૨

ઢાઢ રીતે પૂર્વ પુણ્ય થોગે અતિ દુર્લભ એવો પણ
મનુષ્યભવ પામીને જે પ્રમાદથી જિનધર્મને સેવતો નથી તેને
પાછળથી અવસાન વખતે ખહુ ઝુરવું પડે છે. ૪૭૨.

જહ વારિમજ્જદ્દુ વ્વ । ગયવરો મચ્છુ વ્વ ગલગહિઓ ॥
બગ્ગુરપહિઓ વ્વ મઓ । સંવટ્ટિ ઉ જહ વ પરકી ॥૭૩॥

જેમ કાદવમાં ખૂચેલો મયગળ-હાથી, ગલગહિત (લોહ
મય ખીલાવડે પકડાયેલો) મચ્છ, પારધીની જળમાં સપડાયેલો
મૃગલો, અને પાશમાં પડેલું પંખી જેમ શોચે છે-ઝૂરે છે તેમ
મરણ કાળે સુકૃત કમાણી વગરના જીવને ઝૂરવું પડે છે. ૪૭૩.

જલલવચલંમિ વિહવે । વિજ્જુલયાચંચલંમિ મણ્યત્તે ॥
ધમ્મંમિ જો વિસીયઈ । સો કા પુરિસો ન સપ્પુરિસો ૭૪

કુશાગ્ર સ્થિત જળખિંદુ સદૃશ લક્ષ્મી ચંચળ હોવાથી તેમજ
વિદ્યુત્ક્ષતા (વીજળી) જેવું યૌવન, આયુષ્ય વિગેરે અસ્થિર હો-
વાથી ધર્મ સેવનમાં જે પ્રમાદ કરે છે-ઉપેક્ષા કરે છે તે કાપુરૂપ છે,
સત્પુરૂપ નથી. જે માણસ ધર્મ સાધન કરવામાં વાચદા કરે છે અને
આ દૃશ્ય વસ્તુઓમાં આસક્ત બની જાય છે તેજ તેમની દુર્લભ્યતા
દર્શાવે છે. સવભીરૂ સજ્જનો તો ભવનું સ્વરૂપ વિચારી ધર્મ સેવનમાં
શીઘ્ર સજ્જ થઈ જાય છે તે ખિલકુલ પ્રમાદ કરતા નથી. ૪૭૪.

વરવિસયસુહં સોહગ્ગ-સંપયં વરુવજસકિત્તિં ॥

જઈ મહાસિ જીવ નિચં । તા ધમ્મે આયરં કુણસુ ॥૭૫॥

જે તું ઉત્તમ વિષય-ભોગ, સુખ, સૌભાગ્ય, સંપદા, અને

સુંદર રૂપ, યશકીર્તિને ઈચ્છતો હોય તો દે આત્મન! તું ધર્મ કાર્યમાં સદાય આદર કર! ધર્મ સાધન કરવામાં લગારે પણ પ્રમાદ-ઉપેક્ષા ન કર! ૪૭૫.

ધમ્મેણ વિણા પરિચિં-તિયાઈં જઈ હુંતિ કહવિ એમેવ ॥
તા તિહુયણંમિ સયલે । ન હુજ્જ ઇહ દુરિકઝો કોઈ ॥૭૬॥

જો ધર્મ સેવન વગર એમના એમજ મનવાંછિત સુખ મળતાં હોય તો સકળ ત્રિબુવનમાં ક્યાંય કાઠ પણ દુઃખી-દુઃખ-ભાગી નહોત. ૪૭૬.

તુલ્હેવિ માણસત્તે । કેવિ સુહી દુરિકયા ય જં અન્ને ॥
તં નિઉણં પરિચિંતસુ । ધમ્માધમ્મફલં ચેવ ॥ ૭૭ ॥

મનુષ્યપણું સહુમાં સાધારણ હોવા છતાં કેટલાક સુખી તો કેટલાક દુઃખી દેખાય છે. તે ઉપરથી વિવેક પૂર્વક વિચાર કરી જોઈશ તો જણાશે કે તે પ્રત્યક્ષ પ્રભુચ અને પાપ (ધર્મ અને અધર્મ) નું જ પરિણામ છે. ૪૭૭.

તા જઈ મણોરહાણવિ । અગોયરં ઉત્તમં ફલં મહસિ ॥
તા ધણમિત્તુવ્વ દદં । ધમ્મેચ્ચિય આયરં કુણસુ ॥૭૮॥

તેથી જો તું મનોરથને પણ અગોચર એવાં ઉત્તમ ફળની ઈચ્છા કરતો હોય તો ધનમિત્રની જોમ ધર્મ વિષે દૃઢ આદર કર! ૪૭૮.

ધનમિત્ર એક શ્રેષ્ઠીના કુળમાં જન્મ્યો કે તરત થોડા દિવસમાં દ્રવ્ય અને કુટુંબ ક્ષય પામ્યું. કથંચિત્ મ્હોટો થઈ યો-વન વય પામ્યો. દ્રવ્ય અર્થે ઉપાય કરવા લાગ્યો પણ તે બધા

નિષ્કળ થવા લાગ્યા. દૈવયોગે દોષક ઢેવળ જ્ઞાનીને પૂર્વ ભવનું સ્વ-
રૂપ પૂછતાં પૂર્વ ભવે કરેલી ધર્મની વિરાધના સાંભળી પોતે સાવ-
ધાન થયો. પ્રથમ ગૃહસ્થ ધર્મને આરાધી અંતે પ્રવ્રજ્યા અંગી-
કાર કરી મોક્ષે ગયો, તેવી રીતે અન્ય આત્માર્થી જનોએ પણ પ્ર-
માદ તજી ધર્મ સાધન કરવા જગૃત થવું !

પરિજ્ઞા દ્વાર.

પરિજ્ઞા એટલે પરિજ્ઞાન તે બે પ્રકારનું છે એક જ્ઞાનથી
અને બીજું ક્ષણથી; પ્રથમ દેય ઉપાદેયના જ્ઞાનરૂપ અને બીજું
તેના ક્ષણભૂત વિરતી રૂપ છે.

इय सव्वगुणविसुद्धं । दीहं परिपालिऊण परियायं ॥

ततो कुणंति धीरा । अंते आराहणं जम्हा ॥ ७९ ॥

અનંતર કહેલા સમસ્ત ગુણવડે વિશુદ્ધ એવું ચારિત્ર દી-
ર્ઘ કાળ પર્યંત સમ્યગ્ સેવી અંતે—અવસાન વખતે મહાસર્વ-
વંત પુરૂષો (તીર્થંકર ગણધર પ્રમુખ સાધુ જનો) પાદપોષગમન
અનશન વડે આરાધના કરે છે. કેમકે ૪૭૯.

सुचिरंपि तवं तवियं । चित्रं चरणं सुयं च बहुपदियं ॥

अंते विराहइत्ता । अणंतसंसारिणो भणिया ॥ ८० ॥

બહુ લાંબો વખત તપ આચરણ કર્યું હોય, ચારિત્ર પા-
ળ્યું હોય, અને બહુશ્રુત અભ્યાસ કર્યો હોય તોપણ અંતે જો તેની
વિરાધના કરે તો તે અનંત સંસારમાં પરિશ્રમણ કરે છે એમ
શાસ્ત્ર-સિદ્ધાન્તમાં કહેલું છે. ૪૮૦.

કાલે-સુપત્તદાણં । ચરણે સુચુરુણ વોહિલામં ચ ॥

અંતે સમાહિમરણં । અમન્વજીવા ન પાવંતિ ॥ ૮૧ ॥

તથાવિધ અવસરે સુપાત્રદાન, સદ્ગુરુના ચરણ સમીપે
ગોધિલાલ અને અંતે મરણ સમયે સમાધિ (આરાધના) એટલાં
વાના અભવ્યને તેમજ દુર્લભ્યને પ્રાપ્ત થતાંજ નથી. તેમાં સમાધિ
મરણ આશ્રી શાસ્ત્રકાર ખુલાસો કરે છે. ૪૮૧.

સપરક્કમેયરં પુણ । મરણં દુવિહં જિણેહિં નિદ્દિહં ॥

ઇકિક્કંપિ ય દુવિહં । નિવ્વાઘાયં ચ વાઘાયં ॥ ૮૨ ॥

સપરક્કમં તુ તહિયં । નિવ્વાઘાયં તહેવ વાઘાયં ॥

જીયકપ્પંમિ મણિયં । ઇમેહિં દારેહિં નાયવ્વં ॥ ૮૩ ॥

તે મરણ જિનોએ જે પ્રકારતું કહ્યું છે એક સપરાક્રમ
અને બીજું અપરાક્રમ તે પણ પ્રત્યેક નિર્વ્યાધાત અને સંવ્યા-
ધાતના ભેદથી જે જે પ્રકારતું છે. તેમાં જ રોગ, પીડા, સર્પદંશ,
અગ્નિદાહ, અને શસ્ત્રઘાતાદિક વગર સ્વસ્થ દશામાં મરણ થાય તે
નિર્વ્યાધાત અને તેથી વિપરીત સંવ્યાધાત બાજુનું. તેમાં બંને
પ્રકારના સપરાક્રમ મરણ સંબંધે છતકદપ બાહ્યમાં આ
આગળ કહેવાતા દ્વારે વડે વ્યાખ્યા કરેલી છે. ૪૮૨-૪૮૩.

ગણનિસરણા પરગણે । સિતિ સંલેહે અગીય-સંવિગ્ગે ॥

एगाऽभोगाणमन्ने । अणपुच्छ परिच्छया-लोए ॥ ૮૪ ॥

ઘણ-વસહી-પસથ્યે । નિજ્જવગા દવ્વદાઈણા ચરિમે ॥
 હાણિ પરિતંત નિજ્જર । સંથારુવ્વત્તણાઈણિ ॥ ૮૫ ॥
 સારેઝ્ઞણ ય કવયં । નિવ્વાઘાણ ચિંધકરણં ચ ॥
 વાઘાણ જાયણયા । ભત્તપરિન્ના ય કાયવ્વા ॥ ૮૬ ॥

સ્વગણ થકી નિર્ગમ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પૂર્વક નિઃસરવું,
 પરગણમાં વિધિ વડે સંક્રમણ કરવું, પ્રશસ્ત અધ્યવસાય પરંપરા
 રૂપ ભાવ શ્રેણિ આદરવી, શરીર કષાયાદિક કૃશ કરવા રૂપ સંલે-
 ખના કરવી (છ માસથી માંડી ૧૨ વર્ષ પર્યંત) અંગીતાર્થને તથા
 દમ્ભ ગીતાર્થ પાસેજ અનશન આદરવું. તે પણ સંવિદ્ધ (ભવભીરુ)
 ગીતાર્થ પાસે પરચ્છેદ કરવું. ગીતાર્થ સંવિદ્ધ પણ એકજ
 નિર્ધાપક કરવો, નિર્વિદ્ધપણે અનશન આરાધનાર્થે અતિશય (અ-
 તીન્દ્રિય) જ્ઞાનાદિકમાં ઉપયોગ મૂકવો, સમકાળે અનેરો સાધુ
 અનશન નિમિત્તે આવ્યે છતે એક સાધુ સંલેખના કરે અને
 એક અનશન કરે એવી રીતે યથાયોગ્ય કરવું, સ્વગણની આજ્ઞા
 વગર અનશન કરવા ઉજમાળ થનારને આચાર્યે સહસા અંગીકાર
 કરવો નહિ, અનશન નિમિત્તે આવેલા સાધુની આચાર્યે તેમ
 સાધુઓએ ભક્તી રીતે પરીક્ષા કરવી, તેમજ આવનારે પણ
 તેમની પરીક્ષા કરવી. અનશન ગ્રહણ કરનાર સાધુને દીક્ષા દિવસથી
 માંડી આવોયના આપવી. ઉપદ્રવ રહિત પ્રશસ્ત સ્થાનમાં અન-
 શન અંગીકાર કરવું, પ્રશસ્ત વસતીમાં સાધુઓએ અન્યત્ર અને
 અનશન કરનારે અન્યત્ર રહેવું. (મતલબ ખીજ સાધુઓ આ-

હારાદિ અન્યત્ર કરે) એક અનશનકાર આશ્રી પણ અનેક કાર્ય નિમિત્તે અનેક નિર્ધાપક કરવા. અંતસમયે અનશન કરનારની ઈચ્છાને અનુસરી તેને સમાધિ ઉપજાવવા ઇચ્છિત દ્રવ્ય બતાવવાં, ખેદ રહિત કેવળ નિર્જરા માટેજ ખપી સાધુ-ઓએ તેનું વૈયાવચ્ચ કરવું. અનશન કરનાર સમીપે શુદ્ધ મહારાજ તેનો વૈરાગ્ય-ઉપયોગ સનેજ રહે તેવી કર્મ નિર્જરા આશ્રી પ્રરૂપણા કરવી, અનશન કરનારને શરીર ફેરવવાની જરૂર પડે તેમજ તેવુંજ બીજું કામ પડે તો તે સમર્થ, સ્થિર, ગંભીર, અને સુકોમળ હાથવાળા પાસે કરાવવું, કદાચ અનશનકાર અનશન લીધા છતાં આહાર માગે તો તેની સલી રીતે પરીક્ષા કરી પછી તેને સમાધિ ઉપજે તેમ ઉચિત આહાર આપવો, આવી રીતે નિર્વિધે અનશન પામી કાળગત થયેલા સાધુને ચિન્હ કરવું. (પ્રથમ દેશ-લોચ કરેલો-હોય તોપણ થણા દિવસ થઇ ગયા હોય તો છેવટ પણ ફરી લોચ કરવો તેમજ રજેહરણાદિક ઉપગરણ તેની સમીપે મૂકી રાખવાં) જે તે અનશન આરાધના નિષ્ફળ થઇ હોય એટલે જે તેની વિરાધના થઇ હોય તો અન્ય અનશન કરવા ઇચ્છનાર તે સ્થાને પ્રવેશ કરી શકે. (એટલે જે સંલેખના કરવામાં પ્રવૃત્ત થયેલા હોય તે અનશન અંગીકાર કરે.) એવી રીતેખન્ને પ્રકારે સપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ સમજાવી હવે અપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ શાસ્ત્રકાર જણાવે છે. ૪૮૪-૪૮૫-૪૮૬.

અપરક્કમો વલહીણો । નિબ્વાઘાણ કુણદ્ ગચ્છંમિ ॥
વાઘાઓ રોગ-વિસાદાદિહિં । તહ વિજ્ઞુમાર્દિહિં ॥૮૭॥

જે પરગચ્છમાં જઈ અનશન અંગીકાર કરી શકે એવો સમર્થ ન હોય તો તે રોગાદિક ઉપદ્રવ રહિતપણે સમાધિથી સ્વગચ્છમાં પણ અનશન આદરી કાળધમ કરે તો નિર્વ્યાધાત અનશન સમજવું. અને રોગ, વિપ તેમજ વિજળી પ્રમુખ વ્યાધાત પ્રાપ્ત થયે તત્કાળ અનશન આદરી કાળ કરે તે સવ્યાધાત અનશન સમજવું ! ૪૮૭.

इकं पंडियमरणं । छिंदइ जाई सयाइं बहुआइं ॥

इकांपि बालमरणं । कुणइ अणंताइं दुरकाइं ॥ ८८ ॥

એક જે પંડિત મરણ (સર્વ વિરતીવંત સમાધિ પૂર્વક અનશન આરાધી કાળ કરે) તે અનેક સેંકડો ગમે ભવનો અંત કરે છે. અને બીજું જે બાલ મરણ (અવિરતિપણે આરાધના રહિત કાળ કરે) તે અનંત જન્મ મરણનાં દુ.ખો આપે છે. ૪૮૮

धीरेणवि मरियच्चं । काउरिसेण वि अवस्स मरियच्चं ॥

ता निच्छियंमि मरणे । वरं खु धीरत्तणे मरिउं ॥ ८९ ॥

ધીર, મહાસત્ત્વને પણ મરવું છે, અને કાયરને પણ અવશ્ય મરવાનું છે, જ્યારે મરણ નિશ્ચિતજ થવાનું છે ત્યારે ધીર-પણેજ મરવું સાફ છે. ૪૮૯.

पाउवगमण-इंगिणि । भत्तपरिन्नाइ विबुहमरणेण ॥

जंति महाकप्पेसु । अहवा पावंति सिद्धिसुहं ॥ ९० ॥

પાદપોષગમન, ઇંગીણી અને ભક્તપરિજ્ઞાદિક પંડિત મરણથી મુનિઓ મહાકલ્પ (અનુત્તર વિમાન) માં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા તો મોક્ષ સુખ પામે છે. ૪૯૦.

સુરગણ સુહં સમગ્ગં । સવ્વદ્ધા પિંડિયં જઇ હવિજ્ઞા ॥
 ન વિ પાવડ્ઝ મુત્તિ-સુહં । ણંતાહિં વિ વગ્ગવગ્ગૂહિં ૧૧

સર્વ કાળના સુરગણના સમગ્ર સુખ જે એકઠા કરી તેમને
 અનંતીવાર વર્ગે વર્ગીત કર્યા હોય તોપણ તે મોક્ષના સુખની દોડે
 આવી ન શકે. ૪૯૧.

દુસ્ખં જરા વિઓગો । દારિદ્રં રોય-સોય-રાગાઈ ॥
 તં ચ ન સિદ્ધાણ તઓ । તે ચ્ચિય સુહિણો ન રાગંધા ૧૨

દુઃખ, જરા, વિયોગ, દારિદ્ર, રોગ, શોક અને રાગાદિક
 વિકારો સિદ્ધ ભગવાનને નથી તેથી તેઓજ સુખી છે પણ રાગથી
 અંધ બનેલા દેવાદિક સુખી નથી. ૪૯૨.

નિચ્છિન્ન-સવ્વ-દુસ્કા । જાઈ-જરા-મરણ-વંધણ-વિમુક્કા ॥
 અવ્વાવાહં સુરકં । અણહંતી સાસયં સિદ્ધા ॥ ૧૩ ॥

સર્વ દુઃખથી સર્વથા મુક્ત થયેલા, તેમજ જન્મ, જરા
 અને મરણના બંધનથી સર્વથા મુક્તિએલા સિદ્ધ ભગવાન શાશ્વત
 અવ્યાપ્તાધ સુખને અનુભવે છે. ૪૯૩.

સંતે વિ સિદ્ધિસુખે । પુવ્વુત્તે દંસિઅંમિ વિ ઉવાણ ॥
 લદ્ધેવિ માણસત્તે । પત્તેવિ જિણિંદ-વસ-ધમ્મે ॥ ૧૪ ॥
 જં અજ્જવિ જીવાણં । વિસણ્ણુ દુહાસવેણુ પહિવંધો ॥
 તં નજ્જઈ ગરુયાણાવિ । અલંઘણિજ્ઞો મહામોહો ॥૧૫॥

એવા પ્રકારનું મોક્ષ સુખ વિદ્યમાન છતાં તેમજ તેવું સુખ પ્રાપ્ત કરવા પૂર્વોક્ત અભયદાનાદિક ઉપાય બતાવ્યા છતાં અને મનુષ્યપણું તથા જિનેશ્વર પ્રાણીત ધર્મ પ્રાપ્ત થયે છતે અઘાપિ પર્યંત જીવે ને દુઃખદાયી વિષયોમાં જે પ્રતિબંધ આસક્તિ દેખાય છે તેથી એમ સમજાય છે કે મહોટા પુરૂષોને પણ પ્રાયઃ મહા મોહ દુર્લભ છે. ૪૯૪-૪૯૫.

નાઝુણ સુઅવલેણં । કરયલમુત્તાહલં વ મુવણયલં ॥
 કેવિ નિવહંતિ તહ વિહુ । પિચ્છસુ કમ્માણ વલિઅત્તં ૧૬
 શ્રુત જ્ઞાનના બળથી હસ્તગત મુક્તાશ્નની પેરે જગતને બાણીને પણ ચારિત્રાદિક ગુણથી કેટલાક શ્રદ્ધ યાય છે તેથી જીવે કે કર્મનું કેટલું પ્રબળપણું છે. ૪૯૬.

इकांपि पयं सोऽं । अन्ने सिज्झांति समर-निवइ व्व ॥
 સંજાય-કંમ-વિવરા । જીવાણ ગઈ અહો વિસમા ॥૧૭॥

અન્ય કંઈક હજીકર્મી જીવે સમરનૃપતિની પેરે કર્મ વિવર પામીને એક પણ (પવિત્ર) પદ સાંભળી મોક્ષ સુખ પામે છે, અહો જીવોની ગતિ વિચિત્ર છે. ૪૯૭.

“ સમરનૃપતિનું દષ્ટાંત. ”

સમરનૃપતિ એકદા પ્રબળ દાહ પીડા ગ્રસ્ત થયા છતાં પુણ્યના પ્રભાવથી ‘ધર્મ’ રૂચીવંત ખની દીક્ષા લેવા ઉજમાળ થયા. તેવામાં મોહથી પુનઃ પુત્રાદિકની ચિંતાદિક કારણે વિલંબ કરવા

વિચાર થયો, પરંતુ પુનઃ ભાગ્યોદયે જ્ઞાની ગુરુ સમીપે ‘શ્રેયઃકા-
મમાં બાહુ વિધનો આવી પડે છે. ઇત્યાદિક સંક્ષિપ્ત સદ્-
બોધ સાંભળી વૈરાગ્યથી તરત દીક્ષા લઈ તેને યથાર્થ આરાધી
કેવળજ્ઞાન પામી સમસ્તરાજર્ણિ મોક્ષ સુખના ભાગી થયા !
એમ વિચારી આત્માર્થો જનોએ ધર્મ આરાધન કરવા ઉજમાળ
થવું. તેમાં કદાપિ પ્રમાદ નહિ કરવો !

તમ્હા સકમ્મ-વિવરે । કજ્જં સાહંતિ પાણિણો સવ્વે ॥
તો તહ જહજ્જ સંમં । જહ કમ્મં સિજ્જહ અસેસં ॥૧૮॥

ઉપરલી હકીકતથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પોતાના સઃ-
મસ્ત કર્મનો ક્ષય થયે છતેજ સર્વે ભવ્ય જીવે મોક્ષ સુખ પામી
શકે છે. તેથી સુજ્ઞ જનોએ ખરાખર કાળજીથી એવો પુરુષાર્થ
કરવો જોઈએ કે જેથી સમસ્ત કર્મનો ક્ષય થઈ જાય. ૪૯૮.

કમ્મસ્સવ્વે ઉવાઓ । સુઆણસારેણ પગરણે રૂથ ॥
લેસેણ મણ મણિઓ । અણુદ્ધિઅવ્વો સુબુદ્ધીહિં ॥૧૯॥

કર્મ ક્ષયાર્થે જે ઉપાય યોજવા ધટે છે તે અત્ર પ્રકરણમાં
શાસ્ત્ર અનુસારે લેશ માત્ર સંક્ષેપથી અમે દર્શાવ્યાં છે સુચુદ્ધિવંતે
તે પ્રમાણે વર્તવું ! ૪૯૯.

પાયં ધમ્મથ્થીણં । મજ્ઝથ્થાણં સુનિરુણ-દિટ્ઠીણં ॥
પરિણમહ પગરણમિણં । ન સંકિલિટ્ઠાણ જંતૂણં ॥૨૦॥

પ્રાયઃધર્માર્થી (ધર્મની રૂચીવાળા) મધ્યસ્થ, (પક્ષપાત વર્જીત વેદ્ય સત્યગ્રાહી) અને સુનિષ્ઠા શુદ્ધિવાળા લભ્યજનોને આ પ્રકરણ ઉપકારક થશે, પરંતુ રાગદ્વેષ કદાચ્છાદિકથી સંકલિત થતવાળાને ઉપકારક થશે નહીં. ૫૦૦

હેમ-મણિ-ચંદ-દપ્પણ-સૂર-સિસિ-પદ્મવન્ન-નામેહિં ॥

સિરિ અભયસૂરિસીસેહિં । વિરૂઢ્યં પગરણં ઇણમો ॥૧॥

હેમ, મણિ, ચંદ્ર, દપ્પણ, સૂર, સિસિ, એટલા શબ્દોના પ્રથમવર્ણથી નિષ્પન્ન થતા નામવાળા શ્રી અભયસૂરિના શિષ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ આ પ્રકરણની વિવેકથી રચના કીધી છે. ૫૦૧.

ઉવણસમાલ-નામં । પૂરિઅ-કામં સયા પદંતાણં ॥

કલ્પાણ-રિદ્ધિ-સંસિદ્ધિ-કારણં સુદ્ધ-હિયયાણં ॥ ૨ ॥

આ ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુણ્યમાળા) પ્રકરણ સદાકાળ પઠન પાઠન કરનારના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર તથા શુદ્ધ હૃદય વાળા લભ્યજનોને કલ્યાણ સંપદા સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. ૫૦૨.

ઈથ્યં વીસહિગારા । જીવદયાર્દિહિં વિવિહ-અથ્થેહિં ॥

ગાહાણં પંચસયા । પણુત્તરા હુંતિ સંસાણ ॥ ૩ ॥

આ પ્રકરણમાં વિવિધ અર્થવાળા જીવદયાદિક વીસ અધિકાર કહ્યા છે, અને ગાથાઓ સર્વે મળીને પાંચસોને પાંચ (૫૦૫) છે. ૫૦૩.

ઉવણસમાલ-કરણે । જં પુત્રં અજિયં મણ તેણ ॥
 જીવાણં હુજ્જ સયા । જિણોવણસંમિ પઢિવત્તી ॥ ૪ ॥

આ ઉપદેશમાળા પ્રકરણ નિર્માણ કરતાં મેં જે સુકૃત (પુણ્ય) ઉપાર્જ્યું છે તે વડે લબ્ય જીવોનો જિનોપદેશમાં સદા આદર થાઓ ! મતલબ કે એકાંત હિતકારી શ્રી જિનવચનામૃતનું પાન કરવાને લબ્યજનો સદાય આદરવંત થાઓ ! ૫૦૪.

જાવ જિણસાસણ-મિણં । જાવહ ધમ્મો જયંમિ વિષ્ણુરૂ
 તાવ પઢિજ્જણ એસા । ભવેહિં સયા સુહૃદ્ધીહિં ॥ ૫ ॥

જ્યાં સુધી આ જિનશાસન જગતમાં (જયવંતુ) વર્તે છે અને જ્યાં સુધી જગતમાં ધર્મનો મહિમા જગતો રહે ત્યાં સુધી આ ઉપદેશમાળા (પુષ્પમાળા) સુખના અર્થો સંજ્જનો સદા પડો ! તથાસ્તુ. ૫૦૫.

ઉપસંહાર.

એવી રીતે શ્રીમાન્ અલયસૂરિના શિષ્ય રત્ન શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ રચેલી ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમાળા) ઉપર યથામતિ શ્રી જિનભદ્રસૂરિ શિષ્ય શ્રી સિદ્ધાન્તરૂચિ મહોપાધ્યાય શ્રીમાન્ સોમગણિ વિરચિત વૃત્તિ અનુસારે સ્વપર દ્વપકારાર્થે સરળ વ્યાખ્યા લખી છે. તેમાં મતિમંદતાદિ દોષથી કે અનાભોગથી જે કંઈ મૂળ ગ્રંથકાર કે વૃત્તિકારના પવિત્ર આ-

શયથી વિપરીત વ્યાખ્યા થઇ હોય તે સંબંધી દુષ્ટત મિથ્યા
યાઓ, અને હંસવત વિવેકી-ગુણગ્રાહી સન્નનો તેના પરમાર્થ
ગ્રાહી અને ઉપકૃત કરે ! તથાસ્તુ.

॥ इति पुष्पमालाप्रकरणं समाप्तम् ॥

अथ श्री चतुर्गति-जीव-क्षपणकानि.

ધન્નોહં જેણ મણ, અળોરપારંમિ ભવસમુદંમિ;
પત્તો જિણંદ-ધમ્મો, અચિત-ચિંતામણી-કપ્પો ॥ ૧ ॥
જો કોવિ મણ જીવો, ચડગડ-ભવ-ચક્કમજ્જયારંમિ;
દૂહવિઓ મોહેણં, તમહં સ્વામેમિ તિવિહેણં ॥ ૨ ॥
નરણસુ અ ઉવવન્નો, સત્તમ્મુ પુઢવીમ્મુ નારગો હોરં;
જો કોવિ તથ્થ જીવો, દૂહવિઓ તંપિ સ્વામેમિ ॥ ૩ ॥
યોલણ-ચુન્નણમાઈ, પરુપ્પરં જં કયાઈં દુરકાઈં;
કમ્મવસેણં ચ મણ, તંપિ અ તિવિહેણ સ્વામેમિ ॥ ૪ ॥
નિદ્ડય-પરમાહમ્મિય-સુવેણં જં કયાઈં દુરકાઈં;
જીવેણં જણિયાઈં, મૂઢેણં તં પિ સ્વામેમિ ॥ ૫ ॥
હા હા તદ્ડા મૂઢો, ન યાણિમો જં પરસ્સ દુરકાઈં;
કરવત્તવ છેઅળમે-અળાઈં કેલીં જણિઆઈં ॥ ૬ ॥
જં કિંપિ મણ તદ્ડા, કલંકલીભાવ-મુવગણ કયં;
દુરકં નેરડાણં, તંપિ અ તિવિહેણ સ્વામેમિ ॥ ૭ ॥

ઉવણસમાલ-કરણે । જં પુત્રં અજિયં મણ તેણ ॥

જીવાણં હુજ્જ સયા । જિણોવણસંમિ પઢિવત્તી ॥ ૪ ॥

આ ઉપદેશમાળા પ્રકરણ નિર્માણ કરતાં મેં જે સુકૃત (પુણ્ય) ઉપાજીયું છે તે વડે લબ્ય જીવોનો જિનોપદેશમાં સદા આદર થાઓ ! મતલબ કે એકાંત હિતકારી શ્રી જિનવચનામૃતનું પાન કરવાને લબ્યજનો સદાય આદરવંત થાઓ ! ૫૦૪.

જાવ જિણસાસણ-મિણં । જાવહ ધમ્મોજયંમિ વિપ્પુરહ
તાવ પઢિજ્જહાં એસા । ભવ્વેહિં સયા સુહૃદ્ધીહિં ॥ ૫ ॥

જ્યાં સુધી આ જિનશાસન જગતમાં (જયવંતુ) વર્તે છે અને જ્યાં સુધી જગતમાં ધર્મનો મહિમા જગતો રહે ત્યાં સુધી આ ઉપદેશમાળા (પુષ્પમાળા) સુખના અર્થો સજ્જનો સદા પડો ! તથાસ્તુ. ૫૦૫.

ઉપસંહાર.

એવી રીતે શ્રીમાન્ અભયસૂરિના શિષ્ય રત્ન શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ રચેલી ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમાળા) ઉપર યથામતિ શ્રી જિનભદ્રસૂરિ શિષ્ય શ્રી સિદ્ધાન્તરૂચિ મહોપાધ્યાય શ્રીમાન્ સોમગણિ વિરચિત વૃત્તિ અનુસારે સ્વપર હપકારાર્થે સરળ વ્યાખ્યા લખી છે. તેમાં મતિગદતાદિ દોષથી કે અનાભોગથી જે કંઈ મૂળ અંધકાર કે વૃત્તિકારના પવિત્ર આ-

शयथी विपरीत व्याख्या थछ होय ते संज'धी दुष्कृत मिथ्या
थाओ, अने छंसवत विवेकी-शुश्रूषाही सज्जनो तेनो परमार्थ
अही भने उपकृत छने । तथास्तु.

॥ इति पुष्पमालाप्रकरणं समाप्तम् ॥

अथ श्री चतुर्गति-जीव-क्षपणकानि.

धनोहं जेण मए, अणोरपारंमि भवसमुद्दमि;
पत्तो जिणंद-धम्मो, अचित्त-चित्तामणी-कप्पो ॥ १ ॥
जो कोवि मए जीवो, चउगई-भव-चक्कमज्झयारंमि;
दूहविओ मोहेणं, तमहं खामेमि तिविहेणं ॥ २ ॥
नरएसु अ उववन्नो, सत्तसु पुढवीसु नारगो होउं;
जो कोवि तथ्य जीवो, दूहविओ तंपि खामेमि ॥ ३ ॥
घोलण-चुन्नणमाइ, परुप्परं जं कयाइं दुरकाइं;
कम्मवसेणं च मए, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ४ ॥
निइय-परमाहम्मिय-रूवेणं जं कयाइं दुरकाइं;
जीवेणं जणियाइं, मूढेणं तं पि खामेमि ॥ ५ ॥
हा हा तइआ मूढो, न याणिमो जं परस्स दुरकाइं;
करवत्तं छेअणमे-अणाहिं केलीए जणिआइं ॥ ६ ॥
जं किंपि मए तइआ, कलंकलीभाव-मुवगएण कयं;
दुरकं नेरइआणं, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ ७ ॥

तिरिआणं चिअ मज्झे, पुढवीमाईसु खारभेएसु;
अवरपरुणरसथ्येणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ ८ ॥

वेईदिअ-तेईदिय-चउरिंदिय-माद णेगभेएसु;
जं भरिकाअ दुरकाविआ, तेविअ तिविहेण खामेमि ॥ ९ ॥

जलयर-मज्झगएणं, अणेगमच्छाटस्वधारेणं;
आहारहाजीवा, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १० ॥

च्छिन्नाभिन्ना य मए, बहुसो दट्ठुण बहुविहा जीवा;
जलयरमज्झगएणं, तेवि य तिविहेण खामेमि ॥ ११ ॥

सप्पसरीसवमज्झे, वन्नर-मंजार-सुणहभेएणं;
जे जीवा बेलविभा, दुरकत्ता तेवि खामेमि ॥ १२ ॥

सहूल-सीह-संडय-जाद संजीव-थाय-जणिएसु;
जे उववत्तिण मए, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १३ ॥

होलाह-गिद्ध-कुक्कड, हंस-यगाइ-ससडण-जाईसु;
जं खुहवसेण खद्धा, किमिमाई तेवि खामेमि ॥ १४ ॥

मणुएसुवि जे जीवा, जिह्मदिअमोहिण मूढेणं;
पारद्धिरमंतेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १५ ॥

जे मज्झ-मंसमज्झे, मयुमखवणमाईएसु जे जीवा;
खद्धा रसलोभेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १६ ॥

फासगिद्धेण जं चिअ, परदाराईसु गच्छमाणेणं;
जे दुमिअ दूहविआ, तिविहेण तेवि खामेमि ॥ १७ ॥

ચરકુંદિઅ-ઘાળંદિઅ-સોડંદિઅ-વસગણ જે જીવા;
 દુરકંમિ મણ ઠવિઆ, તે વિહુ તિવિદેણ સ્વામેમિ ॥ ૧૮ ॥
 અકમિઝળં આળા, કરાવિઆ જે ડ માળભંગેળં;
 તામસભાવગણં, તેવિ અ તિવિદેણ સ્વામેમિ ॥ ૧૯ ॥
 સામિત્તં લહીઝળં, જે વદ્ધા ઘાડિઆ ય મે જીવા;
 સવરાહ-નિરવરાહા, તેવિ અ તિવિદેણ સ્વામેમિ ॥ ૨૦ ॥
 અભ્રકાળં દિન્નં, દુદ્ધેણ મણ કસ્સ વ નરસ્સ;
 કોદેણ વ લોદેણ વ, તંપિ ય તિવિદેણ સ્વામેમિ ॥ ૨૧ ॥
 પર્યાવયાદં હરિસો, પેસુન્નં જં કયં મણ ઇણ્ઠિ;
 મન્છર-ભાવગણં, તંપિ અ તિવિદેણ સ્વામેમિ ॥ ૨૨ ॥
 રુદ્ધો સ્વદસદ્ધાવો, જાઓ ણેગાદ મિચ્છજાર્ડસુ;
 ધમ્મુત્તિ દમો સદ્ધો, કન્નેહિ વિ જથ્થ મે ન સુઓ ॥ ૨૩ ॥
 પરલોગંમિ પિવાસો, જીવ સયા ણેગઘાયણ સપત્તો;
 જં જાઓ દુદ્ધદેઝ, જીવાળં તંપિ સ્વામેમિ ॥ ૨૪ ॥
 આરિઅસ્વિત્તેવિ મણ, સ્વદ્દિઅવાગુરિય-હુંવ-જાર્ડસુ;
 જે વદ્ધિઆ મે જીવા, તેવિ અ તિવિદેણ સ્વામેમિ ॥ ૨૫ ॥
 મિચ્છત્ત-મોહણં, જે વદ્ધિઆ કેપિ ધમ્મચુદ્ધીણ;
 અહિગરણ-કારણેણં, વહાવિઆ તેવિ સ્વામેમિ ॥ ૨૬ ॥
 દવદાણ-વલ્લિવણયં, કાઝળં જે જીવા મણ દદ્ધા;
 સરદહતલાઇસોસં, જે વદ્ધિઆ તેવિ સ્વામેમિ ॥ ૨૭ ॥
 સુહદુલ્લિણં જે, જીવા કેવિ કમ્મભૂમીસુ;
 અંતરદીવાઇસુ વા, વિણાસિઆ તેવિ સ્વામેમિ ॥ ૨૮ ॥

देवत्ते विहु पत्ते, केलिपओगेण लोहवुद्धीए;
 जे दूहविआ सत्ता, ते विय तिविहेण खामेमि ॥ २९ ॥
 भवणवर्द्धणं मज्जे, आसुरभावंभि वट्टमाणेणं;
 निहय-हणमाणेणं, जे दुमिआ तेवि खामेमि ॥ ३० ॥
 वंतरभावंभि मए, केलीकालभावओ अ जं दुरकं;
 जीवाणं संजणिअं, तं पि य तिविहेण खामेमि ॥ ३१ ॥
 जोइसिएसु गएणं, विसयाविसमोहिण मूढेणं;
 जो कोवि कओ दुहिओ, पाणी मे तं पि खामेमि ॥ ३२ ॥
 पररिद्धि मच्छरेणं, लोभनिवुट्टेण मोहवसणेणं;
 अभियोगेण व दुरकं, जाणकयं तं पि खामेमि ॥ ३३ ॥
 इय चउगइमावन्ना, जे केवि अ पाणिणो मए वहिया;
 दुरके वा संठविआ, ते खामेमि अहं सव्वे ॥ ३४ ॥
 सव्वं खमंतु मज्जे, अहंपि तेसिं खमामि सव्वेसिं;
 जं जं कयमवराहं, वेरं चइऊण मज्झथ्यो ॥ ३५ ॥
 न य मज्झ कोइ दोसो, सयले वा इत्थ जीवलोगंमि;
 दंसणनाणसहावो, इकोहं निम्ममो निच्चं ॥ ३६ ॥
 जिणसिद्धा सरणं मे, साहूधम्मो अ मंगलं परमं;
 जिणनक्कारो सरणं, कम्मरकयकारणं होइ ॥ ३७ ॥
 उअ खामणा य एसा, चउगइ-मावन्नायाण जीवाणं;
 भाव-विसुद्धीइ महा-कम्मरकय-कारणं होइ ॥ ३८ ॥